21587

Pr. prof. Athanase Negoiță

Teologia biblică a Vechiului Testament

Pr. prof. Athanase Negoiță

Teologia biblică a Vechiului Testament

BCU Cluj-Napoca
TEORT 2006 00224

editura Σοφία

Bucureşti, 2004

Redactor: Bogdan Dedu

Coperta: Mona Velciov

21587

B.C.U. LUCIAN BLAGA

© Editura Sophia, pentru prezenta ediție

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României:
NEGOIȚĂ, ATHANASE
Teologia biblică a Vechiului Testament/ Pr. prof. Athanase Negoiță. - Ed. a 2-a. - București: Editura Sophia, 2004
Bibliogr.
ISBN 973-7740-04-1

221.07

CAPITOLUL I

Doctrina despre Dumnezeu

§ 1. Cunoașterea lui Dumnezeu

Dogmaticile creștine din ziua de astăzi ne arată că Dumnezeu este ființa absolută, adică cea care există prin sine însăși și are în sine plenitudinea tuturor perfecțiunilor, așa ca nu este condiționat de nimeni și de nimic afară de **El**. Dumnezeu este ființă personală, adică are conștiință de sine și posedă minte, voință și simțire în cel mai înalt grad. Dacă Dumnezeu n-ar fi ființă personală, ci un simplu principiu sau substanță care însuflețește totul, atunci omul n-ar putea sta în legătură cu el, iar religia n-ar exista sau ar fi numai o iluzie sau amăgire. Mai mult chiar, dacă Dumnezeu n-ar fi ființă personală, el ar fi inferior omului, fiindcă ar fi lipsit de cele mai elementare atribute spirituale, cu un cuvânt n-ar fi Dumnezeu.

Dumnezeu, fiind Ființa absolută, în afară de **El** nu poate să existe ceva care să nu aibă cauza în **El**, adică la care să nu fi dat naștere, pe care să nu-l fi creat **El**. Dumnezeu este dar autorul sau creatorul a tot ce există. Numai răul nu este opera lui.

Pe Dumnezeu nu-l putem cunoaște decât cu mintea, deloc prin simțuri sau în mod intuitiv, cum cunoaștem lucrurile și ființele sensibile.

La cunoașterea lui Dumnezeu ajungem prin două căi: naturală și supranaturală. Pe calea naturală ajungem să cunoaștem pe Dumnezeu din observarea universului și legilor sale. Pe cale supranaturală ajungem să cunoaștem pe Dumnezeu numai prin revelație, adică așa cum și cât a binevoit Dumnezeu să ni se descopere nouă[1].

Revelația lui Dumnezeu se află în Sfânta Scriptură, care se compune din două părți: Vechiul Testament și Noul Testament.

---

[1] Mihălcescu I., *Dogmatica pentru clasa VI-a seminar*, ediția a IV-a, București, 1928.

Revelaţia Vechiului Aşezământ a fost o descoperire progresivă şi imperfectă. A fost progresivă, fiindcă adevărurile sale nu au fost date o singură dată toate, iar îmbogăţirile succesive n-au fost simple explicări ale unor idei deja revelate, ci au fost adaose cu totul noi. A fost imperfectă revelaţia Vechiului Testament, fiindcă, pusă în comparaţie cu cea a Noului Testament, diferenţa dintre ele este evidentă. Vechiul Testament pus în faţa Noului Testament pare neterminat. Mesajul religiei Vechiului Testament nu este suficient în sine, ci aşteaptă un altul pe care îl prepară. Desăvârşirea Vechiului Testament avea să se înfăptuiască odată cu venirea Mântuitorului anunţat mereu de Vechiul Aşezământ.

§ 2. Numirile lui Dumnezeu

În paginile ce vor urma se va arăta concepţia Vechiului Testament despre Dumnezeu şi lucrarea sa în lume. Vom începe cu numirile lui Dumnezeu. Din aceste numiri, vedem într-o oarecare măsură şi noţiunile ce aveau evreii despre Creatorul lumii. În Vechiul Testament întâlnim următoarele numiri:

1. **El**. Originea acestui cuvânt este una dintre cele mai mult discutate. Cei care s-au ocupat de această chestiune, au ajuns la părerea că acest nume al lui Dumnezeu a fost comun tuturor popoarelor semite[2]. S-ar putea ca numele de **El** să fi fost adus de către evrei, la intrarea lor în Canaan, dar s-ar putea ca ei să fi găsit această denumire la populaţiile canaanite de origine semită, după cum se poate desprinde astăzi din scrierile, descoperite la Tell-el-Amarna (Egipt) şi cele de Ras-Shamra (Siria)[3].

Cuvântul El a fost derivat de la rădăcina *'ul*, cu sensul de „a fi tare, a fi puternic". Profesorul Lagarde îl pune în legătură cu prepoziţia ebraică *'el* „către", şi astfel îi scoate înţelesul de „ţintă a năzuinţelor", adică Dumnezeu este cel către care să te îndrepţi. Profesorul Procksch derivă pe *El* de la *'alal* „a lega", dându-i însemnarea de „cel care te ţine, te obligă". Alţii l-au pus în legătură cu rădăcina arabă *'ul*, cu însemnarea de „a fi în frunte", dându-i lui **El** sensul de „conducător". Această însemnare ar fi în oarecare armonie cu alte numiri semite pentru Dumnezeu, cum ar fi de exemplu *Baal* şi *Adon* (domn, stăpân), *Melek* (rege)[4].

Pentru termenul de **El**, găsim şi o formă plurală de *Elim*, dar utilizată pentru a indica zeităţile păgâne, îndeosebi canaanite.

2. **Elohim**. Acest cuvânt este forma plurală. Singularul se întâlneşte numai în poezie[5]. Numai la arabi şi la arameeni se găseşte mult folosit la forma singulară. La babilonieni şi fenicieni, cuvântul nu este întâlnit.

Şi originea cuvântului Elohim a fost mult discutată. Unii semitologi consideră pe Elohim că este pluralul numelui **El**, căruia i s-a mai adăugat consonante *h*. Lucrul acesta cu greu se poate presupune, deoarece, cum s-a amintit, există şi singularul *Eloah* şi *Ilah*, în limba arabă şi aramaică. Pluralul lui **El** am văzut că este *Elim*. Cuvântul Elohim a fost derivat de la două rădăcini: *'alah* „a speria, a înfricoşa" şi *'ul* „a fi puternic"[6].

Cu greu se poate spune pentru ce evreii au folosit această formă de plural. Împreună cu cei mai mulţi dintre cercetătorii Vechiului Testament (Cf. Dicţionarul lui Gesenius), considerăm că avem de-a face cu un plural al maiestăţii, adică pluralul arată că în noţiunea de Dumnezeu sunt concentrate toate puterile ce pot fi concepute cu mintea[7]. Vechii scriitori ai Bisericii creştine erau convinşi că evreii au utilizat forma de plural, fiindcă ea se referă la Sfânta Treime[8]. Pe baza acestei forme de plural, **Elohim**, au fost unii cărturari care au afirmat că israeliţii primitivi ar fi fost politeişti, deoarece monoteismul a apărut abia în timpul marilor profeţi, deci prin secolul al VIII-lea înainte de Hristos. Părerea aceasta este neîntemeiată, fiindcă nu se poate documenta cu precizie, iar în plus, Dumnezeu este numit Elohim şi în perioada profetismului mozaic. Cu siguranţă că profeţii ar fi exclus acest cuvânt dacă de el s-ar fi legat noţiuni politeiste.

---

[2] Lagrange M. J., *Etudes sur les religions sémitiques*, ediţia a II-a, Paris, 1905, p. 70.

[3] Sellin E., *Theologie des Alten Testaments*, Leipzig, 1933.

[4] Davidson A. B., Articolul *God*, în DBH, vol. 3, p. 186 sq.

[5] Nehemia 9, 17 şi 2 Cron. 32, 15. Excepţii: Ps. 18 şi Deut. 32

[6] Vigouroux F., Articolul *Elohim*, în DBV, vol. 3, col. 1701 sq.

[7] Scholz P., *Handbuch der Theologie des Alten Testaments...*, Regensburg, 1892.

[8] Eusebiu de Cesarea, *Praeparatio Evengelica*, I, 10.

Forma de plural (Elohim) se explică prin genul limbii ebraice. Ca să spună cuvântul *viață,* israeliții ziceau *haim* (la plural); ca să se exprime termenul de *tinerețe,* evreii spuneau *neurim* (la plural); ca să zică *bătrânețe,* foloseau cuvântul *zekeni* (la plural) etc. Toate aceste cuvinte au formă de plural, deși ele exprimă ideea de singular. Pentru ca să întărească noțiunea unui termen oarecare, ca să scoată în relief deplinătatea și totalitatea unei noțiuni, în chip cât mai explicit, evreul folosea pluralul. În acest mod, găsim utilizat substantivul *hocmot* „înțelepciune" în profeția lui Isaia (19, 4) și în Proverbe. În acest cuvânt *hocmot* sunt concretizate toate tezaurele înțelepciunii și cunoașterii. De asemenea, prin pluralul cuvintelor *Urim* și *Tumim* sunt indicate lumina și adevărul, la cea mai înaltă potență. Pe această linie de gândire se explică și cuvântul *Elohim,* ca un plural de maiestate *(pluralis excellentiae).* Printr-însul, evreul voia să spună „Divinitatea" în care se concentrează toate perfecțiunile.

De altfel, se pare că acesta era caracterul limbilor semite: să-și exprime noțiuni singulare prin cuvinte la forma plurală. Tăblițele descoperite la Tell-el-Amarna, Boghazköi (Turcia) Ras-Shamra și Ebla (Siria) folosesc forma plurală când vorbesc de divinitățile respective[9], ceea ce ne arată că pluralul maiestății era utilizat în mod curent. În cărțile Vechiului Testament, deosebirea dintre Dumnezeul evreilor și zeii celorlalte popoare se făcea nu prin articol, ci prin faptul că, atunci când era vorba de Dumnezeul lui Israel, predicatul stătea la singular, iar când era vorba de cel al națiunilor străine, atunci predicatul stătea la plural. Excepție de la această regulă se făcea numai în acele locuri unde sunt citate cuvintele unui păgân.

3. **Elyon** („cel mai înalt"). În timpurile mai vechi, acest nume nu se găsea decât însoțit de cuvântul **El** (Gen. 14, 18-22). Grație tăblițelor descoperite în Ugarit (Ras-Shamra) și Ebla, acum se știe că Elyon nu era un nume special al divinității, ci era un atribut care se dădea lui Dumnezeu pentru a intensifica și mai mult ideea de „conducătorul cel mai mare" al omului. Septuaginta îl redă prin „Dumnezeul cel preaînalt" (ὁ ὕψιστος). Mai târziu, în cărțile poetice mai ales, Elyon este folosit și singur, spre a de semna pe Dumnezeul cel preamărit (Ps. 18, 13; 2, 7; 46, 5; 50, 14; 73, 11; 85, 5; 91, 1; 107, 11; Plângeri 3, 35-38; Ben-Sirach 37, 14; Deut 32, 8; Num. 21, 16).

---

[9] Sellin E., *op. cit.*, p. 3.

Cum aflăm din Eusebiu din Cezareea, numele de *Elyon* era cunoscut fenicienilor. Eusebiu citează pe Filon din Byblos care, în descrierea pe care o face religiei feniciene, spune că *Elyoun* era unul din eroii care, după moarte, a primit mare cinstire. Se poate ca relatarea lui Filon din Byblos să fie exactă, dar aceasta nu înseamnă că evreii au împrumutat numele de *Elyon* de la fenicieni. Am văzut mai sus că numele divin de El îl aveau toți semiții. De aceea, se poate să-l fi avut și pe Elyon, atât evreii, cât și fenicienii. Ceea ce putem spune cu certitudine este că, la început, cuvântul Elyon era un adjectiv cu însemnarea de „înalt, mare". Pentru a da ideea de „cel mai mare" pentru Dumnezeu, evreii l-au adăugat ca atribut pe lângă numele lui Dumnezeu, ca apoi cu timpul, numai atributul *Elyon* să indice pe Dumnezeul cel preaînalt.

4. **Șadai** („cel puternic"). Ca și numele precedent, Elyon, numele de Șadai se află în cărțile Vechiului Testament fie singur, fie în legătură cu numele divin de El (Deut. 32, 17). În paginile poetice, Șadai se găsește pus în paralelă cu numele de Yahveh, ca fiind numele mai arhaic pentru Yahweh (Gen. 49, 25; Num. 24, 2). Cel mai potrivit lucru ar fi să derivăm pe Șadai de la rădăcina *șadad,* „a fi tare, sănătos", cum face și Septuaginta, care-l redă prin παντοκρὰτωρ sau ἰσχιρος, adică Dumnezeul cel atât de puternic *(omnipotens).* A fost derivat și de la *așer dai* („ćare e suficient"), însemnare care pare că a fost cunoscută și de Septuaginta, căci găsim pe *șadai* tradus cu ἱκανός de două ori în Ruth, de trei ori în Iov și o dată în Ezechiel. Deoarece rădăcina verbului *șadai* are și sensul de „a pustii", unii semitologi socotesc că Șadai, la origine, a fost un zeu al furtunii, căci acesta distruge și pustiește. Unii l-au derivat de la *ședi* cu sensul de: „demonul meu". Sunt destule alte păreri, dar cea care pare cea mai întemeiată este cea a lui J. Hehn[10], care conclude că numele de Șadai se leagă mai bine cu babilonianul *șadu rabu* „munte mare", un titlu pe care l-au purtat și zeii de acolo: Bel, Enlil, Anu, Amuru, Marduk și Asur. Însemnarea lui Șadai ar fi „cel mai sublim", „cel mai mare cu putință", „cel atotputernic". În acest caz, evreii au adus cu ei din Chaldea și acest nume. Se poate, căci limba ebraică este o fiică a semitei vechi.

Reținem ca și pentru Elyon că, numele de Șadai a fost un atribut pe lângă numele de **El** (Dumnezeu), ca să-i scoată în evidență superioritatea absolută. Cu timpul, acest atribut a devenit singur o denumire a lui Dumnezeu, foarte mult folosită de către autorii cărților Vechiului Testament. Așa se face că numai în cartea Iov se află de 31 de ori.

---

[10] Hehn J., *Die biblische und babylonische Gottesidee*, Leipzig, 1913, p. 267.

5. **Adonai** („Domn, Stăpân"). Este derivat de la Adon, iar acesta de la o rădăcină *dun*, dispărută în timp, cu semnificația de „a ridica, a îndrepta". Adonai este deci cel către care se îndreaptă omul și pe care-l recunoaște ca stăpân al său. După cum este scris, cuvântul Adonai are forma de plural, căci singularul este Adoni. Și aici avem un *pluralis majestatis*. Cum observăm, evreii foloseau cuvântul cu care invocau pe Dumnezeu la plural, în semn de respect.

Terminația finală, *ai* în textul ebraic este scrisă însă cu vocala kamets, pentru ca să deosebească numele divin de cuvântul obișnuit Adonai – „domnii mei". Cuvântul Adonai nu este utilizat decât în vocativ (Gen. 15, 2-8; 18, 23-32; 19, 18), ceea ce probează că el, la început, a fost numai un titlu dat lui Dumnezeu mai degrabă decât un nume propriu. Cu timpul și acest atribut a devenit un nume propriu, cum vedem în scrierile profetice (Is. 6, l etc.). Cu timpul, iudeii socotind o profanare pronunțarea de către muritori a adevăratului nume Divin, care era cel de Yahveh, când în citirea cărților sfinte trebuiau să rostească numele de Yahveh, nu-l pronunțau, ci ziceau Adonai în loc de Yahveh. Mai apoi massoreții au vocalizat tetragramul YHWH cu vocalele lui Adonai și de aici a ajuns în limbile moderne numele de Iehova, în loc de Yahveh, cum este corect. De aceea, atât Septuaginta cât și Vulgata au κύριος și Dominus, acolo unde textul ebraic are YHWH, fiindcă traducătorii acestor două versiuni au citit, conform uzului din secolul al treilea înainte de Hristos, Adonai în loc de Yahveh și l-au tradus în limba greacă cu Kyrios, iar în cea latină cu Dominus.

6. **Baal** („Proprietar, Domn, Stăpân"). După cum vedem din anumite locuri scripturistice, numele de *Baal* era dat, ca și *Adon*, lui Dumnezeu. Se vede lucrul acesta din II Sam. 5, 20 și mai ales din numele proprii de persoane, compuse cu numele de Baal, cum de exemplu Eșbaal, Ierubaal, Beeliada etc. În special persoane din familia lui Saul și David au purtat acest nume (Jud. 6, 32; II S. 3, 8; 4, 4-8; I Chr. 8, 33; 9, 39; 14, 7 ș.a.). Mai târziu, fiindcă era numele pentru Dumnezeu al canaaniților, contra căruia luptau profeții cu toată forța, acest nume a fost evitat. Disprețul pentru acest nume pare să-l fi dat proorocul Hozea, unde citim: *„Zice Domnul: În ziua aceea nu-mi vei mai spune Stăpânul meu (Baali), ci-mi vei spune bărbatul meu* ('își). *Voi scoate din gura ei numele baalilor, ca să nu mai fie pomeniți pe nume"* (Hoz. 2, 18). Din antipatie pentru numele de Baal, iudeii au schimbat numele de baal, din numirile proprii, înlocuindu-l cu cel de *boșet* „rușine, scârbă". Astfel din Ișbaal au făcut Ișboșet etc.

7. **Melech** („rege"). Această denumire se află mai cu seamă în Isaia 6, 5 apoi 44, 21; 44, 6 și în mulți psalmi: 5, 44; 44, 5; 48, 3; 74, 12; 84, 4; 98, 6). Dar după cum se vede din locuri ca I Sam. 8, 7; Num. 23, 21; Am. 5, 26, chiar în vechime era folosit, spre a arăta că Dumnezeu este cel care stăpânește cerul și pământul.

Dacă denumirea de *Baal* a dispărut de timpuriu, nici denumirile de *Adon* și *Melech* nu au devenit numiri proprii pentru Dumnezeu, cel puțin la prooroci și partizanii lor, ci precum ne arată și cuvântul roeh (Gen. 48, 15; 49, 24; Pr. 23, 1; 80, 2) au rămas numai niște epitete. În cartea Isaia, cuvântul *rege* este un fel de titlu obișnuit al lui Dumnezeu, dar totuși n-a ajuns să devină un nume propriu pentru divinitate (4, 2 sq.; 43, 15; 44, 6; 52, 7). Cu toate acestea, ideea că Dumnezeu este regele poporului, respectiv al credincioșilor săi și că aceștia sunt oarecum o proprietate a lui este o idee comună tuturor cărților Vechiului Testament. Critica modernă interpretează această idee în sensul că omul s-ar afla în fața lui Dumnezeu ca un sclav. Dar cei ce interpretează astfel uită că în vechime substantivul *'ebed* („rob") însemna, de multe ori, „cel însărcinat cu o anumită misiune", „mandatar", cum este cazul lui Moise, David și al profeților, iar în partea ultimă a cărții Isaia, cuvântul *ebed* poate fi tradus cu „adorat". De asemenea critica modernă nu ține seama de faptul pe care l-a evidențiat Baudissin[11], și anume că Dumnezeul tribului semit, ca „Domn", este în același timp Tatăl, Mântuitorul și Judecătorul tribului său. De aceea, în timpurile dinaintea exilului și chiar după exil, numele „Domnul", a fost folosit pentru numele lui Dumnezeu. Totuși cei care au folosit numele de *Adonai*, ca nume al lui Dumnezeu, au fost cărturarii și scribii palestinieni, care înțelegeau prin acest nume pe Domnul cerului și al pământului[12].

---

[11] Baudissin von W., *Kyrios als Gottesname in Judentum...*, vol. 3, Giessen, 1929.

[12] Sellin E., *op. cit.*, p. 7.

Pe lângă aceste numiri ale lui Dumnezeu, care-l caracterizează ca domn şi conducător, se mai află un şir întreg de epitete foarte înrudite cu cele amintite până aici. Aşa erau folosite ca atribute permanente cuvintele: *cel mare* (rav, gadol, chabid ş.a.); *cel prea înalt* (ram); *cel tare* ('ez, avir); *cel strălucitor* (adir). De altfel, aceste numiri se găseau, mai mult sau mai puţin, la aproape toate popoarele semite.

Există totuşi în Vechiul Testament o denumire care nu se află la nici unul din popoarele semite[13], este numirea simplă de „cel sfânt". Proorocul Isaia când s-a apropriat de Dumnezeu (6, 3) a observat că sfinţenia este partea cea mai intimă a lui Yahweh, în sensul ridicării deasupra a tot ce este creatură, aşa încât în apropierea lui Yahweh totul cade în pulbere. De aceea, Isaia strigă: „vai mie; sunt un pierdut" (6, 7). Din această clipă, care l-a urmărit toată viaţa, a reieşit numele lui Yahweh de *„sfântul lui Israel"* (Kadoş Israel). Cu timpul, expresia aceasta s-a împământenit, devenind un nume propriu al lui Dumnezeu, care chiar dacă nu se întâlneşte prea des, totuşi trebuie subliniat în mod special, pentru că mărturiseşte despre *calea unică* pe care a străbătut-o religia lui Israel în mijlocul celorlalte religii semite.

Dacă în Habacuc 1, 12, profetul, rugându-se lui Dumnezeu în numele poporului, îl numeşte pe Yahweh *„sfântul meu"*, este clar că numele de *Kadoş* (sfânt) stă în paralelă cu Eliah, adică Dumnezeu este numit „Cel sfânt". De asemenea, găsim acest nume şi în formulele liturgice *„Cel sfânt şi cel înfricoşător este numele lui"* (Ps 111, 9; Is. 57, 15).

O evoluţie de la epitet la nume proprii ne-o vădeşte cuvântul *tur* – „stâncă". Dacă desemnarea lui Yahweh ca stâncă, adică loc de refugiu, se găseşte foarte des în rugăciunile de la templu (Ps. 18, 3; 18, 32; 27, 5; 61, 3 ş.a., în alte locuri găsim cuvântul *tur* fără sufixul pronominal, deci ca un nume propriu al lui Yahweh. Iată ce citim în Hab. 1, 12: *„Yahweh, spre judecată l-ai rânduit, Stâncă, spre pedeapsă l-ai aşezat"*, adică mai clar: *„Doamne, spre judecată l-ai aşezat; Dumnezeule, spre pedeapsă l-ai rânduit"*. Şi în Deut. 32,4 se vede că numele de „stâncă" este pus pentru a-l înlocui pe cel de Dumnezeu, adică în ebraică pe cel de Elohim.

Aceste denumiri nu sunt decât formaţiuni relativ târzii, care ne arată că autorii au căutat să substituie numirii tradiţionale a lui Dumnezeu nişte atribute mai pline de înţeles, care în chip plastic să-i zugrăvească fiinţa. Ele chiar erau cerute de faptul că numele propriu al lui Dumnezeu devenise complet neînţeles[14].

---

[13] Sellin E., *op. cit.*, p. 7.

8. În general, Vechiul Testament nu cunoaşte pentru Dumnezeu decât un singur nume propriu şi acesta este *Yahveh* (YHWH, YH, Yahu).

Cuvântul Yahweh derivă de la verbul *haia* „a fi". Că această derivare este justă, ne-o probează Ex. 3, 14-14, unde Dumnezeu răspunde la întrebarea lui Moise, şi anume, ce să spună israeliţilor dacă-l vor întreba care este numele Domnului, care l-a trimis. Moise trebuia să răspundă: *„Eu sunt cel ce sunt"*. „Vei răspunde fiilor lui Israel aşa: *„Eu sunt* m-a trimis la voi". Şi Dumnezeu repetă lui Moise, cum aflăm din versetul următor: „Aşa să vorbeşti fiilor lui Israel: «Yahweh, *Dumnezeul părinţilor noştri,* Dumnezeul lui Avraam, Isaac şi Iacob, m-a trimis la voi»; acesta este numele meu din eternitate, aşa trebuie să mă numiţi din veac în veac". De aici vedem că, *Yahweh* şi *ahyeh* desemnează aceeaşi persoană. Dumnezeu însuşi se numeşte la persoana întâia, iar Israel îl numeşte la persoana treia.

Înţelesul cuvântului Yahveh rezultă din semnificaţia rădăcinii de la care este derivat *hih = havah.* Desigur numele de Yahveh, fiind numele lui Dumnezeu, nu trebuie conceput numai ca o idee speculativă a fiinţei divine, ca ceva din sine şi prin sine, ci mai mult, ideea trebuie privită numai pe baza fiinţei şi a realităţii rămase neschimbate în revelaţia istorică a lui Dumnezeu. Ca să pătrundem ideea care se leagă de cuvântul Yahweh, trebuie să cunoaştem uzul vorbirii propoziţiei relative *aşer ehyeh,* de altfel ca şi al întreg contextului Ex. 3, 14. Mai întâi vedem că se repetă un verb cu pronumele relativ, arătându-se prin aceasta că ceva este şi rămâne independent de altcineva, lucru ce se întâlneşte şi în felul de vorbire românesc: „Eu sunt, care eu sunt", adică nu pot să mă schimb. Asemănător este şi felul de vorbire din Ex. 33,19: „Mi-este milă de care mi-este milă şi miluiesc pe cine vreau să miluiesc", adică originea milei trebuie căutată numai în Dumnezeu şi în nimeni altul. Tot aşa în Ioan 19,20: „Ce am scris, eu am scris".

Sensul lui *ehyeh 'aşer' ehyeh* în context este: Moise va spune israeliţilor: „Dumnezeul părinţilor voştri, Dumnezeul care a arătat strămoşilor grija sa pentru poporul ales *şi care în fiinţa sa (proprietatea sa) va rămâne acelaşi şi neschimbat,* acelaşi m-a trimis pe mine". Pentru această însemnare pledează şi Mal. 3, 6: *„Eu sunt Yahveh şi nu mă schimb; pentru aceasta voi fiii lui Iacob nu sunteţi distruşi".* Deci în numele lui Yahmeh se află noţiunea fiinţei ca ceva neschimbător, independent de altă fiinţă, dar această noţiune nu este concepută în mod abstract sau speculativ, ci în mod concret, având în vedere legăturile istorice ale lui Yahweh cu poporul lui Israel. Poporul israelit trebuie să aibă o ţinută neşovăitoare faţă de Yahweh, fiindcă YHWH *este, ce este,* neschimbător în fiinţa şi acţiunile sale.

---

[14] Ibidem, p. 8.

În ce priveşte vocalizarea tetragramei YHWH, cum am pomenit mai sus, s-a dovedit că cea de *Yehova* nu este cea originală, ci schimbată de masoreţi care au luat vocalele cuvântului Adonai şi le-au pus consonatelor *Yhwh.* Precum aflăm din Filon[15], Iosif Flaviu[16] şi Sfinţii Părinţi[17], iudeii nu mai pronunţau numele divin, din motive de pietate extremistă sau mai degrabă dintr-o falsă înţelegere a pasajului din Levitic 24,16: *„Cine pronunţă numele lui Dumnezeu cu moarte va muri; toată comunitatea să-l ucidă cu pietre, ca şi străinul, ca şi localnicul, dacă pronunţă numele trebuie să moară".* Dar dacă privim mai cu atenţie cuvântul ebraic *(nkb)* care opreşte pronunţarea numelui divin, vedem că nu este vorba de o pronunţare obişnuită, ci de o pronunţare de hulă şi blasfemie, căci în versetul Lev. 24, 11 citim: *„Fiul unei femei israelite a blestemat numele* lui Dumnezeu şi l-a *batjocorit...",* iar în versul 15 citim: „[Iar tu Moise] *să vorbeşti fiilor lui Israel aşa:* „Oricine va blestema pe Dumnezeul său să-şi ispăşească păcatul", adică să fie pedepsit cu moartea (cf. şi Ex. 20, 7). Iudeii au interpretat cuvântul *nkb* ca pe o simplă pronunţare şi de aceea din Talmud aflăm că cei care pronunţă numele lui Dumnezeu pe numele său de Iehova să n-aibă parte de viaţa veşnică. După tradiţia iudaică, numai o dată în an, şi anume la sărbătoarea împăcării *(iom chipur)* s-a pronunţat numele de Iehova, de către marele preot, singura dată când acesta intra în altarul templului, numit Sfânta Sfintelor. Cel care l-a

---

[15] *Viaţa lui Moise*, c. iii.

[16] *Antichităţile iudaice*, II, XII, 14.

[17] Teodoret al Cirului, *Quaestiones in Exod*, XV ; Eusebiu de Cesarea, *Praeparatio Evangelica*, IX, 7 ; Ieronim, *Ad Damasium Papam*, cf. Scholz P., *op. cit.*, p. 114.

pronunţat ultimul trebuie să fi fost Simon cel drept, cel din urmă mare preot, în timpul căruia a fost distrus templul şi Ierusalimul. Aşadar, numele divin de Yahweh devenise un *şem hameforaş*[18].

Cum am mai amintit, acolo unde în cărţile Vechiului Testament era întâlnit cuvântul Yahweh, fără greş, iudeii citeau Adonai şi ca să atragă luarea-aminte a acestui lucru, au pus sub cuvântul Yahweh vocalele cuvântului Adonai, numai că sub prima consoantă „io" au pus semivocala „seva" şi nu pe „alef patach", fiindcă „iod" nu este guturală, cum este cazul lui „alef", prima consoană a cuvântului Adonai. În cazul în care în textul ebraic se aflau ambele nume divine: Adonai şi Yahweh atunci ei scriau sub Yahveh vocalele cuvântului Elohim şi citeau: Adonai Elohim.

Din cauza acestei împrumutări de vocale, de la cuvântul Adonai a luat naştere falsa pronunţare „Iehova", care şi azi este destul de răspândită, deşi se ştie că pronunţia corectă este Yahweh, căci încă din secolul al XVI-lea se descoperise adevărata citire a lui Yahweh. Autorul ei este Petru Galatinus, un profesor de teologie, care a trăit sub papa Leon X. Prin această descoperire cădea în desuetudine părerea acelora care susţineau că pronunţarea *Iehova* este cea adevărată şi o explicau ca o formă combinată de viitor, de participiu şi de perfect, aşa că Iehova ar avea însemnarea de: *care este, era* şi *va fi.*

În ce priveşte pronunţia, vechile versiuni sau traduceri (Septuaginta, Vulgata şi Peşito) nu ne oferă nici un ajutor, fiindcă şi în ele cuvântul Yahweh este tratat ca un ἄῤῥητον (nepronunţabil, secret). De obicei, ele traduc pe Yahweh ca şi când ar fi scris Adonai, căci Septuaginta are Kyrios şi Peşito traduce *Domniţi* (Dono), Pentateuhul Samaritean *Şima = Şem* (Numele), căci nici acest text samaritean nu mai pronunţa cuvântul Yahweh, iar Vulgata, recte Fer. Ieronim, are *Dominus.*

De asemenea, vechii scriitori bisericeşti au păreri deosebite cu privire la pronunţare. La aceştia se întâlneşte când forma Ιαω[19] când Ιευώ[20], când Ιαου[21], când Ιαβέ Ἰαβε.

---

[18] Însemnarea lui *Şem Hamforaş* a dat naştere la multă discuţie. Pe baza citatelor din Ezra 4, 18 şi Neh. 8, 8, A. Shaeder (apud Sellin E., p. 10) consideră că este vorba de "numele cel tălmăcit", adică cel care se citeşte şi se pronunţă totdeauna altfel decât este scris.

[19] Diodor Siculul, vol. I, cartea I, cap. 94; Plutarh, *Sympos.* Lib. IV, probl. 5; Ioan Lydus, *De mens.* IV, 38 ; Epifanie, *Contra gnosticilor* 26 ;

Cea mai probabilă şi cea mai îndreptăţită părere este aceea că Yahweh, cum ne indica preformativul „iod", este un substantiv (în viitorul qal), format după analogia lui Iacov de la rădăcina *akav* şi după analogia lui Iţhak de la rădăcina *ţahak*. Precum se vede, el ar trebui scris şi pronunţat Yahweh (ΠΙΙΤ). Această vocalizare este întărită de o mărturie istorică şi anume cea a lui Teodoret al Cirului, care ne spune că Samaritenii pronunţau pe Yahweh Yαβέ[22]. Între Yahve şi Yαβέ nu este diferenţă. Adesea Septuaginta redă pe „vav" prin B, de exemplu pe David (Δαβιδ). Din această prununţare se explică diferitele prescurtări ale numelui lui Dumnezeu. Aşa de exemplu *Yah*, ce se află fie în numele proprii, fie chiar în cuvinte independente, în special unde este preferat un cuvânt scurt, ca în refrene *(halelu-Yah*, Is. 26, 4). Apoi forma *Yahu* (pentru Yhv) şi *Yhca* terminaţii ale numelor proprii, cum de pildă: Iesaiah şi Iesaia, Irmiahu şi Irmia etc. În fine la începutul cuvintelor ca *Ieho* sau *Io* ca în Iehonatan şi Ionatan. Forma Jeho este provenită din pronunţia imposibilă Yahw, din care cauză „vav", pentru o mai uşoară pronunţie, se transformă lesne în *o* sau *u*, iar „iod" (prima consoană) pierde vocala sa „patach".

În ce priveşte *originea* cuvântului Yahweh s-a scris poate mai mult decât pentru orice altă problemă a Vechiului Testament. Rând pe rând, s-a presupus că este împrumutat din religia egipteană, feniciană, babiloniană, persană şi chiar indiană. Părerea că Yahveh ar fi un împrumut din religia egipteană a fost lărgită în Germania prin lucrarea de tinereţe, dar prin aceasta netemeinică, a lui *Schiller:* „Die Sendung Moses". Schiller a adoptat această ipoteză, cum singur ne relatează, din lucrarea necritică a lui Reinhard[23], care la rându-i se sprijinea pe Voltaire[24]. La rândul lui, Voltaire se întemeiază pe o legendă a lui Clement Alexandrinul, care ar spune că în Egipt nimeni n-ar fi putut intra în templul lui *Serapis*, dacă n-ar fi purtat pe piept sau pe frunte numele de Yaho-ho. Această informaţie este inventată de Voltaire, fiindcă Clement nu ne vorbeşte absolut nimic de aceste lucruri. Tot aşa de neistorică este părerea acelora care, bazându-se pe Diodor din Sicilia, afirmă că preoţii egipteni purtau pe piept numele de *Iao* atunci când intrau în templul lui Serapis, aşa cum marele preot al evreilor purta numele de Yahweh. Cercetându-se scrierile lui Diodor, s-a văzut că nicăieri nu se află această informaţie. Numai în treacăt (I, 29) aminteşte el că Moise a primit legislaţia sa de la zeul *Iao*, iar în alte două pasaje istoriseşte că înaltul judecător egiptean purta la gât un lanţ de aur cu chipul adevărului spre a-i aminti că el nu trebuie să se lase corupt, primind daruri (mită).

Un alt temei pentru a socoti pe Yahweh împrumutat din Egipt l-ar furniza o inscripţie ipotetică din templul lui Isis din Sais. După Plutarch[25], la intrarea în templu trebuia să stea gravată în piatră o inscripţie, cu un anumit text magic.

Această inscripţie ar cuprinde ideea de Yahveh, ca „Cel Voinic", ca „Cel ce este, Cel ce era şi Cel care va fi". Numai că autenticitatea acestei inscripţii este foarte îndoielnică, fiindcă este cunoscut că Plutarch substituie ideile timpului său vechii religii a Egiptului. Pe de altă parte, nici un alt scriitor dintre cei vechi, ca Herodot, Strabo, Diodor şi nici Filon din Alexandria, nici Clement Alexandrinul, nici Origen, toţi bine informaţi despre religia egipteană, nu amintesc absolut nimic despre inscripţia lui Plutarch. Dar, chiar dacă inscripţia ar fi fost autentică, numele de Yahweh nu putea să fie împrumutat din ea, fiindcă inscripţia se referea la zeiţa Neit din Sais, ca personificare a zeiţii luminii, din care derivă totul, după concepţia egipteană.

Gesner[26] încearcă să dovedească că egiptenii ar fi cântat pompos, la serviciile lor divine, numele de Yahweh. Părerea lui se bazează pe un pasaj greşit înţeles din Eusebiu, unde nu este vorba de Yahweh, ci de şapte vocale ιεηοωυα, care erau semne muzicale şi astronomice, ce reprezentau cele şapte planete, cum s-a adeverit suficient după aceea.

Eusebiu, *Demonstr. Ev.*, X, 8 (in Ps. 22) şi în *Praeparatio Ev.* 9, cf. Scholz P., *op. cit.*, p. 116.

[20] Porfirius, *Contra Christ.*, lib. IV; Filon din Biblos, în Eusebiu de Cesarea, *Praeparatio Evangelica*, I, 9.

[21] Clement Alexandrinul, *Stromata*, cartea V-a.

[22] Teodoret al Cirului, *In Exod. Quaest.* XV ; Epifaniu, *Contra Haereses*, XI.

[23] Scholz P., *op. cit.*, p. 118.

[24] *Les moeurs et l'esprit de nations*, 1783, vol. 16, p. 100, apud Scholz P., p. 121.

[25] *Despre Iside şi Osiride*, § 19.

[26] la Scholz P., *op. cit.*, p. 11.

Von Bohlen[27] ar voi să afle un indiciu special pentru împrumutul cuvântului Yahweh din religia egipteană, din împrejurarea că Faraon, după II Regi 23, 34, a schimbat numele regelui israelit Eliakim („El se va ridica") în Ioiakim („Yahveh se va ridica"). Numai că această schimbare a numelui lui Eliakim s-a făcut la propria dorinţă a regelui iudeu. Dacă schimbarea numelui ar fi pornit de la Necho, faraonul în chestiune, aceasta ar fi făcut ca să i se recunoască supremaţia, şi în acest caz i-ar fi pus lui Eliakin numele Dumnezeului său egiptean, dar n-a făcut acest lucru. Tot aşa şi Nabucodonosor, regele Babilonului (II Regi 24, 17) a schimbat numele regelui întronat de el, până atunci numit Mattania („darul lui Yahve") în Sedekia (Tidkiahu) „dreptatea lui Yahve".

Cum reiese din Exod 5, 2, unde Faraon spune: *„Cine este Yahveh, de-al Cărui glas trebuie să ascult ca să eliberez pe Israel! Eu nu cunosc pe Yahve..."* şi din răspunsul lui Moise şi Aaron, în versetul 3, „Dumnezeul evreilor", rezultă că egiptenilor le era complet necunoscut numele de Iahveh. Din cercetările făcute de oameni competenţi s-a constatat că în religia egipteană nu se găseşte un nume al lui Dumnezeu cu sunetul de Yahveh sau asemănător.

Nici părerea că numele de Yahveh ar fi luat de la *fenicieni* nu se bucură de mai multă autoritate. Un părtaş de seamă al acestei păreri a fost Hartmann[28], care-şi bazează prezumţia pe fragmente luate din Sanchuniaton, în care este amintit un preot al zeului *Yevo.* Numai că fragmentul din Sanchuniathon, pe care se sprijinià Hartmann este, sigur, neautentic, căci, după Filon din Biblos, este o contrafacere a unui şarlatan, care-şi atribuie scrierea unui autor fenician, cum s-a atestat mai târziu[29].

Mai departe, Hartmann se sprijină pe faptul că la fenicieni se afla zeul Yao şi că atât scriitorii profani cât şi cei bisericeşti îl numeau pe Dumnezeul poporului israelit *Yao.* Că la fenicieni se afla un zeu cu numele de Yao, aceasta nu înseamnă nimic. Şi unii, şi alţii au fost semiţi şi limbile lor au avut cuvinte asemănătoare. Comun cu babilonienii, evreii aveau numele de *Sabat.* Dar între Sabatul babilonian

---

[27] Ibidem, p. 120.

[28] *Forschungen über die 5 Bücher Moses*, p. 156, apud Scholz P., *op. cit.*, p. 121.

[29] *Die Unechtheit der in Eusebius erhaltenen Fragmente des Sanchuniathon bewiesen...*, apud Scholz P., *op. cit.*, p. 122.

şi cel ebraic diferenţa era totală. De un împrumut al numelui divin de la canaanei, căci fenicienii au fost şi ei canaaniţi, nu poate fi vorba, cunoscută fiind ura ce a existat între canaaniţi şi evrei.

În fine, s-a voit a se deriva numele divin de Iehova din religia indiană, căci a fost comparat cu Jovis, Jupiter, şi cu numele divine ale indienilor şi persanilor, ce aparţineau rădăcinii *dev.* S-a observat totuşi că pronunţia proprie a tetragramului ebraic suna Yahwh şi după Varo, latinescul Jovis, la origine, s-ar fi pronunţat *Diovis,* a cărui rădăcină este dio (dju – „lumină). Toată asemănarea dintre ebraicul Yahweh şi Jovis se reduce aşadar la litera vav.

În ce priveşte *uzul cuvântului* Yahweh este necesar să se vadă raportul dintre numele de Yahweh şi Elohim. Acesta din urmă indică pe Dumnezeu în sens general, pe câtă vreme Yahweh indică pe Dumnezeu cel adevărat, neschimbat, veşnic şi personal, în special în raportul său de Dumnezeu revelator către poporul israelit. Peste tot, acolo unde este vorba de Dumnezeu adevărat, în raport cu poporul legământului, stă numele de Yahweh. De aceea şi întâlnim expresii ca cele de: „Legământul lui Yahweh, Legea lui Yahweh, preoţii, profeţii, altarul şi sărbătorile lui Yahweh". Pentru aceasta, Yahweh este cel căruia se jură israelitul, pentru aceea poporul israelit se numeşte poporul lui Yahweh.

Din contră, Elohim se foloseşte, de regulă, acolo unde nu este vorba de elementul teocratic şi raportul cu Legământul, ci este vorba numai de noţiunea de Dumnezeu în general. Numele de Elohim se află în special în cazurile în care este vorba de *zeităţile păgâne,* când un israelit vorbeşte către un neevreu când este folosit ca un apelativ, adică atunci când este adaos pe lângă numele de Yahweh.

În ce priveşte *vechimea* numelui de Yahweh, ea apare odată cu teofania de la Horeb (Ex. 3, 6). Cel care se arată este: „Dumnezeul lui Abraham, Dumnezeul lui Isaac şi Dumnezeul lui Iacob" şi cu această ocazie se descoperă lui Moise pe numele cel adevărat: „Eu sunt cel ce sunt" (YHWH).

Dacă în texte mai vechi ca Exod 3, 6, adică întreaga Geneză, găsim ici şi colo numele de Yahweh, lucrul acesta se datoreşte scriitorilor textului ebraic, cărora le-a scăpat, din neatenţie, şi mai înainte de Exod 3, 16 numele de Yahweh.

Sunt mulţi autorii moderni care nu sunt de părerea de mai sus, ci cred că numele de Yahweh este mai vechi decât teofania de la Horeb, adică numele de Yahweh era cunoscut patriarhilor.

De exemplu, Scholz crede că textul Exod 6, 3: „*Eu m-am arătat lui Abraham, lui Isaac şi Iacob, ca Dumnezeul cel atotputernic* (El-Sadai), *dar n-am fost cunoscut de ei sub numele meu de Yahweh*" nu ne spune că până la Horeb numele de Yahweh nu era cunoscut, ci textul Ex. 6, 3, arată numai manifestarea reală a lui Dumnezeu, cu însuşirea sa de Yahweh, aşa că înţelesul pasajului ar fi: „Chiar şi părinţilor mă făcusem cunoscut ca Dumnezeul cel atotputernic, cărora le-am dat făgăduinţa cu privire la Canaan, însă ei nu m-au cunoscut ca Yahweh, ca *Cel neschimbat* şi *Cel adevărat* în făgăduinţe, adică în însuşiri. În această calitate a mea, trebuie să învăţaţi să mă cunoaşteţi abia acum, fiindcă eu voi *împlini* făgăduinţele şi le voi duce la bun sfârşit".

Că Dumnezeu a fost cunoscut sub numele de Yahweh chiar de patriarhi – spune Scholz – ne-o confirmă faptul că acest nume se întâlneşte din abundenţă, chiar din cele mai vechi timpuri, deci înainte de Moise. Aşa, de exemplu, în numeroase pasaje din Geneză găsim numele de Yahweh, în aşa fel încât ne este imposibil să acceptăm că a fost intercalat de un redactor de mai târziu. Aşa, de pildă, avem pasajele în care Dumnezeu se numeşte pe sine Yahweh, faţă de patriarhi (Gen. 15, 2; 24, 3) sau este numit Yahveh, Dumnezeul lui Abraham, Isaac şi Iacob. Apoi în vechile proverbe, ca Gen. 10, 9; 24,14; 49, 18 Yahveh este clar numit. După Gen. 4, 26, numele de Yahweh era cunoscut chiar pe timpul lui Enoh („Atunci au început să invoace oamenii numele lui Yahweh"). De asemenea, în Gen. 21, 33 citim despre Abraham: „*Şi Abraham a invocat (a adorat) numele lui Yahweh cel veşnic*".

Chiar înainte de Moise aflăm nume proprii construite cu cuvântul Yahweh. Aşa de exemplu *Moria* (Gen. 22, 2), muntele pe care era necesar ca Avraam să jertfească pe fiul său Isaac, după porunca Domnului; Jocheved (Ex. 6, 20; Num. 26, 59) este numele mamei lui Moise; Ioab, Iohanan, Ioaiakim

9. **Yahweh Sebaoth.** Ceea ce a înlesnit mult ca în textul masoretic cuvântul Yahweh să fie înlocuit cu cel de „Domnul" pur şi simplu a fost faptul că, încă din vechime, Yahweh mai era numit şi Yahweh Sebaoth, adică Domnul oştirilor. În cărţile Vechiului Testament, îl mai găsim şi Yahweh Dumnezeul Sebaot (II Sam. 5, 10; Am. 4, 13, Hoz. 12, 6 Jer. 5, 14; 15, 16 care mai totdeauna stă în legătură cu Arca Alianţei (I Sam. 4,4; II Sam. 6, 2). Cam din timpul

lui Amos (5, 16) şi Isaia (6, 3-5; 2, 12; 10, 6) numele de Yahweh Sebaot era înţeles ca Dumnezeul tuturor puterilor cereşti şi pământeşti, al stelelor, al cetelor cereşti, al demonilor etc. (cf. şi Septuaginta la Amos 6, 14, unde Yahweh este socotit Domnul puterilor[30]).

Fiindcă Yahweh este numit Dumnezeul oştirilor, s-a emis părerea[31] că Yahweh, la origine, ar fi fost zeul războiului, căci în II Sam. 5, 24 Yahweh apare în capul armatei sale de război, ca să bată oastea filistenilor. Dar părerea este o simplă presupunere, cu nimic justificată. Textul nu susţine această prezumţie. Tot aşa şi pasajul din I Sam. 17, 45, unde citim: „Eu vin la tine în numele lui Yahweh Sebaot, Domnul oştirii lui Israel". Expresia „Domnul oştirilor lui Israel" nu este o explicare a cuvintelor „Yahweh Sebaot", ca să putem scoate ideea că Yahweh era Dumnezeul războiului.

Fiindcă în Vechiul Testament, prin cuvintele: „oastea cerului" se înţeleg mai totdeauna astrele cereşti: soarele, luna şi stelele (puterile cerurilor), s-a încercat şi o identificare a lui Yahweh ca Dumnezeu al astrelor, ca până la urmă să fie el un astru, aşa că israeliţii ar fi fost adoratori ai corpurilor cereşti. Părerea este unilaterală. Yahweh era socotit de către israeliţii autentici, nu de cei deviaţi, ca Dumnezeu al tuturor puterilor de orice fel.

Expresia „oştile cereşti", cum vedem din Noul Testament (Luca 2,13), a fost înţeleasă ca referindu-se în primul rând la cetele cereşti ale îngerilor.

Aşadar, numele de Yahweh Sebaot îl indică pe Dumnezeu în chip general, ca Stăpânul cel puternic, care guvernează toată creatura în cer şi pe pământ. Elementele acestei creaturi devin oastea sa peste care Dumnezeu porunceşte ca un ziditor, în chip special, Yahweh este conducătorul sau şeful oştilor îngereşti, care au fost create de El spre preamărirea şi strălucirea sa şi pentru a-i vesti poporului voinţa sa.

Cu timpul şi numele de Yahweh Sebaot a început să fie puţin folosit. De unde în cărţile proorocilor Hagheu, Zaharia şi Maleahi el înlocuia, în mare măsură, numele de Yahweh sau era utilizat împreună cu el, în cărţile Cronicilor el nu mai are aceeaşi însemnătate ca înainte[32].

---

[30] Sellin E., *op. cit.*, p. 10.

[31] Scholz P., *op. cit.*, p. 128.

[32] Sellin E., *op. cit.*, p. 11.

10. **Dumnezeul cerului** este o denumire ce se găseşte în cărţile postexilice (Ezra 2; Neh. 1, 5; Dan. 2, 37), deşi o expresie analoagă se află şi în Psalmi (Ps. 1, 4). Această numire voieşte să spună că Dumnezeu locuieşte în cer şi deci el este mai presus de oameni. Prin această expresie, Yahweh nu înseamnă că la origine a fost un zeu al cerului spre deosebire de altul al pământului, altul al mării etc., cum era cazul la păgâni. Nu, Yahweh la evrei era Dumnezeul cerului şi al pământului şi al tuturor celor văzute şi nevăzute. Denumirea de „Dumnezeul cerului" era o expresie care simboliza înălţimea cea fără comparaţie, faţă de om.

§ 3. Unitatea lui Dumnezeu

La baza monoteismului stă credinţa într-un singur Dumnezeu. Religia Vechiului Testament fiind religia monoteistă prin excelenţă, de la un capăt până la altul, ea nu vorbeşte decât de un Dumnezeu unic Yahweh, care a făcut Cerul şi pământul şi el îngrijeşte şi stăpâneşte lumea văzută şi nevăzută.

Când Moise a primit revelaţia pe muntele Sinai şi a fost cunoscut numele adevăratului Dumnezeu că este Yahweh, din acel moment el a fost conceput ca singurul Dumnezeu. Se poate ca înlăuntrul poporului să fi rămas şi indivizi care să fi crezut că Yahweh este numai Dumnezeul suprem, şeful altor zei existenţi ce nu trebuiau adoraţi, cum era cazul la babilonieni. Dar adevăratul Israel, totdeauna, a profesat monoteismul curat. Cărţile Pentateuhului şi cele ale profeţilor anteriori ne arată clar că ele nu mărturisesc decât despre existenţa unui singur Dumnezeu şi acesta este Yahweh, care a creat universul şi care conduce soarta întregii omeniri. De un alt Dumnezeu nu mai este niciodată vorba.

Acesta este cazul şi al profeţilor preexilici. Pentru Amos este un lucru firesc că Dumnezeu conduce destinele filistenilor, arameenilor, moabiţilor, ş.a. (Am. 9, 7; 1, 3 până la 2, 3; 3, 2) şi presupunem că evreii care îl ascultau pe Amos aveau o concepţie asemănătoare. De asemenea, vedem că şi Isaia socoteşte că Dumnezeu este cel care ridică pe asirieni şi pe egipteni contra regatului iudeu (Is. 7,18; 10,4), iar judecata lui Yahweh va cuprinde întreg pământul (Is. 2, 6 sq. Sof. 1, 2) şi că în viitor toate popoarele universului vor primi învăţătura de la Yahweh (Is. 2, 1-4.) Tot aşa Ieremia (4, 6; 27, 6 ş.a.) predică cu toată tăria că Yahweh va aduce asupra Iudeii şi Ierusalimului pe caldei, duşmanul de la nord, adică pe Nabucudonosor, regele lor.

În chip practic, religia Vechiului Testament este monoteistă chiar de la început. Dacă există Yahweh, nu mai există nici un Marduk, nici un Bel, Astarte etc[33].

Totuşi, unitatea lui Dumnezeu nu devine o problemă decât atunci când poporul începe să adore pe zeul Baal al Tirului, la fel ca pe Yahweh. Cu această ocazie, proorocul Ilie se adresează în mod ironic poporului şi preoţilor lui Baal şi dovedeşte că pentru dânsul nici nu se pune chestiunea unui alt Dumnezeu (Ir. 18, 27), atunci Hozea spune cu toată inima: „Tu cunoşti că nu este alt Dumnezeu afară de mine şi un alt Izbăvitor nu există" (Hoz. 11, 4). Pe această linie de gândire mergând, Ieremia neagă orice putere celorlalţi zei ai păgânilor pe care el îi numeşte chiar *nimicuri* (havelim Jer. 2, 5; 2, 8; 14, 22 ş.a.), iar în două locuri (2, 11; 5, 7) le contestă şi titlul de „zei".

Din toate aceste locuri şi altele multe, unicitatea lui Dumnezeu încă nu este destul de clară. Chiar celebrul loc din Deut. 5, 4: *„Ascultă, Israele, Yahweh Dumnezeul nostru este singurul Dumnezeu"*, încă îi mai lipsea ceva, ca să aibă toată claritatea necesară. Meritul formulării teoretice a monoteismului revine lui Isaia, cap. 40 şi următoarele, pe care cei mai mulţi autori moderni le aşează după exil[34]. Isaia introduce un element nou de ordin raţional în vechea religie, element cerut de împrejurările istorice. Profeţii dinaintea lui Isaia n-avuseseră nevoie să accentueze existenţa unui singur Dumnezeu, dat fiind că ei nu trăiau în Palestina decât realitatea lui Yahweh, iar ceilalţi zei nu erau decât iluzii deşarte. Acum, adică în timpul exilului, apare tendinţa periculoasă de a se demonstra unitatea lui Dumnezeu. Chiar şi Isaia în cap. 40 şi următoarele se vede antrenat în această latură a probării unui singur Dumnezeu, căci îl vedem aducând dovezi din actul creaţiei, din însuşirea lui Yahweh de a prooroci etc. Şi tot demonstrând el unitatea divină, ajunge la o exprimare foarte corectă: *„Eu sunt Acela, înainte de*

---

[33] Scholz P., *op. cit.*, p. 130.

[34] Sellin E., *op. cit.*, p. 11.

Mine n-a fost făcut nici un Dumnezeu și după Mine nu va mai fi nici unul" (Is. 43, 10; cf. 41, 4 sq.; 44, 8; 45, 6; 45, 22; 46, 9 ș.a.)

Din acel timp (perioada exilului), religia Vechiului Testament devine și o religie monoteistă teoretică, căci mai înainte fusese monoteistă în mod practic.

După ce am făcut această mică incursiune de ordin cronologic să vedem acum cum se exprimă Vechiul Testament despre unitatea lui Dumnezeu: *„Yahweh este Dumnezeu și nimeni altul lângă el"* (Deut. 4, 35). *„Ascultă Israel, Yahweh, Dumnezeul tău, este Dumnezeu unic"* (Deut. 6,4)

„Vedeți că eu sunt și nici un alt Dumnezeu nu mai este lângă Mine" (Deut. 32, 39)

„Mare ești tu Yahweh, Dumnezeule; nimeni nu este ca tine și nici un Dumnezeu nu este afară de tine, după toate câte le-am auzit cu urechile noastre...", spune David după ce a primit înștiințarea divină, prin Natan proorocul, cum că dinastia lui va rămâne etern (II S. 7, 22; I Chr. 17, 20; 17, 26).

„Yahweh, el este Dumnezeu! Yahweh, el este Dumnezeu!", exclamă poporul, atunci când profetul Ilie, rugând pe Dumnezeu să-i asculte ruga, Domnul i-o împlinește (I Chr. 18, 37; 18, 39).

„Cine este Dumnezeu afară de Yahweh?" (Ps. 18, 32 sq.)

„Nimeni între dumnezei nu este ca Tine, Doamne, iar lucrurile tale sunt fără pereche; toate popoarele pe care le-ai făcut vor veni și se vor închina Ție, o Doamne, și vor cinsti numele Tău, căci mare ești Tu, care faci minuni, numai Tu ești Dumnezeu" (Ps. 86, 8-10).

„Să înțeleagă (dușmanii) că numele Tău este numai Yahweh, că Tu ești Cel prea înalt peste tot pământul" (Ps. 83, 19).

„Tu Yahwe, Tu ești cel mai înalt peste tot pământul, mai presus de toți dumnezeii" (Ps. 97, 9).

„Atunci veți recunoaște că Eu sunt în mijlocul lui Israel și că Eu sunt Yahwe, Dumnezeul vostru și nimeni altul" (Ioel, 2, 29).

„Eu sunt Domnul și nu mai este altul; afară de mine nu mai este Dumnezeu... Să se știe de la răsăritul soarelui până la apusul soarelui, că afară de mine nu este Dumnezeu. Eu sunt Domnul și nu mai este altul..." (Is. 45, 3-5 sq.).

Adepții criticii negative din zilele noastre au atacat părerea tradiționalistă a Bisericii creștine, care admite că monoteismul Vechiul Testament a fost revelat de Dumnezeu lui Moise în special, dar și patriarhilor în linii generale. Criticii socot că la început, israeliții au

fost politeiști, ca toate neamurile păgâne contemporane, și că încetul cu încetul, în chip evolutiv, israeliții au ajuns la monoteism, în special pe timpul profeților, iar în mod sigur după exil. Printre alte argumente ale teoriilor lor, sunt și acelea de care s-a amintit mai sus:

a. Numele divin de Elohim, la plural, ar indica politeismul originar. Apoi expresiile cu care noi creștinii probăm simbolistica Sfintei Treimi în Vechiul Testament și anume: *„Să facem pe om"* (Gen. 1, 26); *„Să ne coborâm și să amestecăm"* (Gen. 11, 7). Am amintit, la locul cuvenit, că Biserica creștină, de secole, explică pluralul lui Elohim ca *pluralis majestatis.* Deci și verbul se folosește tot pentru a desemna înălțimea și puterea lui Dumnezeu, în gradul cel mai înalt.

Fiindcă în Vechiul Testament se întâlnește expresia: Bene Elohim („fiii lui Dumnezeu"), s-a tras concluzia falsă că în Israel a existat politeismul. Dar expresia nu este decât o figură, o metaforă, în Gen. 6, 2, ea înțelege pe oamenii cei buni (descendenții lui Set, spre a-i deosebi de cei răi, urmașii lui Cain). În Iov. 1, 6 și 2, 1; Ps. 29, 1; 89, 1 ș.a., expresia îi indică pe îngeri, care sunt numiți fii ai lui Dumnezeu, iar nu ai zeilor sau oamenilor.

Urme de politeism în religia Vechiului Testament ar fi, în fine, și faptul că unele pasaje biblice acordă și zeilor păgâni o anumită putere, chiar dacă mai mică decât lui Yahwe[35]. Așa de exemplu în Ex. 12, 12, unde este vorba despre judecata pe care o va face Dumnezeu peste toate zeitățile Egiptului, deci „li s-ar recunoaște existența, în Ex. 15, 11 Moise spune: „Cine este ca tine între dumnezei", deci li s-ar recunoaște și zeilor existență și putere, în Deut. 6, 14; 7, 14; Ier. 1, 16; 7, 18 etc. Întâlnim expresii în care zeii păgânilor sunt numiți: *„alți dumnezei" (Elohim 'aherim),* iar în Gen. 35, 2 și Ier. 5, 19 sunt numiți: „Dumnezeu străin" *(El naker).* Dar, din faptul că zeii păgâni sunt amintiți în textele Vechiului Testament, nu înseamnă numaidecât că se admitea existența lor și recunoașterea lor. Amintirea se face ca să știe credinciosul israelit despre ce este vorba. Cultul idolatru egala cu adorarea unui alt Dumnezeu decât Yahweh. Or, neexistând decât Yahweh, orice cult, orice practică păgână este inutilă și în plus atrage și pedepsirea infractorului. La orice pas, zeii păgâni sunt numiți *elilim* „nimicuri, lucruri vane"; *havelim* „fum, iluzie" (Dt. 32, 21, Ier. 2, 5); *meitim* „mortăciuni" (ps. 106, 28); *aven* „deşertăciune" (I.S. 15, 23; Is. 66, 3).

---

[35] Sellin E., *op. cit.*, p. 12.

În Ps. 115, 4-8 se arată în mod poetic, ce crede Vechiul Testament despre zeii cei mulţi ai păgânilor: *„Idolii sunt argint şi aur; sunt făcuţi de mâinile omeneşti. Au gură, dar nu vorbesc; au ochi, dar nu văd; au nas, dar nu miros; au mâini, dar nu pipăie; picioare au, dar nu merg. Nu scot nici un sunet din gâtul lor. Ca ei sunt cei ce-i fac; toţi câţi se încred în ei".* Minunat este zugrăvită inexistenţa zeilor păgâni şi inutilitatea lor în Isaia 44, 9-20.

Fiindcă la orice pas profeţii combat înclinările poporului de a merge la locurile de cult canaanite, s-a încercat să se tragă concluzia că israeliţii trebuie să fi fost politeişti. Argumentul n-are nici o forţă, căci în toate timpurile, au fost indivizi, din fericire puţini, care, atraşi de cultul libidinos şi senzual canaanit, mergeau acolo. Israelitul autentic şi conştient a avut ca loc de cult numai templul din Ierusalim, iar ca unic Dumnezeu, numai pe Yahweh.

De altfel, şi israeliţii care mergeau la locurile de cult canaanite, la învinuirile profeţilor, răspundeau că ei merg la locurile înalte (vârfurile proeminente), merg sub copacii cei mai falnici, la pietrele proeminente ori la apele curgătoare etc., nu ca să se închine baalilor de tot felul, ci lui Yahweh, Dumnezeul cel adevărat. Pentru necesităţile lor sufleteşti atât de multiple, ei nu puteau să aştepte cele trei mari sărbători mozaice, aşa de departe una de alta, şi mai ales templul din Ierusalim, care era atât de distanţat de dânşii, încât pentru nevoile lor urgente se suiau să se roage la locurile proeminente, câteodată fiind aceleaşi unde mergeau şi canaaniţii. Dar aceşti israeliţi spuneau că acolo se închină lui Yahwe, nu lui Baal (Ieremia 3, 13).

§ 4. Existenţa lui Dumnezeu după Vechiul Testament

Cum recunosc dogmaticile creştine pentru întreaga Sfântă Scriptură, în general, Vechiul Testament în special nu este un tratat sistematic de expunere a doctrinei despre Dumnezeu. Vechiul Aşezământ nu cuprinde dovezi sistematice sau formule ori argumente despre existenţa lui Dumnezeu, ci numai materialul prim, afirmarea directă a existenţei sale. Cu aceasta sunt pline toate paginile Vechiului Testament. Pe baza lor se poate spune că în Vechiul Testament se află primele mărturisiri ale existenţei lui Dumnezeu. Cum am amintit, ele se află numai în germene, căci formularea lor raţională aparţine teologilor care au scos adevărurile din Sfânta Scriptură şi le-au aranjat în ordine metodică. Ca să fi existat în Vechiul Testament dovezi filosofice sau raţionale despre existenţa lui Dumnezeu, ar fi însemnat să fi existat o negare teoretică a lui Dumnezeu. Şi lucrul acesta nu se găseşte în Vechiul Testament, semn că el n-a existat în sânul poporului evreu. O simplă aluzie la o tăgadă a divinităţii pare să găsim în cuvintele Ps. 14, 1: *„Zis-a cel nebun în inima sa: Nu există Dumnezeu".* Acest pasaj însă, nu se ocupă de ateismul teoretic, ci de cel practic, adică este vorba de acei oameni care nesocotesc sfinţenia lui Dumnezeu şi duc o viaţă senzuală, călcând poruncile divine. Aceşti oameni se comportă ca şi când Dumnezeu n-ar fi de faţă să le vadă destrăbălările lor, pentru ca apoi, în purtarea de grijă faţă de acţiunile oamenilor, să dea celor răi răsplata pentru fărădelegile lor.

În versetul de mai sus (Ps. 14, 1) nebunul *(naval) nu este ateistul, ci păcătosul,* în opoziţie cu piosul *(dores ei Elohim).* Piosul prin acţiunile sale este înţeleptul (maşchil).

Necuprinzând dovezi raţionale pentru existenţa lui Dumnezeu, Vechiul Testament cuprinde în schimb numeroase reflecţii care luminează destul de bine credinţa într-un Dumnezeu, creatorul universului. *„Doamne, Dumnezeul nostru. Cât de minunat este numele tău peste tot pământul! Măreţia ta se înalţă mai presus de ceruri"* (Ps. 8, 1-2). În aceste cuvinte se recunoaşte măreţia şi strălucirea divină din opera mâinilor lui Dumnezeu.

„Cerurile spun măreţia lui Dumnezeu, iar întinderea lor vesteşte lucrarea mâinilor lui. O zi istoriseşte alteia acest lucru, o noapte dă de ştire alteia despre El. Şi aceasta fără vorbe, fără cuvinte, al căror sunet să fie auzit. Dar sunetul străbate tot pământul şi glasul lor merge până la marginile pământului. În ceruri El a întins un cort soarelui şi soarele ca un mire iese din odaia lui de nuntă, se aruncă în drumul lui cu bucuria unui viteaz; răsare la un capăt al cerurilor şi îşi isprăveşte calea la celălalt capăt; nimic nu se ascunde de căldura lui" (Ps. 19, 1-6) (Cf. şi Ps. 29; 33; 65; 94; 135; 136 şi 137).

Minunat este descrisă descoperirea lui Dumnezeu în natură de către Ps. 103, care este un imn al creaţiei neîntrecut.

În Iov (capitolele 38-41) sunt scoase la iveală minunatele întocmiri ale naturii, opera lui Dumnezeu, în special din regnul animal. Toate aceste întocmiri descoperă înţelepciunea lui Dumnezeu cel atotputernic:

„Ridicaţi-vă ochii în sus şi priviţi! Cine a făcut aceste lucruri? Cine a făcut să meargă după număr în şir, oştirea lor? El le cheamă pe toate pe nume; aşa de mare este puterea şi tăria lui, că una nu lipseşte!" (Is. 40, 26). Aici este scoasă în evidenţă măiestria cu care Dumnezeu a întocmit bolta cerească, ce impresionează pe oricine o priveşte.

„...Domnul Dumnezeu a făcut cerurile şi le-a întins, care a întocmit pământul şi cele de pe el, care a dat suflare celor ce-l locuiesc şi suflet celor ce merg pe el" (Is. 42, 5). Aici, ceva mai mult ca în Is. 40, 26, Dumnezeu este marele arhitect al universului acestuia, unde totul merge ca pe scripete, nici un lucru nu se împiedică de altul (cf. şi Is. 45, 18).

„Domnul a făcut pământul prin puterea lui, a întemeiat lumea prin înţelepciunea lui, a întins cerurile prin priceperea sa. La tunetul lui, urlă apele în ceruri. El ridică norii la marginile pământului, dă naştere fulgerilor şi ploii şi scoate vântul din cămările lui"... (Ier. 10, 12-13). În aceste cuvinte ni se arată că manifestările naturii îl indică pe Dumnezeu ca pe întemeietorul lor. Un imn sublim prin care toată creaţia preamăreşte pe Dumnezeu, Creatorul cerului şi al pământului, este şi cântarea celor trei tineri, aflată în „Adaosul Cărţii Daniel" (v v. 29-67).

„Preamărit eşti tu, Doamne, Dumnezeul părinţilor noştri şi lăudat şi prea iubit este numele tău cel sfânt şi scump, preavrednic de laudă şi preaînălţat întru toţi vecii.

„Binecuvântat eşti pe scaunul împărăţiei tale şi lăudat şi preamărit în veci.

„Binecuvântat eşti tu care stai pe heruvimi şi vezi adâncurile...

„Binecuvântat eşti tu pe bolta cerului.

„Preamăriţi, ceruri, pe Domnul... Prea măriţi îngeri, pe Domnul...

„Preamăriţi, apele cele de deasupra cerului pe Domnul,

„Binecuvântaţi, soare şi lună, pe Domnul,

„Binecuvântaţi, stelele cerului, pe Domnul, „Preamăriţi, ploaie şi rouă, pe Domnul,

„Binecuvântaţi, toate vânturile, pe Domnul,

„Focul şi căldura, binecuvântaţi pe Domnul,

„Frigul şi îngheţul, preamăriţi pe Domnul,

„Zăpada şi roua, preamăriţi pe Domnul, „Lumina şi întunericul, binecuvântaţi pe Domnul,

„Fulgere şi nori, binecuvântaţi pe Domnul,

„Munţi şi dealuri, preamăriţi pe Domnul,

„Peştii şi toate jigăniile, preamăriţi pe Domnul,

……

Credinţa nezdruncinată în Dumnezeul cel atotputernic se arată peste tot în Vechiul Testament. Orice carte, orice capitol, orice verset, nu vorbeşte decât de Dumnezeu şi de lucrarea lui în lume, de om şi de comportarea lui faţă de acest Dumnezeu creator. Ascultă omul de ziditorul său, atunci progresează şi este fericit. N-ascultă omul de Dumnezeu, atunci el este pedepsit şi nimicit chiar.

Aşa de pildă, întreaga desfăşurare a istoriei omeneşti, în mare şi în mic, la poporul israelit ca şi la toate neamurile pământului, mărturiseşte Providenţa divină. Dumnezeau este cel ce stăpâneşte şi conduce popoarele lumii. El le înalţă şi tot el le umileşte (Iov 12, 23-25). El le face biciul Său cu care pedepseşte pe rebelul Israel, dar tot El le nimiceşte pe ele căci, din mustrarea lui Israel, n-au învăţat nimic (Ier. 25; 46; 47; 48; 49; 50-51 şi mai la toţi profeţii Vechiului Testament Ps. 9, 20-21; Ps. 22,9; 32,8; 44, 2-4; 47, 7-10 67, 4-6).

§ 5. Doctrina despre trinitate în Vechiul Testament

Doctrina despre Sfânta Treime este dogma fundamentală a creştinismului, dogmă prin care el se deosebeşte de toate celelalte religii.

Biserica creştină învaţă că Dumnezeu este unul în trei persoane. Unul cu privire la fiinţă sau substanţă, dar întreit cu privire la persoane. Dogma aceasta este cel mai mare mister, fiind cu totul mai pe sus de puterea de înţelegere a minţii omeneşti.

Dogmaticile creştine ne învaţă că Dogma Sfintei Treimi, deşi a fost descoperită lumii de Mântuitorul Hristos, cu toate acestea ea se găseşte şi în Vechiul Testament. Dar pentru că Vechiul Testament este umbră şi preînchipuire a celui nou, de aceea această dogmă, ca şi multe altele, nu este expusă acolo îndeajuns de limpede, ci este mai mult preînchipuită. Marii dascăli[36] au găsit explicarea acestui fapt în împrejurarea că iudeii erau înclinaţi să cadă foarte uşor în politeism. Dacă li s-ar fi revelat că în Divinitate sunt trei persoane, israeliţii le-ar fi luat drept trei Dumnezei.

De obicei locurile din Vechiul Testament în care se vede prefigurată dogma Sfintei Treimi sunt mai întâi cele din Geneză, unde Dumnezeu vorbeşte despre sine la plural: *„Să facem pe om după chipul şi asemănarea noastră"* (Gen. 1,26); *„Iată Adam s-a făcut ca unul din noi cunoscând binele şi răul"*.

În aceste locuri nu se precizează însă numărul persoanelor, ci numai se arată că sunt mai multe. Tradiţia creştină interpretează versetele de mai sus, în sensul că persoanele Sfintei Treimi au vorbit una cu alta. Tradiţia iudaică interpretează că Dumnezeu vorbea cu îngerii, dar interpretarea este forţată, căci îngerii nu sunt egali cu Dumnezeu nicăieri în Vechiul Testament. Ceea ce putem spune despre versetele de mai sus este că ele nu creaseră o concepţie clară despre Sfânta Treime şi că această concepţie nu pătrunsese în conştiinţa religioasă a poporului lui Israel. Cum am arătat, când am vorbit de cuvântul Elohim, pluralul utilizat în aceste pasaje, pentru israeliţi, avea numai o valoare de maiestate, menit să dea ideea de ceva înalt.

Pe de altă parte, ar fi fost cu neputinţă ca dintr-o formă de plural să se ajungă la Trinitatea persoanelor divine. Israeliţii n-au găsit-o, iar în tot Vechiul Testament n-avem nici cea mai mică urmă despre Trinitate ca o învăţătură descoperită şi ajunsă în conştiinţa poporului.

Mai departe, ca o prefigurare a Sfintei Treimi în Vechiul Testament, se aduce textul din Geneză unde ni se relatează sosirea la Avraam a celor trei îngeri, cărora li s-a închinat bătrânul patriarh zicând: *„Doamne, de am aflat har înaintea ta, nu trece, pe lângă robul tău"*. (Gen. 18, 3). Aici ni se dă chiar numărul de trei, exact cât persoanele Sfintei Treimi. Că este o prefigurare, nu contestăm.

---

[36] Scholz P., *op. cit.*, p. 134.

Dar adresarea lui Avraam la singular se datoreşte altor cauze. Mai întâi că Avraam nu ştia că are în faţă pe Dumnezeu. Lucrul acesta îl află abia mai târziu (v.v. 17 sq.). Al doilea, el se adresează primului dintre cei trei străini, cu care vorbeşte în numele tuturor.

Mai departe, ca texte ce s-ar referi la persoanele Sfintei Treimi ne este dat Isaia 6, 3: *„Sfânt, sfânt, sfânt Domnul Sebaot, plin este cerul şi pământul de mărirea sa"*. Repetarea de trei ori a cuvântului *Kados* s-ar referi la Sfânta Treime. Dar aici repetarea este făcută ca să dea termenului de: „sfânt" aplicat lui Yahve cea mai înaltă putere. Lucrul acesta se vede din Ieremia 7, 4, unde este repetată de trei ori expresia: „templul lui Yahve", tocmai spre a ne da ideea că este vorba de „templul Domnului", care este mai sfânt decât orice.

Acelaşi lucru se poate spune şi despre textul din Num. 6, 24-26: *„Domnul să te binecuvânteze şi să te păzească. Domnul să lumineze faţa sa spre tine şi să te miluiască. Domnul să-şi întoarcă faţa sa spre tine şi să-ţi dea pace"*.

Repetăm că doctrina despre Dumnezeu în trei persoane nu se găseşte în Vechiul Testament ca ceva revelat şi ajuns în învăţătura poporului. Nu negăm că locurile amintite mai sus şi altele ca numele de „Fiul", „Duhul", „Îngerul Domnului" erau preînchipuiri, cum ne învaţă marii dascăli. Evreii însă nu le-au bănuit înainte de venirea Domnului. În Vechiul Testament, peste tot, întâlnim scoasă în evidenţă numai unitatea lui Dumnezeu. Chiar şi în fenomenul acesta se recunoaşte înţelepciunea divină, după care Dumnezeu, în educarea lui Israel, îi comunică numai atât cât putea să înţeleagă[37].

Dacă Dumnezeu în trei persoane a fost descoperit în Vechiul Testament, cu adevărat, trebuie să răspundem Afirmativ, în special în perioada de după exil, acel *ruah Yahweh, malac Yahweh* şi *înţelepciunea divină* au fost aşa de personificate încât şi iudeii, cei mai puţin obişnuiţi cu noţiunea de divinitate, au văzut în aceste expresii nişte persoane divine.

---

[37] Mihălcescu I., *op. cit.*, p. 97.

§ 6. Ființa lui Dumnezeu

Ce este Dumnezeu în ființa sa, etern va rămâne nepătruns de mintea omenească care este slabă și mărginită. Cert știm numai că Dumnezeu există – și mai cunoaștem și câteva din atributele sale.

Din cele ce desprindem din cărțile Vechiului Testament, ființa lui Dumnezeu ni se înfățișează sub trei aspecte: Dumnezeu este spirit, Dumnezeu este viu, Dumnezeu este sfânt.

1. *Spiritualitatea lui Dumnezeu.* Prin spiritualitatea ființei dumnezeiești înțelegem că Dumnezeu nu este material sau corporal, ci spirit pur, imaterial, simplu, nevăzut, perfect, rațional și liber. Numai ca ființă spirituală Dumnezeu poate poseda atributele pe care rațiunea sănătoasă le consideră inseparabile de noțiunea de Dumnezeu[38].

În mod pozitiv această idee se arată în Isaia 31, 3: *„Egiptenii sunt oameni și nu Dumnezeu, iar caii lor sunt carne și nu spirit".*

În cuvintele profetului sunt așezate în paralelă Dumnezeu și spiritul, precum și opusele lor de ordin material: omul și carnea.

În mod negativ, spiritualitatea lui Dumnezeu se arată prin faptul că el nu poate să fie văzut de oamenii muritori: *„Fața mea nu se poate vedea",* zice Dumnezeu către Moise, în Exod 33, 23; cf. și 33, 18 sq.

Cu toate că Dumnezeu este spirit, totuși el este *personal.* Peste tot în Vechiul Testament găsim exprimată această idee, căci Dumnezeu este conceput ca o ființă atotștiutoare și desăvârșită. Mai peste tot unde vorbește Dumnezeu, el se exprimă prin cuvântul *Eu.* Spiritualitatea exclude complet materia. Pornind de la această idee, ar părea că Vechiul Testament contrazice spiritualitatea lui Dumnezeu, căci mai la tot pasul ne întâlnim cu antropomorfismele și antropopatismele de tot felul. Aceasta este numai o aparență, căci în realitate, Vechiul Testament este străin de orice materialitate pentru ideea de Dumnezeu. Antropomorfismele aflate în Vechiul Testament sunt expresii inevitabile vorbirii omenești imperfecte. Ca să se facă înțeles, omul pleacă de la noțiunile cunoscute de el și societatea în mijlocul căreia trăiește. Omul nu vede în lume o ființă mai perfectă decât el și de aceea nu știe și nu poate da lui Dumnezeu însușiri mai de cinste decât pe cele ale sale. Numai că lui Dumnezeu i le atribuie în cel mai înalt grad și adaugă la acestea și pe altele pe care le cunoaște din revelație.

Multiple expresii antropomorfiste se află foarte des în cărțile Vechiului Testament. Astfel, găsim atribuindu-se lui Dumnezeu forma omenească și organele trupului uman, ca mâini, brațe, degete, ochi, urechi, gură, nas etc. De asemenea, îi sunt atribuite lui Dumnezeu acțiuni ale organelor amintite. Așa de exemplu, Dumnezeu a făcut pe om din țărână; i-a insuflat duhul vieții, a plantat o grădină, a închis ușa corăbiei. Așadar, Dumnezeu vede, ascultă, vorbește, strigă, miroase și se arată omului, fie în stare de veghe, fie în stare de somn.

Dar cum am amintit mai sus, antropomorfismele Vechiului Testament se datoresc sărăciei de exprimare umană și îndeosebi limbii ebraice, care are așa de puțini termeni abstracți, pe de o parte, iar, pe de alta, necunoașterii a ceea ce este în sine ființa divină. Atunci omul se Servește de expresii intuitive și folosește acțiuni analoage cu cele din viața de toate zilele.

Așadar, antropomorfismele Vechiului Testament sunt numai niște expresii intuitive ale acțiunilor și proprietăților lui Dumnezeu, lucru pe care ni-l probează faptul că adesea sunt puse pe seama lui Dumnezeu acțiuni și comparații luate din lumea animală: *„Ei vor urma pe Domnul ca pe un leu, care va răcni, căci el va răcni"...* (Hoz. 11, 10). *„M-am făcut ca un leu.... ca un pardos... mă năpustesc asupra lor ca o ursoaică lipsită de puii ei, le sfâșii învelișul inimii, îi înghit ca un leu"* (Hoz. 13, 7-8). *„Pentru Efraim voi fi ca o molie, ca o carie voi fi pentru casa lui Iuda"* (Hoz. 5, 12).

Din citatele de mai sus nu se poate trage concluzia că avem de-a face cu prezentări sau elemente zoomorfice[39], căci Israel n-a fost atras spre acest fel de închinare și de asemenea nu se poate conchide că avem de-a face cu o concepție decadentă despre Dumnezeu ori îngustă, pentru faptul că întâlnim câteva expresii antropomorfice, luate după analogia omului. Nu putem trage aceste concluzii, fiindcă în Vechiul Testament aflăm multe locuri care exclud expres reprezentarea corporală a lui Dumnezeu, dându-ne putința să înțelegem corect folosirea termenilor antropomorfici. Așa de exemplu, noi citim în Vechiul Testament de multe ori expresii ca: *ochii, vederea lui Dumnezeu.* Dar iată ce citim în cartea Iov despre

---

[38] Scholz P., *op. cit.*, p. 147.

[39] Sellin E., *op. cit.*, p. 17-18.

Dumnezeu: „*Oare ai tu ochii unui muritor sau vezi cum vede omul*" (Iov 10, 4). De asemenea, în Ps. 77, 71, lui Dumnezeu îi este atribuit un semn ca oricărui muritor. Dar în Ps. 124, 4 citim: „(Domnul) *nu ațipește, cel ce este păzitorul lui Israel nu doarme*".

Dar cel mai sigur indiciu că israeliții n-au adorat pe Dumnezeu sub forma corporală este dispoziția din Decalog care spune: „*Să nu-ți faci ție chip cioplit, nici vreo înfățișare a lucrurilor care sunt sus în cer, jos pe pământ în apele mai de jos ale pământului*" (Ex. 20, 4).

Se poate ca în religia populară, în special în cult, Dumnezeu să fi fost reprezentat și într-un mod mai vizibil. Cunoaștem mulțimea de legende și mituri care circula în Canaan, la popoarele vecine cu evreii, dar acestea au fost deviații lăturalnice. Când însă un mit sau o legendă amenința să se înrădăcineze, erau combătute cu înverșunare până ce erau înlăturate sau erau așa de spiritualizate, până ce nu li se mai cunoaște originea. Cunoaștem astăzi din cărțile Vechiului Testament cum proorocii Samuel și Ilie resping orice fel de statuie sau reprezentare a lui Dumnezeu. Ceva mai mult, ei socotesc asemenea reprezentări ca plagiate după zeii păgânilor, iar din timpul compunerii cărții Isaia se folosește numai expresii ironice când se vorbește de zeii și cultele păgâne care tentau pe israeliți. Contra umanizării lui Dumnezeu, poeții și profeții accentuează mereu că Dumnezeu nu doarme, nu ostenește, că nu are ochi cum are omul, că el nu regretă faptele sale ca oamenii (I Sam. 15, 29) nici nu se mânie ca un om (Hoz. 11, 9), căci el este Dumnezeu și nu om, adică este cu totul altfel decât omul. În această ordine de idei, există o întreagă polemică a profeților contra sacrificiilor de animale. Această polemică vrea să ne spună că Dumnezeu nu este ca zeii păgânilor care aveau mare plăcere în fumul de tămâie sau în sângele și carnea jertfelor.

Dar cu toate acestea, o expresie clară ca cea din Evanghelia după Ioan (4, 24), unde să ni se spună că Dumnezeu este spirit, nu întâlnim în cărțile Vechiului Testament. În scrierile Vechiului Legământ găsim idei că Dumnezeu este Părintele, Ziditorul, Cercetătorul, cel care cunoaște toate spiritele (Num. 16, 22; 27, 16; Iov. 12, 10; Is. 57, 16; Prov. 16, 2; Ier. 17, 10 Eccl. 12, 7) și că lângă el se „află un spirit pe care Dumnezeu îl trimite în diferite misiuni, prin care își împlinește planurile, dar o expresie că Dumnezeu este numai spirit nu aflăm în Vechiul Testament. Această expresie se poate să fi fost evitată, fiindcă ar fi micșorat ideea de Dumnezeu

personal. Totuși și pentru Vechiul Testament este spirit care umple cerul și pământul cu mărirea sa, cu duhul său (Ier. 23, 24; Is. 6, 3; 66, 1; I Regi 8, 27; Ps. 139, 7).

În măsura în care Vechiul Testament și-a format ideea despre spiritualitatea lui Dumnezeu, cum reiese din scrierile sale, el a căutat să-l apropie, pe Dumnezeu de realitățile cele mai subtile și mai ales de lumină. Lumina este haina cu care se îmbracă Dumnezeu: „Tu te învelești cu lumina ca un veșmânt" (Ps. 104, 2). Lumina este ziua Domnului, chiar dacă pentru cei răi va fi întuneric: „Vai de cei ce doresc ziua Domnului.... Ziua Domnului va fi zi de întuneric și nu de lumină" (Am. 5, 18). Lumina este însuși Dumnezeu (Deut. 33, 2; Is. 10, 17; 60, 1; Hab. 3, 4; Ez. 1, 28; Ps. 18, 13). Bineînțeles că scriitorii Vechiului Testament își dau seama că această lumină nu este Dumnezeu, ci, din contră, ea reprezintă numai strălucirea lui Dumnezeu *(chabod)*, iar Dumnezeu ca persoană se află totdeauna în spatele acestei măreții (Ex. 24, 17; 33, 18; Ez. 1, 28; 3, 13). Ce se află în spatele acestei măreții este spiritualitate curată, despre care omul nu mai poate afirma nimic și în fața căreia nu poate sta decât în stare de rugăciune[40].

2. *Dumnezeu este viu.* Una dintre caracteristicile ființei lui Dumnezeu, după scrierile Vechiului Testament, este că el este viu. La această caracterizare s-a ajuns în comparație cu zeitățile canaanite pe care profeții, în special, le socoteau lucruri moarte. Proorocii ajunseseră la această părere datorită concepțiilor canaanite despre zeitățile naturii, care mureau și înviau odată cu vegetația naturii, ce dispare toamna și apare primăvara. În contrast cu aceste zeități canaanite, Yahweh, Dumnezeul lui Israel, trăiește și durează etern, în el oricine își pune speranța nu se înșală. Proorocul Habacuc spune clar că Dumnezeu nu moare: „*Nu ești tu oare, din vechime, Domnul Dumnezeul meu, Sfântul meu, care în veci nu moare?*" (Hab. 1, 12).

Dumnezeul Vechiului Testament este viu față de zeii păgânilor, căci aceștia sunt simple închipuiri: „*N-au vedere, nici pricepere*", zice Isaia în cap. 44, 9 (cf. și Dt. 4, 28; Ps. 115, 5, 135; 16). Idolii neamurilor sunt fasonați de mâinile oamenilor. Și tot profetul Isaia în cap. 41, 23 arată că n-au nici putere: „*Spuneți-ne ce se va întâmpla mai târziu, ca să știm că sunteți dumnezei. Faceți ceva bun sau*

---

[40] Sellin E., *op. cit.*, p. 16.

rău, ca să vedem şi să privim cu toţii. Dar, iată că nu sunteţi nimic şi lucrarea voastră nu este nimic". Idolii lor sunt o suflare goală (Is. 41, 29). Singur Yahweh este Dumnezeul cel viu, căci singur poate să scape pe om de suferinţă şi necaz (Ps. 42, 3-9; 84, 2; Iov. 19, 25). Singur Yahweh poate să dea viaţa morţilor, căci el este izvorul vieţii (Ps. 36, 10; Ier. 2, 13; 17, 13; Deut. 30, 20). Şi dacă ideea aceasta se poate observa mai bine începând cu epoca profetului Ilie, totuşi ea este mult mai veche. Ea se poate constata şi pe timpul lui Moise. Numeroase citate ne arată că Yahweh este numai viaţă şi mişcare, el nu vrea să fie un dumnezeu care se odihneşte în mijlocul poporului său, cum făceau zeii canaaniţi. El nu doarme şi nu se odihneşte şi despre El se poate spune că este peste tot prezent.

Din această calitate a lui Dumnezeu, de a fi viu, se explică două aspecte specifice ale Vechiului Testament.

În primul rând, Dumnezeul acesta este un Dumnezeu al istoriei, al acţiunii şi existenţa lui echivalează cu activitatea. După cele ce desprindem din Vechiul Testament, o divinitate în sens deist, una care a creat universul şi apoi trăieşte izolată într-un loc oarecare, este de neconceput. Chiar şi Sabatul din Geneză, cap. I, nu trebuie înţeles deloc drept un început de odihnă eternă.

În al doilea rând, chiar de la început, religia Vechiului Testament are o orientare eshatologică. Ea este religia care aşteaptă continuu noi descoperiri din partea lui Dumnezeu şi fapte din ce în ce mai mărețe pentru a se apropia tot mai mult de scopul ultim al Lui. De aceea domeniul acestei religii nu este prezentul, ci totdeauna viitorul[41].

3. *Dumnezeu este sfânt.* Cu acest cuvânt ne apropiem de ceea ce alcătuia conţinutul cel mai propriu al noţiunii de Dumnezeu în Vechiul Testament. Sfinţenia lui Dumnezeu formează coroana tuturor celorlalte proprietăţi ale fiinţei lui Dumnezeu. Ea este mai presus de orice, este temelia religiei Vechiului Testament. Lucrul acesta reiese din însuşi scopul pentru care Dumnezeu a ales pe Israel dintre toate popoarele lumii: *„Voi trebuie să fiţi sfinţi, căci sfânt sunt eu, Yahweh, Dumnezeul vostru"* (Lev. 19, 2; 20, 7). De aceea, Dumnezeu poartă şi numele de *„sfântul lui Israel"* sau *„sfântul lui Iacob"* (Ps. 71, 22; Is. 14; 5, 19 ş.a.)

---

[41] Sellin E., *op. cit.*, p. 19.

Nici până azi nu se cunoaşte precis semnificaţia cuvântului *kadoş* – „sfânt", care se află mai în toate dialectele semite. Se pune întrebarea dacă nu stă în legătură cu rădăcina *kadad* – „a tăia, a despărţi", sau cu *chadas* – „luminos, strălucitor". Mai probabilă pare prima ipoteză. Opusul cuvântului sfânt *(ka-doş)* nu este *tama* – „necurat", ci *hol* – „desfrânat, destrăbălat, profan". Cuvântul *kadoş* se află la toate popoarele semite în legătură cu religia şi cu divinitatea, dar numai la israeliţi el indică natura cea mai proprie a lui Dumnezeu şi de aceea toate paralelele de ordin *lingvistic,* semite şi nesemite, îşi pierd valoarea faţă de accepţia pe care *kadoş* a căpătat-o în Vechiul Testament.

Sensurile care se leagă de cuvântul *kadoş* sunt:

1. *Curat.* Această curăţenie divină se manifestă dublu: a. *negativ:* prin absoluta depărtare de la orice necurăţenie sau orice lucru rău, precum şi în absoluta opunere contra lor şi în aversiunea faţă de ele[42]; b. *pozitiv:* prin absoluta iubire de Dumnezeu şi prin voirea şi realizarea acesteia. De exemplu, Ps. 15, 1: *„Yahweh, cine va fi oaspete în cortul Tău, cine va locui în muntele Tău cel sfânt! Cel care umblă fără prihană şi lucrează dreptatea".* În Ps. 22, 4 citim: *„Tu eşti cel sfânt, căci nu îngădui păcatul şi nedreptatea".* În Ps. 60, 8 aflăm: *„Dumnezeu a vorbit în sfinţenia sa, de aceea mă voi bucura foarte".* Sensul acestor versete este: Promisiunile lui Dumnezeu se vor împlini, fiindcă Dumnezeu este sfânt, adică fiindcă voia lui şi fiinţa sa sunt îndreptate numai în realizarea binelui.

Tot aşa în Ps. 89, 36 citim: *„Un lucru am jurat în sfinţenia mea. Aş putea oare să mint pe David? Sămânţa sa va rămâne în veac..."* De asemenea, în Ps. 77, 14 aflăm: *„Doamne, în sfinţenie este drumul tău",* adică toate faptele şi acţiunile tale sunt bune.

Chiar dacă curăţenia exterioară era cerută unui israelit pe baza sfinţeniei lui Dumnezeu (Deut. 23, 15), totuşi în noţiunea de *kadoş* nu se află numai ideea unei *curăţenii exterioare,* ci ceva mai mult, este vorba de *curăţenia interioară,* cea exterioară fiind numai o manifestare a celei interioare[43].

2. *Măreţ, maiestuos, incomparabil.* Cu această însemnare apare cuvântul *Kados* în mai multe pasaje. De exemplu, Ez. 38, 23: *„Şi*

---

[42] Iată câteva expresii negative: „Dumnezeu nu e un om care să mintă..." (Num. 23, 19), „Tu nu eşti un Dumnezeu căruia să-i placă crima, cel rău nu e oaspetele Tău...Ţie Ţi-e scârbă de omul sângelui şi vicleniei" (Hab. 1, 13).

[43] Scholz P., *op. cit.*, p. 186 sq.

mă voi preamări, şi voi fi recunoscut ca cel sfânt, cunoscut de multe popoare, căci ele vor înțelege că eu sunt Yahweh".

Discuțiile interminabile asupra cuvântului kadoş ar fi fost de mult încheiate dacă teologii, în loc să pornească de la anumite citate izolate, ar fi înțeles religia Vechiului Testament ca un întreg al cărui centru de greutate este tocmai sfințenia lui Dumnezeu. Nu este nici o îndoială că noțiunea de sfințenie a lui Dumnezeu arată în rândul întâi separarea şi deosebirea lui esențială de tot ceea ce există în lumea creată, iar în rândul al doilea măreția Lui[44].

În perioada primitivă a Vechiului Testament, credința în sfințenia lui Dumnezeu consta mai mult în ceea ce îl deosebea pe Dumnezeu de elementele naturii create. Un muritor de rând nu se putea apropia de locaşul sfânt al Lui. Dacă totuşi îndrăznea, el era ucis, observăm din pasaje ca I Sam. 6, 20; II Sam. 6, 7.

Este drept că noțiunea de sfințenie a lui Dumnezeu, în înțeles moral, o aflăm mai mult pe timpul proorocilor. Aşa, de exemplu, profetul Hozea afirmă că Dumnezeu nu ține mânie ca oamenii: *„Nu voi lucra după mânia mea cea aprinsă... căci Eu sunt Dumnezeu, nu om. Eu sunt sfântul în mijlocul tău şi nu voi veni să prăpădesc"* (Hoz. 11, 9). După proorocul Isaia, sfințenia lui Yahweh se arată din dreptatea sa: *„Dar Yahweh Sebaot va fi înălțat prin judecată şi Dumnezeul cel sfânt va fi sfințit prin dreptate"* (Is. 5, 16). Acest profet, în cântul pe care-l pune în gura serafimilor, aşează sfințenia divină ca punct central. Această sfințenie formează ființa interioară a lui Yahweh (Is. 6,3). De aceea, Isaia numeşte pe Yahweh „sfântul lui Israel" (29, 23, 1, 40). Isaia şi-a dat seama că este un păcătos şi trebuie să moară, tocmai fiindcă află din gura serafimilor că Dumnezeu este sfânt, adică fără prihană, iar el este un necurat din punct de vedere moral (6, 5). Dar tocmai din acest capitol se poate vedea că sfințenia nu este exclusiv o noțiune etică, deoarece serafimii arată că măreția lui Dumnezeu umple întreg universul. De aceea, ceea ce provoacă omului conştiința păcatului şi căderii sale este măreția şi slava lui Dumnezeu, de care ascultă şi se cutremură pământul (Is. 1, 2-4; Mih. 6, 2). Astfel, cuvântul *kadoş* exprimă distanța infinit de mare între Dumnezeu şi orice creatură cu putință. De aceea, în Israel regele rămâne foarte distanțat de Dumnezeu, nu ca la popoarele păgâne unde granița dintre unul şi altul este invizibilă. Şi în Israel, regele era un fel de *tabu*, dar aici el niciodată n-a fost socotit *kadoş*.

În timpul de după Isaia, cuvântul *kadoş* îşi păstrează sensul moral şi rămâne în opoziție cu păcatul omenesc, fără însă să se limiteze numai la conținutul etic, ci mereu are în vedere superioritatea infinită a lui Dumnezeu față de orice existență creată. Această superioritate se arată mai ales în acțiunile lui Dumnezeu în lume. După cum Dumnezeu este viață şi activitate, tot aşa şi sfințenia lui se traduce prin fapte şi acțiuni. Minunile lui Dumnezeu, amintite de Vechiul Testament, îşi au rădăcina în sfințenia lui. În fața lui Dumnezeu cel sfânt, păcătosul trebuie să moară, iar cel credincios trebuie să trăiască. Am văzut că lumina era folosită ca simbol al spiritualității divine. Ca simbol al sfințeniei lui Dumnezeu era folosit focul, care poate să încălzească, dar poate să şi distrugă.

Chiar în locurile în care lipseşte cuvântul *kadoş*, ideea sfințeniei este totuşi prezentă. Energia neînfricată cu care proorocii mustră pe regi şi popor nu poate fi înțeleasă decât dacă se presupune că în spatele profeților se află Dumnezeul cel sfânt, care-i animă şi-i trimite la acțiune.

Dumnezeu, care urăşte răul, în fața căruia nu poate să stea cel păcătos, este Dumnezeul cel sfânt.

Pentru proorocii posteriori, ființa cea mai intimă a lui Dumnezeu era sfințenia lui. De aceea ei, foarte des, numesc pe Dumnezeu cu expresia „Cel Sfânt". Din nefericire, poziția centrală pe care a ocupat-o sfințenia lui Dumnezeu în mintea credincioşilor mozaici a avut şi repercusiuni negative în religia de mai târziu a evreilor. Cărturarii iudeilor, plecând de la ideea de sfințenie absolută pentru persoana lui Dumnezeu, au voit să imprime caracterul de sfințenie tuturor lucrurilor legate de Dumnezeu şi mai ales poporului său, în absolut toate privințele. Lucrul acesta a dus la un formalism lipsit de spirit, care a făcut din Israel un popor exclusivist.

Comportarea omului în fața sfințeniei divine, Vechiul Testament o exprimă prin cuvântul *iara'* – „a se teme, a avea respect", şi apoi prin cuvintele sinonime *pahad* (Gen. 31, 42; Hoz. 3, 5; Is. 2, 10; Mih. 7, 17), *arat* (Is. 8, 13; 29, 23), *harad* (Hoz. 11, 10). În fața sfințeniei lui Dumnezeu, omul se cutremură, se simte pierdut, se simte praf şi cenuşă, se simte o făptură păcătoasă.

---

[44] Sellin E., *op.cit.*, p. 19, Hänel J., *Die Religion der Heiligkeit*, 1931 şi Von Gall H., *Die Heiligkeit Gottes*, 1900.

J. Hänel[45] a analizat minunat această credință în sfințenia lui Dumnezeu și a mai găsit și alte momente, ca de exemplu: *a. sfințenia* de care nu te poți apropia; *b. sfințenia măreției; c. sfințenia zeloasă* (geloziei); *d. sfințenia desăvârșirii; e. sfințenia metafizică* (Jenseitsheiligkeit). Totuși aceste subdiviziuni sunt așa de strâns legate unele de altele, încât este foarte greu să le separi.

De încheiere se poate spune: Dumnezeul Vechiului Testament este *viu*, este *spiritual* și este *cel sfânt*. Nicăieri și niciodată Dumnezeu nu s-a arătat în întregimea acestor trei însușiri ale ființei sale în epoca precreștină. În celelalte religii mari sau mici ale globului pământesc aflăm doar frânturi de concepții asemănătoare. Este adevărat că noțiunea de sfințenie se află mai mult sau mai puțin în toate religiile. Totuși, nici unul din zeii păgâni nu posedă această însușire în măsura în care o posedă Yahweh, Dumnezeul Vechiului Testament[46].

La aceste credințe ale Vechiului Legământ s-a atașat direct Evanghelia lui Iisus și pe baza lor s-a dezvoltat această Evanghelie.

§ 7. Însușirile sau atributele lui Dumnezeu

Așa cum și-l închipuie mintea noastră omenească, Dumnezeu este o ființă personală învestită cu toate atributele care revin personalității. Ființă personală prin excelență, Dumnezeu trebuia să aibă și însușirile cele mai sublime.

Aceste atribute nu sunt deosebite de ființa dumnezeiască, ci sunt una cu ea, sunt însăși ființa dumnezeiască. Tot asemenea, nu se deosebesc nici între ele, ci sunt complet identice adică formează un întreg indivizibil. Numai noi, în mintea noastră imperfectă, ni le înfățișăm deosebite. O diviziune exactă a atributelor divine este greu de făcut din cauză că nu le cunoaștem pe toate și pe deplin[47]. Însușirile de care vom aminti mai jos se pot afla în mod izolat și la alți zei ai popoarelor antichității, totuși în cărțile Vechiului Testament ele au un colorit și o intensitate specifică în jurul lui Yahweh.

---

[45] *Die Religion der Heiligkeit*, 1931, apud Sellin E., *op. cit.*, p. 22.

[46] Sellin E., *op. cit.*, p. 22.

[47] Mihălcescu I., *op. cit.*, p. 75 sq.

Atributele divine pot fi grupate în două, categorii:
a. atributele metafizice
b. atributele etice.

a. Atributele metafizice

1. Aseitatea sau independența absolută

Învățând că Dumnezeu nu este condiționat de nimeni și de nimic în afară de El, spunem că El are în sine însuși cauza și toate condițiile existenței sale. Aseitatea sau existența și viața absolută a lui Dumnezeu este exprimată în Vechiul Testament de însuși Dumnezeu astfel:

a. prin expresia *Elyon* „cel preaînalt" prin care Dumnezeu este zugrăvit ca o ființă care, în ce privește baza și originea existenței sale, nu depinde de nici o altă existență, căci numai fiindcă El este din sine și prin sine, este Dumnezeul cel mai înalt. De exemplu, Ps. 83, 19; *„Să cunoască (vrăjmașii Tăi) că numele Tău este numai Yahweh și Tu ești cel mai înalt peste tot pământul"*.

În această aseitate se află cea mai mare profunzime a vieții divine care umple de teamă sfântă pe muritorul de rând, fiindcă el nu poate pătrunde această profunzime; Ps. 47, 3; „Yahweh cel prea înalt este înfricoșător".

Cauzalitatea absolută, după care Dumnezeu este cauza unică și punctul de plecare a toată existența este zugrăvită în Vechiul Testament prin reprezentările concrete ale proprietăților celui Atotputernic, când este numit izvorul vieții (Ps. 36, 10), Dumnezeul vieții (Ps. 42, 9), Stăpânul și împărțitorul vieții (Ps. 21, 5; 30, 6; 10, 4, 29), Dumnezeul cel viu (Ios. 3, 10; Rut. 3, 13; I Sam 14, 31; II S 2, 27; Ps. 42, 3; 84, 3; Ier. 23, 24; Ez. 5, 11).

2. Eternitatea

Eternitatea este infinitatea sau nemărginirea lui Dumnezeu în privința timpului. Dumnezeu este fără început și fără sfârșit. Limba Vechiului Testament n-are nici o vorbă etimologică specială pentru ideea de eternitate, deoarece obișnuitul Olam (de la *alam* „a acoperi, a ascunde") ne dă ideea de ceea ce este ascuns, adică timpul ascuns și necunoscut atât înainte cât și după.

Numai contextul în care este folosit termenul Olam ne dă sensul acestui cuvânt. Totuşi, textele în care *Olam* este folosit cu privire la Dumnezeu, ne indică lămurit că Dumnezeu era socotit ca: „Cel fără de început", „Cel fără de sfârşit". Aşa, de exemplu, în minunata cântare a lui Moisi (Ps. 90, 1-2): *„O, Doamne, fără încetare Tu ne dai nouă sprijin; înainte ca munţii să se fi născut, înainte ca Tu să fi urzit pământul şi lumea din veac până în veac Tu eşti"*. Tot astfel în Ps. 93, 1-2: *„Yahweh stăpâneşte îmbrăcat în slavă, îmbrăcat şi încins cu putere. Pentru aceea lumea stă temeinic şi nu se mişcă. Tronul tău este întemeiat din început; din eternitate eşti Tu"*. În Ps. 102, 25 citim: *„Eu spun: Domnul meu nu mă va lua la jumătatea zilelor mele, căci anii tăi durează veşnic"*. În Iov 36, 26 citim: *„Numărul anilor tăi este de necercetat"*.

„Întru început Tu, Doamne, ai întemeiat pământul, iar lucrurile mâinilor Tale sunt cerurile. Acelea vor peri, dar Tu vei rămânea. Toate ca un veşmânt se vor învechi şi ca pe o haină le vei învălui şi se vor schimba, dar Tu acelaşi eşti şi anii Tăi nu se vor împuţina" (Ps. 102, 26 sq.).

Noţiuni generale pentru Dumnezeu, ca cel etern, sunt *El olam* sau *Elohe olam* care înseamnă „Dumnezeul cel etern" (pen. 21, 33; Is. 40, 28). Apoi *melec olam* „rege veşnic" (Is. 6, 5; Ier. 10, 10); *ioşev kedem* „cel care tronează din vechime" (Ps. 55, 20); *βασιλεύς τῶν αἰώνων* „regele eternităţii" (Dan. 7, 9); Yahweh cel dintâi şi cel de pe urmă (Is. 41, 4; 44, 6; 48, 12). Acest ultim termen indică pe Dumnezeu ca şi expresiile ἀρχή καῖ τέλος, ori α şi ω din Noul Testament, desemnându-l ca pe acela prin care lumea îşi are început, cel care duce istoria până la capătul ei, aşadar cel care aşează şi fixează timpul dar El nu e hotărât de timp.

3. Imuabilitatea

Dumnezeu este neschimbat atât în fiinţa cât şi în actele sale. Fiinţa sa posedă toate perfecţiunile. La ele nu se adaugă nici nu se ia nimic, de aceea nu se produce nici o schimbare. Neschimbabilitatea divină este atât în esenţă, cât şi în voinţă. Această însuşire se află exprimată deja în numirile divine de Yahweh şi Elohim şi este amintită în multe pasaje ale Vechiului Testament. *„Eu sunt Domnul Dumnezeul vostru şi nu mă schimb"*, zice proorocul Maleahi 3, 6. *„Tu eşti acelaşi şi anii Tăi nu se vor împuţina"*, Ps. 102, 26 sq.

„Iarba se usucă, floarea cade, dar cuvântul Dumnezeului nostru rămâne în veac" (Isaia 40, 8). *„Dumnezeul cel veşnic, Domnul, a făcut marginile pământului. El nu oboseşte, nici nu osteneşte; priceperea lui nici nu poate fi pătrunsă"* (Is. 40, 28).

„Ridicaţi ochii spre cer şi priviţi jos pe pământ. Căci cerurile vor pieri ca un fum, pământul se va preface în zdrenţe ca o haină şi locuitorii lui vor muri ca nişte muşte. Dar mântuirea Mea va dăinui în veci şi neprihănirea Mea nu va avea sfârşit" (Is. 51, 6).

4. Omniprezenţa

Neavând timp şi neconstând din părţi, Dumnezeu nu se află într-un punct din spaţiu, nu poate fi cuprins de spaţiu, ca fiinţele mărginite. Dumnezeu este nemărginit în spaţiu, cum e nemărginit în timp. Dumnezeu umple spaţiul şi se află în tot locul în orice moment. Ubicuitatea sau omniprezenţa lui Dumnezeu este zugrăvită în Vechiul Testament în două feluri:

a. *negativ*, adică Dumnezeu nu poate fi restrâns în spaţiu. *„Iată cerurile şi cerurile cerurilor nu te pot cuprinde, fără să mai vorbim de această casă pe care tu ai zidit-o"*. (I R 8, 27).

b. *pozitiv*, adică Dumnezeu pare de faţă şi real peste tot. Iată cum citim în Ps. 139, 7-12: *„Unde mă voi duce departe de Duhul Tău? Şi unde voi fugi departe de faţa Ta? Dacă mă voi sui în cer, Tu eşti acolo, dacă mă voi culca în locuinţa morţilor, iată-Te şi acolo. Dacă voi lua aripile zorilor şi mă voi duce să stau la marginea mării, şi acolo mâna Ta mă va atinge şi dreapta ta mă va apuca. Dacă voi zice: Cel puţin întunericul mă va acoperi şi va face noapte lumina dimprejurul meu, iată că nici chiar întunericul nu este întunecos pentru Tine, ci noaptea străluceşte ca ziua şi întunericul ca lumina"*. (Compară şi Ps. 10, 14; 11, 4; 33, 13.)

În Is. 66, 1 citim: *„Cerul este tronul Meu, şi pământul este aşternutul picioarelor Mele"*. Tot astfel în Ier. 23, 23-24: *„Au numai un Dumnezeu de aproape sunt Eu, zice Domnul, şi nu sunt Eu şi un Dumnezeu de departe? Poate cineva să stea într-un loc ascuns, fără să-l văd Eu, zice Domnul? Nu umplu Eu cerurile şi pământul? zice Domnul"*.

Din omniprezenţa lui Dumnezeu au fost scoase învăţături practice, şi anume:

a. Deoarece Dumnezeu este peste tot, adorarea sa nu este legată de un loc anumit (cf. Is. 65, 1).

b. Credinciosul poate și trebuie să se încreadă și să spere în Dumnezeul cel omniprezent și atotbun, în orice loc, în orice timp și în orice necaz, oricât de mare (cf. Ps. 31, 23; 38, 22).

c. Păcătosul nu se poate ascunde în fața lui Dumnezeu de judecata pedepsitoare: *„De-ar pătrunde până la locuința morților, și de acolo îl va smulge mâna Mea; de s-ar sui chiar în ceruri și de acolo îl voi doborî"* (Am. 9, 2-5).

În contradicție cu omniprezența lui Dumnezeu, după criticii negativi, ar sta *teofaniile*. Dar părerea aceasta este forțată. Dumnezeu neavând trup, ci fiind numai spirit, prezența sa într-un anumit loc nu exclude prezența în alte locuri. Teofaniile sunt numai niște vestiri ale apropierii lui Dumnezeu, ce se află peste tot și pretutindeni este același. Ele își au baza în necesitatea omului de a constata prezența și voința divină prin percepția simțurilor. De aceea și formele de apariție sunt deosebite, corespunzând individualităților și timpurilor diferite. Yahweh se arată când într-un tufiș ce arde, când într-o coloană de foc și nor, când în formă de om și, cum este cazul profeților, în vedenii și vise.

Omniprezența lui Dumnezeu nu este restrânsă deloc de pasajele în care Yahweh este zugrăvit ca *Cel care tronează în cer* (Ps. 2, 4), în *care i se atribuie un palat* (Ps. 104, 4), în care se spune că are *reședința în cer* (I R 8, 39) sau în templu unde Dumnezeu se află încontinuu prezent pe *Caporet* (Ex. 2, 3, 2; Num. 7, 89). Tronarea în cer nu exclude prezența sa în alt loc. Ceva mai mult, după concepția Vechiului Testament, Yahweh apare ca cel ce tronează în cer și în același timp ca cel care se află peste tot pământul prezent: *„Yahweh cel care este în templul său, al cărui tron este în cer, ochii săi văd"* (Ps. 11, 4). *„Cine se aseamănă cu Yahweh, Dumnezeul nostru, cel care tronează sus, care privește peste cer și pământ"* (Ps. 113, 5). Trenarea lui Dumnezeu în cer indică puterea sa nemărginită peste toată lumea, slava sa peste tot ce este pământesc și omenesc. Cât de mică este restrângerea prezenței lui Dumnezeu în expresii ca cea de „tronează în cer" ne-o arată altă expresie: *„cerurile cerurilor"* care arată cerul în toată întinderea sa, care nu-l poate cuprinde pe Dumnezeu (I R. 8, 27). De aceea nu se poate găsi prilej de critică din faptul că Dumnezeu, dacă e prezent în arca alianței, nu mai este omniprezent.

5. Atotputernicia

Atotputernicia divină este acea însușire a lui Dumnezeu în virtutea căreia El poate tot ce voiește. Deoarece voia lui Dumnezeu este morală și sfântă, urmează că el face numai ceea ce este bine și moral și ce nu contrazice atotștiința și nemărginita sa înțelepciune. Lui Dumnezeu nimic nu-i este imposibil. *„Este ceva cu neputință pentru Yahweh"?* (Gen. 18, 14); *„Domnul nostru este în cer, el face tot ce voiește"* (Ps. 115, 3; 135, 5); *„Dumnezeu se jură oștilor cerești și zice: Adevărat, cum am gândit așa am făcut. Și ceea ce am hotărât, așa se va împlini"* (Is. 14, 24 și 14, 27). *„O, Doamne, Yahweh, tu ai făcut cerul și pământul cu puterea Ta cea mare și cu brațul Tău cel întins; ție nici un lucru nu ți-e cu neputință"* (Ier. 32, 17).

Atotputernicia lui Dumnezeu se arată, de obicei, în tot universul pe care Dumnezeu l-a alcătuit cu puterea sa și pe care l-a așezat să se conducă după legile sale. Dumnezeu, cu puterea lui, conduce cursul stelelor și nici una din ele nu iese afară de linia ce i s-a fixat. Dumnezeu a orânduit să ia ființă ziua și noaptea, lumina și întunericul. El trimite vânturile, tulbură marea, face valurile să vâjâie și să sune. El dă naștere curenților și norilor. El face să cadă ploaia și roua. El închide cerul, produce uscăciune și provoacă foametea.

„Tu ai despărțit marea cu puterea Ta, ai sfărâmat capetele balaurilor din ape; ai zdrobit capul leviatanului și l-ai dat să-l mănânce fiarele din pustie. Ai făcut sa țâșnească izvoarele în pâraie, ai uscat mări care nu seacă. A Ta este ziua, a Ta este și noaptea. Tu ai așezat lumina și soarele. Tu ai statornicit toate hotarele pământului, Tu ai rânduit vara și iarna". (Ps. 74, 13-17).

„Tu îmblânzești furia mării. Când se ridică valurile ei Tu le potolești... Ale Tale sunt cerurile și pământul. Tu ai întemeiat lumea și tot ce cuprinde ea. Tu ai făcut miazăziua și miazănoaptea. Taborul și Hermonul se bucură de numele Tău. Brațul Tău este puternic, mâna Ta este tare, dreapta este puternică. Dreptatea și judecata sunt temelia scaunului Tău de domnie; bunătatea și credincioșia sunt înaintea feței Tale..." (Ps. 89, 9-14).

Dumnezeu este creatorul cel mare și guvernatorul întregii omeniri. El este cel care formează corpul omului în pântecele mamei și dă suflu de viață, sufletul, locuitorilor pământului: *„Eu am făcut pământul și am făcut oameni pe el. Eu cu mâinile Mele am întins cerurile și am așezat toată oștirea lor"* (Is. 45, 12).

„Eu am făcut pământul, pe oameni şi dobitacele care sunt pe pământ, cu puterea Mea cea mare şi cu braţul Meu cel încordat şi dau pământul cui îmi place" (Ier. 27, 5) (cf. şi Is. 41, 4; 43, 5; 57, 16; Ier. 1, 5; Zah. 12, 1).

Dumnezeu este stăpânul tuturor oamenilor, regele tuturor popoarelor, toţi stau sub puterea sa: *„Cine să nu se teamă de Tine, împărate al neamurilor? Ţie Ţi se cuvine teama căci între toţi înţelepţii neamurilor şi în toate împărăţiile lor, nici unul nu este ca Tine.* (Ier. 10, 7).

Soarta, fericită sau nefericită, a popoarelor de Dumnezeu depinde. Cum tremură tot globul pământesc, aşa tremură popoare fără de număr în faţa Lui. El le strică planurile şi le zădărniceşte într-o clipă: *„Popoare, scoate-ţi strigăte de război, câte veţi voi, căci toţi veţi fi zdrobiţi. Luaţi aminte, toţi cei ce locuiţi departe. Pregătiţi-vă oricât de luptă, căci tot veţi fi zdrobiţi. Faceţi planuri de luptă cât voiţi, căci nimic nu se va alege de ele. Luaţi hotărâri cât voiţi, căci vor fi fără urmări"*, (Is. 8, 9-10).

„Neamurile mugesc, cum mugesc apele mării... Dar când le mustră Dumnezeu, ele fug departe, izgonite ca pleava de pe munţi, la suflarea vântului, ca ţărâna luată de vârtej".

„Spre seară vine o nimicire neaşteptată şi până dimineaţa nu mai sunt..." (Is. 17, 13-14).

„Nu ştiţi? N-aţi auzit? Nu vi s-a făcut cunoscut de la început? Nu v-aţi gândit niciodată la întemeierea pământului? El şade deasupra cercului pământului şi locuitorii lui sunt ca nişte lăcuste înaintea Lui. El întinde cerurile ca o mahramă subţire şi le lăţeşte ca un cort, ca să locuiască în el. El preface ca o nimica pe voievozi şi face o nimica din judecătorii pământului. De-abia sunt sădiţi, de-abia sunt semănaţi, de-abia li s-a înrădăcinat tulpina în pământ şi El suflă peste ei, de se usucă şi un vârtej îi ia ca pe nişte paie. Cu cine Mă veţi asemăna, ca să fiu deopotrivă cu el? zice Cel sfânt. Ridicaţi-vă ochii în sus şi priviţi. Cine a făcut aceste lucruri? Cine a făcut să meargă după număr în şir, oştirea lor? El le cheamă pe toate pe nume, aşa de mare este puterea şi tăria lui, că una nu lipseşte", Is. 40, 21-27; cf. şi Is. 18, 4; 33, 3; Ier. 10, 10; Is. 43, 13).

Dumnezeu îşi arată atotputernicia sa faţă de întreaga suflare a pământului, dar în mod special El şi-o manifestă faţă de poporul lui Israel, poporul ales, pe care l-a scos din ţara robiei, din Egipt: *„Ei n-au întrebat* (fiii lui Israel): *Unde este Dumnezeu, care ne-a scos din ţara Egiptului, care ne-a condus prin pustie, printr-un pământ uscat şi plin de gropi, printr-un pământ unde domneşte seceta şi umbra morţii, printr-un pământ pe unde nimeni nu trece şi unde nu locuieşte nici un om. V-am adus într-o ţară ca o livadă cu pomi, ca să-i mâncaţi roadele şi bunătăţile"* (Ier. 2, 6-7; 11, 4; 16, 11).

Dumnezeu şi-a arătat puterea în special către evrei cărora le-a dat o ţară ca cea a Canaanului (Ier. 3, 18; 32, 22), lor le-a dat victorie în război (Mica. 2, 7; II Cr. 20,. 13; Is. 42, 13; Zah. 9, 13). Pe Israel l-a pedepsit Dumnezeu când a păcătuit contra sa, trimiţând împotriva lui popoarele păgâne, ca un bici sau ca un cosor care să-i cosească, adică să le pustiască ţara (Is. 5, 26; 7, 17; 9, 10; 10, 6; 22, 11; 29, 2; Nah. 1, 12; Is. 7, 20; 10, 5).

În faţa atotputerniciei divine, dispare ca o nimica puterea omului şi a tuturor popoarelor.

„Căci dacă Yahweh a luat această hotărâre, cine poate să i se împotrivească? Dacă mâna sa este întinsă, cine o va abate?" (Is. 14, 27).

Datorită atotputerniciei sale, Dumnezeu este şi *înfricoşătorul*, cel care stârneşte o teamă sfântă privitorului pământean, slab şi neputincios.

„Spuneţi lui Dumnezeu: Cât sunt de înfricoşate lucrurile Tale. Din cauza mărimii puterii Tale, duşmanii te linguşesc" (Ps. 66, 3). *„Cât de înfricoşat eşti, cine poate să-ţi stea împotrivă?"* (Ps. 76, 7).

Dar mai mult decât teama, din contemplarea minunatei puteri a lui Yahweh, nasc încrederea şi speranţa atât a întregului popor, cât şi a individului singuratic. Faptele minunate, pe care le-a împlinit în mijlocul poporului său, au fost piatra de granit pe care-şi întemeiau generaţiile succesive ale lui Israel încrederea lor în Dumnezeu.

„Ceea ce am auzit, ce ştim şi ce ne-au spus părinţii noştri, nu vom ascunde de copii, ci vom vesti puterea Domnului şi minunile pe care le-a făcut... ca să fie cunoscute de cei ce vor veni, de copiii care se vor naşte şi care, după ce se vor face mari, să vorbească copiilor lor, pentru ca şi aceştia să-şi pună încrederea în Dumnezeu..." (Ps. 66, 3-9).

Lăudând puterea lui Dumnezeu, Moise cânta izbăvirea minunată a lui Israel din Marea Roşie prin cuvinte adânc impresionante: *„Voi cânta Domnului că şi-a arătat puterea, a năpăstuit în mare pe cal şi călăreţ... El a aruncat în mare carele lui Faraon şi oastea lui. Luptătorii lui aleşi au fost înghiţiţi în Marea Roşie, i-au* *acoperit valurile și s-au pogorât în fundul apelor ca o piatră; Cine este ca Tine între dumnezei, Doamne? Bogat în fapte de laudă și făcător de minuni?*... (Ex. 15, 1-21).

Ca și Moise, David psalmistul preamărește puterea lui Dumnezeu: *„Domnul este lauda mea și cântarea mea. El m-a mântuit... Nu voi muri, ci voi trăi și voi povesti lucrările Domnului. Domnul m-a pedepsit, dar morții nu m-a dat... Te laud pentru că m-ai ascultat, pentru că m-ai mântuit..."* (Ps. 118, 14-29).

6. *Atotștiința*

Mintea noastră și revelația ne spun că Dumnezeu, ca ființă absolut spirituală, este înzestrat cu minte care știe toate. Învățând că Dumnezeu este atotștiutor, prin aceasta înțelegem că El știe tot ce este de știut și că știe toate perfect[48]. Știința ori cunoașterea lui Dumnezeu are ca obiect atât ființa proprie divină, adică cunoașterea de sine, cât și existența extradivină, după manifestarea sa exterioară, precum și după ființa sa intrinsecă.

Pentru că este spirit absolut, Dumnezeu cunoaște totul și mai ales fiindcă tot ce există este creatura Sa:

„El fixează numărul stelelor și pe toate le cheamă pe nume. Mare este Domnul nostru, priceperea Lui este fără de margini" (Ps. 147, 4).

„Ale Mele sunt toate fiarele pădurii, toate animalele munților cu miile lor. Eu cunosc toate păsările de pe munți și tot ce se mișcă pe câmp este al Meu" (Ps. 50, 10-11). Într-un mod cu totul deosebit, lumea omului stă în strânsă legătură cu atotștiința divină, care cuprinde viața umană și activitatea ei. Atotștiința divină, ca și atotprezența dumnezeiască, nu cunoaște nici o îngrădire a spațiului ori a timpului[49].

„Înaintea lui Dumnezeu, locuința morților este dezvelită, adâncul n-are acoperiș" (Iov 26, 6).

„Dumnezeu vede până la marginile pământului, zărește totul sub ceruri" (Iov 28, 23).

„Ochii lui Dumnezeu străbat tot pământul" (II Cr. 16, 9).

„Ochii lui văd toate căile oamenilor" (Ier. 32, 19).

---

[48] Scholz P., *op. cit.*, p. 187.

[49] ibidem

Barierele timpului nu există în fața atotștiinței divine. La Dumnezeu trecutul și viitorul sunt un continuu prezent.

„Iată că cele dintâi lucruri s-au împlinit și vă vestesc altele noi. Vi le spun mai înainte ca să se întâmple" (Is. 42, 9).

„Domnul răzbate oceanul și inima și cunoaște ascunzișurile lor, căci El este atotștiutor și căile veșniciei le are înaintea ochilor. El vestește ce a fost și ce va să fie și dezvăluie albia celor tăinuite. Nici un gând al omului nu-i scapă, nici un cuvânt nu rămâne ascuns de El". (Ben Sirah 42, 18-20).

Dumnezeu cunoaște cele mai ascunse gânduri ale omului, încearcă inima și rărunchii, adică privește la cele dinăuntru ale oamenilor, la toate gândurile, toate simțurile și suferințele:

„Dumnezeule drepte, Tu cercetezi inima și rărunchii" (Ps. 7, 10).

„Doamne, toate dorințele mele sunt înaintea Ta și suspinurile mele nu-ți sunt ascunse" (Ps. 38, 10).

„Au nu cunoaște Dumnezeu lucrul acesta? El care cunoaște toate tainele inimii?" (Ps. 44, 21).

„Doamne, Tu mă cercetezi de aproape și mă cunoști, știi când stau jos și când mă scol și de departe îmi pătrunzi gândul. Știi când umblu și când mă culc și cunoști toate căile mele. Nu-mi ajunge cuvântul pe limbă și tu, Doamne, îl și cunoști în totul... O știință atât de minunată este mai presus de puterile mele, este preaînaltă ca s-o pot prinde" (Ps. 139, 1-7).

„Eu, Yahweh, încerc inima și cercetez rărunchii, ca să răsplătesc fiecăruia după purtarea lui, după rodul faptelor sale" (Ier. 17, 10).

7. *Înțelepciunea*

Înțelepciunea infinită a lui Dumnezeu constă în cunoașterea scopurilor celor mai bune și a mijloacelor celor mai nimerite pentru ajungerea lor. Ea se vădește în minunata rânduire a făpturii, în neîntrerupta ei conducere către ținta pusă și în întreg planul iconomiei pentru mântuirea omului[50].

Înțelepciunea divină, în raport cu atotștiința, este mai rar amintită de cărțile Vechiului Testament, în timp ce în Pentateuch, de pildă, nu-i pomenită deloc, iar în Psalmi și în Profeți apare în anumite pasaje ca o proprietate pe care Dumnezeu și-a făcut-o cunoscută în creație, alături de atotputernicia Sa[51]. Așa, de pildă, în Ps. 104, 24 citim:

---

[50] Mihălcescu I., *op. cit.*, p. 79.

„*Cât de multe sunt lucrările tale, Doamne! Tu pe toate, cu înțelepciune, le-ai făcut...*”

În Is. 28, 29 aflăm: „*Minunat este planul Lui, mare este înțelepciunea sa*”.

„*El a făcut cerul prin puterea sa și lumea prin înțelepciunea sa*” (Ier. 10, 12; cf. și Ier. 51, 51; Ps. 147, 5 ș.a.).

Din contră, în cărți ca Iov, Proverbe etc., se vorbește despre înțelepciune într-o formă cu mult mai practică, etică și speculativă[52]. Momentele principale, ce rezultă din această descriere a *înțelepciunii* divine sunt următoarele:

1. Înțelepciunea divină nu poate fi pătrunsă de om. Numai Dumnezeu o cunoaște. Singur El este posesorul ei. În Iov 28, 12 se pune întrebarea: „*Unde se află înțelepciunea, unde este locul înțelegerii?*” Și răspunsul sună: „*Omul nu cunoaște calea către ea și pe plaiurile celor vii nu se află. Adâncul răspunde: Nu este în mine. Marea spune: Nu e la mine*”.

În Iov 28, 20 se răspunde la întrebarea: „*De unde vine înțelepciunea și unde este locul înțelegerii ei? – Este ascunsă de ochii oricărui viețuitor și chiar de ochii pasărilor cerului este ascunsă. Șeolul și moartea spun: Auzit-am cu urechile noastre ceva zvon despre ea*”.

Pe pământ nimeni nu poate pătrunde înțelepciunea divină. Acela care poate face acest lucru este numai Dumnezeu.

„*Numai Dumnezeu cunoaște calea ei și știe locul său, căci El privește până la marginile pământului. Numai El vede ce este sub întregul cer*” (Iov 28, 25-24).

„*La El este înțelepciunea și puterea și Lui îi aparține sfatul și înțelegerea*” (Iov 12, 13).

După Ben Sirach 1, 2-3: „*Omul nu poate cerceta înțelepciunea Domnului, cum nu poate număra nisipul mării, picăturile ploii și zilele veacului, înălțimea cerului și lățimea pământului.* Iar în 1, 6-7 spune același Ben Sirach: „*Cui i-au fost descoperite rădăcinile înțelepciunii și bogăția mijloacelor ei, cine a priceput-o? Unul este înțeleptul, înfricoșător foarte, care stă pe tron, Domnul.*

---

[51] Scholz P., *op. cit.*, p. 188.

[52] Mihălcescu I., *op. cit.*, p. 80.

2. Înțelepciunea a existat înainte de creație, este din veșnicie și va rămâne în veșnicie.

„*Toată înțelepciunea vine de la Domnul și cu El este în veci*” (Ben Sirach 1, 1).

„*Mai înainte decât toate s-a zidit înțelepciunea și lumina minții a fost din veșnicie*” (Ben Sirach 1, 4).

„*Mai înainte de veac, dintru început, m-a zidit și până în veci nu voi avea sfârșit*” (Ben Sirach 24, 9).

În cartea Proverbelor, capitolul 8, înțelepciunea este pusă să vorbească în contrast cu prostia, ce fusese descrisă în capitolul 7 ca o desfrânată *(zonah)*. După ce înțelepciunea a expus unul după altul foloasele ei cele mari, în versetele 8, 22-25, ea dă asigurarea că Yahweh a creat-o ca început al acțiunilor sale, înaintea celorlalte înfăptuiri, chiar mai înainte de a fi pământul.

3. Dumnezeu a revelat înțelepciunea chiar de la creație (cf. Ier. 10, 12; 51, 15). După Ben-Sirach 1, 10 ea a fost vărsată de Dumnezeu peste toate lucrurile Sale (cf. 16, 25; 41, 22 sq.). Când a început creația, ea a fost de față ca o sfătuitoare (Prov. 8, 27-32): „*Când a întocmit Domnul cerurile, eu eram de față. Când a tras o zare pe fața adâncului, când a pironit norii sus, când au țâșnit cu putere izvoarele adâncului, când a pus hotar mării ca apele să nu treacă peste porunca Lui, când a pus temeliile pământului, eu eram meșterul Lui, la lucru lângă El și în toate zilele eram desfătarea Lui, jucând neîncetat înaintea sa, jucând pe ocolul pământului său și găsindu-mi plăcerea în fiii oamenilor.*

4. Înțelepciunea divină se îndreaptă într-un mod special către poporul lui Israel, căci în acest popor și-a asumat Yahweh un loc cu totul deosebit. Prin înțelepciune a condus Dumnezeu poporul lui Israel în toate timpurile (Cf. Înțelepciunea lui Solomon 9, 1-18). Yahweh a aflat calea înțelepciunii și-a dat-o lui Iacob, slujitorul său, și lui Israel iubitul său.

„*Atunci Ziditorul a toate mi-a dat poruncă și cel ce m-a creat a hotărât cortul meu și a grăit: Așează-te în Iacob și ia-ți moștenire în Israel*” (Ben Sirach 24, 8-9).

„*În cortul cel sfânt am slujit înaintea Domnului și pe urmă în Sion m-am statornicit, în cetatea cea iubită așișderea m-am odihnit și în Ierusalim este scaunul reședinței mele*” (Ben Sirach 24, 10-11).

Fiindcă înțelepciunea divină este așa de minunată, ea mai poartă și denumirile: „*o suflare a puterii lui Dumnezeu*”, „*o revărsare a stră-*

lucirii Stăpânului a toate" (Înțel. Sol. 7, 25), *„rază a luminii veșnice", „oglindă nemincinoasă a realității lui Dumnezeu", „copie a minunăției Sale", „participantă a tronului Său"* (Înț. Sol. 7, 26; 9, 4).

În decursul timpului s-a iscat discuție dacă în pasajele în care se află în cărțile înțelepciunea lui Solomon (în special) și Ben Sirach, cuvântul înțelepciunea (sofia) apare ca o *hipostază* a ființei divine, ca o *ființă personală* sau numai ca o *proprietate personificată, ca o personificare poetică* a acțiunii înțelepte a lui Dumnezeu.

Câțiva[53] au identificat pe *„Sofia"* cu *„Logos"*, întemeindu-se pe înțelepciunea lui Solomon 9, 1-2, unde citim: *„Dumnezeule al părinților, cel ce ai făcut toate cu cuvântul Tău și ai creat pe om cu înțelepciunea Ta"*. Numai că aici *Logos* și *Sofia* stau numai în paralelă. Din paralelism nu urmează deloc identificare. În afară de aceasta, cu cuvântul *Logos* stau în paralelă și alte noțiuni abstracte.

b. Atributele morale sau etice

În virtutea spiritualității sale, Dumnezeu are voință și sentiment, care de asemenea sunt perfecte, în rândul acestora amintim:

1. Libertatea absolută

Sub această însușire înțelegem că în toate actele sale Dumnezeu se determină numai de sine și prin sine, fără vreun motiv din afară. El poate și face tot ce voiește și așa cum voiește. La Dumnezeu nu există schimbare de voință, ci totul se voiește de El printr-un act unic, neschimbător și etern. De aceea, nu poate fi vorba de deliberare sau sfătuire la Dumnezeu, iar dacă în Sfânta Scriptură întâlnim câteodată acești termeni, ei sunt luați numai în sens impropriu. Despre absoluta libertate a lui Dumnezeu se vorbește foarte adesea și destul de lămurit în revelație și mintea ne spune că, dacă omul este liber în actele sale, cu atât mai mult trebuie să fie Dumnezeu[54]. Relativ la aceasta, iată cum se exprimă psalmistul Vechiului Testament: *„Dumnezeul nostru în cer și pe pământ, toate câte a voit a făcut"* (Ps. 115, 3).

---

[53] Scholz P., *op. cit.*, p. 189.

[54] ibidem

„Dumnezeu se jură oștilor cerești și zice: Adevărat, cum am gândit, așa am făcut. Și ceea ce am hotărât, așa se va împlini" (Is. 14, 24).

2. Sfințenia

Sfințenia este atributul divin, în virtutea căruia Dumnezeu nu voiește și nu face decât ceea ce este absolut bine și cere de la om ca să facă și el tot numai bine.

Cum am arătat când am vorbit de ființa lui Dumnezeu, sfințenia este caracteristica de căpetenie a Dumnezeului Vechiului Legământ. Am putea-o numi temelia întregii religii a Vechiului Testament, căci așa prevede prescripția mozaică pentru adepții lui Yahweh: *„Voi trebuie să fiți sfinți, căci sfânt sunt eu, Yahweh, Dumnezeul vostru"* (Lev. 19, 2; 20, 7). De aceea, pe lângă alte numiri, Yahweh poartă și pe acela de „sfântul lui Israel" *(Kados Israel)* sau *„sfântul lui Iacob"* (Ps, 71, 22; Is. 1, 4; 5, 19 ș.a.).

„Dumnezeu nu este un om care să mintă, nici un fiu al omului care să regrete. Au va vorbi și nu va face? Va grai și nu va împlini?" (Num. 23, 19);

„Cel veșnic al lui Israel nu minte și nu-i pare rău, căci el nu este om care să regrete" (I S. 15, 29);

„Tu nu ești un Dumnezeu căruia să-i placă crima, și cel rău nu este oaspetele tău; semeții nu trec prin fața ochilor Tăi; Tu urăști pe toți cei care fac rău, pierzi pe cei care grăiesc minciuni. Lui Yahweh îi e scârbă de omul sângelui și al vicleniei" (Ps. 5, 4-6). Contra sfințeniei lui Yahweh, Dumnezeul lui Israel, au fost aduse anumite pasaje[55] care ar sta în contrazicere cu sfințenia divină.

a. Așa, de exemplu, textul din Is. 45, 7 unde citim: *„Eu dau fericirea și răul..."* Contrazicerea aici este numai aparentă, căci termenul de „răul" *(ră)* aici nu trebuie înțeles în sens moral că Dumnezeu lucrează răul, ci în sensul de răsplată sau pedeapsă pe care Dumnzeu o va da pentru păcatele oamenilor.

b. Luarea podoabelor de argint și aur de la egipteni din porunca lui Yahweh, ar contraveni sfințeniei divine. Acuzația acesta este mai veche, chiar decât creștinismul. Amintește de ea Filon, în scrierea sa „Despre viața lui Moise", au exploatat-o Gnosticii și Maniheii.

---

[55] Mihălcescu I., *op. cit.*, p. 80.

Răspunsurile ce s-au dat au fost acestea[56]:

a. Pe drept, israeliții au luat lucrurile de aur și de argint ale egiptenilor, ca un fel de despăgubire pentru muncile istovitoare de aproape patru secole, cât au stat în robia egipteană.

b. Fiindcă Dumnezeu este proprietarul a tot ce e pământesc, în virtutea acestui drept, el le-a dat israeliților, la plecarea lor din Egipt. Era un dar al lui Dumnezeu și deci nu s-a violat legea morală.

c. Între israeliți și egipteni a intervenit un act de schimb sau vânzare, fiindcă israeliții le-au lăsat egiptenilor, în schimbul aurului și argintului, ogoarele, casele, livezile și întreg inventarul casnic, pe care nu le-au putut lua cu ei.

Toate aceste răspunsuri au de luptat cu multe și nebiruite dificultăți, deoarece cum reiese din Exod 3, 21; 11, 1 și 12, 35, israeliții se pare că ceruseră cu împrumut hainele și podoabele de la egipteni, cu presupunerea că le vor restitui.

Explicarea cea mai rezonabilă pare aceasta: înfricoșați de pedepsele cerului, din cauză că nu voiseră să permită israeliților să plece, egiptenii făceau ei daruri evreilor numai să plece și astfel să înceteze mânia divină. Este drept că egiptenii se păgubeau de lucrurile lor prețioase și de haine, dar aceasta o fac ca să scape de pedeapsa pentru neascultarea de porunca divină.

De asemenea, cu sfințenia lui Dumnezeu nu s-au putut pune de acord acele pasaje în care lui Dumnezeu îi este atribuită o *învârtoșare* a inimii omenești, ca și când Dumnezeu ar ațâța la păcat pe cine vrea să-l piardă. Această părere este străină Dumnezeului Vechiului Testament. Dacă Dumnezeu este pedepsitorul păcatelor, atunci el nu poate fi autorul păcatelor. Dumnezeu îl lasă pe om liber și numai datorită gândurilor și acțiunilor omului vine pedeapsa divină ca o dreaptă răsplată. Poporul de jos israelit putea să spună în vorbirea curentă, ca și poporul român: „Când vrea Dumnezeu să piardă pe cineva, mai întâi îi ia mințile". Dar acest fel de gândire este al poporului și nu al religiei autentice.

Prilej de cârtire contra sfințeniei lui Dumnezeu s-a mai găsit și în faptul că Yahweh, după propria-i exprimare, *pedepsește păcatele părinților asupra copiilor, până la a treia și a patra generație* (Ex. 20, 5 sq.; 34, 6; I R 11, 32; Ier. 15, 4; 32, 18; Hoz. 4, 6). Este drept, numai că continuarea pedepsei din generație în generație presupune și continuarea sau moștenirea păcatelor sau a urii contra

---

[56] Ibidem, p. 81.

lui Dumnezeu, de către generațiile succesive. Scrierile Vechiului Testament au locuri în care ni se arată că fiii sunt pedepsiți pentru păcatele lor proprii și nu pentru cele ale părinților: *„Iată toate sufletele sunt ale Mele; cum sunt sufletele părinților așa și ale copiilor, Mie mi-aparțin amândouă; Sufletul care păcătuiește va trebui să moară"* (Ez. 18, 4).

„Va trebui să nu se mai spună: Părinții au mâncat aguridă, de aceea dinții copiilor sunt sterpeziți. Mai mult, fiecare va muri pentru vinile sale proprii și numai acelea care mănâncă aguridă, aceluia i se vor sterpezi dinții proprii" (Ier. 31, 29 sq.)

Motiv de contestare a sfințeniei lui Yahweh o constituie și porunca Pentateuhului de a nimici pe canaaniți (Ex. 34, 16; Deut. 7, 3). Dar această prescripție nu izvorăște dintr-o pornire sadică de a ucide, ci dintr-o măsură de siguranță, de a păzi de idolatrie pe israeliții înclinați spre cultele păgânești decadente. Canaaniții erau amalgamul de populații ce locuiau pământul cuprins între Sidon și Gaza, pe coasta Mării Mediterane (Gen. 10, 15-20). Cultele acestor populații erau de un materialism cras. Nimic spiritual n-aveau în ele. Pentru a-i feri pe israeliți să fie atrași spre groaznica idolatrie a canaaniților, la indicația divină, Moise dăduse porunca să se ducă contra acelora o luptă de nimicire și să nu se întrețină cu ei nici o legătură de comunitate, atâta timp cât își vor păstra credințele lor idolatre (Ex. 34, 16; Deut.7, 3).

Lucrul acesta pentru anumiți critici a constituit ceva incompatibil cu sfințenia lui Yahweh. Dar trebuie să ne gândim la starea de cultură a lumii și a lui Israel acum trei mii de ani. Admițând cultul canaanit lângă cel mozaic, ființarea întregii teocrații a Vechiului Testament devenea semn de întrebare, din cauza aplecării lui Israel spre idolatrie, în felul acesta putem înțelege porunca de a distruge toate imaginile idolești din Canaan, de a fi dezrădăcinați idolatrii și a nu-i îngădui printre Israeliți (Ex. 23, 24; 34, 13; Dt. 7, 5; 12, 2).

Contradicția față de sfințenia lui Dumnezeu au socotit criticii Vechiului Testament în special *antropomorfismele* și *antropopatismele* puse pe seama lui Dumnezeu. Este drept că în cărțile Vechiului Testament, în special în cele mai vechi, găsim numeroase expresii care sunt compatibile numai ființei omenești. Numai omul se înfurie, se răzbună, doarme, mănâncă etc. Dumnezeu, spirit absolut, n-are nimic comun cu toate acestea. Și totuși în cărțile biblice găsim expresii ca „Dumnezeu se bucură" (Deut. 30, 9; Is. 62, 5; 65, 19), „Dumnezeu se întristează" (Gen. 6, 6; Ier. 7, 18; Ez. 16, 42), „Dumnezeu uită sau își amintește" (Ps. 9, 19; 13, 2; 42, 10). Dar, cum s-a văzut când am amintit de ființa lui Dumnezeu, antropomorfismele sunt numai niște împrumuturi din limbajul obișnuit, datorită sărăciei de exprimare a limbii omenești.

Dumnezeul Vechiului Testament este un Dumnezeu personal. El are simțire și voință care se interesează de om și stau în legătură strânsă cu omul. În această legătură a simțului și voinței divine cu gândurile și faptele omului, limba Vechiului Testament nu știe (n-are posibilitatea) să o exprime viu și contemplativ, și atunci folosește simțirile analoage ce se găsesc în om. Dar aceste simțăminte proprii omului, de pildă, nefericirea, suferința etc., nu pot fi nici imaginate ca aparținând lui Dumnezeu.

3. Bunătatea nesfârșită, grația, milostivirea, îndelunga răbdare

Întrucât Dumnezeu nu voiește decât binele, de aceea el este bunătatea nesfârșită. Această însușire a sa se arată în afară prin aceea că el voiește ca și creaturile să participe la perfecțiunile și fericirea Sa și pentru aceasta le împarte tuturor numai bine, în măsura în care ele îl pot primi și le este de folos. Privită din acest punct de vedere, bunătatea lui Dumnezeu nu mai este nesfârșită, pentru că Dumnezeu nu împărtășește fiecărei creaturi toată bunătatea Sa, ci numai cât voiește și cât găsește că este de folos pentru ea. Bunătatea dumnezeiască poartă diferite nume, după situația în care se găsesc creaturile care se împărtășesc de ea. Așa se numește *grație*, când dă omului bunuri pe care nu le-a meritat; *îndurare*, când scapă pe om de necazuri și lipsă și mai ales de păcat; *răbdare*, când nu pedepsește îndată răul; *îndelungă-răbdare*, când amână pedeapsa, așteptând îndreptarea păcătosului; *blândețe*, când ușurează pedeapsa păcatului etc.[57]

După cele ce desprindem din cărțile Vechiului Testament, bunătatea lui Dumnezeu se arată prin iubirea sa *(Ahavah)* manifestată, de obicei, în forma grației *(Hesed)*.

Această iubire a lui Dumnezeu se arată în întreaga creație căci: *„Dumnezeu iubește dreptul și dreptatea, de mila lui este plin tot pământul"* (Ps.33, 5; 119, 64).

---

[57] Scholz P., *op. cit.*, p. 200.

„Drept este Domnul în toate căile sale și milostiv în toate lucrurile sale" (Ps. 145, 17).

Iubirea divină este mare și vrednică, căci gloria sa *„se urcă până la ceruri"*, *„este mare până la cer"* și-i *„mai mare decât cerul"* (Ps. 36, 6; 57, 11; 108, 5).

„Cât sunt de sus cerurile față de pământ, atât este de mare bunătatea lui, pentru cei care se tem de El" (Ps. 103, 11).

„Cum se îndură un tată de copiii lui, așa se îndură Domnul de cei care se tem de El" (Ps. 103, 13).

Eternitatea iubirii divine și a grației sale se arată în *Psalmul* 136, în care după fiecare vers se găsește refrenul: *„Că în veac este mila Lui"*.

„Lăudați pe Domnul, căci este bun, căci în veac e mila Lui"

„Lăudați pe Dumnezeul cerurilor, că în veac este mila Lui"

Iubirea lui Dumnezeu apare strâns legată de dreptatea divină (Ps. 33, 5; 145, 7) și este pomenită de obicei în legătură cu credincioșia sau fidelitatea Lui (II Sam. 2, 6; 15, 20 ș.a.)

Iubirea lui Dumnezeu se întinde în special peste poporul lui Israel (Deut. 7,8; I R 10, 9; Is. 43, 3). De aceea, Yahweh este numit „tatăl israeliților" (Deut. 32, 6; Is. 63, 16), iar evreii sunt numiți „fiii" săi (Ex. 4, 22; Deut. 14, 1; Is. 1, 2).

b. *Bunătatea lui Dumnezeu (toiah)* este înclinarea voinței divine de-a face bine oricărei făpturi, căci Yahweh este bun cu toți.

„Domnul este bun față de toți și îndurările lui se întind peste toate lucrările lui" (Ps. 145, 9).

„Bun este Domnul față de Israel, fată de cei care sunt cu inima curată" (Ps. 73, 1).

„Domnul este bun și drept, de aceea arată păcătoșilor calea sa" (Ps. 25, 8; Ps. 27, 13; 31, 20).

„Mărturisiți-vă Domnului că este bun, că în veac e mila lui" (Ps. 136, 14).

c. *Milostivirea (rahamin)* și *îndelunga-răbdare (erek afaim)* se arată, în special față de oamenii păcătoși[58]:

„Când strigă un nenorocit, Domnul l-aude, și-l scapă din toate necazurile lui" (Ps. 34, 6).

„El nu ne face după păcatele noastre, nu ne pedepsește după fărădelegile noastre, cât sunt cerurile de sus față de pământ, atât este

---

[58] Ibidem, p. 201.

de mare îndurarea lui pentru cei care se tem de El. Cât este de departe răsăritul de apus, atât de mult depărtează el fărădelegile noastre de la noi. Cum se îndură un tată de copiii lui, aşa se îndură Domnul de cei care se tem de El" (Ps. 103, 10 sq.)

„Dacă ai păstra, Doamne, aducerea-aminte a nelegiurilor, cine ar mai ridica ochii către Tine. Dar la Tine este îndurarea ca să fii temut" (Ps. 130, 3).

„Îndurat şi milostiv este Domnul, îndelung răbdător şi mult milostiv" (Ps. 103, 8)

„Eu îmi cunosc fărădelegile şi păcatul meu înainte mea este în continuu" (Ps. 51, 3)

„Dar dacă cel rău se întoarce de la toate păcatele pe care le-a săvârşit şi păzeşte toate legile Mele şi face ce este drept şi plăcut, va trăi şi nu va muri... Doresc eu moartea păcătosului? zice Domnul. Nu doresc eu mai degrabă ca el să se întoarcă de pe căile lui şi să trăiască? (Ez. 18, 21-23).

4. Dreptatea

Privită în ea însăşi, dreptatea stă în foarte strânsă legătură cu sfinţenia lui Dumnezeu. Nefăcând şi neavând decât ceea ce este bine, Dumnezeu nu este numai atotsfânt, ci şi atotdrept. Privită în manifestarea ei către creaturi, dreptatea este acea însuşire a lui Dumnezeu în virtutea căreia El dă creaturilor libere ceea ce li se cuvine: celor ce au făcut bine le dă răsplată, iar celor care au făcut rău le dă pedeapsă. În distribuirea dreptăţii Sale, Dumnezeu nu se conduce de o normă din afară de El, pentru că ar însemna că voia Sa este condiţionată şi mărginită de aceea normă. Singura normă în distribuirea dreptăţii lui Dumnezeu este sfânta Sa voie[59].

Dreptatea divină este cea care se manifestă în afară, din ceea ce constituie sfinţenia lui Dumnezeu. Prin dreptatea sa, Dumnezeu îşi manifestă plăcerea lui de faptele bune şi neplăcerea faţă de cele rele[60]. Această însuşire, pe care Dumnezeu şi-o atribuie în numeroase pasaje, evreul o desemna prin *Tedek* sau *ţedaken* – „simţire justă" şi *mişpat* – „exteriorizarea dreptei simţiri".

Dreptatea lui Dumnezeu are următoarele nuanţe:

---

[59] Mihălcescu I., *op. cit.*, p. 83.

[60] Scholz P., *op. cit.*, p. 201.

1. Dumnezeu este drept *(ţadik)* şi iubeşte numai dreptul şi dreptatea: *„Tu cercetezi inima şi rărunchii, Dumnezeule drept"* (Ps. 7, 10); *„Eu laud pe Dumnezeu după dreptatea Sa"* (Ps. 7, 19); *„Drept este Domnul, El iubeşte dreptatea"* (Ps. 11, 7; cf. Ps. 33, 5; 37, 28, 116, 5); *„Pentru aceea, toate căile Sale sunt drepte* (Deut. 32, *4) ca şi toate legile Sale, judecăţile Sale, spusele sale şi promisiunile Sale"* (Ps. 19, 10; 36, 7; 119, 7 ş.a.)

2. Orice nedreptate din partea lui Dumnezeu este exclusă şi numai gândul la posibilitatea ei este arătat ca o batjocură a lui Dumnezeu.

„Să omori pe cel bun împreună cu cel rău, aşa ca cel bun să aibă aceeaşi soartă ca cel rău, departe de Tine aşa ceva. Departe de Tine. Cel care judecă pământul au nu va face El dreptate..." (Gen. 18, 25).

„Ascultaţi-mă, dar, oameni pricepuţi; Departe de Dumnezeu nedreptatea, departe de Cel Atotputernic fărădelegea... Nu, negreşit, Dumnezeu nu săvârşeşte nelegiuirea, Cel Atotputernic nu calcă dreptatea" (Iov 34, 10).

3. Dumnezeu, ca judecător drept, posedă cea mai autentică imparţialitate.

„Căci Domnul Dumnezeul vostru este Dumnezeul dumnezeilor, Domnul domnilor, Dumnezeul cel mare, puternic şi înfricoşat, care nu caută la faţa oamenilor şi nu primeşte daruri, care face dreptate orfanului şi văduvei, care iubeşte pe străin şi-i dă hrană şi îmbrăcăminte" (Deut. 10, 17-18).

„Căci se bucură muntele Sionului şi se veselesc fiicele din Iuda de judecăţile Tale" (Ps. 48, 11). De aceea, Dumnezeu este lăudat ca un judecător drept şi este rugat să mântuiască prin dreptatea Sa din necaz şi din căderea în mizerie şi să judece după dreptate:

„Întru dreptatea Ta, mântuieşte-mă, pleacă-ţi urechea Ta spre mine, grăbeşte de-mi ajută. Fii pentru mine o stâncă ocrotitoare, o fortăreaţă unde să-mi găsesc scăparea" (Ps. 31, 2).

4. Dumnezeu răsplăteşte tuturor după faptele lor, deoarece răsplăteşte pe cel bun şi pedepseşte pe cel rău:

„A Ta, Doamne, este dreptatea, căci Tu răsplăteşti pe fiecare după faptele lui" (Ps. 62, 12)

„Domnul mă recompensează, după dreptatea mea, mi-a răsplătit după curăţia mâinilor mele" (Ps. 18, 20).

„De aceea, Domnul mi-a răsplătit după neprihănirea mea, după curăţia mâinilor mele înaintea ochilor Lui. Cu cel bun Tu te

arăţi bun, cu omul neprihănit te arăţi neprihănit, cu cel curat Tu te arăţi curat, iar cu cel stricat te porţi după stricăciunea lui" (Ps. 18, 24-26; cf. şi Iov 34, 11, Ier. 16, 10).

Dumnezeu nu uită păcatele nelegiuiţilor, căci pedepseşte dacă a sosit timpul potrivit (Ier. 32, 18; Am. 2, 3; Neh. 1, 2). Orice fericire şi nefericire, care-l atinge pe un israelit sau chiar poporul în întregime, a fost adusă de dreptatea lui Dumnezeu fiindcă era cerută de starea morală a aceluia pe care-l atinge (I R. 18, 18; Is. 1, 20; Ier. 3, 3).

Neegala împărţire de fericire şi nefericire chiar părea să clatine credinţa unora, în dreptatea lui Dumnezeu (Cf. Is. 40, 27; 45, 9; Ier. 12, 1; Ez. 18, 25; Mal. 3, 13), numai că, totdeauna, convingerea că dreptatea lui Dumnezeu este invulnerabilă s-a impus într-o lumină tot mai mare, şi că omul numai datorită îngustimii sale nu poate pătrunde căile Domnului. Lucrul acesta se vede mai evident în vorbirea lui Dumnezeu, de la finele cărţii Iov.

5. Dreptatea lui Dumnezeu se întinde peste toată lumea: *„Domnul împărăteşte în veac, şi-a pregătit scaunul de domnie pentru judecată, El judecă lumea cu dreptate, judecă popoarele cu nepărtinire"* (Ps. 9, 7-9; cf. Gen. 18, 25; Is. 3, 13).

6. Dreptatea lui Dumnezeu este fără de sfârşit: *„Gura mea va vesti, zi de zi, dreptatea şi mântuirea Ta, căci nu-i cunosc marginile. Voi vesti zi de zi dreptatea şi mântuirea Ta, căci nu-i cunosc marginile. Voi vesti lucrările Tale cele puternice, Doamne Dumnezeule. Voi pomeni dreptatea Ta şi numai a Ta... Dreptatea Ta, Dumnezeule, ajunge până la cer. Tu ai săvârşit lucruri mari; Dumnezeule, cine este cu Tine?"* (Ps. 71, 15-16-19).

„Nu intra la judecată cu servul Tău, căci nici un om viu nu este drept înaintea Ta" (Ps. 143, 2).6

„Dreptatea Ta, Doamne, este ca munţii cei mari şi judecăţile Tale sunt ca adâncul cel fără fund; Doamne, Tu sprijineşti toiul..." (Ps. 36, 6).

„Dreptatea Lui dăinuieşte în veci" (Ps. 112, 1; cf. Ps. 103, 17; 119. 142)

7. Dreptatea lui Dumnezeu se va arăta desăvârşită în timpurile mesianice.

„Să picure cerurile de sus şi norii să reverse în ploaie dreptatea! Să se deschidă pământul, să răsară din el mântuirea şi să iasă din el izbăvirea. Eu, Domnul, fac aceste lucruri" (Is. 45, 8).

5. *Veracitatea şi fidelitatea*

Veracitatea lui Dumnezeu constă în aceea că El împărtăşeşte creaturilor Sale, prin descoperire, numai adevărul şi aceasta pentru că este atotştiutor şi preasfânt. Fidelitatea este consecvenţa voinţei divine, că adică ceea ce Dumnezeu a hotarât sau făgăduit odată, împlineşte cu nestrămutare. Despre aceste două însuşiri ale lui Dumnezeu dă mărturie Sf. Scriptură a Vechiului Testament[61].

În sensul Vechiului Legământ, veracitatea *('emet)* divină înseamnă că Dumnezeu este ceea ce El se descoperă. Spusele, poruncile, legile şi orânduielile lui Dumnezeu conţin adevărul. Tot ceea ce El vesteşte despre viitor se va împlini realmente:

„Doamne, Yahweh, Tu eşti Dumnezeu şi cuvintele Tale sunt adevărul" (II Sam. 7, 28);

„Legile Domnului sunt adevărul" (Ps. 119, 151);

„Eu, Yahweh, vorbesc adevărul, vestesc dreptatea" (Is. 45, 19);

„Pe Mine însumi mă jur, adevărul iese din gura Mea şi cuvântul meu nu va fi dezis. Orice genunchi, înaintea Mea, se va pleca şi orice limbă pe Mine se va jura" (Is. 45, 23;)

„Ceea ce vestesc Eu către seminţiilor lui Israel se va adeveri fără greşeală" (Hoz. 5, 9).

Adevărul lui Yahweh este calea pe care din tot sufletul doreşte să meargă piosul şi mai ales să fie condus de Dumnezeu:

„Povăţuieşte-mă întru adevărul tău şi învaţă-mă" (Ps. 25, 5);

„Învaţă-mă căile tale, Doamne, şi eu voi umbla întru adevărul Tău" (Ps. 86, 11; cf. Ps. 26, 3).

În sens practic, *'emet* „credinciosia" apare ca fidelitate ce i se atribuie lui Dumnezeu, întru cât El împlineşte sigur şi hotărât ceea ce a făgăduit sau ameninţat. În Geneză 34, 6 Moise îl numeşte: *„Dumnezeu mult milostiv şi îndurat... bogat în milă şi fidelitate".* După Deuteronom 7, 9, Israel va cunoaşte că Yahweh este Dumnezeu fidel, fiindcă păstrează legătura şi iubirea cu cei care-l iubesc şi păzesc poruncile Sale, până la al noulea neam:

„Drept este cuvântul Domnului şi toată fapta Sa este plină de credincioşie (fidelitate)" (Ps. 33, 4).

Fidelitatea lui Dumnezeu este fără sfârşit. Ea ajunge până la nori (Ps. 36, 6); este veşnică şi va dura din neam în neam:

---

[61] Mihălcescu I., *op. cit.*, p. 84.

„Se va veşteji iarba, se va ofili floarea, dar cuvântul Dumnezeului nostru va rămâne în veci" (Is. 40, 8);

„Cuvântul Tău, Doamne, în ceruri dăinuieşte în veci, iar fidelitatea Ta ţine din neam în neam" (Ps. 119, 90).

De aceea, fidelitatea divină este chezăşia mântuirii pentru toţi cei buni, iar pentru cei păcătoşi a nimicirii lor.

„Domnul te va acoperi cu penele Lui şi te vei ascunde sub aripile Lui, căci scut şi pavăză este credincioşilor Lui" (Ps. 91, 4).

„Voi lăuda numele Tău, Doamne, căci este binevoitor, fiindcă mă izbăveşte din toate necazurile şi cu ochii mei îmi văd împlinită dorinţa privitoare la vrăjmaşii mei" (Ps. 54, 6 –7).

În mod negativ este zugrăvită veracitatea şi fidelitatea divină de către cărţile Vechiului Testament prin aceea că tot ce este contra acestei însuşiri divine se neagă cu toată hotărârea:

„Dumnezeu nu este om ca să mintă şi nici fiu de om ca să înşele. Au vorbi-va şi nu va face? Va grăi şi nu va ţine? (Num. 23, 19);

„Măreţia lui Israel (Yahweh) nu minte şi nu înşală. Căci El nu este om ca să înşele" (I Sam. 15, 29).

CAPITOLUL II

Raportul lui Dumnezeu cu lumea

§ 8. Creaţia divină

Dumnezeu este făcătorul a tot ce se vede şi ce nu se vede, adică este creatorul lumii. El a făcut din nimic sau a chemat din nefiinţă la fiinţă tot ce există în afară de Sine, adică lumea sau universul.

Vechiul Testament n-are un termen unitar pentru noţiunea de lume sau univers. Spre a exprima ideea de univers, cărţile Vechiului Testament au expresiile: *„cerurile şi pământul"* sau *„ceruri, pământ şi adâncuri"* (Ex. 20, 4; Ps. 135, 6; Iov 11, 8 sq.).

Admitem şi noi dimpreună cu cercetătorii mai liberali[62] ai timpului nostru că la intrarea în Canaan evreii au adoptat şi ei concepţia despre lume care era curentă în lumea semită şi care îşi are sorgintea în inima poporului sumerian, pionier al culturii lumii din Orientul Apropiat. Concepţia despre lume a antichităţii Asiei de Vest nu era o concepţie ştiinţifică, ci mai mult mitologică şi religioasă. În spatele minunatei creaţii a acestui complex univers, mintea omului credincios vedea divinităţile care au dat naştere acestui complex. Era firesc deci ca fiecare popor să-şi modifice viziunea asupra lumii, potrivit cu propria sa religie.

După cele ce desprindem din cărţile Vechiului Testament, singur Dumnezeu este veşnic, altceva etern nu poate exista lângă dânsul. Dumnezeu n-a fost creat, cum este creată lumea. Toată existenţa cealaltă este numai creaţia divină. Toată făptura văzută şi nevăzută există numai în măsura în care Dumnezeu voieşte:

„Aşa vorbeşte Domnul cu ce te-a întocmit din pântecele maicii tale: Eu Domnul am făcut toate aceste lucruri. Eu singur am desfăşurat cerurile, Eu am întins pământul. Cine era cu Mine?" (Is. 44, 24);

---

[62] Sellin E., *op. cit.*, p. 37.

„El a întocmit pământul, l-a făcut și l-a întărit, l-a făcut nu ca să fie pustiu, ci l-a întocmit ca să fie locuit" (Is. 45, 18);

„Este oare printre idolii neamurilor vreunul care să aducă ploaie? Sau poate cerul să dea ploaie? Nu dai Tu, Doamne, ploaie? Noi sperăm în Tine, căci Tu ai făcut toate aceste lucruri" (Ier. 14, 22; cf. Prov. 8, 28).

Pentru a exprima această activitate de Creator a toate, Vechiul Testament folosește o întreagă serie de termeni deosebiți, cum de exemplu: *Kanah* – „a pregăti", *Conen* – „a întemeia", *yatar* – „a forma", *banah* – „a zidi", *yasad* – „a pune temelie". În toate aceste cuvinte se află urme ale gândului poetico-mitologic, care punea facerea cerului și pământului pe seama unui artist sau arhitect. Alături de acești termeni mai este folosit și cuvântul *holid* „a produce, a da naștere" care conține într-însul ideea că lumea are la origine un tată, în sens larg al înțelesului. Mai găsim folosiți și termenii *'asah* – „a face" și *bara'* – „a face" și *bara* – „a crea". Termenul de bara este folosit exclusiv pentru a exprima creația divină, nereferindu-se niciodată la o anumită materie în lucrurile pământești. Mijlocul prin care s-a executat această creație divină este fie mâna Domnului, fie degetul său (Is. 40, 12; 45, 12; 48, 13), dar în general creația s-a făcut numai prin cuvântul său, prin porunca sa și prin suflarea gurii sale (Ps. 33, 6; 148, 5; 104, 7; Is. 48, 13; Gen. 1, 2);

„Eu am făcut pământul și am făcut pe om. Eu cu mâinile mele am întins cerurile și am așezat toată oștirea lor" (Is. 45, 12);

„Cerurile au fost făcute prin cuvântul Domnului și toată oștirea lor prin suflarea gurii Sale" (Ps. 33, 6);

„Lăudați numele Domnului, că El a poruncit și au fost făcute, te-a întărit pe vecie" (Ps. 148, 5).

§ 9. Istoria creației după Geneză

Creația divină este istorisită de capitolele 1 și 2 din Geneză. Aici ni se spune că Dumnezeu a făcut cerul și pământul, adică toată lumea spirituală și materială sau Universul în cuprinsul cel mai mare cu putință. Întreaga creație a universului s-a efectuat în șase zile, din care pricină s-a numit *hexaemeron* (de la grecescul

ἑξαημερόν). A fost multă discuție dacă aceste zile sunt zile obișnuite, cum înțelegem noi astăzi, sau sunt niște *perioade* pe care autorul textului biblic, neavând un cuvânt potrivit, le-a numit zile. Părerea care se bucură de mai multă acceptare este că prin zilele creației trebuie să înțelegem niște perioade sau etape ale creației divine. În sprijinul acestei păreri stă chiar textul biblic care numește zile chiar și perioadele de dinaintea creării soarelui și lunii care dau măsura unei zile, luminătorii care au fost făcuți abia în ziua a patra (Gen. 1, 15-16). Ceva mai mult, cum remarcă Fericitul Augustin[63], ultima zi continuă încă: „căci ziua a șaptea este fără seară și deci n-are nici o întrerupere". După Augustin, zilele creației, narate în Geneză, nu sunt nici zile obișnuite, nici intervale, ci o singură zi înfățișată prin șase categorii de lucrări deosebite, pentru ca aceste lucrări să fie aduse la cunoștința îngerilor sau, după fiecare lucrare, îngerii să aibă cunoștință de cele șase feluri de lucrări făcute de Dumnezeu.

Majoritatea vechilor scriitori bisericești a văzut în cele șase zile ale creației șase orânduiri temporale[64] în care s-au produs lucrurile create în ordine succesivă.

După relatarea creației din Geneză, Dumnezeu a făcut mai întâi lumea ca o materie primitivă, fără nici o formă precisă. Substanțele tuturor corpurilor erau încă în materia primă curgătoare *(tohu vabohu)* „chaosul", elementul cosmic ce era acoperit de întunericul cel nepătruns și numai mișcat de Spiritul lui Dumnezeu. Ca să prefacă haosul într-o lume pusă în ordine, Dumnezeu a chemat la viață, mai întâi lumina *('or),* principiul vieții materiale, pe care a despărțit-o de întuneric. Aceasta s-a petrecut în prima zi. Fiindcă întunericul a fost mai înainte decât lumina, de aceea se spune în documentul creației: *„Și fu seară și fu dimineață în ziua întâia"* și de aceea și evreii au socotit ziua începând de la apusul până la apusul soarelui (Lev. 23, 32).

În ziua a doua, au fost despărțite apele de jos, de pe pământ, de cele de sus, care au fost purtate de firmament. Multă dezbatere a fost și în privința acestui firmament și a apelor de deasupra lui.

---

[63] Scholz P., *op. cit.*, vol. II, p. 2.

[64] Ca să respecte textul sacru, Părinții creștini păstrează numele de *zi*, dar și ei înclină să creadă că sunt niște zile speciale, adică niște perioade.

Origen[65] arată că apele de deasupra cerului sunt substanțele spirituale, luând ca bază cele aflate în Psalmul 148, 4 și Daniel 3, 3 pasaje în care apele de deasupra cerului sunt invitate să laude pe Dumnezeu. Numai că această dovadă este șubredă, fiindcă din alte pasaje ale Vechiului Testament, ploaia și roua, focul și frigul și ele sunt invitate să laude pe Domnul.

Nici Noul Testament, nici vechii părinți nu ne dau o explicație clară cu privire la acest firmament. Cuvântul *rakya* – „firmament” este derivat de la *raka'* – „a bate, a ciocăni”. Prin substantivul firmament, Vechiul Testament înțelege cerul: *„Și Dumnezeu numi firmamentul cer”* (Gen. 1, 8). Prin cer se înțelege bolta cea albastră vizibilă ochiului omenesc, care psalmistului îi părea întinsă ca un cort (Ps. 104, 4). Evreii își închipuiau că peste această boltă, peste acest firmament, se află oceanul cu nori, numit apele de peste cer (Ps. 104, 3; 148, 4; Dan. 3, 3). Din acest ocean se varsă pe pământ ploaia, zăpada și grindina (Iov 38, 12).

Am putea afirma și noi[66] că din reprezentările poetice sau intuitive ale evreilor, *rakya* – „firmamentul” era aerul sau atmosfera, iar apele de deasupra lui erau norii, care ca ape de sus (sau cele evaporate) sunt despărțite de apele de jos (cele ce au să se evaporeze), prin atmosferă, care poartă norii. Așa era ideea lumii vechi semite și Moise o păstrează pentru a preamări pe Dumnezeu cu ea.

După documentul creației, în ziua a treia a fost adunată apa de pe pământ în adâncimile mărilor și a apărut uscatul, pe care avea să răsară vegetația și verdeața.

În ziua a patra apar pe firmament luminătorii cei mari: soarele, luna și stelele, ce aveau să lumineze ziua și noaptea și, în primul rând, să fie semnele sau măsurătoarele timpului.

În ziua a cincea, Dumnezeu a creat viețuitoarele apelor și ale văzduhului, adică peștii, insectele și păsările.

În ziua a șasea fură create animalele pământului, iar ca o coroană a creației întregi, a fost făcut omul (Adam).

După terminarea creației, Dumnezeu a privit peste întreaga lui făptură și a văzut că este bună. Atunci s-a odihnit în ziua a șaptea, de toată lucrarea Sa și a binecuvântat și sfințit această zi a șaptea, ca să fie zi de odihnă, atât pentru om cât și pentru animal.

---

[65] În Geneză, 6-7, cf. Scholz P., *op. cit.*, p. 6.

[66] Scholz P., *op. cit.*, p. 7-9 și 11.

Crearea lumii ne este relatată de către Geneză în două locuri aparte, și anume în Geneză 1, 1-26 și Geneză 2, 4-25. Fiindcă între aceste două relatări există oarecare diferență, s-a ajuns la cunoscuta teorie critică, numită a documentelor, care, unite mult mai târziu, au făcut ca în Geneză să avem o dublă cosmogonie. În esență, deosebirea este că după capitolul 1 din Geneză, toate făpturile universului au fost create înaintea omului, pe când după capitolul 2, omul este făcut înaintea plantelor și ființelor. S-a scris în această privință așa de mult încât nici nu se poate bănui. Recunoaștem diferențele și nici nu ne sfiim să spunem că Moise n-a căutat să facă o descriere exact științifică a facerii lumii, ci din expunerea sa să reiasă clar că Dumnezeu a făcut lumea și deci El este Stăpânul cel mare, căruia i se cuvine cinstea, mărirea și gloria. Atât după documentul din capitolul 1 al Genezei, cât și după cel din capitolul 2, s-a arătat că Dumnezeu este Ziditorul lumii. Față de această idee fundamentală, povestirea propriu-zisă devine ca un ornament, ca o formă fără însemnătate hotărâtoare. Tocmai de aceea, imaginile celor două relatări pot sta una lângă alta, chiar dacă se contrazic, deoarece ele se referă la unul și același Dumnezeu[67].

În Iov 38, 7 găsim un text care aparent ar sta în contrazicere cu hexaemeronul Genezei, deoarece acolo se spune că stelele de dimineață și fiii lui Dumnezeu lăudau pe Yahweh la întemeierea lumii, așa că stelele care au apărut abia în ziua a patra au fost de față la întemeierea pământului.

Contrazicerea este aparentă, deoarece pasajul din Iov este o zugrăvire a creației sub figura unei construcții, a unei zidiri de case, zugrăvire făcută într-o mare libertate poetică. Deoarece imaginile întemeierii lumii nu pot fi înțelese în sens propriu, ci numai ca o reprezentare poetică a creației lumii, tot așa termenul jubilării stelelor dimineții (Iov 38, 7) nu trebuie înțeles în sens propriu, ci poetic sau figurat[68]. Scopul acestei figuri nu este altul decât înfățișarea mai clară și mai vie a măreției și strălucirii creației.

Relatarea Genezei despre creația lumii, în linii largi, stă în concordanță cu cosmogonia științifică. Aproape în aceeași ordine ne descriu facerea lumii și științele naturale moderne. Lăsând la o parte pe inamicii declaraţi ai Bibliei, au fost şi există şi azi oameni de ştiinţă care au afirmat că spusele lui Moise, luate în general, sunt în armonie cu cosmogonia modernă.

---

[67] Sellin E., *op. cit.*, p. 38.

[68] ibidem

§ 10. Doctrina despre creaţie în celelalte cărţi ale Vechiului Testament

Cartea care aminteşte poate cel mai mult despre crearea lumii, în afară de Geneză, este cartea Psalmilor. Aici se află aproape aceleaşi idei cu privire la originea lumii şi la întemeierea ei.

Minunata istorisire a creaţiei din Gen. 1, 1-2, 4 a găsit un ecou puternic în Psalmul 104:

„Doamne, Dumnezeule, Tu eşti nemărginit de mare. Tu eşti îmbrăcat cu strălucire şi măreţie. Te înveleşti cu lumina ca şi cu o haină, întinzi cerurile ca un cort. Cu apele îţi întocmeşti vârful locuinţei tale, din nori îţi faci carul şi umbli pe aripile vântului. Din vârtejuri îţi faci soli şi din flăcări de foc slujitori. Tu ai aşezat pământul pe temeliile lui... Tu faci să ţâşnească izvoarele în văi... tu adăpi toate fiarele câmpului... Păsările cerului locuiesc pe marginile lor... Tu faci să crească iarba pentru vite, verdeţuri pentru nevoile omului; tu faci ca pământul să dea hrană... Tu ai făcut luna ca să arăţi timpul: soarele ştie când să apună. Tu aduci întunericul şi se face noapte, atunci toate fiarele pădurii se pun în mişcare, puii de lei mugesc după pradă şi-şi cer hrană de la Dumnezeu... Iată marea cea întinsă şi largă, în ea se mişcă nenumărate vieţuitoare mici şi mari... Toate aceste vieţuitoare aşteaptă să le dai hrană la timp... De le-o dai, ele o primesc... De-ţi ascunzi faţa Ta, ele tremură. De le ei suflarea, ele mor şi se întorc în ţărâna lor... (Ps. 104).

Pe cât se vede, în Psalmul 104, împărţirea în zile nu mai este păstrată, dar înşiruirea actelor creaţiei, în general, este aceeaşi, iar în versetele 27-35, psalmistul adaugă o meditaţie asupra chipului minunat în care Dumnezeu conduce creaţia sa, aşa încât ea devine un moment al măreţiei Dumnezeului celui sfânt.

Toată osatura Psalmului 104 se sprijină pe relatarea creaţiei din cartea Genezei. O analiză mai amănunţită ar dovedi aceasta în chip evident.

După psalmii 115, 15; 121, 2; 124, 8; 134, 3, Dumnezeu este făcătorul cerului şi al pământului, cel care a chemat lumea la fiinţă, din nimic, numai prin cuvântul Său cel creator. El a vorbit şi s-a făcut. El a poruncit şi s-a împlinit (Ps. 33, 9):

„Cerurile au fost făcute prin Cuvântul Domnului şi toate puterile cereşti prin suflarea gurii Lui" (Ps. 33, 7);

„Al Tău este cerul şi al Tău e pământul. Tu ai întemeiat lumea şi tot ce se cuprinde în ea. Tu ai făcut miazănoaptea şi miazăziua" (Ps. 89, 11-12);

„A Ta este ziua şi a Ta este noaptea. Tu ai aşezat lumina şi soarele. Tu ai statornicit toate hotarele pământului. Tu ai rânduit vara şi iarna" (Ps 74 16-17; cf. Ps. 104, 19-20).

După cartea Psalmilor, *Profeţii* îl zugrăvesc pe Dumnezeu ca pe creatorul cel atotputernic, făcătorul cerului şi al pământului. Yahweh este cel care a întemeiat universul, împodobind cerul cu stelele cele numeroase, care nu se împiedică una pe alta. El a format apele şi uscatul. El a făcut mări şi oceane, El a format munţii şi văile. Peştii şi păsările sunt făpturi ale Sale, animalele şi plantele sunt creaţia Sa. Toată făptura văzută şi nevăzută a fost chemată la viaţă de ziditorul cel atotputernic, din nimic:

„Doamne al puterilor, Dumnezeul lui Israel care şezi peste heruvimi. Tu eşti singurul Dumnezeu al tuturor... Tu ai făcut cerul şi pământul" (Is. 37, 16);

„Aşa vorbeşte Domnul Dumnezeu, care a făcut cerurile şi le-a întins, care a întins pământul şi cele de pe el, care a dat suflare celor ce-l locuiesc şi suflet celor ce merg pe el" (Ps. 42, 5);

„Eu am făcut pământul, pe oamenii şi animalele care sunt pe pământ, cu puterea Mea cea mare şi cu braţul Meu cel întins" (Ier. 27, 5);

„Mâna Mea a întemeiat pământul şi dreapta Mea a întins cerurile. Cum le-am chemat s-au şi înfăţişat îndată" (Is. 48, 13).

Cercetătorii liberali ai Vechiului Testament[69] susţin că reprezentarea creaţiei preferată de profeţi şi poeţi se apropie mult, în ce priveşte forma, de miturile şi imaginaţia despre cosmogonie, de ideile obişnuite în Vechiul Orient. Aşa de exemplu, la profeţi se poate întrezări acea veche reprezentare a lumii, concepută ca o clădire cu două, trei etaje, așezată pe temelii, având stâlpi, coloane etc. și care ar fi clădită de Dumnezeu deasupra neantului, în timp ce făpturile cerești însoțeau actul acestei creații cu bucurie și admirație. (Iov 38, 4-7; Am. 4, 13; 5, 8; 9, 6; Is. 40, 12; 42, 5; 45, 18; 48, 13; 51, 13; Ps. 24, 2; 75, 4; Prov. 3, 19).

---

[69] Mihălcescu I., *op. cit.*, p. 122.

„Domnul întinde miazănoaptea asupra golului și spânzură pământul pe nimic. El leagă apele în norii săi și norii nu se sparg sub greutatea lor. Acoperă fața scaunului Său de domnie și întinde norul peste el. A tras o boltă pe fața apelor, ca hotar între lumină și între întuneric. Stâlpii cerului, se clatină și se înspăimântă la amenințarea lui... (Iov. 26, 7-14). După cercetătorii liberali, nu lipsește din cărțile profetice și didactice ale Vechiului Testament nici ideea veche mitologică, și anume că Dumnezeu înainte de a-și începe creația lumii, a trebuit să dea o luptă cu un monstru marin sau al haosului, cu Rahab, și cu ajutoarele sale, dar pe care, în urma a două lupte, l-a ucis (babilonicul Tiamat. Is. 51, 9; Iov. 9, 14; Ps. 89, 11; Is. 30, 9)[70]:

„O braț al Domnului, trezește-te ca în zilele de odinioară și în veacurile din vechime. Oare n-ai doborât tu Egiptul și ai străpuns balaurul?" (Is. 51, 9).

În starea în care se află astăzi textul cărților Vechiului Testament este greu să întrevezi vechile mituri babilonene. Afirmațiile cercetătorilor amintiți sunt mai mult presupuneri. Și chiar de ar fi adevărate, nu scad cu nimic autoritatea religioasă a Vechiului Testament. Toate afirmațiile sale ni-l descriu pe Dumnezeul cel atotputernic ca făcător al întreg universului. Despre forma pământului precum și despre raporturile sale cu celelalte astre, relatarea creației din cartea Genezei, ca de altfel și mărturiile din celelalte cărți ale Vechiului Testament, nu ne spun nimic. Dacă Psalmii 75, 4 și 104, 5; Iov 9, 6 și 38, 6 ne arată că pământul are țâțâni și stâlpi sau dacă în Psalmii 24, 2 și 136, 6 se spune că pământul este întemeiat pe ocean sau că se clatină în haos (Iov 26, 7) sau că pământul are patru laturi (Is. 11, 2), toate aceste expresii sunt numai niște zugrăviri figurate, pentru a indica atotputernicia divină, care a creat lumea din nimic și i-a pus legile sale de conducere.

---

[70] Scholz P., *op. cit.*, p. 17.

§ 11. Învățăturile dogmatice în descrierea creației

Din felul cum cărțile biblice ale Vechiului Testament expun ideile care stau la baza creației divine, putem trage câteva învățături de ordin dogmatic.

a. Dumnezeu este creatorul lumii, El a făcut din nimic sau a chemat din neființă la ființă tot ce există în afară de Sine adică lumea sau universul[71].

b. Tot ce există în afară de Dumnezeu, adică cerul și pământul, nu există din eternitate, ci are un început. La stabilirea acestui început începe să apară timpul. Timpul nu este altceva decât unitatea de măsură a mișcărilor, adică a schimbărilor. Termenul biblic *beresit, en arche* (Gen. 1, 1) indică bine deosebirea dintre eternitate și temporalitate, căci el exprimă coincidența originii timpului cu actul creației sau nașterea tuturor lucrurilor, care mai înainte nu erau[72].

Deci lumea nu este fără început și fără sfârșit. Singur Dumnezeu este veșnic.

c. Tot ce există în afară de Dumnezeu și care își are originea în timp, își are baza ființei nu în sine însuși, ci are pe Dumnezeu ca autor. Dumnezeu a scos lucrul acela la iveală sau l-a creat din nimic, așa cum reiese din felul cum este folosit verbul *bara'* în versetul din Gen. 1, 1. Acest cuvânt, cum am amintit, propriu-zis înseamnă „a lovi, a forma, a produce, a crea", dar în forma „qal" este folosit numai pentru a indica creația lui Dumnezeu. Îl găsim folosit în Vechiul Testament pentru a arăta facerea oamenilor și animalelor, alcătuiți din materia pământului (Gen. 1, 21-27; Gen. 5, 1-2; 6, 7 ș.a.), apoi despre originea unei generații (Ps. 102, 19), despre formarea poporului lui Yahweh (Is. 43, 1-15) și despre refacerea Ierusalimului prin voința lui Dumnezeu (Is. 65, 18). În Geneza 1, 1 verbul *bara'* are semnificația producerii din nimic din cauza legăturii în care stă cu cuvântul *beresit* – „la început". Prin acest termen se indică începutul lumii în chip expres. Înaintea acestui început, deci înaintea creației, numai Dumnezeu era unica ființă!

---

[71] Ibidem, p. 18.
[72] Mihălcescu I., *op. cit.*, p. 153.

„Înainte ca să se fi născut munții și înainte ca să se fi făcut pământul și lumea, din veșnicie, Tu ești, Dumnezeule" (Ps. 90, 2).

În clipa în care Dumnezeu a chemat lumea la viață, prin simpla voința sa, această chemare poate să fie numai o creație din nimic fiindcă afară de Dumnezeu nu exista nimic. Prin aceasta, creația divină după Geneză se află în directă opoziție, atât față de *emanatism* (panteism) și *dualism*, cât și față de ideea păgână despre o formare a lumii din *yle* sau din materia deja existentă *(hylozoism)*[73].

d. Scopul pentru care Dumnezeu a creat lumea stă în hotărârea liberă a lui Dumnezeu:

„Domnul Dumnezeul nostru, în cer și pe pământ, toate câte a voit a făcut" (Ps. 115, 3);

„Domnul face tot ce voiește, în cer și pe pământ, în mări și în toate adâncurile" (Ps. 135, 6).

Exteriorizarea voinței divine se face prin *cuvântul lui Dumnezeu* (Dabar = Logos), căruia îi sunt atribuite următoarele acțiuni divine: Crearea lumii (Ps. 33, 6); revelația lui Dumnezeu către patriarhi și profeți ș.a. Prin expresia *„Cuvântul lui Dumnezeu"* s-a voit a se găsi o personalitate aparte. Lucrul este forțat, căci în toate pasajele Vechiului Testament, unde întâlnim această expresie, este vorba de o formă poetică care personalizează Cuvântul. De exemplu: *„El trimite porunca sa pe pământ, în grabă aleargă cuvântul său"* (Ps. 147, 15). Evreii niciodată n-au știut și n-au înțeles expresia „Cuvântul Domnului", ca pe o persoană distinctă de Yahweh, Dumnezeul unic. Se știe că Dumnezeu, în marea sa iconomie divină, ar fi prefigurat, adică ar fi indicat de mai înainte pe Hristos Mântuitorul lumii. Până însă n-a „venit plinirea vremii", credincioșii Vechiului Legământ nu l-au descoperit.

De un Logos = Cuvântul, în sensul în care vorbește evanghelistul Ioan, în Vechiul Testament nu poate fi vorba, căci evreii nu erau pregătiți.

e. Țelul final al creației nu este creatura, fiindcă nu aceasta este scopul, ci mărirea lui Dumnezeu.

„Pe oricine, care se numește cu numele său, Eu l-am creat spre cinstea Mea. Pentru aceasta L-am creat și L-am format" (Ps. 43, 7);

---

[73] Sellin E., *op. cit.*, p. 401.

„Domnul a făcut toate pentru o țintă. Chiar și pe cel rău pentru ziua nenorocirii" (Prov. 16,-4).

Nu numai omul, ci și firea necuvântătoare, descoperă în sine mărirea lui Dumnezeu cel atoatefăcător.

„Cerurile spun mărirea lui Dumnezeu, iar întinderea lor vestește lucrarea mâinilor lui. O zi istorisește alteia acest lucru, o noapte dă de știre alteia despre El. Și aceasta fără vorbe, fără cuvinte, al căror sunet să fie auzit. Dar răsunetul lor străbate tot pământul și glasul lor merge până la marginile lumii" (Ps. 19, 2-5).

De multe ori, în cărțile Vechiului Testament găsim personificată natura care este îndemnată să preamărească pe Dumnezeu Creatorul:

„Lăudați pe Domnul toate lucrurile Lui, în toate locurile stăpânirii Lui" (Ps. 103, 22; cf. 96, 11; 148, 3).

f. Coroana creației, ființa în care ajung la capăt operele creației sau în care se concentrează, *(syndesmos panton)* este omul pe care Dumnezeu l-a creat după chipul Său și pe care El l-a așezat ca rege al întregii naturi, pentru el întocmită:

„(Pe om) l-ai făcut cu puțin mai prejos decât Dumnezeu și l-ai încununat cu mărire și cu cinste. I-ai dat stăpânire peste toate lucrurile mâinilor Tale, toate le-ai pus sub picioarele lui, oile și boii laolaltă, fiarele câmpului, păsările cerului și peștii mării, tot ce străbate cărările apelor" (Ps. 8, 6-8; cf. Gen. 1, 28; 9, 1; Ps. 115, 16).

Stăpânirea omului peste această natură înconjurătoare nu este absolută, ci relativă. Ea este numai transferată omului de către Dumnezeu, deoarece Dumnezeu, ca ziditor al întregii firi sau al universului, rămâne de asemenea Stăpânul ei:

„Al Domnului este cerul și pământul, cu tot ce este pe el lumea și cei ce o locuiesc" (Ps. 24, 1).

„Ale Mele sunt toate animalele pădurilor și toate fiarele munților cu miile lor. Eu cunosc toate păsările de pe munți și tot ce se mișcă pe câmp este al Meu" (Ps. 50, 10-11). .

„Ale Tale (Doamne) sunt cerurile și pământul. Tu stăpânești lumea și tot ce cuprinde ea". (Ps. 89, 11).

§ 12. Providența divină

Îngrijirea continuă a lui Dumnezeu de lume se numește providență sau pronie divină *(Pronia tou Theou)*.

În noțiunea de Providență întâlnim ideea de conservare și de conducere a lumii.

Conservarea este acea lucrare dumnezeiască în virtutea căreia lucrurile și ființele create se păstrează în forma lor originală. Ea nu este numai ceva negativ, că adică Dumnezeu nu voiește să distrugă creatura sa, ci este o neîntreruptă influență a lui Dumnezeu asupra lumii, în virtutea omniprezenței și atotputerniciei Sale, este un fel de continuare a creației, din care cauză scolasticii o numeau creațiune continuă[74].

După cele ce întâlnim în cărțile Vechiului Testament, este de neconceput părerea că după ce a creat lumea, Dumnezeu s-ar fi retras de o parte și ar fi lăsat-o să evolueze singură. Chiar și Sabatul despre care amintește Geneza 2, 1-3, este înțeles în mod firesc, numai ca o întrerupere a activității divine. Desigur, din cele ce aflăm din literatura Vechiului Testament, vedem că se face o deosebire evidentă între actele de creație ale lui Dumnezeu și cele ce au în vedere conservarea și conducerea lumii. Vechiul Așezământ presupune că Dumnezeu a dat anumite legi după care să alterneze, în mod regulat, ziua și noaptea, vara și iarna sau alte legi care guvernează fenomenele naturii. Aceste legi se referă fie la fenomene de ordin astral, fie de ordin hidrologic, fie meteorologic; în cadrul acestor legi, care n-au voie să fie desființate, creaturile se bucură de o anumită măsură de libertate și dezvoltare proprie[75]. Cu toate acestea, Vechiul Testament nu conține ideea că Dumnezeu nu se îngrijește de creația Sa, ci dimpotrivă are o continuă purtare de grijă de dânsa:

„Tu Doamne porți grija de oameni și animale" (Ps. 36, 6); *„Ele așteaptă de la Tine să le dai hrana lor la timp potrivit. De le-o dai, ele o primesc; de-ți deschizi mâna Ta, ele se satură* (Ps. 104, 27; Ps. 65, 10, Cf. Ps. 145, 15).

---

[74] Sellin E., *op. cit.*, p. 42.

[75] Ibidem

Dar grija divină se arată mai ales față de om. Această activitate divină este așa de cuprinzătoare și așa de puternică, încât nu omul, ci Dumnezeu apare ca cel ce acționează, iar omul fără Dumnezeu nu poate nimic:

„Vezi să nu zici în inima ta: Tăria mea și puterea mâinii mele mi-au câștigat aceste bogății, ci adu-ți aminte de Domnul Dumnezeul tău, căci El îți dă putere să le aduni" (Deut. 8, 17-18);

„Domnul omoară și învie, El pogoară în abis și El scoate de acolo. Domnul sărăcește și îmbogățește, El umilește și El înalță. El ridică din pulbere pe cel sărac, ridică din gunoi pe cel lipsit, ca să-i pună să șadă alături de cei mari și le dă de moștenire un scaun înalt, căci ai Domnului sunt stâlpii pământului și pe ei a așezat El lumea" (I S. 2, 6-8);

„Inima omului se gândește pe ce cale să apuce, dar Domnul îi îndreaptă pașii" (Prov. 16, 9; cf. Prov. 16, 33; 21, 33).

Guvernarea sau cârmuirea este conducerea creaturilor către atingerea scopului existențelor lor, care se atinge în diferite chipuri.

Dumnezeu este stăpânul întregii creaturi, este regele tuturor popoarelor și cârmuiește sforțările tuturor oamenilor. Soarta tuturor semințiilor pământului de El depinde;

„El ține în mână sufletul a tot ce trăiește, suflarea oricărui trup omenesc" (Iov 12, 10).

„Ce dărâmă El, nu va fi zidit din nou. Pe cine-L închide El, nimeni nu-l va scăpa" (Iov. 12, 14; cf. Iov 12, 14-25; Dan. 2, 21; 4, 14; Prov. 21, 1).

Fiecare om este un obiect al acțiunii sale cârmuitoare:

„Mâinile Tale m-au făcut și m-au zidit, ele m-au întocmit în întregime și Tu să mă nimicești? Adu-ți aminte că Tu m-ai lucrat ca lutul și vrei din nou să mă prefaci în țărână?... M-ai îmbrăcat cu piele și cu carne, m-ai țesut cu oase și cu vine, mi-ai dat bunăvoința Ta și viața, m-ai păstrat cu suflarea prin îngrijirea și paza Ta... (Iov 10, 8 –12).

Așa cum sunt puse pe seama lui Dumnezeu legile nașterii, tot așa și ale desființării:

„Yahweh ucide și înviază, aruncă în infern și scoate afară" (I S. 2,6)

Dacă Dumnezeu are planurile sale stabilite cu privire la întreaga omenire, la un popor sau la fiecare individ, atunci rezultă că

El ştie dinainte toate lucrurile. Da, în virtutea atotputerniciei Sale, Dumnezeu poate să vestească viitorul, prin gura profeţilor. El este cel care a stabilit toate lucrurile încă de demult (Is. 22, 11; 42, 9; 44, 7; 48, 5). El este care a pregătit de mult căile istorice pentru îndeplinirea planurilor lui (Is. 45, 4; 54, 16) mai ales cele cu privire la poporul său (Ier. 1, 5; Is. 49, 2). Fiecărui om, Dumnezeu i-a hotărât dinainte numărul zilelor (Ps. 139, 16; 31, 6; Iov 14, 5). Aici se ridică problema gingaşă care a preocupat pe teologii timpurilor, pe protestanţi îndeosebi. Dacă Dumnezeu a fixat mai dinainte soarta fiecăruia, atunci cum mai pedepseşte sau răsplăteşte cu bine popoarele şi indivizii pentru faptele lor? Pentru rezolvarea unor asemenea întrebări sunt aduse în discuţie un număr de cazuri, în care Vechiul Testament a accentuat predestinaţia în mod evident. Această problemă l-a preocupat şi pe apostolul Pavel.

Aşa de exemplu din Exod 41 vedem că Dumnezeu este cel care împietreşte inima lui Faraon. Tot Dumnezeu învârtoşează inimile canaaniţilor sau amoriţilor (Ios. 11, 20; Deut. 2, 30). Ba chiar inima propriului său popor o împietreşte (Is. 6, 9). Şi cu toate acestea, Dumnezeu pedepseşte pe toţi cei de mai sus. Ceva mai mult, Dumnezeu este arătat că a făcut această împietrire cu scopul vădit de a-i pedepsi. Dumnezeu este acela care trimite un somn adânc şi amăgitor peste poporul său ales (Is. 29, 10). El este cel care îmbată popoarele, ca după aceea să le dea pe mâna pustiitorilor (Is. 25, 15).

De aceea, s-a pus întrebarea: *Unde mai este dreptatea lui Dumnezeu!* Dar din complexul scrierilor ce alcătuiesc Vechiul Testament reiese clar că acolo unde Dumnezeu împietreşte inima omului, acolo singur omul şi-o împietreşte, deoarece există o neîntreruptă interpenetraţie între activitatea omenească şi cea dumnezeiască. De aceea, omul rămâne răspunzător de acţiunile sale şi pasibil de pedeapsă chiar în cazul unei astfel de împietriri. Textul biblic spune desluşit că Faraon şi egiptenii singuri şi-au împietrit inima (Ex. 8, 28; 9, 7-34 ş.a.). Acelaşi lucru îl spune Isaia despre contemporanii săi (Is. 6, 5 ş.a.)

Pe de altă parte, Vechiul Testament nici nu voieşte să pună toată activitatea lui Dumnezeu în sarcina dreptăţii sale, chiar dacă dreptatea divină este ceva de ordin normativ[76]. Autorii Vechiului Testament ştiu foarte bine că în Dumnezeu există ceva mai presus de raţiunea umană, care în ochii omului şi mai ales pentru mintea lui părea iraţional. Dar cu toate acestea Dumnezeu rămâne permanent Dumnezeul cel sfânt, ale cărui scopuri nu pot fi măsurate şi înţelese până la capăt, din cauza scurtimii ori imperfecţiunii minţii noastre. În consecinţă, atâta timp cât credinţa autorilor Vechiului Testament nu a început să fie dogmatică, lucru care s-a produs abia după profetul Ezechiel, pe aceşti autori ai Vechiului Testament nu i-a interesat problema nedreptăţii lui Dumnezeu, iar iraţionalitatea faptelor divine nu părea pentru dânşii ceva dubios, ci din contră îl arătau pe Dumnezeu nepătruns de mare şi puternic. Cu şi mai multă cucernicie şi satisfacţie, Vechiul Testament vesteşte că Dumnezeu dăruieşte îndurare şi milă, fără nici un merit din partea omului (Gen. 31, 11), că Dumnezeu este cel care pune în inima omului toate gândurile bune, înţelepte şi evlavioase, chiar atunci când omul nu merită aceasta. Dumnezeu poate să dea o inimă nouă şi curată chiar unui om sau popor cu viaţă de păcat (Ps. 51, 12; Ez. 11, 19; 36, 26). Până la urmă, felul în care Dumnezeu conservă şi conduce lumea, slujeşte unor scopuri sfinte, mai presus de lume, a căror realizare nu poate fi calculată şi categorisită de gândirea umană. Lucrul acesta formează unul din elementele cele mai de seamă ale credinţei Vechiului Testament.

Ceva mai mult, aici trebuie să amintim că atât profeţii cât şi istoricii Vechiului Testament ne învaţă că Dumnezeu foloseşte chiar păcatele oamenilor în providenţa sa. Până la urmă, Dumnezeu face ca şi păcatele oamenilor să slujească în scopuri bune. Una din cele mai instructive pilde ne-o dă episodul cu Iosif şi fraţii care-l vând (Gen. 50, 20): *„Voi, negreşit, v-aţi gândit să-mi faceţi rău, dar Dumnezeu a schimbat răul în bine, ca să se împlinească ceea ce se vede azi, şi anume să scape viaţa unui popor în număr mare".* Aceeaşi idee stă şi la baza istorisilor despre Avraam (Gen. 12) despre Iacob (Gen. 32) despre Moise (Exod 2), despre Bileam (Num. 22-24), Saul şi David (I Sam. 16; II Sam. 1). Acelaşi lucru se poate spune şi despre intenţiile divine pe care le proorocesc profeţii, despre îngâmfarea asirienilor (Is. 10, 7), despre stricăciunea de la Ninive (Nah. 3, 4), despre trufia babilonienilor (Hab. 1, 11); despre umilirea caldeilor (Is. 47, 1). Toate acestea sunt momente care slujesc pentru împlinirea planurilor lui Dumnezeu. În modul acesta, toată istoria trebuie să slujească numai pentru preamărirea lui Dumnezeu[77].

---

[76] Sellin E., *op. cit.*, p. 42-43.

Cu ideea de conservare și guvernare a lumii ar părea că stau în contradicție acele pasaje în care este vorba de o transformare și de nimicire sau învechire a lumii:

„Dintru început Tu ai întemeiat pământul și cerurile sunt lucrarea mâinilor Tale. Ele vor pieri, dar Tu vei rămânea, toate se vor învechi ca o haină, le vei schimba ca pe un veșmânt și ele se vor preface. Numai Tu rămâi același și anii Tăi nu se vor sfârși" (Ps. 102, 26-28);

„Ridicați ochii spre cer și priviți jos spre pământ. Căci cerurile vor pieri ca un fum, pământul se va preface în zdrențe, ca o haină și locuitorii lui vor pieri ca niște muște. Dar mântuirea Mea va dăinui în veci și neprihănirea Mea nu va avea sfârșit" (Is. 51, 6; cf. 54, 10).

Această distrugere a cerului și pământului nu este însă o desființare a substanței sau a ființei lumii ori părților sale, căci *„nimic din ce a făcut El, nu se distruge"* (Ben Sirah 42, 24). Prin această transformare trebuie să înțelegem o desființare a formei sau înfățișării de până aici, căci cerul și pământul, cândva, au să primească o nouă formă, care va fi corespunzătoare stării adevăratului credincios în Dumnezeu[78]. Lucrul acesta ni-l arată Isaia prin cuvintele: *„Iată eu creez un cer nou și un pământ nou"* (Is. 65, 17. Cf. 51, 16) *„Căci după cum cerurile cele noi și pământul cel nou, pe care le voi face vor dăinui înaintea Mea, zice Domnul, tot așa va dăinui și sămânța voastră și numele vostru"* (Is. 66, 22).

În Noul Testament se spune textual că ceea ce se va desființa cândva în lume va fi forma (I Cor 7, 31; cf. Rom 8, 19; II Petru 3, 7).

§ 13. Revelația divină

Revelația dumnezeiască este actul prin care Dumnezeu se face cunoscut creaturilor Sale, pe Sine, ființa Sa, voia Sa, planurile

---

[77] Scholz P., *op. cit.*, p. 26.

[78] Mihălcescu I., *op. cit.*, p. 12 sq.

Sale. Fiindcă Dumnezeu este ființă absolut spirituală și care deci nu cade sub simțuri, omul n-ar fi putut ajunge niciodată să-L cunoască dacă Dumnezeu n-ar fi binevoit să se descopere, adică să se facă cunoscut omului. În două feluri s-a descoperit Dumnezeu omului: pe cale naturală și pe cale supranaturală.

Revelația naturală este cea făcută în natura înconjurătoare și care poate fi cunoscută cu ajutorul minții. Din observarea lucrurilor din jurul nostru, a sufletului omenesc și a desfășurării evenimentelor istorice în lume, putem deduce o serie de adevăruri privitoare la Dumnezeu și raportul Lui cu lumea și cu omul.

Revelația supranaturală numită și pozitivă este aceea în care Dumnezeu se face cunoscut prin mijloace ce sunt mai presus de fire și care nu poate fi primită și înțeleasă decât prin credință. Ea cuprinde adevăruri la a căror cunoaștere n-am putea ajunge prin puterile minții, chiar multe din ele rămân neînțelese pe deplin și după ce au fost descoperite[79].

Revelația pe care o găsim în Vechiul Testament este în cea mai mare parte supranaturală, căci dacă n-ar fi descoperit-o Dumnezeu, omul numai cu puterile sale n-ar fi ajuns s-o găsească. Dumnezeu trebuia să se lase găsit căci altfel oamenii singuri nu-l puteau ajunge:

„Poți spune tu că poți pătrunde adâncimile lui Dumnezeu, că poți ajunge la cunoștința desăvârșită a Celui Atotputernic? Ea este cât cerurile de înaltă, ce poți face? Mai adâncă decât infernul, ce poți ști? Întinderea ei este mai lungă decât pământul și mai lată decât marea" (Iov. 11, 7-9);

„Am fost gata să răspund celor ce nu întrebau de Mine; am fost gata să fiu găsit de cei ce nu Mă căutau. Am zis: iată-mă, iată-mă" (Is. 65, 1).

Deoarece nici un om nu poate să vadă fața lui Dumnezeu fără să moară (Exod 33, 20), era deci natural ca Dumnezeu să se facă înțeles pe căile pe care El le va găsi potrivite, după timp și după loc.

Fără această lăsare din partea lui Dumnezeu, un raport între Dumnezeu și om nu poate să existe. De aceea de la început și până la sfârșit, religia Vechiului Testament se întemeiază pe revelația divină, indicată de termenii ebraici *hagrah* – „a descoperi"; *hodya*

---

[79] Sellin E., *op. cit.*, p. 44.

– „a face cunoscut”, *horah* – „a învăța, a instrui”; *hyghyd* – „a vesti, a anunța”.

Dacă Dumneueu nu s-ar fi făcut cunoscut, ar fi fost exclus ca lumea să-l cunoască:

„De când te-am scos din țara Egiptului, tu cunoști că Eu sunt Domnul, Dumnezeul tău. Acum cunoști că nu este Dumnezeu afară de Mine și nu este izbăvitor afară de Mine” (Hoz. 13, 4).

Cunoașterea lui Dumnezeu este numai acolo unde El s-a făcut cunoscut mai înainte oamenilor, adică a intrat în legătură personală cu ei[80]:

„Eu v-am ales numai pe voi dintre toate familiile pământului” (Am. 3,2);

„La Tine este izvorul vieții, prin lumina Ta vom vedea lumina” (Ps 36, 9); *„Întinde-Ți și mai departe bunătatea peste cei care Te cunosc”* (cf. Ex. 19, 4).

Mijloacele prin care Dumnezeu se face cunoscut omului, așa cum le putem întrezări în cărțile Vechiului Testament, sunt numeroase și deosebite una de alta. Le vom aminti pe cele mai de seamă:

1. Revelația directă

Forma cea mai ușor de înțeles de către om este cea în care Dumnezeu se arată personal și în chip uman. Cercetătorii liberali văd în acest fel de revelație forma de descoperire cea mai veche, adică în timpurile primitive, israeliții nu și-l închipuiau altfel pe Dumnezeu, în manifestările sale, decât vorbind cu oamenii. Dar din citatul din Exod 33, 20 vedem că religia Vechiului Testament predica că Dumnezeu nu poate fi văzut.

Găsim în cărțile Vechiului Testament că Dumnezeu a comunicat cu strămoșii neamului omenesc (Adam și Noe) și cu cei ai neamului lui Israel (Avraam). Gen. 12, 1; 13, 14 17, I; 18, 17; 21, 1. Apoi cu Isaac (Gen. 26, 2); cu Moise (Ex. 3, 6; 7, 1); cu Iosua (Ios. 1, 1; 3, 7; 5, 2; 6, 2; 7, 10); cu Samuel (I Sam 3, 21; 9, 15); cu David (II Sam. 7, 27), cu Solomon (I Regi 9, 3); cu profetul Ilie (I Regi 17, 2); cu Isaia (7, 3); cu Ieremia (1, 4); cu Ezechiel (1, 3).

---

[80] Lesetre H., Articolul *Revélation*, în DBV, vol. 4, col. 1082.

Autorii sacri nu ne dau explicații cu privire la modul cum s-au produs aceste revelații directe. Se știe numai că Moise auzea vocea lui Yahweh, dar nu putea să vadă fața Lui (Ex. 33, 18-23; 34, 5-8).

Lucru sigur este că în aceste revelații directe, a existat o acțiune a lui Dumnezeu, care s-a exercitat asupra intelectului omului. Persoanele favorizate, adică cele asupra cărora venea revelația divină, erau convinse că însuși Dumnezeu le face această descoperire. Prin propria lor rațiune, ele n-ar fi ajuns niciodată la ideile comunicate prin revelație. Nu știm dacă simțurile persoanelor care primeau revelația erau afectate de descoperirea divină și nici în ce măsură erau[81].

Criticii susțin că este adevărat că religia mozaică nu admite arătarea lui Dumnezeu în fața oamenilor, dar ei susțin că în poporul israelit circulau atâtea povestiri despre întâlnirile strămoșilor cu divinitatea, încât ele n-au putut fi înlăturate cu desăvârșire din cărțile sfinte. Ele au fost inserate de așa manieră încât să nu mai fie vorba că Dumnezeu s-a arătat față către față, ci i se auzea doar vocea.

Numai despre Moise s-a spus până în timpurile cele mai târzii că el ar fi văzut pe Dumnezeu și ar fi vorbit cu El față către față (Num. 12, 8; Deut. 34, 10). Acesta era un mijloc de a-l ridica pe Moise deasupra tuturor celorlalți profeți, dar prin aceasta l-a pus în contradicție cu propria sa învățătură. În cap. 33 al Exodului, spun mai departe criticii[82], se poate vedea cum gândirea unei epoci foarte îndepărtate s-a luptat cu această problemă și acolo se spune că Moise n-ar fi văzut pe Dumnezeu decât din spate, după ce El a trecut, deci este vorba numai de slava lui *(Chabod)*. Cu excepția lui Moise, aparițiile corporale ale lui Dumnezeu dispar cu totul în timpul de după Moise. Psalmul 18, 10 și Habacum 3, 2 sunt mai mult un fel de poetizări de revelație. Chiar și foarte rarele viziuni profetice, în care apare Dumnezeu, autorii se feresc să spună ceva despre aspectul său (I Regi 22, 19; Am. 9, 1; Is. 6, 1).

Locuri ca Maleahi 3, 1 sq., Is. 40, 5 sq., Iona 4, 21; Zah. 14, 3 (excepție Daniel 7, 9) vorbesc de o arătare vizibilă a divinității, în timpurile din urmă, dar despre forma în care se va arăta nu se spune absolut nimic şi nici despre fenomenele ce o vor însoţi, ca foc, lumină, îngeri etc.

---

[81] Sellin E., *op. cit.*, p. 45.

[82] Lesetre H., *op. cit.*, col. 1082.

2. Revelaţia prin înger

Ca intermediar al revelaţiei divine serveşte de multe ori un înger. Aşa s-a arătat Dumnezeu lui Avraam (Gen. 22, 12). Tot aşa lui Ghedeon (Jud. 6, 12), mamei lui Samson (Jud. 13, 3), lui Daniel (8, 17; 10, 5). În atari cazuri, trimisul lui Dumnezeu (îngerul) se vede şi se aude. Revelaţia ajunge la intelectul omului trecând prin simţuri şi apariţia îngerului garantează certitudinea că vine de la Dumnezeu[83].

O astfel de apariţie cerească sau mai exact angelică este înţeleasă ca o formă sensibilă a lui Dumnezeu, îngerul vorbeşte în numele lui Dumnezeu; el reprezintă faţa lui Dumnezeu.

În perioada clasică a religiei Vechiului Testament, îndeosebi la profeţii dinaintea exilului, îngerii n-au jucat un rol mare. Proorocii trăiau prezenţa lui Dumnezeu în mod nemijlocit şi astfel n-aveau nevoie de fiinţe intermediare. Altfel stă cazul în perioada primitivă şi mai ales în cea de după exil, în cărţile Zaharia, Iov şi mai ales Iona şi Daniel. În aceste cărţi se cunoaşte clasificarea îngerilor şi chiar numele lor proprii. Menirea lor este aceea de a umple golul dintre Dumnezeu, acum ridicat pe tronul său din ceruri, şi lumea care are nevoie de ajutorul divin[84].

Caracterul îngerilor, după Vechiul Testament, este că ei sunt vestitorii lui Dumnezeu pe pământ, adică sunt fiinţele care comunică voia sa faţa de oameni. Alături de misiunea lor principală, ca emisari ai lui Dumnezeu şi ca revelatori ai Săi, în Vechiul Testament îngerii mai au şi alte misiuni. Uneori ei sunt numiţi ca fiind oştirea lui Dumnezeu şi în această calitate trebuie să răspândească molime pe pământ şi alte necazuri. Alteori, în calitate de fiinţe care înconjoară pe Dumnezeu, ei îl preamăresc fără încetare.

Avem în Vechiul Testament şi anumite pasaje, unde găsim expresia *Malac Yahweh* „îngerul Domnului" sau *Malac Elohim* „îngerul lui Dumnezeu". Acestei expresii i s-au dat mai multe explicaţii:

---

[83] Sellin E., *op. cit.*, p. 45.

[84] Scholz P., *op. cit.*, vol. I, p. 148.

a. *Înger* propriu-zis prin care Dumnezeu aduce la cunoştinţa oamenilor voinţa sa cerească. El vorbeşte şi acţionează în numele lui Dumnezeu, pentru care motiv îi sunt atribuite numiri divine, precum şi unele onoruri divine.

b. *Malac Yahweh* ar fi identic cu Yahweh, între ei nefiind nici o diferenţă. Prin această expresie s-ar indica numai o formă de apariţie a lui Dumnezeu celui nevăzut, aşadar aici am avea de-a face cu o teofanie.

c. *Malac Yahweh* este conceput ca ceva asemenea cu Yahweh în ce priveşte esenţa, dar în ceea ce priveşte persoana, ca o fiinţă aparte.

a) Că prin *Malac-Yahweh* trebuie să înţelegem un înger obişnuit suntem opriţi de următoarele motive:

1. După cum însuşi numele ne-o indică Malac-Yahweh şi „îngerul lui Yahweh, îngerul lui Dumnezeu", vedem că este vorba de un înger anumit. În toate cărţile Vechiului Testament, unde este amintit totdeauna acest înger apare ca o personalitate distinctă şi care după felul însărcinărilor ce are, diferă complet de alţi *melachim* sau îngeri. În Isaia 63, 9 chiar este numit „îngerul feţei Sale", adică Dumnezeu[85].

2. Toate însuşirile şi epitetele ce-i sunt atribuite lui Malac-Yahweh sunt cam aceleaşi care-i sunt date şi lui Dumnezeu, deci Malac-Yahweh ar fi însuşi Dumnezeu. În cuvintele şi acţiunile sale, el se arată ca făcător al cerului şi pământului, ca Dumnezeu al lui Israel şi nu numai al lui Israel, ci şi al tuturor neamurilor. El îşi atribuie lui şi putere divină şi primeşte cinstea şi jertfa care i se oferă ca numai Dumnezeu. Cei cărora li se arată au convingerea că li s-a arătat însuşi Yahweh şi-l numesc Dumnezeu. De aceea şi autorii cărţilor sacre folosesc numele de *Malac-Yahweh* pentru Yahweh însuşi.

Citatele din Vechiul Testament cu care se dovedesc afirmaţiile de mai sus sunt: în Geneza 16 şi anume în istorisirea alungării Agarei. După versetul 7, Malac-Yahweh o găseşte pe Agar în pustie lângă un izvor şi-i promite că sămânţa fiilor ei se va înmulţi, încât nu se va putea număra. Prin această făgăduinţă el îşi atribuie o putere divină, în mod evident. În versetul 1 Malac-Yahweh se numeşte

---

[85] Ibidem, p. 149.

„Yahweh”, iar în versetul 13 *„Elohim”*, ambele numiri ale lui Dumnezeu. Chiar Agar crede că în această apariţie a fost însuşi Dumnezeu, căci se minunează că mai trăieşte, dacă a văzut pe Dumnezeu.

Ca o fiinţă de esenţă divină ne apare Malac-Yahweh în istorisirea despre apariţia îngerului la cortul lui Avraam, şi cea a relatării despre nimicire a oraşelor din valea Siddim (Gen. 18 şi 19). După capitolul 18, lui Avraam i se arătară trei îngeri care în versetul 2 sunt numiţi *„bărbaţi”*, iar în capitolul 19 „îngeri”. Unul dintre ei, cel care-i profeţeşte Sarei că va avea un fiu (18, 13) şi lui Avraam o posteritate numeroasă şi puternică (v. 18), în versetele 13-33 este numit Yahweh, iar în versetul 14 este înfăţişat ca fiind înarmat cu puterea divină. Chiar şi Avraam îl recunoaşte pe acest înger, drept Yahweh şi în consecinţă i se adresează numai cu numele folosit pentru Dumnezeu *Adonai* (v. 3).

Dacă unul din cei trei îngeri este Yahweh care vesteşte lui Avraam distrugerea oraşelor din valea Siddim (18, 23-33), atunci este lucru evident că în pasajul Gen. 19, 24 *„Şi Yahweh făcu să plouă peste Sodoma şi Gomora pucioasă şi foc de la Yahweh din cer”*, Yahweh este una şi aceeaşi persoană cu îngerul care aduce pedeapsa. Numai prin lămurirea primului Yahweh ca Malac-Yahweh are pasajul citat un sens.

În relatarea despre jertfirea lui Isaac, de asemenea, Malac-Yahweh apare la fel cu Dumnezeu însuşi. În Gen. 22, 1, Elohim dă poruncă lui Avraam să jertfească pe fiul său. Porunca a primit-o numai în cugetul său. De la Malac-Yahweh, Avraam a primit ordinul să se oprească de la jertfirea fiului. Acest Malac-Yahweh este însuşi Dumnezeu, căci în vers. 13 ni se spune: *„Acum ştiu că tu eşti temător de Dumnezeu, fiindcă tu nu te-ai oprit să-mi sacrifici pe unicul tău fiu”*. Chiar însuşi Avraam ţine apariţia lui Malac-Yahweh drept arătarea lui Dumnezeu, deoarece el dă locului unde trebuia să jertfească pe Isaac, numele de *Yahweh yreh* „Yahweh se arată”.

În Gen. 31, 13 Malac-Yahweh, pe care l-a văzut Iacob în somn, a fost numit *Dumnezeul Bethel* (El Bethel), deoarece la Bethel se arătase Yahweh şi lui Iacob (Gen. 28, 11).

Necunoscutul cu care se luptă Iacob o noapte întreagă şi care înainte de revărsatul zorilor i se descoperă ca Dumnezeu, de către Hozea 12, 4 este numit Malac-Yahweh.

În Geneză 48, 15, Iacob cere fierbinte de la Malac-Yahweh binecuvântări pentru cei doi fii ai lui Iosif, pe nume Efraim şi Manase.

În Exod 3, 2, Malac-Yahweh îi apăru lui Moise în flacăra ce iesea dintr-un rug. În desfăşurarea istorisirii cu vedenia rugului arzând (vers. 4 şi 6), acest înger este numit atât Yahweh, cât şi Elohim. El singur se numeşte Dumnezeul lui Avraam, Isaac şi Iacob şi se indică a fi *„Eu sunt Cel ce sunt”*, făgăduind să elibereze pe israeliţi, iar pe egipteni să-i pedepsească aspru.

Din Exod 13, 21, pe când israeliţii mergeau prin pustie, Yahweh era cel care mergea înaintea lor, în coloanele de nor şi foc, iar din Exod 14, 19 vedem că era Malac-Yahweh (cf. şi 23, 21).

Din cauza identităţii sale cu Yahweh acest înger este numit de Isaia 63, 9 „îngerul feţei sale” *(Malac Panaim)* adică îngerul prin care Yahweh se face cunoscut.

De aceea, în Deuteronom 4, 37, ni se relatează că Yahweh a condus pe israeliţi prin *faţa Sa*, când i-a scos din Egipt. Tot aşa în Exod. 33, 14 unde Yahweh făgăduieşte evreilor că *faţa Sa*, adică El însuşi, ca Malac-Yahweh, va merge cu ei.

Ca fiinţă divină, Malac-Yahweh apare în Iosua 5, 13, unde se arată ca prinţ şi conducător al oştilor cereşti (Sar Ţeba Yahweh). În Iosua 6, 2 este numit Yahweh. Mai departe este vorba de El în judecători 2, 1-4 şi în capitolul 6, unde în versetul 15 I se adresează „Adonai” iar în versetele 22 şi 23 e numit Yahweh. În Jud. 13, 3 şi următoarele este desemnat de Manoah ca Elohim *„Vom muri căci am văzut pe Dumnezeu”* (Jud. 13, 22).

Pasajele de mai sus par să exprime caracterul divin al lui Malac-Yahweh. Pavel şi vechii scriitori bisericeşti chiar l-au identificat cu persoana a doua a Sf. Treimi. Împotriva acestei păreri se ridică cercetătorii liberali care susţin că Malac-Yahweh este un înger obişnuit. Fiindcă vorbeşte în numele lui Dumnezeu, de aceea se şi numeşte pe sine Yahweh sau vorbeşte şi acţionează în numele lui Yahweh. Totuşi, dacă observăm cu atenţie cărţile Vechiului Testament, vedem că nicăieri o creatură nu foloseşte numele de Yahweh. Pe de altă parte, este o remarcabilă diferenţă între apariţia celorlalţi îngeri, care vorbiră şi acţionară în numele Domnului, şi între apariţia lui Malac-Yahweh. În nici un loc din Vechiul Testament nu vedem vreun înger care să-şi atribuie putere şi autoritate Domnuluivină şi să hotărască soarta oamenilor în parte, şi a tuturor popoarelor în virtutea propriei sale puteri. Nicăieri un înger nu se lasă adorat de oameni prin jertfă și rugăciuni. Dacă Malac-Yahweh, care se numește pe sine Dumnezeu, ar fi fost un înger de rând, el ar fi condus greșit deoarece le îngăduia evreilor să-l socotească Dumnezeu, să-l numească Dumnezeu și să-l cinstească ca Dumnezeu.

Spun cercetătorii liberali ai Vechiului Testament[86] că și hotărârile profeților, care dau învățăturile lui Dumnezeu, sunt vestite la persoana întâia de multe ori, căci ei vorbesc ca reprezentanți ai lui Dumnezeu. Este adevărat, dar cazurile acestea, la profeți, sunt excepții privilejuite de felul obișnuit cu care citau cuvintele divine: *„Așa grăiește Domnul”* sau *„Sentința lui Yahweh”* (Neum Yahweh) sau *„Yahweh a zis“* (Yahweh diber) or: *„Gura Domnului a grăit”* (Pi Yahweh diber). Când însă este vorba de Malac-Yahweh, identificarea lui cu Yahweh nu se reazimă pe un elan oratoric. Lucrul acesta nu este întâmplător, nu este o excepție, ci este ceva obișnuit. Când un profet vorbește la persoana întâi, în locul lui Dumnezeu, niciodată nu era pericolul ca el să fie luat drept Dumnezeu. Cum am arătat Malac-Yahweh aproape peste tot și totdeauna, a fost privit și cinstit ca Dumnezeu. Dacă ar fi fost înger inferior, fără îndoială că s-ar fi exprimat pe loc contra adorării sale ca Dumnezeu.

b) *A doua părere este că Malac-Yahweh ar fi de natură și esență divină, dar numai o formă de apariție, o manifestare a lui Yahweh.* Așadar, Malac-Yahweh ar fi o apariție senzitivă și perceptibilă a nevăzutului Yahweh sau a neperpeptibilului Yahweh, așa că între el și Yahweh nu este nici o deosebire personală.

Numai că diversitatea persoanei o cere:

1. Chiar numele de Malac-Yahweh, care înseamnă emisarul, trimisul lui Dumnezeu *(malac* – „a trimite”). Noțiunea trimiterii implică personalitatea celui ce trimite, dar și a celui trimis.

2. Pentru diversitatea persoanei pledează mai multe pasaje din Vechiul Testament. Așa de exemplu în Gen. 48, 15 Iacob cere binecuvântare de la Yahweh, dar și de la Malac-Yahweh. Lucrul acesta este posibil numai dacă Yahweh și Malac-Yahweh sunt două persoane diferite una de alta. În Iosua 5, 13 vedem că Malac-Yahweh îi apare lui Iosua, iar la întrebarea acestuia se numește: *„Cel mai înalt dintre îngerii lui Yahweh”.* Prin această expresie el se conturează, evident, ca deosebit de Yahweh în ce privește persoana. Pentru diversitatea persoanei pledează toate acele pasaje în care Malac-Yahweh apare ca mijlocitor între Yahweh și Israel: *„Și răspunse Malac-Yahweh și vorbi: Yahweh Sebaot, până când nu te vei îndura de Ierusalim și de cetățile lui Iuda, pe care ești mâniat de șaptezeci de ani. Și Yahweh îi dădu îngerului, cu care vorbea răspuns bun, răspuns mângâietor”* (Zah. 1, 12-13).

Este de mare însemnătate faptul că acest înger asemenea cu Yahweh dar deosebit de El în ce privește persoana, în cele mai multe pasaje ale Vechiului Testament și Noului Testament este identificat cu *Mesia,* cu *Logosul.*

În Vechiul Așezământ, îngerul apare ca Mesia în cartea Maleahi 3, 1, unde Mesia poartă numele de *Malac haberit* „Îngerul Legământului”, aceasta cu privire la funcția de mijlocitor între Dumnezeu și Israel sau cu privire la Legământul pe care Dumnezeu l-a încheiat prin el pe muntele Sinai[87]. Cu privire la acest pasaj, Sf. Pavel spune: *„Să nu ispitim pe Hristos, cum îl ispitiră unii dintre ei și fură uciși de șerpi”* (I Cor. 10, 9). Deci Hristos este numit conducătorul israeliților în pustie. Fiindcă acest conducător, în tot Pentateuhul, este numit Malac-Yahweh, atunci după concepția Sfântului Pavel, Hristos și Malac-Yahweh sunt una și aceeași persoană. După Epistola către Evrei (11, 26) Moise, care s-a supus voinței lui Yahweh, voință ce-i fusese revelată, a socotit că ocara lui Hristos este o mai mare bogăție decât vistieria egiptenilor. După Evrei 12, 26, vocea lui Hristos a fost cea care a zguduit pământul la darea Legii pe muntele Sinai. În Faptele Apostolilor, vocea îngerului lui Dumnezeu (Malac-Yahweh) fu cea care apăru lui Moise în rugul ce ardea și-i apăru ca vocea Domnului (Kol Yahweh) și el însuși (îngerul) este conturat ca Domnul (Kurios) cf. și versetele 33 și 34. Profeții Vechiului Așezământ își dirijează proorocirile lor către Yahweh sau Malac-Yahweh: În Noul Testament, Sfântul Petru ne asigură că spiritul lui Hristos, care locuia în profeți, a vorbit printr-înșii (I Petru 1, 10-11).

Din aceste pasaje, reiese că Apostolii au ținut pe Malac-Yahweh pentru a doua persoană a Dumnezeirii, adică l-au socotit drept

---

[86] Scholz P., *op. cit.*, p. 153.

[87] Scholz P., *op. cit.*, p. 155.

Logos. Această concepție se află și la Vechii Părinți[88], adunați l sinodul din Antiohia, care într-o scrisoare adresată lui Pavel d Samosata, mai înainte de excomunicarea sa, explică cum că „Înge rul Domnului, a fost Domnul Dumnezeu, îngerul marei voințe, care s-a arătat lui Avraam, Isaac și Iacob, apoi lui Moise în rugul ce ardea". Tot așa învață și părinții bisericești și anume că sub Malac-Yahweh trebuie să înțelegem pe Logos, căci Hristos a fost mijlocitorul Vechiului Legământ și cel care s-a arătat lui Avraam, Isaac și Iacob. Așa de pildă Ignatie Teoforul, care numește pe profeți ucenicii lui Hristos, apoi Iustin Martirul care demonstrează c Logos a vorbit lui Moise din rugul arzând și că Logos se numea îngerul Domnului (Malac-Yahweh). Apoi Irineu[89], Clement de Alexandria[90], Tertulian[91], Ciprian[92], Ilarie[93], Ciril al Ierusalimului, Ciril al Alexandriei[94], Ioan Chrisostom[95], Vasile cel Mare[96], Ambrozie[97] ș.a. În fine, învățătura aceasta se află și în tradiția iudaică și anume că prin Malac-Yahweh nu se înțelegea un înger de rând, dar nici Dumnezeu, ci mijlocitorul între Dumnezeu și lume, autorul a toată revelația pe care tradiția iudaică îl numea Metatron[98]. Teologia iudaică deosebea doi metatroni, unul superior și altul inferior. Ultimul sta în legătură cu primul, așa cum primul stătea în raport cu Dumnezeul cel preaînalt. Precum metatronul superior era revelatorul cel înalt al lui Dumnezeu, tot așa metatronul inferior era mijlocitorul metatronului superior. Acest metatron superior a fost identificat cu *Shechina* („locuința lui Dumnezeu în lume"), dar numai atât, cât Shechina se concentra în el și se înfățișa personal. El nu era creat, ci emanat, deci avea aceeași esență ca și Dumne-

---

[88] Ibidem, p. 156.
[89] *Contra Haereses*, IV, 7, § 4, c. 26.
[90] *Pedagogul*, I, 7.
[91] *Contra Prax.* 7, 16
[92] *Contra Judaeos* II, 6.
[93] *De Trinitate* IV, § 32.
[94] *In Exodum*, lib. I, opp. I, 266.
[95] *Homil. 48 in Genes.* și *Homil. 16 in Acta Apost.*
[96] *Contra Eunom.*
[97] *De Fide.*
[98] Apud Scholz P, vol. I, p. 187. Cuvântul *metratron* este derivat de la latinescul *metator – legatus* sau de la *mediator – mijlocitor.*

zeul cel preaînalt, iar mai departe el era revelatorul văzut al lui Dumnezeu. El avea stăpânire peste toate creaturile și avea numele de *înger* și *prinț al feței.* Pe acest mijlocitor îl așteptau iudeii ca pe cel mai mare izbăvitor[99].

În concluzie, se poate afirma despre *Malac-Yahweh:*

1. Este o ființă prin care Yahweh se revela în Vechiul Testament.
2. Este de aceeași esență cu Yahweh, deci de natură divină.
3. Cu privire la persoană, este diferit de Yahweh, deși această deosebire de persoană nu este scoasă bine în evidență totdeauna. Motivul acestei neclarități, cu privire la diversitatea persoanei, stă în iconomia divină, întrucâtva constituind un scut contra concepțiilor politeiste, care ar fi putut să se bazeze pe personalizarea lui Yahweh.
4. Malac-Yahweh este identificat de lumea creștină cu Logosul, deci cu a doua persoană a Sfintei Treimi, care ca Mântuitor va lua cândva natura omenească și va răscumpăra atât poporul lui Israel, cât și popoarele păgâne.

3. Revelația prin vise

Vechiul Testament cunoaște și revelația divină prin vise: „*Dumnezeu vorbește când într-un fel când în altul... El vorbește prin visuri, prin vedenii de noapte, când oamenii sunt cufundați într-un somn adânc, când dorm în patul lor. Atunci le dă înștiințări și le întipărește învățăturile lui, ca să abată pe om de la rău"...* (Iov 33, 14-15) Așa au fost informați despre voința lui Dumnezeu Avraam (Gen. 15, 1), Iacob (Gen. 18, 13) și Daniel (7, 1). Revelația prin vise poartă un caracter de certitudine, care nu permite dubiul celui care o primește[100]. Visurile descoperiră viitorul câtorva personaje, fie într-o manieră clară, cum fu cazul lui Abimelech (Gen. 20, 30), fie de o manieră ce necesită explicarea, cum fu cazul închișilor lui Putifar (Gen. 40, 8-13) și visurilor lui Faraon (Gen. 41, 1-32) sau ale lui Nabucodonosor (Dan. 2, 3-45; 4, 1-24).

Credința în vise n-a lipsit niciodată din omenire. Ea este în ființă și azi la peste trei mii de ani de la Avraam patriarhul poporului evreu. În secolul patru şi trei înainte de Hristos, credinţa în vise primise un impuls foarte puternic (Iona 3, 1; Dan. 2, 1 sq.; 7, 1 sq.)

---

[99] Scholz P., *op. cit.*, p. 158.
[100] Lesetre H., *op. cit.*, p. col. 1082-1083.

Cu toate acestea, profeţii de dinainte de exil ai Vechiului Testament nu numai că nu au cunoscut visul ca mijloc de revelaţie a lui Dumnezeu, dar în general, l-au privit ca o revelaţie de mâna a doua. Visul este un pai şi nu grâu şi deci n-are nimic comun cu cuvântul lui Dumnezeu, care este fără echivoc:

„Cred ei oare (prorocii mincinoşi) că pot face pe poporul Meu să uite numele Meu prin visurile pe care le istoriseşte fiecare din ei aproapelui său, cum mi-au uitat părinţii lor numele din pricina lui Baal? (Ier. 23, 27).

Ceva mai mult, profeţii au privit visul chiar cu oarecare suspiciune:

„Iată, zice Domnul, am necaz pe prorocii care iau cuvântul lor şi-l dau drept cuvânt al Meu. Iată, am necaz pe cei ce proorocesc visuri neadevărate, care le istorisesc şi rătăcesc poporul cu minciunile şi cu îndrăzneala lor. Nu i-am trimis Eu, nu le-am dat Eu poruncă..." (Ier. 23, 32. Cf. şi Ier. 27, *9);*

„Visurile mint. Ele sunt numai nişte gâdilări zadarnice..." (Zah. 10, 2). De altfel visurile, chiar în epoca de după exil, n-au jucat un rol prea mare în viaţa religioasă a comunităţii iudaice[101].

4. Oracolul Urim şi Tumim

În Exod 28, 30 citim: *„Să pui în pieptarul judecăţii pe Urim şi Tumim, care să fie pe inima lui Aaron, când se va înfăţişa înaintea Domnului".*

Ce erau aceşti Urim şi Tumim? Părerile sunt împărţite. Din locuri ca Exod 28, 30 şi Levitic 8, 8 se vede că erau nişte obiecte care se introduceau în pieptarul marelui preot. Aşadar, aceste obiecte nu sunt cele douăsprezece pietre preţioase, fixate pe partea exterioară, prin a căror splendoare Yahweh arăta arhiereului voinţa sa, cum crede Iosif[102] şi unii rabini[103]. Lucrul acesta se vede şi din

---

[101] Sellin E., *op. cit.*, p. 47.

[102] *Antichităţile iudaice* II, VIII, 9, cf. V. Tarnavschi, *Arheologia Biblică*, Cernăuţi, 1930, p. 510.

[103] Abarbanel, *Comentar la Exod*, 28, 15.

Ben Sirah, 45, 10 unde oracolul sfânt, adică Urim şi Tumim, este bine deosebit de pietrele scumpe ale pectoralului sau pieptarului.

Din Hozea 3, 4 ar rezulta că Urim şi Tumim ar fi fost, ca şi terafinii, două iconiţe (sau doi idoli) înfipte între părţile de stofă ale pectoralului, dintre care una (Urim) reprezenta în mod simbolic doctrina descoperită de Dumnezeu sau revelaţia, iar alta (Tumim) simboliza adevărul. Dar existenţa icoanelor este în contradicţie cu religia mozaică.

Unii rabini şi cabalişti[104] cred că Urim şi Tumim a fost scrierea numelui de Yahweh *(Şem hameforaş)*. Ei afirmă că prin puterea numelui divin, literele celor douăsprezece seminţii, sculptate pe pietre ieşeau afară sau se împreunau de aşa manieră, încât marele preot putea să afle din ele răspunsul divin.

Alţii[105] cred că Urim şi Tumim au fost un fel de pietre scumpe destinate la prezicere, în timpurile vechi. La evrei existau trei sorţi, dintre care unul avea rolul de a afirma, al doilea de a nega, iar al treilea era neutru, adică nici nu afirma, nici nu nega. Aceşti sorţi, îndeosebi în cauzele justiţiei, se aplicau atât pentru descoperirea unui inculpat, cât şi pentru aplanarea unui diferent. Ideile acestea sunt deduse din diverse locuri (Ios. 7, 13-18; I Sam. 14, 40-42; Prov. 16, 33; 18, 8).

Altora[106] li se pare că Urim şi Tumim ar fi numele unui colier distinct de celelalte, ce se atârna pe. pectoral, spre a indica cum că marele preot este şi judecătorul suprem al poporului israelit care, în numele lui Yahweh şi instruit de El, decide în cazurile mai dificile.

Pe cât se vede o explicaţie precisă nu se poate da, fiindcă n-avem date suficiente. Textul Sfintei Scripturi a Vechiului Testament este foarte zgârcit în această privinţă. Lipsa de informaţii mai ample pare să se datorească faptului că Urim şi Tumim erau un lucru arhicunoscut tuturor şi de aceea nu necesita o descriere mai amănunţită.

La ce serveau Urim şi Tumim? La consultarea voinţei lui Dumnezeu. Cum consulta marele preot pe Yehweh şi cum răspundea Domnul, este greu de precizat. Se crede că, atunci când marele preot consulta pe Dumnezeu, acesta îi răspundea în acelaşi mod cum comunica voinţa sa şi profeţilor.

---

[104] Tarnavschi V., *op. cit.*, p. p. 511.

[105] Ibidem

[106] Epifanie, *Despre cele 12 pietre scumpe*, PL, vol. 43, col. 301.

Nu ştim de câte ori a fost întrebat Dumnezeu prin Urim şi Tumim. Unii[107] cred că acolo unde citim în cărţile Vechiului Testament *„am consultat pe Yahweh"* sau *„aplică efodul"*, trebuie să înţelegem oracolul Urim şi Tumim. Dar acest lucru este o simplă presupunere.

Cercetătorii liberali[108] cred că Urim şi Tumim sunt o rămăşiţă din vechile obiceiuri, o formă de oracol des folosit în antichitate. Ca şi pentru sclavie, poligamie etc., Moise a fost forţat să le păstreze în religia mozaică, dar punându-le în serviciul lui Yahweh. Uzul oracolului ne arată, în mod primitiv, dar foarte hotărât că oamenii timpului lui David erau convinşi că Dumnezeu guvernează absolut toată viaţa omenească. Chiar şi pe timpul lui Isaia, credinţa era aceeaşi şi anume că Dumnezeu decide dacă trebuie să se meargă la dreapta sau la stânga. *„Urechile tale (popor israelit) vor auzi glasul care va zice: Iată drumul, mergeţi pe el, când aţi voi să abateţi la dreapta sau la stânga"*. (Is. 30, 21). Tribul lui Levi privea folosirea acestui fel de oracole ca o prerogativă a sa proprie, şi-şi întemeia aceasta pe cuvintele lui Moise din Deut. 33, 8: „Despre Levi a zis: *Tumim şi Urim au fost încredinţate bărbatului sfânt"*...

Sellin[109] se întreabă dacă cuvântul *Thora* „Învăţătură, Lege", nu s-a născut din faptul că învăţăturile şi hotărârile preoţilor erau scoase din obiceiul de a întreba pe Dumnezeu Eu ajutorul acestor sorţi în împrejurările dificile (Cf I Sam. 14, 37; Ios. 7, 16)

După cele ce aflăm din Geneză 28-33, Iacob reîntorcându-se din Mesopotamia a adus cu el şi terafimii soţiei sale, care nu erau decât nişte idoli şi care sunt asemănaţi cu zeii penaţi, adică cu idolii casnici. Se pare că obiceiul de a păstra şi a cinsti pe aceşti idoli n-a dispărut din Israel nici după primirea Legii prin Moise.

După stabilirea în Canaan, israeliţii vedeau cum canaaniţii aruncă sorţii în faţa statuilor terafimilor şi s-au influenţat într-atât, încât făceau şi ei asemenea. Lucrul acesta a atras furia profeţilor,

---

[107] Tarnavschi V., *op. cit.*, p. 512.
[108] Sellin E., *op. cit.*, vol. II, p. 47.
[109] Sellin E., *op. cit.*, p. 47.

care au luptat cu toată puterea contra acestui obicei. Profetul Hosea numeşte lucrul acesta *„desfrânare cu zeul Baal"*: *„Poporul Meu îşi întreabă lemnul lui şi toiagul lui îi prooroceşte, căci duhul desfrânării îi duce la rătăcire"* (Hoz. 4, 12). În I Samuel 15, 23, obiceiul acesta este aşezat pe aceeaşi treaptă cu ghicitoria.

Probabil, pentru a nu fi asemenea canaaniţilor, israeliţii utilizează tot mai puţin sorţii sfinţi Urim şi Tumim. Aşa se face că în perioada preexilică, dar mai ales în cea postexilică, Urim şi Tumim nu mai sunt folosiţi. În locul lor, se naşte obiceiul de a consulta pe Dumnezeu, prin mijlocirea unui profet sau chiar a unui preot (Is. 1, 10, 8, 16).

După exil, Urim şi Tumim nemaifiind utilizaţi la consultarea voinţei divine, dimpreună cu Efodul au devenit numai nişte insigne şi veşminte cu care se îmbrăca marele preot la serviciile de la templu.

5. Extazul

În Canaan, unde s-au stabilit israeliţii după ieşirea lor din Egipt, exista obiceiul ca oamenii să cadă în extaz în faţa idolilor şi în felul acesta să se unească cu divinitatea respectivă, ca să-i poată afla voia sa. Obiceiul n-a dispărut nici astăzi. O sectă, ieşită din inima islamului, numită a *dervişilor*, tocmai prin aceasta se caracterizează, adică prin căderea în extaz. Pentru ca să ajungă la starea de extaz, dervişii se istovesc mai întâi prin dansuri şi muzică religioasă. Ei pot fi văzuţi de orişicine în Beirut, Damasc etc.

S-a pus întrebarea dacă israeliţii n-au avut şi ei extazul ca mijloc de a intra în comuniune cu Dumnezeu şi astfel a-i afla voinţa. Cercetătorii liberali răspund afirmativ. Pentru ei, profeţii Vechiului Testament nu sunt decât extaticii canaanei şi părinţii dervişilor de astăzi. În I Sam. 10, 5 citim: *„După aceea, vei ajunge la Ghibea Elohim, unde se află garnizoana filistenilor. Când vei intra în cetate, vei întâlni o ceată de prooroci pogorându-se cu alăute, timpane, fluiere şi cobze şi proorocind. Duhul Domnului, va veni peste tine, vei prooroci cu ei şi vei fi prefăcut în alt om. Când ţi se vor împlini semnele acestea, fă ce vei găsi de făcut, căci Dumnezeu este cu tine"*. Prin faptul că aceşti oameni, numiţi prooroci, veneau cu instrumente muzicale, criticii cred că şi evreii au cunoscut extazul ca mijloc de comunicare cu divinitatea. Cei care practicau extazul erau socotiți ca oameni sfinți și numiți *iș-Elohim* „omul lui Dumnezeu". Poporul le acorda o încredere în puterile lor supranaturale (II Regi, 616) și erau socotiți ca trimiși dumnezeiești, până în timpul exilului babilonian, chiar atunci când purtarea lor extatică provoca râsul mulțimii (II R. 9, 11; Hoz. 9, 7). De aceea, ei jucau un rol foarte însemnat la curtea regelui, ca și în popor și este sigur că, în multe chestiuni grele, privitoare la război sau pace, cuvântul lor era hotărâtor dat fiind faptul că poporul credea că Dumnezeu vorbește prin ei (I R. 22, 6). De cele mai multe ori, ei erau reprezentanții naționalismului intransigent (II R. 9, 11; Mih. 3, 5; Ier. 28, 1 sq.; 29, 26). În perioada de după exil, aproape au dispărut (Neh. 6, 10; Zah. 13, 13). În această epocă, ei nu mai au nici o influență și, de obicei, sunt priviți cu dispreț chiar dacă autorul cărții Ioel[110] crede că va veni din nou timpul în care Dumnezeu se va descoperi prin vise și extaz profetic (Ioel 3, 1). Cum se poate vedea din cărțile Noului Testament și mai ales din cartea IV Ezdra, sământa acestor extatici nu s-a stins niciodată cu desăvârșire.

În realitate, cu mult înainte de această perioadă de declin a încrederii în fenomenele extatice, se cristalizase un fel de profetism, cu totul deosebit de cel din timpul judecătorilor și regilor. Încă din timpul regelui Ahab, felul cel nou de profetism s-a deosebit și s-a opus reprezentanților extaticilor, numindu-i pe aceștia prooroci mincinoși sau profeți ai lui Baal, care n-au legătură cu credința cea adevărată în Dumnezeu. Este vorba de Ilie, Mica fiul lui Imla, ș.a. (I Regi 22, 19).

În concluzie, nu știm dacă au existat profeți extatici în Israel. Se poate să fi fost. Dar în acest caz, ei nu reprezentau profetismul autentic. Ei erau niște excepții și excepții pot exista oricând. În cadrul religiei biblice, care culminează cu Evaghelia Domnului Hristos, proorocia extatică și-a pierdut însemnătatea, ca una care de fapt se află în contradicție cu ideea de Dumnezeu a Vechiului Testament, după care omul nu putea în nici un caz să forțeze întâlnirea cu Dumnezeu, ci din contră, o astfel de întâlnire trebuia să-și aibă începutul, exclusiv, din partea lui Dumnezeu[111].

---

[110] Sellin E., *op. cit.*, p. 48.

[111] Ibidem, p. 49.

6. *Viziune*

După cele ce aflăm în cartea Daniel, vedem că acest profet primește comunicările supranaturale sub formă de viziuni, fie în timpul nopții, fie în timpul zilei. Așa de exemplu avem viziunile de noapte ale lui Daniel, când vede cele patru fiare, care-i sunt explicate ca fiind patru mari împărății ce au să se prăbușească (Dan. 7, 2-27). Tot el are viziuni de ziua, când sub forma unui berbec și apoi țap, i se arată cum vor cădea împărăția persană și cea grecească (Dan. 8, 2; 10, 5). În aceste viziuni, lui Daniel i se arată și îngeri pe care el îi întreabă și aceștia îi explică vedeniile (Dan. 8, 15.; 9, 21-22; 10-11, 12; 12, 4). Aici avem de-a face cu viziuni intelectuale, adică intervenții supranaturale prin care Dumnezeu face să treacă prin fața înțelegerii profetului tabloul evenimentelor viitoare, luminând acest tablou cu o lumină care-l face înțeles. La aceste viziuni, simțurile n-au nici o participare. Simțurile nu sunt emoționate decât indirect, din cauza efectului produs asupra sufletului, printr-o revelație foarte puternică[112].

Cum s-a arătat sub punctul 1 la revelația directă, Dumnezeu se descoperă în trei feluri, fără ca un fel să excludă pe celălalt[113]. Așadar, viziunea poate să fie corporală, când un obiect exterior izbește simțurile, așa cum i s-a întâmplat lui Moise, când a văzut rugul arzând (Ex. 3, 3). Viziunea poate să fie imaginativă, când revelația Domnuluivină atinge imaginația fără ajutorul simțurilor, așa cum a fost cu Ezechiel, când a văzut patru ființe cu fața de om, de leu, de bou și de vultur (Ez. 1, 4-28). Viziunea poate să fie intelectuală, când comunicarea divină nu se adresează decât inteligenței, cum este cazul în profeția celor șaptezeci de săptămâni de ani. (Dan. 9, 20-27). Viziunea intelectuală singură poate să fie de sine stătătoare, căci celelalte două (corporală și imaginativă) presupun totdeauna pe cea intelectuală, căci altfel ele n-ar fi înțelese. Cele trei forme de revelație pot să fie odată, împreună.

Viziunile Vechiului Testament sunt relatate într-o formă antropomorfică. Dumnezeu vorbește lui Adam (Gen. 2, 16; 3, 9), lui Cain (Gen. 4, 6), lui Noe (Gen. 6, 13-21), Avraam și Lot au viziunea corporală a îngerilor, care le vorbesc în numele lui Yahweh (Gen. 18, 1-19, 3). Iacob are viziunea de la Bethel, în timpul somnului, când vede scara pe care coborau şi urcau îngerii. Explicaţia simbolului acestei scări nu ne este dată (Gen. 28, 12-15). Mai târziu, Iacob are o viziune în care este încurajat să meargă în Egipt (Gen. 46, 2). Moise primeşte chemarea lui Dumnezeu printr-o viziune, cea a rugului arzând (Ex. 1, 4). Balaam, într-o viziune, primeşte de la Dumnezeu ordinul să binecuvinteze şi nu să blesteme pe Israel (Num. 24, 4-14). Ghedeon are viziunea unui înger (Jud. 6, 12). Într-o viziune de noapte, Samuel primeşte de la Yahweh ştirea că va pedepsi pe Israel (I Sam. 3, 4-14). David are viziunea unui înger care aduce ciuma care decimează poporul (II Sam. 24, 17). Într-o viziune, la Gabaon, Dumnezeu înştiinţează pe Solomon că-i va da înţelepciune (I Regi 3, 4-15).

---

[112] Lesetre H., *op. cit.*, col. 1083.

[113] Idem, articolul *Vision*, în DBV, col. 2439.

7. Cuvântul lui Dumnezeu. Proorocia

Cu acesta am ajuns la mijlocul prin excelenţă al revelaţiei dumnezeieşti, despre care totdeauna religia Vechiului Testament a ştiut că este cel mai de seamă, cel mai curat şi cel mai direct dintre toate[114]. Acesta este *Cuvântul lui Dumnezeu,* comunicat prin profeţi. Despre puterea minunată a acestui cuvânt pe care se întemeiază existenţa cerului şi a pământului am amintit în paragraful despre creaţie. Aici vom aminti despre puterea acestui cuvânt de a transmite oamenilor gândurile şi voinţa lui Dumnezeu, adică de aspectul său ca mijloc divin pentru îndrumarea vieţii oamenilor. Fără mijlocirea cuvântului său, Dumnezeu ar fi rămas pentru oameni cu totul ascuns şi nepătruns. Cu ajutorul cuvântului Său, Dumnezeu ne descoperă tainele Sale, în măsura în care El voieşte.

„Nu, Domnul Dumnezeu nu face nimic fără să-şi descopere taina Sa slujitorilor Săi prooroci" (Am. 3, 7).

Încă din zilele lui Moise, Dumnezeu a învrednicit pe anumiţi oameni de a asculta nemijlocit glasul Său. El le-a dat cuvântul Său pentru ca ei să-l transmită altor oameni, pentru care motiv ei sunt numiţi *„gura lui Dumnezeu"* (Ex. 4, 10-12). Astfel Dumnezeu *a vorbit* cu Moise pe muntele Horeb-Sinai. După aceasta i-a comunicat cuvintele sale către popor, între care cele mai de seamă sunt *„Cele zece porunci"*. Această comunicare fundamentală a făcut o impresie atât de puternică asupra oamenilor de mai târziu, încât ei au crezut că Dumnezeu a vorbit cu Moise, gură către gură şi faţă către faţă (Num. 12, 8; Deut. 34, 10). Pornind de la Moise înainte, există un şir de bărbaţi cucernici şi femei evlavioase, care au trăit şi au primit, ca şi Moise, chemarea lui Dumnezeu, şi la rândul lor au dat poporului cuvintele divine ce le fuseseră comunicate. Există un şir de oameni care au primit din partea poporului acelaşi nume ca şi Moise, de *nabi* – „profet". Aceşti oameni nu trebuie confundaţi cu *„profeţii de meserie",* cu linguşitorii curţilor regale pentru o umilă simbrie, care din nefericire s-au numit tot profeţi *(nebiim),* dar au fost pseudoprofeţi, ca să nu le spunem şarlatani: *„Proorocii şi profeţii sunt nişte stricaţi, le-am găsit răutatea chiar în casa Mea, zice Domnul... La proorocii din Samaria am văzut această nebunie; au proorocit pe Baal şi au rătăcit pe poporul Meu Israel. Dar la proorocii Ierusalimului am văzut lucruri şi mai înfricoşătoare; Sunt desfrânaţi, trăiesc în minciună, întăresc mâinile celor răi... toţi sunt în faţa Mea ca Sodoma şi Gomora"* (Ier. 23, 12-14).

Nu este cazul să insistăm asupra şirului de cinstiţi primitori ai cuvântului lui Dumnezeu. Amintim numai că după Moise au fost socotiţi printre aceştia: Debora, Samuel, Nathan, Gad, Ahia, Micha fiul lui Imla, Ilie, Elisei, aceşti doi din urmă fiind înconjuraţi de o mulţime de fapte, ce te minunează. Cu Amos, din veacul al optulea, se începe perioada de aproape două sute de ani, care trebuie numită perioada clasică a vestitorilor cuvântului lui Dumnezeu, adică a profeţilor care ne-au lăsat şi scris cuvântul lui Dumnezeu pe care l-au primit de la El. Nu toţi ne-au lăsat scris. Aşa, de pildă, nu avem profeţia lui Huria, contemporanul lui Ieremia. Perioada profeţilor cu scrieri se termină odată cu înapoierea din exilul babilonic. După aceasta, mai apar câţiva epigoni până în epoca elenistică când s-a auzit strigătul de jale: *„Nu mai este nici un prooroc..."* (Ps. 74, 9)

Este în afară de orice îndoială că toţi proorocii au trăit cuvântul lui Dumnezeu ca pe cea mai autentică realitate. Atunci când ei vestesc acest cuvânt, ei cheamă cerul şi pământul ca să-i asculte (Is. 1, 2; Mica 6, 1). Efectul cuvântului se poate simţi la ei într-un chip aproape material şi toată dorinţa şi voinţa lor este consumată de persoana lui Dumnezeu, care a intervenit în viaţa şi chiar în fiinţa lor. De acum, rostul vieţii lor este schimbat din temelie, de către glasul pe care l-au auzit şi ale cărui cuvinte ei le transmit mai departe, în ciuda batjocurilor, persecuţiilor şi chiar a martiriului (Am. 3, 8; 7, 15; Is. 6, 8; 8, 11; Micha 3, 8; Ier. 1, 5): *„Cuvintele Tale au fost bucuria şi veselia inimii mele* (Ier. 15, 16: Cf. Ier. 20, 7 sq.; Ez. 3, 1 sq.) Ei simţeau cuvântul lui Dumnezeu în fiinţa lor ca pe un foc mistuitor, aşa că nu-l puteau ţine ascuns, numai pentru ei: *„Iată, cuvântul Meu îl fac foc în gura ta şi pe poporul acesta lemne ca să-l ardă focul acesta"* (Ier. 5, 14; 20, 9). Ei vedeau efectul lui real, ca acela al ciocanului, care sfărâmă stâncile: *„Nu este cuvântul Meu ca un foc şi ca un ciocan care sfărâmă stânca, zice Domnul?* (Ier. 23, 29). Ei ştiau că acest cuvânt este singura realitate în mijlocul lucrurilor trecătoare: *„Iarba se usucă, floarea cade, dar cuvântul Domnului nostru rămâne în veac"* (Is. 40, 8). Cuvântul divin avea puterea de a lucra în orice împrejurare: *„Cuvântul Meu, ce iese din gura Mea nu se întoarce la Mine fără rod, ci va face voia Mea şi va împlini planurile Mele"* (Is. 55, 11). În acelaşi timp comunitatea ascultătorilor sau cititorilor a experimentat ea însăşi realitatea şi eficacitatea acestui cuvânt dumnezeiesc pe care proorocii îl transmiteau mai departe: *„Cuvintele Domnului sunt cuvinte curate, un argint lămurit în cuptor şi curăţit de şapte ori".* (Ps. 12, 6). *„Cuvântul Domnului este încercat. El este ca un scut pentru toţi cei care aleargă la el"* (Ps. 18, 30).

---

[114] După Sellin E., *op. cit.*, p. 49.

Niciodată nu se va putea descrie îndeajuns, în mod ştiinţific, fenomenul vorbirii lui Dumnezeu către profeţii săi. El va rămâne un mister care nu poate decât să fie trăit prin credinţă. Totuşi, se pot trasa două limite negative indiscutabile[115].

a. Niciodată fenomenul acesta nu se poate reduce la ceva pur subiectiv. Cu multă limpezime, profeţii au deosebit ceea ce auzeau din partea lui Dumnezeu, de propriile lor gânduri şi dorinţe (Am. 7, 2; Is. 8, 12; Ier. 5, 13; 20, Ier. 5, 13.; 20, 8; 28, 6). Ei au descris uneori acest cuvânt aşa cum a pătruns în persoana lor, venind din afară (Is. 5, 9; 22, 14; Hab. 2, 1; Ier. 15, 16; Ez. 3, 1). Profeţii au acuzat pe adversarii lor, adică pe proorocii falşi, că ei exprimă gândurile lor proprii, dar pretinzând că sunt cuvintele lui Dumnezeu, în felul acesta înşelând poporul întreg (Mih. 3, 5; Ier. 6, 13;14, 14; 23, 16; 27, 15; 29, 9). Dacă erau întrebaţi cu privire la voinţa lui Dumnezeu şi nu primeau nici un răspuns, proorocii adevăraţi tăceau, iar uneori lăsau să aştepte pe cei ce îi întrebaseră, timp de mai multe zile (Ier. 15, 19; 42, 7). Lucrurile pe care le vesteau le cercetau cu toată atenţia, pentru a se încredinţa că sunt cuvintele lui Dumnezeu, în alte cazuri, se rugau multă vreme ca să dobândească cuvintele Domnului (Ier. 12, 1; 18, 2; 32, 8).

b. Pe de altă parte, primirea revelaţiei nu trebuie înţeleasă ca un fenomen fizic, aşa de pildă, ca auzirea cu urechile sau vederea cu ochii. Chiar în ciuda expresiei *neum Yahweh* „şoaptele lui Dumnezeu", noi nu trebuie să înţelegem ceva fizic. Fenomenul este în chip evident un fenomen sufletesc. Desigur, că şi fiinţa joacă un rol însemnat şi putem afirma că ochii şi urechile profeţilor au fost influenţate de afectarea extraordinară a întregului sistem nervos, în momentul întâlnirii cu existenţa supranaturală şi eternă a lui Dumnezeu, aşa încât au avut diferite viziuni şi audiţii (Is. 5, 9; 22, 14). Totuşi, cuvântul, pe care l-au primit din partea lui Dumnezeu, venea în acelaşi timp, din partea lor, ca un cuvânt al lor propriu. Fiecare prooroc are stilul său caracteristic, deosebit de al altora. Numai în felul acesta se pot lămuri şi contrazicerile evidente dintre dânşii (De exemplu, dintre Isaia şi Mihea cu privire la soarta templului). De aceea, fenomenul ultim şi hotărâtor al revelaţiei, trăirea primirii cuvântului lui Dumnezeu, trebuie să se fi petrecut în adâncul personalităţii lor. Niciodată eul propriu al lor nu este anulat, aşa cum se întâmpla la extatici.

Până acum, am vorbit despre profeţii care au primit cuvântul lui Dumnezeu în modul cel mai direct. Dar nu se poate nega că Vechiul Testament cunoştea o propagare a cuvântului lui Dumnezeu, în mijlocul poporului, cu mult mai largă decât prin profeţi şi anume propagarea prin preoţi, învăţători, înţelepţi, poeţi şi regi sau, mai pe scurt, prin toţi cei care sunt denumiţi cu numele de păstori ai neamului. Nu trebuie să uităm că israeliţii vedeau voinţa lui Dumnezeu exprimată nu numai prin gura proorocilor, ci mai mult prin cuvintele Legii. Numai că Legea a fost primită prin intermediul a doi, trei şi patru mijlocitori, pe când proorocii au primit cuvântul Domnului direct, fără alţi mijlocitori. Chiar Vechiul Testament ne furnizează o ilustrație tipică în această privință. Așa, de exemplu, din Exod 4, 16 vedem că Aaron a trebuit să servească drept „gură" proorocului Moise. La rândul său, Moise este arătat că trebuia să fie Dumnezeul lui Aaron (Elohim). Același lucru s-ar putea spune despre Iosua, despre care ni se relatează că era plin de duhul înțelepciunii, pentru că Moise pusese mâna sa pe dânsul (Deut, 34, 9; Ios. 1, 8). De asemenea, despre Elisei care primește de două ori mai mult spiritul învățătorului său Ilie (II Regi 2, 9), sau despre raportul dintre Baruch și Ieremia. Așa sta cazul și cu diferitele *devarim* (cuvinte), *hukim* (legi) *mișpatim* (sentimente, hotărâri), *mitot* (porunci) și *toroth* (învățături) ale lui Dumnezeu, care au luat ființă în Vechiul Testament în mod succesiv. Dar în dosul lor stă Dumnezeul cel sfânt. Aceste cuvinte, legi, porunci etc. își au originea în impulsurile pe care Dumnezeu le-a dat proorocilor, plecând din timpul lui Moise. Dar la aceștia elementul uman, temporar și trecător ocupă un loc neasemănat mai mare decât în textele venite în mod nemijlocit din cuvântul lui Dumnezeu. Desigur, așa a fost voința lui Dumnezeu ca vorbele Sale să îmbrace și forma de legi privitoare la cult, la moralitate și la viața civilă, căci altfel nu ar fi putut să existe un popor sau o comunitate a lui Dumnezeu. Este suficient să arătăm aici că proorocul Ieremia și mai ales Ezechiel nu își închipuiau viitorul poporului lui Dumnezeu, fără o Lege bine definită (Ier. 31, 31; Ez, 44-48). Era firesc (poate că nici nu se putea altfel) ca înlăuntrul legislației să se mai păstreze și tradiții mai vechi din timpurile premozaice sau altele împrumutate din mediul înconjurător, care însă au fost transformate și după aceea străbătute de un suflu nou.

---

[115] Sellin E., *op. cit.*, p. 50.

Într-un mod asemănător se poate vorbi și despre învățăturile înțelepților, ale poeților și ale istoricilor. Toți aceștia vesteau și ei cuvântul lui Dumnezeu, dar acesta este mult filtrat prin prisma personalității lor omenești și a tradiției. Ei înșiși sunt conștienți de aceasta. În general, ei nici nu pretind că Dumnezeu le-ar fi împărtășit lor personal ceea ce ei învață, ci ei socotesc Thora lui Dumnezeu ce ceva încheiat cu mult înaintea lor și care pentru dânșii este normă și dreptar. Dar tocmai pentru că ei se referă totdeauna la această Thoră a lui Dumnezeu, comunitatea postexilică este pe deplin îndreptățită să spună: *„Cuvântul Tău este o candelă pentru picioarele mele și o lumină pentru cărarea mea"* (Ps. 119, 105),

referindu-se, atât la Lege, cât și la Proroci și la celelalte scrieri (Aghiografe):

„Cuvintele Domnului sunt cuvinte curate, un argint lămurit în cuptor, și curățit de șapte ori" (Ps. 12, 6);

„Legea Domnului este desăvârșită și învioreazǎ sufletul... Rânduelile Domnului sunt fără nici o lipsă... poruncile Domnului sunt curate... (Ps. 19, 7-11, 1; Ps. 103, 7; Ezra 9, 26).

Toate cărțile Vechiului Testament scrise până în timpul lui Ezra ajunseseră să fie considerate ca cea mai mare unitate normativă a cuvântului divin.

Aici este locul să se pună întrebarea, dacă această unitate putea să dăinuiască pentru toate timpurile, în forma ei tradițională. La această întrebare Noul Testament răspunde în mod categoric: *nu*. Evanghelia aduce o nouă evaluare a acestui cuvânt al lui Dumnezeu, care fu dat oamenilor pentru un anumit timp, potrivit cu împietrirea inimii lor (israeliților: Matei 19, 8) sau Vechiul Legământ a fost dat ca să fie „un pedagog către Hristos" (Galateni 3, 14). Mântuitorul deosebește Vechiul Așezământ de Noul Testament. Acesta din urmă este cuvântul cel veșnic valabil care nu va trece chiar dacă „pământul și cerul vor trece" (Mat. 24, 35). Și noul Așezământ se lega, adică era continuarea nemijlocită a Cuvântului lui Dumnezeu, comunicat prin profeții Vechiului Testament.

8. Spiritul lui Dumnezeu

În cărțile Vechiului Testament, Duhul lui Dumnezeu stă în strânsă legătură cu Cuvântul lui Dumnezeu, dar totuși există o deosebire între aceștia[116]. Duhul este acela care se află în spatele Cuvântului lui Dumnezeu. El este o putere care-l pătrunde pe om, iar Cuvântul lui Dumnezeu este cel care dezvăluie gândurile și voia lui Dumnezeu, în amănuntele lor. Așa de exemplu, Duhul lui Dumnezeu „cade" peste mulți, care nu totdeauna fac parte din cei care primesc Cuvântul lui Dumnezeu. Să ne gândim îndeosebi la eroii dinaintea perioadei regilor (Jud. 3, 10; 6, 34; 11, 29; 13, 25; 14, 19; 15, 14; 16, 20; I Sam 10, 6; 11, 6). Chiar și extaticii credeau că Duhul lui Dumnezeu a venit peste ei. Totuşi ei n-au profeţit nici un cuvânt divin autentic. Era ceva cunoscut că revelaţia divină cu ajutorul cuvântului presupune primirea Duhului lui Dumnezeu, adică se ceruse ca „mâna Domnului" să vie peste proorocul lui Yahweh: *„Eu mă voi pogorî şi-ţi voi vorbi acolo (lui Moise). Voi lua din Duhul care este peste tine şi-l voi pune peste ei (cei şaptezeci de bărbaţi) ca să poarte împreună cu tine sarcina poporului şi să n-o porţi tu singur"* (Num. 11, 17; Hoz. 9, 7; Deut. 34, 9; II Regi 2, 9; 3, 15; Is. 8. 11).

---

[116] Sellin E., *op. cit.*, p. 53.

Dacă profeţii mari sau clasici nu pomenesc despre Duhul divin, o fac fiindcă ei auzeau cuvântul divin direct şi viu.

În cărţile Vechiului Testament, Duhul lui Dumnezeu este numit *Ruah Yahweh* sau *Ruah Elohim,* iar în unele pasaje este numit şi *Ruah Kodes Yahweh* „Duhul sfânt al lui Yahweh" (Ps. 51, 13; Is. 63, 11 ş.a.).

Cuvântul Ruah are însemnarea proprie de „suflare, vânt, respiraţie", iar în sens metaforic are înţelesul de „fiinţa spiritului", adică atât a omului cât şi a lui Dumnezeu[117]. Cuvântul Ruah Yahweh este cauza constanţei şi vieţii a toată lumea deoarece el ne apare ca principiul creator, dătător şi întreţinător al vieţii. Prin el s-a făcut totul: *„Cerurile au fost făcute prin Cuvântul Domnului, iar toată oştirea lor prin Duhul gurii Sale"* (Ps. 33, 6);

„Duhul lui Dumnezeu m-a făcut, şi aflarea Celui atotputernic îmi dă viaţă" (Iov 34, 4; cf. Gen. 2, 7).

Spiritul lui Dumnezeu este cel ce dă viaţa şi o întreţine:

„Dacă şi-ar lua El înapoi Duhul şi suflarea, tot ce este carne ar pieri deodată..." (Iov 34, 14-15).

„De la iei Duhul, ele mor şi se întorc în ţărâna lor. Îţi trimiţi tu Duhul, ele sunt zidite şi tu înnoieşti faţa pământului" (Ps. 104, 29-30).

Spiritul lui Dumnezeu (Ruah Yahweh) este principiul vieţii spirituale şi morale, căci Dumnezeu este creatorul sufletului omenesc (Gen. 2, 7), iar Spiritul lui Dumnezeu înalţă şi sporeşte puterile sufleteşti:

„Suflarea Atotputernicului este cea care dă înţelepciune" (Iov. 32, 8).

---

[117] Scholz P., *op. cit.*, vol I, p. 162.

Cu un înţeles cu totul special apare Spiritul lui Dumnezeu în cărţile Vechiului Testament şi anume ca puterea ce apără şi favorizează, are grijă de viaţa teocratică. Aşa de exemplu, când în pustie Yahweh a hotărât ca Israel să fie proprietatea sa, atunci a pus într-însul Duhul său cel sfânt (Neh. 9, 20; Is. 63, 11; Hag. 2, 5). Acest spirit se revela în popor prin o mulţime de daruri. Astfel, îndemnul de a înălţa cortul sfânt este pus pe seama Duhului lui Dumnezeu (Ex. 31, 3; 35, 31). Spiritul lui Dumnezeu ajută pe judecători şi-i însufleţeşte la fapte prin care sunt conservate interesele teocratice ale poporului (Jud. 6, 34; 11, 29; 13, 25; 14, 6; 15, 1; I Sam. 16, 13).

Dar acţiunea Duhului lui Dumnezeu se arată în special în profeţie, căci proorocii sunt inspiraţi de spiritul divin, vorbesc şi lucrează după influenţa sa, din care cauză profeţii se mai numesc şi *Anşe Ruah* – „bărbaţii Duhului" (Hoz. 9, 7; cf. I S 9, 10).

În timpurile mesianice, Spiritul lui Dumnezeu se va revărsa peste toţi oamenii (Ioel 3, 1; cf. Is. 59, 20; Ez. 36, 23).

Împlinirea Spiritului divin va veni prin Mesia: *„Apoi va răsări un vlăstar din seminţia lui Isai şi o ramură din rădăcina sa. Peste El va odihni Spiritul lui Dumnezeu, un Duh de înţelepciune şi prevedere, un Duh de sfat şi de putere, un Duh de cunoaştere şi teamă a Domnului"* (Is. 11, 1).

Din citatele de mai sus, pare că Spiritul lui Dumnezeu este o personalitate, căreia îi sunt atribuite înţelepciunea divină şi însuşiri divine. Aşa din Psalmul 139, 7, reiese că Spiritul lui Dumnezeu are atotprezenţă. Din Psalmul 33, 6, reiese că are atotputernicie şi acţiune (creaţia) divină. Din Psalmul 104, 29-30, Spiritul divin este cel care conservă lumea, iar din Psalmul 51, 13 aflăm că el are sfinţenie dumnezeiască. Această concepţie a Vechiului Testament a fost fixată, pe de o parte, prin expresiile decisive ale Noului Testament, iar pe de altă parte, prin autoritatea Bisericii[118]. Aşa de exemplu din Noul Testament vedem că apostolul Petru lămureşte (F. Ap. 2, 16) făgăduinţa proorocului Ioel (3, 1), după care Spiritul lui Yahweh va fi vărsat peste toţi oamenii, Sf. Petru o lămureşte ca împlinită prin Pogorârea Sfântului Duh la Cincizecime. În mod clar, Sf. Petru identifică pe Ruah Yahweh din Vechiul Testament cu persoana a treia din Dumnezeu, cu Duhul Sfânt. În timp ce după doctrina Vechiului Testament, Spiritul lui Yahweh inspiră pe profeţi, după doctrina lui Petru (II Petru 1, 20-21) inspiraţia profeţilor pleca de la a treia persoană a Sfintei Treimi, adică de la Sfântul Duh (cf. şi Luca 4, 18).

---

[118] Scholz P., *op. cit.*, p. 164.

Biserica creştină are credinţa că acţiunea Spiritului lui Dumnezeu din Vechiul Testament a fost acţiunea persoanei a treia din Sfânta Treime. Aşa şi-a exprimat ea credinţa la sinodul al doilea ecumenic din Constantinopol, în divinitatea Sfântului Duh prin cuvintele: *„(Cred) şi în Duhul Sfânt, Domnul de viaţă făcătorul, care de la Tatăl purcede, cela ce împreună cu Tatăl şi cu Fiul este închinat şi mărit, care a grăit prin prooroci"*.

Dacă privim retrospectiv peste doctrina Vechiului Testament cu privire la *Malac-Yahweh şi Ruah-Yahweh* şi vedem că Dumnezeu este nu numai Tatăl tuturor oamenilor (Mal. 2, 10), al poporului lui Israel (Deut. 32, 6) şi în special al celor cucernici (II Sam. 7, 14), cum este şi Tatăl aşteptatului Mesia (Ps. 2,7-12), atunci putem conchide că în Vechiul Testament, aflăm elementele formării conştiinţei despre Trinitate. Aceste elemente le găsim în embrion, gata de înmugurire. Ele s-au dezvoltat şi înflorit în Noul Testament, prin revelaţia lui Mesia sau Fiul lui Dumnezeu întrupat.

9. Minunile lui Dumnezeu

Cum ne învaţă dogmatica, facerea de minuni este ceva absolut necesar pentru dovedirea caracterului dumnezeiesc al revelaţiei sau al religiei întemeiate cu adevărat pe revelaţie. Fiind lucruri pe care numai Dumnezeu le poate face, sau dacă le fac şi oamenii, le fac numai cu puterea sa, şi fiind uşor de înţeles de către oricine, pentru că sunt perceptibile simţurilor, minunile sunt dovada cea mai strălucită, mai sigură şi mai convingătoare despre dumnezeirea religiei pentru adeverirea căreia se fac[119].

În cărţile Vechiului Testament, alături de cuvântul său, mijlocul prin care Dumnezeu se descoperă de cele mai multe ori omului este minunea. Între cele mai de seamă minuni, prima este istoria minunată a poporului israelit, pe care Dumnezeu l-a ales ca lumea să-l cunoască pe Yahweh din împrejurările acestei istorii. Israeliţii au cunoscut pe Yahweh, pentru prima oară, în urma minunilor prin care ei au fost salvaţi din robia egipteană, apoi scăpaţi din Marea Roşie. Aceasta a rămas pentru ei minunea cea mare, care va răsuna peste veacuri din gura proorocilor şi a poeţilor Vechiului Testament: *„Voi cânta Domnului, căci şi-a arătat slava sa; a năpustit în mare pe cal şi călăreţ..."* (Ex. 15, 1-21; Am. 2, 10; Ier. 2, 6; Is. 63, 12). Amintirea acestei minuni dădea continuu tărie credinţei că Dumnezeu îşi va arăta şi de aici încolo îndurarea sa faţă de Israel. În afară de aceasta, au existat şi alte minuni, cum, de exemplu, în timpul cuceririi Canaanului, în epoca judecătorilor, în perioada lui David etc., în care Dumnezeu s-a arătat ca diriguitor al istoriei şi, în mod special, ca salvator al poporului Său (I Sam. 12, 16; Is. 63, 15)[120].

Prin minuni Dumnezeu se face cunoscut într-un mod vizibil ca cel ce acţionează intenţionat, în chip direct. Lucrul acesta îl arată şi numele cu care Vechiul Testament numeşte minunile şi anume: *Ot* „semn, arătare", adică semnul prin care Dumnezeu se arată intenţionat în ceva; *Mofet* – „ceva extraordinar, înmărmuritor", apoi „semn distinctiv, preînchipuire despre ceva viitor" (cf. Rom. 3, 14). *Fela* şi *Niflaot* – „ceva admirabil, ceva care se depărtează de fenomenele obişnuite" şi în fine *ghevuroth* „fapte puternice, înfăţişări ale puterii şi tăriei lui Dumnezeu".

Scopul minunilor coincide cu voia cea pedagogică a lui Dumnezeu, care a condus în mod educativ viaţa neamului omenesc până la Mântuitorul[121]. Pentru aceea s-a descoperit Dumnezeu, cum a făcut în conducerea poporului lui Israel, în general, tot aşa şi prin minunile Vechiului Testament, în special. Lucrul acesta era foarte potrivit şi înţelept pentru trebuinţele educative ale celor din timpurile vechi.

Minunea întăreşte credinţa în purtarea de grijă a lui Dumnezeu pentru fiecare individ şi mai apoi conduce pe om la credinţa în Dumnezeu care, în purtarea sa de grijă, cuprinde un popor întreg şi o *întreagă omenire*. În acest plan de mântuire şi în această educaţie divină rezidă marea însemnătate, scopul înalt al minunii din Vechiul Testament. De aceea, găsim în istoria revelației Vechiului Așezământ, fenomenul minunilor, în timpul marilor decăderi morale ale poporului, când cele mai mari piedici amenințau să dărâme planul de mântuire, cum a fost cazul în timpul ieșirii din Egipt, în timpul luptei teocrației cu politeismul, apoi în exil, atunci s-au efectuat cele mai multe și mai mari minuni, adică atunci când s-a simțit nevoia.

---

[119] Mihălcescu I., *op. cit.*, p. 26.

[120] Sellin E., *op. cit.*, vol. II, p. 54.

[121] Scholz P., *op. cit.*, vol. II, p. 28.

Se comite o mare eroare dacă se consideră minunea ca o întrerupere sau suspendare a legilor naturii, iar lumea se socotește asemenea unei mașini pusă în acțiune de Dumnezeu sau este comparată cu un ceas pe care Dumnezeu l-a pus în mișcare la creație și în al cărui mecanism, el intervine din timp în timp[122]. Această concepție este contra ideii de Dumnezeu însuși, deoarece ea pune în contradicție acțiunea divină cu sine însuși. Cum poate Dumnezeu ca să lucreze o minune și prin suspendare să meargă contra propriei sale acțiuni din legile naturii, pe care El însuși le-a întemeiat și le conservă? *Quomodo,* se întreabă Augustin[123], *est enim contra naturam, quod Dei fit voluntate?* Din contră, ne asigură același fericit părinte, *„Deus conditor et creator omnium naturarum, nihil contra naturam facit"*.

Concepția minunii ca suspendare a legilor naturii nu este compatibilă cu doctrina Vechiului Testament despre conducerea lumii de către Dumnezeu. După această idee de conducere, Legile naturale nu trebuie socotite ca ceva rupt de Dumnezeu și fără ținerea în seamă a voinței sale. Aceste legi naturale, în acțiunea lor creatoare, conservatoare și nimicitoare, apar ca dependente de influența divină. La facerea minunii, Dumnezeu condiționează legile naturii, prin voința sa cea atotputernică, în așa fel încât acțiunile lor să poată să depășească măsura naturală a puterilor lor. Minunea este, așadar, o faptă divină care nu este contra naturii, ci numai se revarsă pe deasupra, întrucât acțiunile ce ies la iveală din ea, poartă pecetea nu a legilor naturale, ci pe cea a acțiunilor divine directe.

---

[122] Ibidem, p. 29.

[123] *De civitate Dei*, XXI, 8.

10. Măreția lui Dumnezeu din natură

După cum s-a văzut din paragraful: Existența lui Dumnezeu după Vechiul Testament, Dumnezeu s-a revelat oamenilor mai mult prin ceea ce a făcut în acest univers minunat întocmit.

Minunat este zugrăvită descoperirea lui Dumnezeu în natură de către Psalmul 104, care poate fi socotit imnul creației cel mai neîntrecut:

„Doamne, Dumnezeule, tu ești nemărginit de mare. Tu te învelești cu lumina ca cu haină, întinzi cerurile ca un cort... din nori îți faci carul, umbli pe aripile vânturilor, din flăcări îți faci slujitori. Tu ai așezat pământul pe temeliile lui și niciodată nu se va clătina... " (Ps. 104, 1-4);

„Cerurile spun măreția lui Dumnezeu, iar întinderea lor vestește lucrarea mâinilor lui... " (Ps. 19, 1).

Credința în Dumnezeu, alimentată de contemplarea lucrurilor din natură, n-a fost prea mult evidențiată de cărțile Vechiului Testament. Ea a fost pusă în umbră de conștiința că Dumnezeu se descoperă lumii prin cuvântul Său și prin istoria sfântă a poporului ales. Cu toate acestea, credința că Dumnezeu și voința Sa divină pot fi cunoscute din elementele naturii nu lipsește din Vechiul Așezământ.

Aici trebuie să amintim de cartea lui Isaia, pe care criticii o numesc Deutero-Isaia, în care se încearcă să se demonstreze păgânilor unicitatea lui Dumnezeu, tocmai din elementele creației sau mai bine zis se încearcă să se dovedească că Dumnezeul lui Israel, cel care a creat cerurile și pământul, din nimic, și care guvernează astrele și toată natura, este singurul Dumnezeu[124].

„Cine a măsurat apele cu mâna lui? Cine a măsurat cerurile cu palma și a strins țărâna pământului într-o treime de măsură? Cine a cântărit munții cu cântarul și dealurile cu cumpăna? (Is. 40, 12, 26, 28; 43, 19; 44, 24).

Tot astfel și cartea Iov, atât în cuvântările prietenilor, cât și în cele ale lui Iov și Elihu și apoi în cuvântarea lui Dumnezeu însuși, cuprinde un șir de imne deosebit de frumoase cu privire la arătarea măreției lui Dumnezeu, unice, în elementele creației sale: *„Unde*

---

[124] Sellin E., *op. cit.*, p. 55.

erai tu când am întemeiat pământul? Spune-mi dacă ai pricepere, cine i-a hotărât măsurile... Pe ce sunt sprijinite temeliile lui? Cine i-a pus piatra din capul unghiului... Cine a închis marea cu porţi? Cine i-am pus hotar şi când i-am pus hotare şi porţi şi când i-am zis: Până aici să vii, să nu treci mai departe. Aici să se oprească mândria valurilor tale... Unde este drumul care duce la locaşul luminii? Întunericul unde îşi are locuinţa? Pe ce cale se împarte lumina şi în ce fel se împrăştie vântul? Cine a deschis uşa pe unde pogoară ploaia şi cine a însemnat calea fulgerului... (Iov. cap. 38).

Lucruri asemănătoare se găsesc şi în cartea profetului Amos (4, 13; 5, 8; 9, 6). De asemenea, proorocul Ieremia laudă puterea cea mare a lui Dumnezeu (14, 22). Într-un mod cât se poate de plăcut fac acelaşi lucru, adică laudă măreţia lui Dumnezeu *(chabod)* cerul şi pământul, stelele şi norii, apa şi uscatul (Psalmii 8, 2 sq.; 19, 2 sq; 24, 1 sq.; 29, 1 sq.; 103, 22; 104, 1 sq.; 136, 5 sq.).

Acestea sunt mijloacele prin care, după Vechiul Testament, Dumnezeul cel nevăzut i-a făcut pe oameni să bănuiască ceva despre fiinţa Lui, despre voinţa Lui şi despre modul în care El conduce universul, adresându-se tuturor neamurilor, poporului israelit în special şi în sfârşit fiecărui om în parte.

CAPITOLUL III

Doctrina despre raportul lui Dumnezeu cu lumea nevăzută. Îngerii

§ 14. Crearea, natura şi destinaţia îngerilor

a. Creaţia divină cuprinde două părţi bine distincte: lumea spirituală nevăzută şi lumea văzută sau care cade sub simţuri.

Sub numele de lume nevăzută sau spirituală se înţeleg îngerii. Cuvântul înger este de provenienţă grecească ἄγγελος şi înseamnă „sol, crainic, vestitor". Cuvântul nu ne arată ce sunt îngerii, ci numai ce funcţie îndeplinesc ei, aceea de-a face cunoscută oamenilor voia lui Dumnezeu.

În relatarea biblică a creaţiei (Gen. 1, 1-2, 2), nu ni se spune anume când au fost creaţi îngerii, totuşi ea este cuprinsă în cuvintele: *„La început a făcut Dumnezeu cerul şi pământul"* (Gen. 1, 1). Expresia aceasta voieşte să ne spună că Dumnezeu a făcut tot ce există în afară de El, aşadar şi pe îngeri. Aşa a învăţat Biserica creştină totdeauna, căci aşa mărturiseşte ea în simbolul credinţei: *„Cred într-unul Dumnezeu, Tatăl Atotţiitorul, făcătorul cerului şi al pământului, văzutelor tuturor şi nevăzutelor"* (Art. 1).

La întrebarea, în ce zi a creaţiei au fost făcuţi îngerii, cum am amintit, Vechiul Testament nu ne răspunde. De aceea şi părerile scriitorilor ecclesiastici sunt împărţite. Unii spun că lumea îngerilor ar fi fost chemată la viaţă când a zis Dumnezeu: „să fie lumină"; alţii şi în special Vasile cel Mare[125], Grigore de Nazians[126], Ioan Hrisostom[127], Ambrozie[128], Ilarie[129] şi Ieronim[130], cred că îngerii au fost făcuţi înaintea creaturilor materiale, iar alţii[131] cred că spiritele curate au luat naştere odată cu substanţele lumii corporale. Această părere se sprijină pe Exod 20, 11: *„Căci în şase zile a făcut Dumnezeu cerul şi pământul, marea şi tot ce este în ele"*, precum şi pe Ben-Sirach *„Cel totdeauna nu a creat totul la un loc"* (18, 1).

---

[125] *Omilia primă la Exaimeron.*

[126] *Cuvântarea 38 şi 65.*

[127] *Liber I ad Stagir.*

[128] *Prefaţa la Psalmi.*

[129] *Cartea XII.*

b. Cu privire la natură şi fiinţă, îngerii apar ca fiinţe spirituale, înarmate cu cunoştinţă şi voinţă, ca şi spiritul omului, totuşi cu diferenţa că ei posedă aceste puteri într-un grad mai înalt decât omul:

„Domnul meu este aşa de înţelept, ca un înger al lui Dumnezeu, căci El ştie totul pe pământ", a zis femeia către regele David (II Sam. 14, 20. Cf. 14, 17; 19, 27). Profeţii erau instruiţi de îngeri. În Psalmul 103, 20, îi vedem pe îngeri dotaţi cu putere mare, căci împlinesc liber şi conştient însărcinările divine: *„Lăudaţi pe Domnul, voi îngerii săi, voi vitejii Lui cei tari, voi cei care duceţi afară cuvântul Lui, ascultători ai glasului cuvântului Lui"*. Aici îngerii sunt descrişi ca puternici şi vitejii cei tari *(ghiborei coh).*

În toate pasajele Vechiului Testament, ei se arată ca fiinţe personale, nu numai ca personificări ale puterilor naturii, cum ar putea să se înţeleagă din Psalmul 104, 4: *„Tu din vânturi îţi faci îngeri, din flăcări pe slujitorii tăi"*.

Sub raport moral, îngerii se arată lumii şi sfinţi. De aceea, se formează şi un fel de zicală: *„a fi bun ca un înger" (tov chemalac Elohim).* De aceea, omul care s-a arătat bun din punct de vedere moral este comparat cu un înger (II Sam. 29, 9; 14, 17; 19, 27). Fiindcă în ce priveşte natura spirituală şi morală, îngerii stau mai aproape de Dumnezeu. Ei mai poartă şi numele de: „fiii lui Dumnezeu" *(Bâne Elohim)* Ps. 29, 1; 89, 7; Iob. 1, 6; 2, 1; 38, 7); „cei din cer" *(min hasamaim)* în contrast cu omul care este „de pe pământ" *(min haereţ)* Ps. 148, 1: „armata cerului" (Ezra 9, 6); „spirite" (Ps. 150, 6) sau în fine „sfinţi" *(Kedaşim).* Această sfinţenie nu este absolută ca cea divină, ci relativă; ea nici nu poate fi comparată cu cea dumnezeiască:

„Dacă n-are încredere Dumnezeu nici în slujitorii Săi, dacă El găseşte greşeli chiar la îngerii Săi... (Iov. 4, 18; cf. Iov 15, 15; Ps. 89, 7).

---

[130] *Epistola către Tit, cap. I.*

[131] Scholz P., *op. cit.*, p. 32.

c. Definiţia îngerilor se conturează din raportul lor cu Dumnezeu şi cu oamenii.

În legătură cu Dumnezeu, ei apar ca nişte *servi sau trimişi,* ca vestitori şi *împlinitori* ai voii sale. De aici şi numele lor de *melachim,* de la rădăcina *malac* nefolosită în cărţile Vechiului Testament. Se află însă în limba arabă unde, la a patra formă de conjugare, are sensul de a trimite, a „delega". Aşadar, îngerii sunt slujitori şi ambasadori. De altfel, în cărţile Vechiului Testament mai mult cu această însărcinare sunt aflaţi.

Definiţia îngerilor ca vestitori şi împlinitori ai voinţei lui Dumnezeu este exprimată în mod simbolic în multe pasaje ale Vechiului Testament. Aşa de exemplu, ei stau ca nişte sateliţi în jurul tronului lui Dumnezeu, apar în faţa scaunului Său, ca să primească porunci sau să dea socoteală de faptele lor:

„Am văzut pe Domnul stând pe scaunul Lui de domnie şi toată oastea cerurilor stând lângă El, la dreapta şi la stânga Lui" (I Regi 22, 19; cf. Iov l 6 2, 1; Ps. 89, 6-8).

În Psalmul 104, 4, după traducerea Septuagintei: *„Tu care faci pe îngerii Tăi spirite şi pe slujitorii Tăi pară de foc"* este exprimată părerea că Dumnezeu se serveşte de îngerii Lui, de servitorii Săi cereşti în acelaşi mod cum se serveşte de vânt, de furtună şi de foc, pentru ca să se descopere, să se reveleze oamenilor.

Îngerii laudă şi preamăresc pe Dumnezeu fără încetare. De aceea, foarte des sunt invitaţi spre lauda şi slăvirea numelui Său:

„Daţi Domnului, voi, fii ai lui Dumnezeu; daţi Domnului cinste şi laudă. Daţi Domnului cinstea cuvenită numelui Său, închinaţi-vă înaintea Domnului îmbrăcaţi cu podoabe sfinte" (Ps. 29, 1-2);

„Cerurile laudă minunile Tale, Doamne, şi adunarea sfinţilor credincioşia Ta" (Ps. 89, 6; cf. Ps. 103, 20; 148, 2).

În legătură cu omul, Dumnezeu utilizează pe îngeri, în special, pentru a sprijni pe cei pioşi:

„Căci El va porunci îngerilor Săi să te păzească în toate căile tale şi te vor duce pe mâini, ca nu cumva să-ţi loveşti piciorul de vreo piatră..." (Ps. 91, 11).

Când patriarhul Iacob venea întru întâmpinarea fratelui său Esau, i s-a arătat o ceată de îngeri, care fuseseră trimişi spre susţinerea lui (Gen. 32, 1)

Îngerii sunt cei care aduc rugăciunile oamenilor în fața lui Dumnezeu (Iov. 5, 1; Tobie 12, 12). Îngerii sunt cei ce au mijlocit inspirațiile profetice (I R. 13, 18), ei au dezlegat profeților taina viziunilor ce au avut (Zah. 1, 9; Dan. 8, 16; 9, 22) și tot ei au ajutat poporul ales să învingă pe dușmani (II Mac. 11, 6).

Doctrina despre îngeri, ca păzitori ai fiecărei persoane în parte, reiese atât din Psalmul 91, 11, citat mai sus, cât și din Tobie (5, 16-21), unde bătrânul Tobit, când își ia adio de la fiul său, îl încurajează cu cuvintele că un înger bun va călători împreună cu el. Dacă, pe de o parte, îngerii sunt mijlocitori, pentru ajutorul lui Dumnezeu față de oamenii pioși și buni, pe de altă parte, îngerii aduc peste oamenii răi pedepsele ordonate de Dumnezeul cel sfânt și drept. Din această cauză ei sunt numiți „îngeri ai calamității" *(malhcei raim)*. După cum vedea din Psalmul 78, 49, Yahweh a trimis asupra Egiptului toate cetele de *„îngeri ai necazului"*. Profetul Ezechiel (9, 1-8) vede cum îngerii răzbunării, în cap cu Malac-Yahweh, trimiși de Yahweh, își împlinesc datoria, lovind pe locuitorii orașului, cu necaz și suferință.

§ 15. Forma, numărul și ierarhia îngerilor

a. Când apar în fața oamenilor, îngerii au *formă* omenească (Gen. cap. 18 și 19; Dan. 9, 21; 10, 5). De aceea, li se atribuie părți ale corpului omenesc: vedere, brațe, mâini, ochi, gură, picior etc., sau acțiuni omenești cum, de exemplu, vorbire, mâncare, dormit etc. Cu privire la mâncare, îngerul Rafael arată lui Tobie că gustul mâncărurilor ce-i aduceau îngerii erau numai mâncăruri aparente (Tob 12, 19)[132].

De obicei, îngerii se înfățișează ca tineri frumoși, cum reiese din cartea Tobie 5, 5; 11, 14.

---

[132] Dacă în Înțelepciunea lui Solomon 16, 20 și în Psalmul 77, 25 citim că mana este numită „pâinea cerului" sau „mâncarea îngerilor", aceasta se spune nu pentru a arăta că îngerii mănâncă, ci pentru a exprima numai superioritatea și originea supranaturală a manei.

Deoarece sunt servitorii luminii, adică ai lui Dumnezeu, îngerilor li se atribuie însușiri simbolice. Așa, de pildă, în cartea Daniel îngerii au haine albe, membre ce strălucesc ca briliantele și o voce așa de tare, încât cel ce ascultă se pleacă la pământ. În II Macabei 3, 25 și 11, 8 ei apar în formă de foc de război și zburând. Îngerul Gabriel zbură către Daniel (Dan. 9, 22)..

b. *Numărul* îngerilor este nesfârșit de mare (Ps. 68, 18). În Daniel se spune că îngerii văzuți de profet erau de mii de mii, iar din Deuteronom 33, 2, ca și în Psalmul 68, 18, aflăm că îngerii erau miriade. Din cauza mulțimii lor, ei sunt numiți „oastea cerului" *(tseba hasamain)* sau „oștile lui Yahweh» (Ps. 103, 21; 148, 2. Cf. și Apoc. 14, 6; 19, 187). Această reprezentare a îngerilor ca o oaste cerească se află în Vechiul Testament din timpurile patriarhale, până la ivirea Evangheliei. Aceasta o face și Evanghelia ca să ne dea despre Dumnezeu imaginea gloriei și atotputerniciei Sale, sub figura unui conducător puternic, înconjurat de o numeroasă oaste războinică. Patriarhul Iacob numește pe îngerii care i se arată, o „tabără a lui Dumnezeu" *(mahane Elohim)*. Servul lui Eliseu, la ruga profetului, vede muntele plin de hamuri și căruțe de foc, iar conducătorul lor este luat drept înger (II Regi 6, 17). Profetul Ioel roagă pe Yahweh să pogoare pe vitejii săi *(gheboreica,* Ioel 4, 11) contra neamurilor războinice adunate. Din această reprezentare a îngerilor ca războinici, înțelegem de ce ei, în bisericile creștine, sunt pictați cu arme strălucitoare în mâini[133]. După cum ostile pământești ale oamenilor au în capul lor un șef *(sar),* tot așa și ostile cerești ale îngerilor au o căpetenie. Acesta este Malac-Yahweh (Ios. 5, 14).

c. În cărțile Vechiului Testament n-avem o ierarhie a îngerilor, așa cum, de pildă, o întâlnim în cartea apocrifă Enoch sau în Noul Testament. Dar în cărțile scrise în epoca exilică și după aceea întâlnim totuși o ierarhie. Cea mai des amintită este cea a conducătorilor *(sărim)* sau arhanghelilor. Aceștia înconjură tronul lui Dumnezeu (Tob. 12, 15); reprezintă acolo toate împărățiile și neamurile de pe pământ (Dan. 10, 13-20); sunt trimiși să ajute pe cineva pe pământ (Tob. 3, 17) și aduc rugăciunile oamenilor în fața lui Dumnezeu (Tob. 12, 12). În Tobie 12, 15 citim: *„Eu sunt Rafael unul*

---

[133] Scholz P., *op. cit.*, p. 39.

din cei şapte îngeri care duc rugăciunile celor cucernici şi intră în faţa slavei celui sfânt". De aici rezultă că numărul căpeteniilor îngereşti este de şapte. Dintre aceştia şapte, cunoaştem numele numai la trei:

1. *Michael* („Cine este ca Dumnezeu»). Din Daniel (10, 10-21), Michael apare ca susţinător şi îngerul păzitor al poporului israelit, din care cauză este numit prinţul îngerilor *(hasar hagadol)* Dan. 12, 1. La judecata viitoare va executa poruncile lui Dumnezeu (Enoch 90, 20-21). În Noul Testament el prezintă rugile sfinţilor înaintea lui Dumnezeu (Apoc. 1, 1; 4, 5; 8, 2). În capitolul 20 din cartea Enoch (versiunea etiopeană), Michael apare ca al patrulea între cei şapte îngeri căpetenii care sunt: Uriel, Rafael, Raguel, Michael, Suriel, Gabriel şi Remiel. Dintre aceşti şapte, patru îi găsim îndeosebi menţionaţi căpetenii: *Michael, Rafael, Gabriel* şi *Fanuel* (Enoch 40, 71 vers. etiop.), altă dată sunt arătaţi: *Michael, Uriel, Rafael* şi *Gabriel* (Enoch 91 vers. etiop.)

Michael este socotit mediatorul prin care a fost dată Legea. Lucrul acesta este descris de cartea apocrifă Apocalipsa lui Moise (cap. I.)

2. *Gabriel* („puternicul lui Dumnezeu sau omul lui Dumnezeu"). Numele acestui înger apare de două ori în cartea Daniel, unde ni se vorbeşte de viziunile acestui profet. Prima dată explică simbolul berbecului şi taurului, ce prefigurau împărăţia mezilor şi grecilor (Dan. 8, 16), iar a doua când comunică lui Daniel profeţia celor patruzeci săptămâni de ani.

3. *Rafael* („Dumnezeu vindecă"). Este menţionat în cartea Tobie sau Tobit. Sub formă umană şi sub numele de Azaria, acest înger însoţeşte pe tânărul Tobie în călătoria sa, fiindu-i ghid şi sfătuitor. După cum singur a comunicat, Rafael este unul din cei şapte îngeri mari care stau în faţa lui Dumnezeu (Tob. 12, 15). După cum reiese din întreaga istorisire a cărţii Tobie, Rafael era un înger tămăduitor de boli şi suferinţe.

În afară de aceşti trei îngeri, cărţile canonice şi necanonice ale Vechiului Testament nu mai amintesc nici un nume de înger.

§ 16. Cherubimi şi serafimi

Alături de cei trei arhangheli amintiţi mai sus, Vechiul Testament pomeneşte de o altă serie de îngeri numiţi cherubimi şi serafimi, despre care s-a discutat atâta în secolul trecut, cu privire la monoteismul religiei lui Israel.

1. *Cherubimii.* După cele ce constatăm în pasajele unde este vorba de ei nu putem preciza forma sub care existau, în Geneză 3, 24, unde sunt mai întâi întâlniţi, apar ca păzitori ai paradisului, unde, cu sabie de foc păzeau calea spre pomul vieţii. Din acest pasaj, putem conchide cu probabilitate că forma cherubimilor era concepută după analogia formei omului. Ceva mai clar ni se înfăţişează figurile exterioare ale cherubimilor în chipurile ce împodobeau arca alianţei şi templul lui Solomon. În Sfânta Sfintelor, pe placa de deasupra Arcei Alianţei se aflau doi cherubimi de aur, câte unul la fiecare cap, cu feţele întoarse către acoperământul arcei. Ei aveau aripile desfăcute şi umbreau cu ele acoperământul arcei. În afară de aceşti doi, se mai aflau chipuri de cherubimi şi pe perdeaua ce despărţea Sfânta Sfintelor de Sfânta (aşa se numeau cele două încăperi ale cortului sfânt şi mai târziu ale templului, Ex. 26, 1; 36, 8). Ca şi în tabernacol sau cortul sfânt, aşa şi în templul lui Solomon, peste arca alianţei, se aflau doi cheruvimi, numai că în aceasta din urmă (templu) forma lor era cu mult mai mare şi mai impunătoare, deoarece înălţimea fiecăruia măsura zece coţi, iar lungimea unei aripi cinci coţi (I Regi 6, 23). Chipurile cherubimilor, pe care Solomon le încrustase pe zidurile interioare ale templului (I Regi 6, 32-35) şi cu care erau împodobite cele zece mari vase mobile din faţa templului (I R 7, 29-36) aveau aceeaşi înfăţişare (presupunem) ca şi chipurile de pe covoare şi de pe perdeaua de la intrarea în Sfânta Sfintelor.

Mult mai detailată este descrisă forma cherubimilor din viziunea proorocului Ezechiel (cap. 1-10). Aici, apar cu câte patru aripi, din care două pentru acoperirea capului, iar două pentru zburat. Aici, cherubimii au mâini care se aflau sub aripi, picioare încovoiate ca la taur şi patru feţe, astfel în faţă aveau figura unui om, în spate aveau faţa de vultur, în partea stângă faţă de bou, iar în partea dreaptă o faţă de leu. Întreg trupul cherubimilor spatele, mâinile și aripile erau pline de ochi (Ez. 10, 12). Înfățișarea acestor ochi era a unor cărbuni aprinși ori facle arzătoare (Ez. 1, 13) și răsunetul aripilor se putea auzi până departe (Ez. 10, 4 –5).

Cu toată această stranie alcătuire, cu împrumut de la animale și păsări (idei foarte căutate de lumea orientală veche), forma cherubimilor este și rămâne tot cea omenească, căci Ezechiel spune clar: *„după chipul lor aveau figuri omenești"* (Ez. 1, 15).

Până în timpul nostru, nu s-a ajuns să se cunoască originea cuvântului cherub. Unii au spus că taurii înaripați ai asirienilor s-au numit Kuirubi[134] și deci cherubimii din Vechiul Testament sunt un împrumut din Asiria. Dar mai târziu, s-a demonstrat că în inscripțiile cuneiforme, numele care corespunde ebraicului *cherub* nu se poate dovedi că a fost folosit pentru a desemna taurii înaripați, nici despre chipurile înaripate (oameni sau animale) ce se află sculptați sau pictați pe ambele părți ale arborelui cel sfânt[135]. Cuvântul *cherubim* nu se poate explica nici prin faptul relevat de Gunckel[136] că, în inscripțiile asiriene ce s-au aflat în Susa, taurii înaripați purtau numele de Karibati. Deoarece cuvântul asirian *Karabu* înseamnă „a favoriza, a arăta interes pentru cineva", poate că termenul Kerubim să indice spiritele care favorizau pe oameni sau onorau pe Dumnezeu. Dar asiriologul Fr. Delitzsch preferă altă etimologie[137]. El spune că adjectivul asirian *Kurubu* înseamnă „mare, pugiernic", așa că prin cuvântul kirubu, zeii asirienilor și babilonienilor cu forma de taur se numesc „cei mari și cei tari". Dacă lucrul acesta este just, atunci prin kerubim pot fi înțeleși cei mari și cei puternici[138]. Asirologii contemporani ca Meissner și Kmosko fac legătură între cuvântul kerubim și kuribi aflate pe o inscripție din Kala Sergat (fosta cetate Așur), și cred că kerubim erau niște spirite sau genii cu care de obicei se împodobea intrarea templelor și

---

[134] Lenormant F., *Les origins de l'histoire I*, 118, apud Tarnavschi, *op. cit.*, p. 411.

[135] Zimmesn H. în *Die Keilschriften und das Alte Testament*, 3 Aufl., p. 529, 623.

[136] Gunckel H., *Die Genesis übersetzt und erklärt*, ediția 1902, p. 25.

[137] Delitzsch F., *Assyrisches Handworterbuch*, Berlin, 1896, p. 352.

[138] Dellmann A., *Die Genesis*, 4 Aufl., p. 81; Nikel J., *Genessis und Keilschriftforschung*, Breslau, 1904, p. 160.

palatelor regale. König[139] este de părere că termenul de Kerub înseamnă „apariție strălucită". Această explicație pare multora ca cea mai probabilă. Deși din noțiunea de „apariție strălucită", nu se poate deduce forma cherubimilor, totuși mai toți acceptă figura omenească.

În mult discutata problemă a cherubimilor s-a afirmat că ei erau niște simboluri ale lui Yahweh[140]. Cei care au combătut această părere au argumentat că peste tot în Vechiul Testament cherubimii sunt descriși ca purtători ai tronului divin. Dacă ar fi personificări sau simboluri ale lui Yahweh, prin aceasta s-ar fi umilit maiestatea divină. Dumnezeu s-ar fi prosternat în fața Sa însăși. Pe de altă parte, înfățișarea cherubimilor ar sta în contradicție cu dispoziția și porunca lui Yahweh de a nu i se face nici un chip sau asemănare.

S-a mai susținut că cherubimii sunt reprezentanți ori simboluri ale viețăților făcute cel mai perfect în creația divină care servesc pe Dumnezeu, îl slăvesc și îl laudă. Ele nu sunt considerate creaturi reale, ci numai forme ideale care în combinația lor reprezintă și simbolizează viața creată, în desăvârșirea ei cea mai înaltă. Această părere s-a dovedit incorectă, fiindcă cherubimii sunt ființe create real și sunt chiar îngeri, căci după Geneza 3, 24, Dumnezeu a pus cherubimi cu săbii de foc să păzească intrarea paradisului și i-a înștiințat că slujba lor este să păzească calea către pomul vieții și să oprească pe omul care ar voi să pătrundă aici. Cu acest pasaj, în care cherubimii apar ca ființe personale și lucrătoare, nu se potrivește deloc concepția de cherubimi numai ca alegorii ori simboluri ale vieții create desăvârșit. Apoi, profetul Ezechiel numește cherubimii *chaiot,* adică ființe create și însuflețite, cărora le atribuie un spirit *(ruah),* căci în capitolul 1, 12-20 zice despre ele: *unde spiritul* (ruah) *era îndreptat să meargă, mergeau și ele".* Pe de altă parte, cherubimii Vechiului Testament se întâlnesc și în Noul Testament, în cele patru ființe ce stau în jurul tronului lui Dumnezeu și sunt descrise de Ioan Evanghelistul în Apocalips 4, 6-8. Aceste patru ființe, a căror formă corespunde foarte bine cu cea a cherubimilor din Vechiul Testament, încât identitatea lor nu poate fi tăgăduită, nu trebuie concepute ca alegorii sau numai forme ideale, fiindcă în acest caz ar fi desfiinţaţi cei douăzeci şi patru de bărbaţi, care nu pot fi consideraţi ca fiinţe simbolice, deoarece acei bătrâni unesc glasul lor cu cel al cherubimilor.

---

[139] König E., *Hebräisches und aram. Wörterbuch zum A. T.*, 4 Aufl., Leipzig, p. 188.

[140] Scholz P., *op. cit.*, p. 42.

De asemenea, în Apocalipsă (5, 11; 7, 11) cherubimii apar alături de toţi îngerii şi de cei bătrâni la tronul lui Dumnezeu, rugând şi lăudând pe Domnul.

În Liturghia creştină ne întâlnim la tot pasul cu cheruvimii, ca făcând parte din cetele îngereşti şi încă din prima triadă[141]. Iată ce citim la Liturghia Sf. Vasile al Cezareii, la rugăciunile de dinaintea sfinţirii Darurilor: „...Toată făptura Ţie îţi slujeşte... Că pe Tine Te laudă îngerii, Arhanghelii, Scaunele, Domniile, Începătoriile, Stăpâniile, Puterile şi Cheruvimii cei cu ochi mulţi."

La sinodul al şaptelea ecumenic din Nicea (787), în şedinţa a patra, au fost citite pasajele biblice şi patristice, cu privire la cinstirea icoanelor şi sfinţilor. Pasajele biblice citite au fost:

a. Exod 25, 17-22 şi Numeri 7, 89, care vorbesc despre cherubimii de pe arca alianţei şi de pe tronul slavei;

b. Pasajele din Ezechiel cu privire la cheruvimii cu feţe omeneşti pe care profetul i-a zărit în viziunea pe care a avut-o despre templul nou (Ez. 1, 5 sq.; 10, 1 sq.; 41, 18);

c. Evrei 9, 1-5 în care apostolul Pavel vorbeşte de cortul sfânt şi de obiectele ce se aflau într-însul şi anume: vasul cu mană, toiagul lui Aaron, tablele Legii şi de cherubimii ce umbreau tronul slavei.

După citirea acestora, patriarhul Tarasie, care ocupa scaunul prezidenţial, în vorbirea sa despre cherubimii Vechiului Testament a arătat că ei au avut faţă omenească, la fel ca toţi ceilalţi îngeri, ori de câte ori au apărut oamenilor. După mărturia Sfintei Scripturi, ei au avut configuraţia de om. Moise şi i-a imaginat aşa cum i-a văzut pe munte (Ex. 25, 40). Această mărturie a lui Tarasie şi a sinodului VII, chiar dacă este indirectă şi ocazională, totuşi este de mare importanţă pentru concepţia Bisericii primare despre cheruvimi ca îngeri.

2. *Serafimii.* Serafimii ca fiinţe îngereşti sunt amintiţi numai în Isaia 6, 2-7. În viziunea sa, profetul îi vede ca pe nişte slujitori ai

---

[141] Dogmatica Bisericii Orientale are împărţite în nouă clase cetele îngereşti, astfel: Scaunele, Heruvimii, Serafimii, Stăpâniile, Domniile, Puterile, Îngerii, Arhanghelii şi Începătoriile.

sanctuarului ceresc. În descrierea lui Isaia apar ca nişte fiinţe cereşti, asemenea cherubimilor şi care, stând în jurul tronului divin, laudă şi preamăresc slava lui Dumnezeu, grupaţi în cete sau coruri. Figura lor este cea omenească, deoarece au două mâini şi două picioare, în plus au şase aripi, din care cu două zboară, cu două îşi acoperă faţa şi cu două îşi acoperă picioarele, spre a nu fi văzute, în semn de respect faţă de cel Atotputernic.

Ca şi pentru termenul de cherubimi, s-a arătat şi s-a discutat mult asupra originii şi însemnării cuvântului *serafim.* Unii au dedus acest cuvânt de la rădăcina *saraf* „a arde", şi deşemnează pe serafimi ca pe *„malachei eş"* „îngeri de foc"[142], deoarece ei, ca şi cherubimii luminează ca focul (Ez. 1, 13). În contra acestei însemnări ar sta faptul că *saraf* are numai sensul de „a arde, a consuma ceva" dar nu şi pe cel de „a străluci, a lumina", idee cerută de noţiunea de înger.

Gesenius[143] face legătura între *serafim* şi cuvântul *saraf* „şarpe". El şi-i imaginează pe serafimi ca pe nişte sfincşi care, pe lângă aripile păsărilor şi picioarele omului, ar fi avut şi un cap de şarpe şi de aceea ar fi fost numiţi serafimi. Numai că descrierea lui Isaia nu-i arată deloc a avea înfăţişarea de şarpe. Împotriva ideii lui Gesenius pledează întreg spiritul teocratic şi toată pietatea lui Isaia, care nu putea să aşeze în jurul tronului ceresc tocmai figuri de şarpe, aşa de evitate de evrei, căci erau înfăţişările zeilor sau baalilor canaaniţi. În săpăturile făcute în localitatea Beisan lângă Marea Tiberiadei între anii 1928-1930, s-a găsit statueta în formă de şarpe a unui asemenea idol canaanit.

Părerea cea mai acceptabilă ar fi să punem cuvântul serafim în legătură cu arabul *saraf* „nobil, proeminent". În acest caz serafimii ar fi îngerii cei mai proeminenţi dintre cetele cereşti, întâii stătători ai acestor cete.

Aripile şi zborul serafimilor, ca şi ale cherubimilor, sunt simboluri ale promptitudinii cu care îngerii execută ordinele lui Dumnezeu. În Orient, a-şi astupa faţa şi picioarele indica semn de respect. Cele şase aripi au fost interpretate în sens alegoric astfel: cu două aripi ei acopereau misterul divinităţii eterne, cu alte două misterul umanității Fiului lui Dumnezeu, voind a ne face să înțelegem prin aceasta că și ființele cerești cele mai sublime sunt incapabile să pătrundă în profunzimea acestor mistere[144].

---

[142] Scholz P., *op. cit.*, p. 46.

[143] Gesenius W., *Comentar la Isaia*, cf. Scholz P., *op. cit.*, p. 48.

§ 17. Demonologia Vechiului Testament

1. Doctrina despre Satan

a. **Satan**. După cele ce desprindem din cărțile Vechiului Testament, rezultă că evreii au avut credința în spiritele rele, ca niște ființe protivnice acțiunii dumnezeiești în lume. Chiar din primele pagini ale Sfintei Scripturi (Gen. 3, 1 sq.) apare șarpele, care ispitește pe Eva să împingă la păcat și pe Adam, păcat ce a avut urmări atât de nenorocite. Putem afirma, deci, că poporul israelit a avut ideea spiritelor rele. Autorii cărților Vechiului Testament vorbesc când de un spirit aparte, anumit, când de mai multe spirite rele. Când ei vorbesc de un singur spirit rău, sau un spirit rău în general, atunci ei îl numesc *Satan*.

Din însăși însemnarea cuvântului „satan", reiese caracterul ființei sale de spirit, căci cuvântul Satan este derivat de la radicalul „a dușmăni", a persecuta, a fi contra" (Ps. 38, 21; 109, 4-20, 29), asemănându-se în această privință cu cuvântul grecesc διάβολος, derivat de la διαβάλειν – „a fi împotrivitor, vrăjmaș", deci este cel care instigă la rău pe oameni, îi reclamă și-i pârăște la Dumnezeu (Iov 1, 7 sq.). Cuvântul Satan chiar a fost derivat de la rădăcina „a alerga încoace și încolo", „a se întoarce, a informa", cum găsim descris pe Satan în cartea Iov și unii autori[145] au voit să-l numere pe prințul spiritelor rele printre îngerii buni ai lui Dumnezeu *(bnei Elohim)*, în acest caz Satan fiind un informator ce venea cu știri din toată lumea (περιοδευτής). Numai că această derivare este foarte forțată, căci de la rădăcina *șut* nu se poate forma un

---

[144] D'Allioli J. F., *Nouveau commentaire...sur tous les livres des divines Ecritures*, trad. d'allemand par Gimarey, cd. 7, vol. 4, Paris, 1883, p. 451.

[145] Herder, Eichhorn, Hirzel ș.a., apud Scholz p., *op. cit.*, p. 51.

nume Satan, iar pe de altă parte însemnarea pe care Satan o are în cărțile Vechiului Testament nu concordă deloc cu cea a verbului *șut*. Peste tot în Vechiul Testament, Satan apare ca vrăjmașul lui Dumnezeu (II Sam. 19, 22).

În toate pasajele în care se află cuvântul Satan, el apare ca o făptură rea, căci se împotrivește îngerilor buni și este dușmanul oamenilor evlavioși și chiar al lui Yahweh.

Cum am amintit mai sus, Geneza ni-l prezintă pe Satan ca autor al răului, care înșală pe strămoșii genului uman, deci autorul răului în lume (Gen. 3, 1 sq.). Ca ființă rea, care nu lucrează decât împotriva binelui, căci tot ce a făcut Dumnezeu în univers „a fost bun", ni se înfățișează Satan și în cartea Iov (l, 7-12; 2, 1-7), deoarece nu face altceva decât îl încearcă pe dreptul Iov, producându-i necaz și suferință. Cartea Iov ne spune că Satan a venit înaintea lui Dumnezeu, printre ceilalți îngeri buni, ca să capete permisiunea să-l păgubească pe piosul Iov. De aici desprindem că, după cum Satan este primul autor al păcatului strămoșilor omenirii, tot așa și în rândul întâi, el este autorul a toată durerea și amărăciunea din lume, deoarece chiar de la începutul ei, Satan a primit permisiunea să seducă pe oameni la păcat și de aici să le aducă nenorociri. Dacă în Iov (l, 12; 2, 6), la cererea lui Satan, Yahweh consimte să-l supună pe Iov la necazuri, prin aceasta Biblia se exprimă că Dumnezeu numai îngăduie suferințele pe care Satan vrea să le aducă peste Iov, fiindcă El a decis să pună la încercare credincioșia lui Iov. Pe de altă parte, dacă Satan apare odată cu îngerii buni în fața lui Dumnezeu, lucrul se datorește numai felului de istorisire poetico-simbolic al cărții[146].

În cartea II Samuel (19, 22), David compară pe fiii lui Zernia, ce-l invită pe rege să ucidă pe Simei, cu Satan, în calitatea sa de ispititor și înșelător: *„Ce am eu de-a face cu voi, fii ai lui Zernia, că astăzi îmi sunteți potrivnici"* (leșatan).

După I Chronici, Satan a fost contra lui Israel, căci l-a ispitit pe David să numere poporul. Prin această acțiune, Satan ațâță pe David spre păcat, fiindcă a trezit în el sentimentul supus pedepsei, al orgoliului, egoismului și al dominației, păcat care l-a condus la numărătoarea poporului.

---

[146] Reinke J., *Beiträge*, cf. Scholz P., *op. cit.*, p. 51.

În Zaharia 3, 1 îl întâlnim pe Satan ca un vrăjmaş şi calomniator al comunităţii israelite, a cărei legătură cu Dumnezeu, el voia s-o rupă (3, 2), chiar dacă până la urmă el nu poate s-o sfărâme.

În Sirach 21, 27 citim: *„Dacă necredinciosul blestemă pe Satan se blestemă pe el însuşi"*. Aceste cuvinte vor să spună că dacă omul blestemă pe Satan ca autor al păcatelor sale, blestemul îl ajunge pe el singur, deoarece omul are îndatorirea să se opună ispitelor lui Satan. Fiindcă în acest pasaj din Sirach este vorba despre Satan în general, credem că el, Satan, era recunoscut de către israeliţi, tot în general, ca autor al răului, ca ispititor[147].

În cartea Înţelepciunea lui Solomon 2, 24, Satan (διάβολος) este zugrăvit ca cel rău, care pizmuieşte pe omul creat de Dumnezeu nemuritor şi de aceea, l-a împins spre păcat şi a adus moartea în lume:

„Prin pizma diavolului moartea a intrat în lume şi cei care sunt de partea lui vor ajunge s-o cunoască" (moartea) (Înţ. 2, 24).

2. **Demonii.** Printre celelalte spirite rele în afară de Satan, Vechiul Testament aminteşte de unul pe care-l numeşte Azazel. Pasajele în care este menţionat sunt Levitic (16; 8, 6; 10 şi 26), unde este vorba de cei doi ţapi care se aduceau la templu, în Ziua împăcării *(Iom hachipurim)*, unul pentru Yahweh şi altul pentru Azazal:

„Şi ţapul peste care cădea sorţul pentru Azazel, trebuia să fie aşezat în faţa lui Yahweh, viu, să-l ierte şi apoi era trimis lui Azazel în pustie" (Lev. 16, 10);

„Şi cel care ducea ţapul pentru Azazel, trebuia să-şi spele hainele şi să-şi scalde trupul în apă şi numai după aceea să intre în tabără" (Lev. 16, 26).

Explicările după care sub numele de Azazel trebuie să înţelegem altceva decât pe Satan sau un duh rău sunt fără temei[148].

a. Părerea după care Azazel trebuie să fie însuşi ţapul căruia, după ceremonia de la templu, i se dădea acest nume[149]. Toţi aceştia ajung la această părere făcând filologia cuvântului Azazel: *az* – „capră" şi *azal* – „a duce departe". Dar contra acestei păreri militează, pe de o parte, însemnarea lui *az* care, ca şi corespondentul său arab şi siriac, totdeauna a însemnat *capră*, niciodată ţap. Pe de altă parte, este faptul că în Levitic 16, 10 se face diferenţă netă între ţap şi Azazel, fiindcă ţapul trebuie trimis lui Azazel, iar în Levitic 16, 26, termenii *Yahweh* şi *Azazel*, ca şi ţapul pentru Yahweh şi ţapul pentru Azazel, sunt ceva foarte distinct.

b. Părerea după care Azazel trebuie să indice un *loc*, fie un munte[150], fie un loc în pustie, trebuie şi ea respinsă, fiindcă şterge diferenţa dintre Yahweh şi Azazel, deoarece în versetul 10, unde avem deja cuvântul pustie, ar da naştere la o tautologie nemaipomenită. Pe de altă parte, nicăieri Vechiul Testament nu ne aminteşte despre un munte sau un vârf, care să fi purtat numele de Azazel.

c. Părerea că Azazel ar fi un nume abstract, rezultat din forma pealpal de la verbul *azal* „a îndepărta, înlătura", are contra ei nu numai pe comentatorii vechi[151], dar este şi contra legilor limbii căci Azazel nu poate fi un nume abstract, ci un adjectiv. Această părere contrazice şi textul. Traducerea locului Lev 16, 8: „Aaron trase un sorţ pentru Yahweh şi un sorţ pentru *„depărtarea completă"*, căci aceasta ar fi însemnarea numelui abstract căpătată din *azal*, ar fi nepotrivită, fiindcă sorţul nu poate şi nici nu trebuie să fie îndepărtat.

În consecinţă, părerea care se apropie cel mai mult de adevăr este că Azazel este o fiinţă personală, este un demon sau spirit rău. În sprijinul acestei păreri avem mărturia tradiţiei, căci chiar traducătorii Septuagintei au redat pe Azazel cu τῷ ἀποπομπαιῷ. Mărturia lor este preţioasă, deoarece ei au trăit într-un timp în care ritualul cu cei doi ţapi aduşi la templu în Ziua împăcării era încă în uz. Cuvântul ἀποπομπαιος – „cel ce duce departe", este mai mult decât ἀποιροπαιος; sau decât ἀλεξικακος – „deus averruncus" (zeul îndepărtat) un demon prin care erau iertate păcatele[152]. Chiar şi traducătorii Septuagintei au pentru Azazel expresia ἀποπομπῇν (versetul 10) şi εἰς ἄφεσιν (v. 26). Numai că primul termen arată în ce sens trebuie luat ultimul și anume cu sensul de: *„îndepărtarea relelor"*[153], care se realizează prin aceea că țapul e trimis lui ἀποπομπαίος. Din traducerea Septuagintei, care nu este destul de lămurită, nu este ușor să cunoaștem dacă ea a înțeles un îndepărtat iertător al păcatelor, bun sau rău. Totuși se poate susține „că părerea Septuagintei nu diferă de cea care stăpânea lumea iudeilor din Palestina. Iudeii din Țara Sfântă socoteau pe Azazel ca o ființă rea, ca Satan sau ca primul dintre demoni. Lucrul acesta îl știm din cartea Enoch (8, 1; 10, 12; 13, 1 sq.; 19,9) și din mulți rabini vechi"[154]. Gnosticii numeau Satan pe Azazel, cum reiese dintr-o poemă despre Marcu, un discipol al lui Valentin, pe care ne-o comunică Epifanie al Ciprului[155]. Tot în acest mod marele Origen[156] ni-l lămurește pe Azazel. El identifică pe diavol cu șarpele din paradis.

---

[147] Scholz P., *op. cit.*, vol. II, p. 52.

[148] Ibidem, p. 53.

[149] Astfel face Symach care redă pe Azazel prin "ţapul care pleacă". Akila îl redă prin "ţapul trimis". Talmudul (Tratatul yoma, cap. 4, 2 şi 6, 1) îl redă prin "ţapul emisar".

[150] Au spus că Azael înseamnă "munte", Targumul Pseudoionatan şi Saadia. După Aben-Ezra, yarchi ş.aş., muntele acesta ar fi în apropiere de Sinai.

[151] Apud Scholz P., *op. cit.*, p. 54.

[152] *Polux*, cartea V, cap. 26. Apud Scholz P., *op. cit.*, p. 54.

Azazel este o ființă personală rea. Lucrul acesta ni-l arată:

a. Starea de opoziție dintre Yahweh și Azazel. După cum știm din ceremonia ce se oficia, cu ocazia Zilei împăcării, când se aduceau cei doi țapi și se aruncau peste ei sorții, ca să se vadă care țap îi cade lui Yahweh și care lui Azazel, atât Yahweh cât și Azazel stau față în față, ca două ființe reale și personale, nu simbolice. Dacă Yahweh este Dumnezeul cel bun și drept, urmează de la sine că Azazel este ființa personală cea rea.

b. Cum reiese din alte locuri ale Sfintei Scripturi, pustia în care era dus țapul pentru Azazel era socotită ca sediul și locul de popas al spiritelor rele (Baruch 4, 35; Is. 13, 21; 34, 14), în Noul Testament și anume în Mat. 12, 43 citim: *„Duhul necurat când a ieșit din om, umblă prin locuri fără apă (pustii), căutând odihna pe care n-o găsește"* (Cf. Apoc. 18, 2).

Dacă sub numele de Azazel nu se înțelege Satan sau alt spirit rău, atunci nu mai înțelegem pentru ce țapul era mânat direct în pustie.

c. Chiar filologia cuvântului Azazel pledează pentru însemnarea de duh necurat sau Satan. Cuvântul Azazel trebuie derivat de la cuvântul *azal*, neîntâlnit în textul ebraic, dar aflat în arabă[157] cu sensul de „a îndepărta, a înlătura". În acest caz, Azazel este „despărțitul" sau „îndepărtatul cu totul". Ultimul sens este foarte potrivit pentru Satan, care este un spirit rău și locu iește în locurile pustii și ascunse.

d. Din împlinirea ritualului consacrat sărbătoarei Zilei împăcării, vedem că scopul final al acestei ceremonii, care era iertarea completă a tuturor păcatelor, concordă cu ideea că Azazel era un spirit rău, care-și avea sediul în pustie: jertfirea unui țap lui Yahweh însemna ispășirea păcatelor comunității, iar ducerea în pustie a țapului al doilea, încărcat cu păcatele întregului popor (Lev. 16, 21), arată în chip simbolic scăparea desăvârșită de păcate, deoarece păcatele erau întoarse iar la acela de la care ieșiseră, la origine, la duhul cel rău, vrăjmașul oamenilor, care-i îndeamnă la călcarea ordinii stabilite de Dumnezeu[158].

În cărțile Vechiului Testament, în afară de numele de Azazel mai găsim pe spiritul mincinos *(ruah șeker)* cum se numește singur (I Regi 22, 21-23; II Chr. 18, 20-22) și pe cel de *Asmodeu.* Sub numele de Asmodeu, în cartea Tobie întâlnim un spirit rău care ucide pe cei șapte soți ai Sarei, fiica lui Raguel, dar până la urmă este alungat de tânărul Tobie, după ce i se arată îngerul Rafael. Îngerul Rafael îl leagă pe Asmodeu în pustia Egiptului de sus, așa că de acum înainte demonul nu mai poate vătăma pe nimeni. În Talmud[159] și în scrierile rabinice[160] *Asmedai* sau *Asmadai* apare ca un spirit rău, ca prinț al demonilor *(melek hasmedim)* sau ca Satan. Pe cât se vede, numele este semit și derivat de la *samad* care, în forma hifil înseamnă „a distruge, a nimici" și nu de la persanul *asmudan* – „a tenta, a ispiti" cum s-a propus[161] de unii. Deci Asmedai înseamnă „pustiitor, distrugător"[162].

Vechiul Testament ne mai amintește și de alte spirite rele în afară de Satan și ceilalți pomeniți mai sus. Ele n-au numiri speciale și sunt indicate cu numele generic de demoni, adică ființe supraumane, însă rele. Toți acești demoni alcătuiesc la un loc împărăția lui Satan (Baruch 4, 35). După cum desprindem din cărțile Vechiului Testament, puterile cinstite de păgâni ca dumnezei, aici sunt zugrăvite ca spirite rele sau demoni. Vechiul Testament îi numește pe acești idoli sau zei ai păgânilor *sedim* (de la *sud* – „a violenta, a devasta"), deci idolii păgâni sunt spiritele rele care, în fond nu, sunt decât niște distrugători sau pustiitori (Deut. 32, 17; Ps. 106, 37)[163]. Toți vechii traducători ca: Septuaginta, Syriaca, Onkelos, Ionathan, Targuma Ierusalim, Fericitul Ieronim, Saadia și Pentateucul Samaritean, în mod unanim redau termenul de *ședim* prin „demoni" când vorbesc de versetul Deut. 32, 17: „ei sacrificau șadimilor care nu sunt dumnezei".

---

[153] Iosif Flaviu, *Antichitățile iudaice*, III, X, 3.

[154] Neinke J., *op. cit.*, p. 286, apud Scholz P., *op. cit.*, p. 55.

[155] Epifanie, *Adversus Haereses*, liber VI.

[156] Origen, *Contra lui Cels*, cartea VI.

[157] Azazel aparține cuvintelor ce reduplică consonanta a doua și a treia, obținând o însemnare intensivă, adică mai puternică.

[158] Hengstenberg H., *Christologie...*, vol. I, p. 37, apud Scholz P., *op. cit.*, p. 56.

[159] *Tratatul Gittin*, folio 68a.

[160] *Targumul la Ecclesiast*, I, 12.

[161] Reusch J., *Das Buch Tobias*. Propunerea a fost făcută de Reland. Cf. Scholz P., *op. cit.*, p. 57.

[162] Fenomenul lingvistic este același ca și la cuvântul *Abadon* (Apoc. 9, 11).

În Septuaginta și Vulgata, în Psalmul 96, 5, cuvântul folosit de textul ebraic pentru a indica pe idolii păgâni *(elilim)* este tradus cu δαιμονια. Ebraicul „Baal" este tradus în Septuaginta (Is. 65, 10) cu grecescul δαιμόνιον. În cartea necanonică Baruch citim: *„Voi ați mâniat pe Ziditorul vostru, căci ați jertfit demonilor și nu lui Dumnezeu* (Baruch 4, 7).

Rabinii și talmudiștii, prin cuvintele *șed* și *seid,* înțeleg un spirit rău[164]. Această concepție cu privire la zeitățile păgâne este desemnată de Noul Testament ca fiind justă, căci în Faptele Apostolilor 16, 16 demonul ce stăpânea tânăra din Filipi este numit „duh pitonicesc" (spirit rău, necurat), iar în I Cor. 10, 20-21 Pavel spune: *„Păgânii jertfesc demonilor și nu lui Dumnezeu. Eu nu voiesc ca voi să aveți comuniune cu demonii. Voi nu puteți bea paharul Domnului și paharul demonilor; voi nu puteți participa la masa Domnului și la masa demonilor"* (Cf. Apoc. 9, 20). Nu este de mică importanță că în Noul Testament denumirea ce se întâlnește, adesea, pentru căpetenia demonilor (Mat. 10, 25; 12, 24 Marcu 3, 22; Luca 11, 15), *Beelzebul* sau *Beelzebub,* este un nume transferat de către iudei lui Satan. Belzebub era numele unuia dintre cei mai faimoși zei păgâni, al cărui cult avea mare cinste la canaaniți.

După cele ce citim în Isaia 24, 21, *oastea de sus (țeva hammeron)* care va fi pedepsită în ziua judecății, apoi *seirim* și *lilith* (Is. 13, 21; 34, 14) sunt spiritele rele adorate de păgâni. Cuvântul *seirim* desemnează făpturi în chip de țapi, niște duhuri care locuiau în ținuturi pustii, în tovărășia animalelor sălbatice, în timp ce în Levitic 17, 7 și în II Corinteni 11, 15 sunt pomeniți ca obiecte ale cultului idololatru, interzis pentru credincioși. Despre Lilith, formă femenină de la *lail* – „noapte", observăm din Isaia (34, 11) că locuiau în pustie. După părerea rabinilor, idolii Lilith erau spirite nocturne rele, care în forma unei femei gătite, pândeau în special copiii și-i omorau, cum făcea Lamia de la romani[165].

Septuaginta și Vulgata, în versetul 6 din Psalmul 91 (90) vorbesc despre un *daemon meridianus,* care pare că este un spirit rău, care în plină zi se târăște pe pământ și face rău oamenilor cu care se întâlnește. Textul ebraic în loc de *„demonul cel de miazăzi"* are *„distrugerea care bântuie ziua la amiaza mare".* Totuși cuvântul *Ketev* pe lângă sensul de „distrugere, molimă", are și pe cel de „demon", probabil pentru faptul că molima era adusă omului de către diavol.

Critica modernă, în ce privește anghelologia și demonii, afirmă că aceste idei au intrat în iudaism în epoca postexilică ca împrumut de la perșii care aveau foarte dezvoltată concepția Principiului bun și al celui rău, fiecare având nenumărate cete de spirite bune sau rele, care le serveau. Se poate ca în atingere cu religia persană, iudeii să-și fi precizat și ei mai clar anghelologia și demonologia lor, dar ar fi nedrept să susținem că ideea despre spiritele rele, înainte de exilul babilonian, era necunoscută evreilor. Am văzut din textele citate mai înainte că israeliții cunoșteau pe Satan și alte spirite rele. În exil, iudeii devin de un separatism și de un exclusivism nebănuit de riguros, așa că nu ne vine să credem deloc că ei au împrumutat idei ca cele despre spiritele rele sau bune de la cei pe care-i socoteau necurați. Era cu neputință, dacă ar fi făcut acest împrumut, ca apărătorii religiei lui Yahweh, profeții, să nu spună nici un cuvânt.

Dacă se cercetează mai cu atenție concepția ebraică despre Satan, în comparație cu cea persană despre Ahriman, așa cum este înfățișat el în scrierile religioase persane, vedem că este o deosebire netă. În timp ce în Vechiul Testament, există concepția despre un Dumnezeu unic, în Avesta avem concepția dualistă despre lume, căci și Ahriman este autorul unei părți din univers. El a făcut șerpii veninoși, animalele de pradă, pe cele târâtoare și toate gângăniile care fac rău atât lui Ormuzd cât și omului. Din contră, în concepția Vechiului Testament, Satan este o făptură a lui Yahweh. El a fost creat bun căci Dumnezeu n-a făcut nimic rău și numai mai târziu, prin voința sa, cade și devine vrăjmașul omului. Ahriman a fost rău chiar dintru început, în Vechiul Testament, Satan este supus lui Yahweh, căci după cum vedem din cartea Iov, fără permisiunea lui Dumnezeu nu face nimic, pe câtă vreme Ahriman lucrează cu totul independent.

---

[163] Cornelius a Lapide, *Comentar la Psalmul 106, 3.*

[164] Buxtorf, *Lexicon Talmudic*, cuvântul *șed.* Cf. Scholz P., *op. cit.*, p. 59.

[165] Bochart, *Hierozoic*, II, 831. Apud Scholz P., *op. cit.*, p. 59.

3. **Originea lui Satan.** La întrebarea de unde vine Satan, care este originea sa, Vechiul Testament nu ne dă un răspuns precis. Locuri ca Isaia 14, 12 și Ezechiel 28, 27, unde unii[166] cred că se află un răspuns la această întrebare, nu vorbesc direct de Satan, ci mai mult în mod simbolic.

În primul pasaj, (Is. 14, 12) unde citim: „*Cum ai căzut din cer, Luceafăr strălucitor, fiu al zorilor! Cum ai fost doborât la pământ, tu, biruitorul neamurilor*", lasă impresia că este vorba de regele Babilonului pe care Dumnezeu îl va nimici, pentru nelegiuirile săvârșite pe pământ. Numai că un rege pământean nu se poate sui în cer.

În al doilea pasaj, (Ezechiel 28, 17) unde citim: „*Ți s-a îngâmfat inima din pricina frumuseții tale, ți-ai stricat înțelepciunea cu strălucirea ta. De aceea, te-am aruncat la pământ, te-am dat de priveliște împăraților*", este vorba de regele Tirului.

Foarte mulți scriitori vechi[167] au comentat ambele pasaje ca vorbind despre căderea diavolului, din care cauză, cuvântul Lucifer, folosit în Isaia[168], să ajungă să fie denumirea generală a lui Satan. Dacă însemnarea tipică (figurativă) este valabilă pentru Satan (cf. Luca 10, 18), unde citim: „*Am văzut pe Satan căzând din cer ca un fulger*", atunci se potrivește și cu sensul literal și apropiat pentru regii Babilonului și Tirului.

---

[166] Scholz P., *op. cit.*, p. 61.

[167] Atanase, Ambrozie, Origen, Eusebiu ș.a.

[168] În textul ebraic, pentru Lucifer avem termenul *Heilal*, "strălucire, stea". De către literature rabinică a fost înțeles ca "steaua dimineții", Venus, mai apoi un înger dintre cei mai de sus, ca până la urmă să ajungă să desemneze pe Satan sau Lucifer.

Lăsând de o parte cele două pasaje amintite mai sus din doctrina Vechiului Testament, noi desprindem că Satan este o creatură rea, care însă la origine a fost creată bună, dar numai apoi a devenit rău prin singură voința sa, deoarece, cum am amintit mai sus, tot ceea ce există a fost creat bun de către Dumnezeu.

CAPITOLUL IV

Antropologia Vechiului Testament sau doctrina despre om

§ 18. Crearea omului

După cum am văzut într-unul din paragrafele precedente, Dumnezeu a creat mai întâi materia generală sau substanța lumii, ce cuprindea în sine toate elementele cosmice, iar în rândul al doilea, din elementele amintite, Dumnezeu a creat lumea vizibilă[169].

Omul a fost creat la urmă pentru două motive: întâi, pentru că el întrunește în ființa sa atât elementele lumii materiale, cât și ale celei spirituale, din care cauză se mai numește și *microcosm* (= lumea cea mică) și formează trăsătura de unire între ambele lumi, iar al doilea pentru că omul este ființa cea mai aleasă de pe pământ, regele lumii văzute, și ca atare era firesc să fie create mai întâi lucrurile și ființele peste care avea să domnească și palatul în care avea să locuiască[170].

Despre crearea omului, în Vechiul Testament avem două documente, unul în capitolul întâi și altul în capitolul al doilea din cartea Genezei. Ambele aceste relatări spun că omul este opera lui Dumnezeu, căci citim: „*Și Dumnezeu Yahweh formă pe om din țărâna pământului și-i suflă*[171] *suflul vieții și astfel omul deveni o ființă vie*" (Gen. 2, 7)…

Din acest verset, vedem că Dumnezeu l-a alcătuit pe om din două elemente: din țărâna pământului *(Afar min harsdamah)* și *din suflul Său viu (nismat haiim)*. Așa a devenit omul o ființă vie *(nefeș chaiah)*.

---

[169] Comoroșan Al., *Dogmatica ortodoxă*, partea II, Cernăuți, 1889, p. 277 sq.

[170] Mihălcescu I., *op. cit.*, p. 132.

[171] Probabil fiindcă pe aici răsuflă omul.

Așadar, după natura și ființa sa, omul este compus din *trup* și *suflet*. Această concepție *dihotomică* este și concepția Bisericii creștine.

Vechiul Testament numește pe om *adam*[172] care, pe cât se vede, stă în corelație cu un alt cuvânt ebraic *(adamah)* „pământ, teren", tocmai ca să se arate că omul este format din pământ.

Toate cărțile Vechiului Testament sunt în deplină concordanță, pentru a arăta că omul este compus din trup și suflet. Trupul este numit în ebraică *basar* și mai rar *beten*, iar sufletul este numit *ruah*, *nefes* și *lev*. Ultimul cuvânt, *lev* „inimă", numai metaforic este luat în sensul de spirit sau suflet, fiindcă evreii socoteau că aici este sediul minții, al spiritului, iar nu în creier, ca noi cei de azi:

„*Către țărână este întors sufletul nostru, către pământ este împins trupul nostru*" (Ps. 44, 25).

„*Numai trupul este prilej de durere și sufletul vad de întristare*" *(nafșo)*, la Iov (14, 22; cf. 12, 10); „*Țărâna se întoarce în pământ din care a fost luată, iar sufletul se întoarce la Dumnezeu, care l-a dat*" (Eccl. 12, 7).

Aceste citate și altele multe ca ele dovedesc că Vechiul Testament nu cunoaște decât doctrina dihotomică și nu cunoaște trihotomia.

Ca și în limba română, cuvântul *basar* „trup" este folosit și în sens metaforic. Așa de exemplu: „tot trupul" înseamnă toată omenirea (Gen. 6 17; cf. Ps. 136, 25).

Cuvântul suflet *(ruah, pneuma)* este, de adesea, folosit ca să indice spiritul lui Dumnezeu, dar de obicei el ne arată:

a. Spiritul care însuflețește corpurile. El este dat de Dumnezeu și este nemuritor. El se desparte de trup, când omul încetează din viață (Gen. 6, 3; Ben Sirach 38, 23; Ier. 15, 9; Plângeri 2, 12). Cărțile Vechiului Testament au expresii foarte poetice pentru această despărțire a trupului de suflet. Așa, de exemplu, spun că profetul s-a dezbrăcat de înveliș (Baruch 2, 17); călătorește sus (Prov. 3, 21); este luat sus (Tob. 3, 6); se reîntoarce la Dumnezeu, care l-a dat (Prov. 12, 7). Despre cel care a murit se spune: „*Numai este nici un spirit în el*" (Ez. 37, 8; Hab. 2-19). Osemintele pe care le-a văzut profetul Ezechiel, deși aveau carne și piele, nu revenirä la viață, decât atunci când spiritul *(pneuma)* a intrat în ele.

---

[172] Substantivul Adam foarte adesea este folodit în sens colectiv pentru ideea de omenire, lumea omului.

b. Spiritul *(ruah)* este generatorul voinţei şi înţelegeri[173] (I Chr. 6, 26; II Chr. 21, 16; Hag. 1. 14). El este cel ce are voinţa (Ex. 35, 33; Ps. 51, 14), înţelepciunea *(ruah hocmah)* şi prevederea (Iov. 20, 3; 32, 8; Prov. 17, 27). Cei cu spiritul lipsit de înţelepciune învaţă prevederea prin pedeapsa divină (Is. 29, 24).

Spiritul este cel ce dă naştere la acţiune şi viaţă morală, căci face pe om să caute şi să înseteze după Dumnezeu (Is. 26, 9; Ps. 63, 2), gândeşte şi cercetează (Ps. 77, 7) şi laudă pe Yahweh (Ps. 108, 3). De aceea, omul se roagă lui Dumnezeu pentru un spirit puternic şi plin de voinţă (Ps. 51, 12-14, în textul Septuagintei Ps. 50, 12). Spiritul fără ascunzişuri este arătat ca o jertfă plăcută lui Dumnezeu. Yahweh cercetează şi încearcă spiritele (Prov. 16, 2), iar spiritele umane sunt aceste încercări (Iov 6, 4).

În ce priveşte principiul de viaţă în om, spiritul *(ruah)* are anumite afecţiuni, ca nelinişte (Gen. 41, 8; Dan. 2, 3), descurajare (Ps. 142, 4; Is. 61, 3), mâhnire (I Regi 21, 5) necăjire (Is. 57, 15; 65, 14). Spiritului i se atribuie virtuţi şi defecte. De exemplu, i se atribuie răbdare (Eccl. 7- 8), curaj (Ios. 2, 11; 51, 1; Hab. 1, 11), prudenţă (Prov. 17, 27), umilinţă (Prov. 29, 23), mândrie (Prov. 7, 8), nerăbdare (Ex. 6, 9), supărare (Prov. 14, 29).

Cuvântul *ruah,* ca putere de viaţă, suflul vieţii, răsuflarea şi mai presus de orice *viaţă,* se întâlneşte nu numai la om, ci şi la animale (Gen. 7, 15; 7, 22). Dumnezeu este numit stăpânul a toată creatura şi a toată carnea sau făptura (Num. 16, 22). Când Dumnezeu le retrage spiritul *(haruah),* toate creaturile mor şi se întorc în ţărână (Ps. 104, 29), în Ecclesiast citim: *„Soarta omului şi a animalului este aceeaşi. Cum moare unul, moare şi celălalt. Toţi au aceeaşi suflare şi omul n-are nici un avantaj faţă de animal* (Eccl. 3, 19). Această idee este afirmată de autorul Ecclesiastului, ca să arate că atât omul cât şi animalul trebuie să moară, în ce priveşte trupul. El nu neagă, însă, nemurirea sufletului.

Pentru a exprima ideea că idolii sunt nimicuri, adică n-au într-înşii viaţă *(ruah),* Vechiul Testament spune că n-au într-înşii nici un spirit (Ps. 135, 17).

Suflet (nefeş, psyhe). Pentru noţiunea românească de suflet, limba ebraică are pe *nefeş.* Pentru a nu produce confuzie şi să se creadă cumva că evreii au avut ca şi grecii credinţa în cele trei elemente: trup, suflet şi spirit *(soma, psyhe* şi *nous),* spunem că între nefeş şi ruah nu există deosebire, ambele cuvinte întrebuinţându-se unul în locul celuilalt. Pe de altă parte, nici nu le putem identifica pe deplin. Cuvântul *nefeş* se foloseşte acolo unde este vorba de manifestări biologice ale omului, comune cu cele ale animalelor sau unde este vorba de anumite impulsuri psihice, cum de pildă: iubire, ură, jale, bucurie etc. Aceste stări sufleteşti rareori sunt folosite în legătură cu cuvântul *ruah,* de pildă, mândria şi smerenia. Despre *nefeş,* ni se spune în Levitic 17, 14 că îşi are sediul în sânge; niciodată nu ni se spune lucrul acesta despre *ruah.* În schimb, cuvântul *ruah* se foloseşte acolo unde este vorba despre funcţiile spirituale propriu-zise ale omului, ca despre gândire, voinţă, imaginaţie etc. În astfel de împrejurări, cuvântul *ruah* alternează cu *l'ev* „inimă" sau *chelaioth* „rinichi", care erau socotite ca fiind sediile gândurilor şi inteligenţei (Ier. 17, 10). Dar despre acestea vom vorbi ceva mai jos[174].

În opoziţie cu trupul, sufletul (*nefeş*) ca principiu de voinţă şi gândire este complet asemenea lui ruah *(pneuma);*

„Fereşte-ţi sufletul ca să nu-ţi uiţi lucrurile pe care le-au văzut ochii tăi" (Deut, 4, 9). *„Ce gândeşte sufletul tău?"* (I Sam. 20, 4). *„Minunate sunt lucrurile Tale, Doamne, şi faptul acesta sufletul meu îl cunoaşte bine"* (Ps. 139, 14. Cf. Prov. 19, 2). Când trupul omului moare, atunci sufletul iese din el (Gen. 35, 8), merge sus la Dumnezeu (Iov. 27, 8) şi vine în *şeol* sau în locuinţa morţilor (Ps. 89, 49).

Ca „sediu al afecţiunii şi acţiunilor morale, sufletului îi sunt atribuite: iubirea (Gen. 34, 3. Cânt. Cânt. 1, 7; 3, 1), amiciţia (Ps. 35, 9; 86, 4), supărarea (Iob. 27, 2), mâhnirea (Iob. 30, 25), mânia (Is. 15, 4), descurajarea (Gen. 42, 21), nerăbdarea (Jud. 16, 16), amărăciunea (Iov. 10, 1), grija (Ps. 13, 3), necazul (Ps. 31, 10), pofta (Prov. 13, 4. Cf. şi Ez. 36, 5; Ex. 15 9; Ps. 27, 12; 41, 3; 105, 22).

Sufletul se revarsă către Dumnezeu şi-l caută, punându-şi toată speranţa în El (Deut. 4, 29; I Sam. 1, 15; Ps. 25, 1; 86, 4; 104, 1; 143, 8; Ps. 33 20; 130, 6; 57, 2; 42, 2; 63, 2-6; 143, 6; 84, 3; 62, 2; 130, 5; 119, 175; 139, 14). Sufletul păcătuieşte şi ofensează pe

---

[173] Scholz P., *op. cit.*, p. 69.

[174] Sellin E, *Alttestamentliche Theologie*, fascicola II, Leipzig, 1933, p. 59.

Dumnezeu (Lev. 4, 1; Num. 25, 27 Lev. 11, 14; Num. 5, 6; I Regi 8, 48; Ps. 31, 8; Iov. 19 2; Ps. 42, 6; 88, 4; 119, 28).

Ca principiu nemuritor de gândire şi voinţă, sufletul care animă trupul este sinonim cu spiritul (ruah = pneuma):

„Trupul cel muritor îngreunează sufletul (nefeş, psyhe), iar pământescul acoperământ îngreunează spiritul cel mult gânditor (Înţ. 9, 15);

„A ucis un om pe altul, din răutate, el nu mai poate să readucă spiritul ce a ieşit şi nici să elibereze sufletul cel care a ieşit" (Înţ. 16, 14).

Cum am amintit mai sus, sediul lui *nefeş* ne este dat ca locuind în sânge, şi de aceea pentru a avea sânge este necesar ca omul să se îngrijească de hrană, ca să poată trăi: *„Sufletul cărnii este în sânge"* (Lev. 17, 11 şi 17, 14). De aceea, legislaţia mozaică opreşte mâncarea sângelui (Lev. 3, 17; 7, 26 Deut. 12, 16). Pentru aceea, israelitul nu mânca acea carne din care nu s-a scurs mai întâi sângele (Lev. 19, 26; Ez. 33, 25; I Sam. 14, 32).

Cuvântul *nefeş*, ca şi în româneşte, pe lângă sensul de suflet, mai are şi pe cel de *viaţă:*

„Fiindcă viaţa fiecărui trup este în sângele lui, care curge în fiinţa lui" (Lev. 17, 14).

De asemenea, *nefeş* desemnează o persoană oarecare, ca şi în limba noastră:

„Dacă o casă este prea mică pentru un miel, atunci să mai ia şi pe vecinul casei sale, după numărul sufletelor..." (Ex. 12, 4).

Kerev, meaim, rahamin, chelaioth şi *lev.*

În cărţile Vechiului Testament, găsim folosite pentru noţiunea de suflet şi alte cuvinte decât pe *nefeş* şi *ruah*. Ele sunt utilizate cu acest sens, numai în mod metaforic, căci însemnarea lor proprie este alta. Astfel:

a. Kerev („viscere, intestine, cele dinăuntru ale trupului"). În locuri ca Ps. 5, 10; Ps. 49, 12; 103, 1, cuvântul acesta are sensul de cele interioare, deci suflet: *„Cele dinăuntrul* (sufletul) *lor sunt pline de răutate"* (Ps. 5, 10);

În sufletele lor cred că...", (Ps. 49, 12;);

„Cele dinăuntru (sufletul) să laude numele Său cel sfânt" (Ps 103, 1).

b. *Rahamim* („măruntaie, simţămintele inimii, suflet"). Acest cuvânt se găseşte folosit de câteva ori cu sensul de simţământ intern, adică cu ideea de milă, bunătate, compasiune, care sunt atribute ale sufletului şi nu ale trupului:

„Iosif se grăbea, căci i se frigea sufletul („măruntaiele") Gen. 43, 30 cf. şi Deut, 13, 18; I Regi 3, 26; 8, 50; Ps. 25, 6; 40, 12; 51, 3; 69, 17; 103, 4; 106, 46).

c. *Meaim* (= intestine, măruntaie, cele dinăuntru). Cuvântul este folosit, ca şi cel de mai sus, pentru a desemna simţămintele sufleteşti. Aşa în Ps. 22, 14, 40, 9; Ier. 4, 19; Is. 16, 11; Ier. 31, 20; Ps. 16, 11;

„Mi se topeşte sufletul (cele dinăuntru) Ps. 22, 15; *„Măruntaiele mele* (sufletul) *plâng pentru Moab"* (Ps. 16, 11).

d. *Chelaioth* („rinichii, cele din lăuntru"). Ca şi cuvântul *rahamin*, cu vântul *chelaiah*, la plural, arată locul unde îşi are sediul afecţiunile de ordin sufletesc. De aceea, foarte des el are sensul de suflet:

„O, Doamne, Dumnezeul oştirilor, Tu care eşti judecător drept, care cercetezi rărunchii („sufletul") şi *inima* („gândurile"). Ier. 11, 20);

„Când mi se amăra inima şi mă simţeam străpuns în suflet („măruntaie, rinichi") (Ps. 72, 21);

„Şi sufletul meu se va veseli" (Prov. 23, 16).

e. *Lev.* („inimă"). Ca şi cele amintite mai sus, cuvântul *inimă* este luat adeseori cu înţelesul de suflet, aşa cum se întâmplă şi în limba noastră. Foarte adesea evreul spunea că-l arde inima, în loc să spună că-l doare în suflet. În limba ebraică găsim cuvântul *inimă* folosit ca centru al simţămintelor, al afectelor şi al vieţii spirituale (Jud. 16, 15; Ps. 31, 11; 5, 12; 104, 15; Prov. 15, 13; 25, 20; 13, 12; 14, 13; Neh. 2, 2; Is. 61, Ps. 109, 16; 73, 21).

De asemenea, cuvântul *lev* era sediul gândirii şi al inteligenţei (Cânt. 5, 2; II Regi 5, 26; Is. 65, 17; Ier. 3, 16; 7, 31; Ez. 38, 10; 14, 3; Is. 44, 19 Ps. 31, 13; Zah. 7, 10; 8, 17; Is. 10, 7; Ps. 73, 7).

Cuvântul *inimă* era sediul planurilor, deciziilor, înclinărilor (I Sam. 14, 7; Is. 10, 7; 63, 4; I R. 8, 17; 10, 2; Ez. 13, 2; Ex. 35, 21; Ps. 57, 8; I Chr. 29, 19).

Inima era sediul înţelegerii şi înţelepciunii (Gen. 31, 26; I R 10, 24; Ps. 90, 12; Prov. 15, 14; Ier. 5, 21; Prov. 17, 16; Iov. 9, 4; 15, 32).

Inima era centrul vieții morale (Ps. 51, 12, I R 3, 6; Neh. 9, 8; I R 9 4; Ier. 3, 17; Ps. 101, 4; Prov. 7, 10; Iov 36, 13, Ecel. 7, 3; Ez. 11 i9 Deut. 29, 18; Ier. 23, 13; 24, 7).

Multipla utilizare a termenilor amintiți mai sus, cu trecerea însemnării dintr-o sferă în alta, își are temeiul în concepția concretă[175] pe care o are Vechiul Testament despre om după care cele două elemente componente, *trup și suflet*, erau considerate ca strâns unite, ca făcând o unitate personală și de aici ca stând unul cu altul în strânsă schimbare de raporturi.

„Precum în creație, natura este subordonată spiritului, tot așa în chip special în dubla fire omenească, trupul care este însuflețit de spirit are chemarea și scopul să fie organ al spiritului și să stea în slujba acestuia, în acest scop a fost creat de Dumnezeu. Trupul și sufletul, așa cum sunt în om, se arată ca aparținând unul de altul și pe aceasta se sprijină unitatea naturii umane, de aici se lămurește reciprocitatea dintre trup și suflet, în urma cărei acțiuni spirituale sunt chemate la iveală simțuri și afecte corporale corespunzătoare și invers, stările trupești influențează asupra spiritului”[186].

Din schimbarea de însemnare a unui cuvânt, dintr-un domeniu spiritual la cel corporal și invers, ar urma că în Vechiul Testament, deosebirile calitative ale elementului corporal și spiritual se șterg sau aproape se desființează. Lucrul acesta, dacă ar fi înțeles așa, ar fi incorect, cu atât mai mult cu cât după cum am văzut mai sus, deosebirea esențială dintre trup și suflet este menținută ferm.

§ 19. Nemurirea sufletului

Din cele ce desprindem din cărțile Vechiului Testament, vedem că sufletul a fost creat de Dumnezeu să locuiască în corpul omului, dar și în afară de el, după încetarea omului din viață. Este drept că lucrul acesta nu este spus cu limpezimea din Noul Testament. Autorul cărții I a lui Moise (Geneza) nu spune direct că omul a fost creat pentru o viață nemuritoare, dar aceasta reiese în mod logic

---

[175] Köng E, *Theologie des Psalmon*, p. 323. Apud Scholz P., *op. cit.*, p. 78.

din cuvintele sale prin care ne încredințează că omul a fost creat după chipul și asemănarea lui Dumnezeu. Mai ajungem la încredințarea că omul a fost creat nemuritor și din amenințarea divină față de om, că va muri dacă va mânca din pomul oprit (Gen. 2, 17). Dacă omul n-ar fi călcat această poruncă divină, ar fi rămas străin de moarte.

Moartea avea să privească numai trupul nu și sufletul, căci iată cum se exprimă autorul Facerii: *„Te vei întoarce în pământul din care ești luat, căci pământ ești și în pământ vei merge* (Gen. 3, 19).

Dacă omul asculta de glasul lui Dumnezeu și nu călca comandamentul ceresc, atunci și trupul rămânea nemuritor.

Cum că sufletul este nemuritor ne-o probează istorisirea despre Enoch: *„Enoch a umblat după Dumnezeu, apoi nu s-a mai văzut căci l-a luat Dumnezeu”* (Gen. 5, 24). Deși anumiți exegeți ar voi să explice termenul „a lua” *(lakah)* ca o luare naturală, adică printr-o moarte năprasnică, dar contra acestei interpretări pledează nu numai uzul vorbirii al lui *lakah*, ci și Ben Sirach 49, 16, unde ni se spune că nici un om de pe pământ n-a fost creat asemenea lui Enoch, căci acesta a fost luat de pe pământ. În sprijinul acestei interpretări vine și Sf. Pavel. (Evrei 11, 5), care spune că Enoch a fost luat ca să nu vadă moartea.

Gen. 25, 8 citim: *„Avraam a murit... și a fost adăugat la poporul său”*. Avraam n-a fost înhumat în mormântul părinților sau în Ur de unde se trăgea, ci în Canaan, deci „adăugarea la poporul său” trebuie înțeleasă cum ne învață Biserica creștină[176] în sensul că sufletul lui Avraam s-a adăugat la cele ale moșilor și strămoșilor săi”. În acest sens trebuie interpetat locul din Deut. 32, 49-50, unde se spune despre Moise că s-a adăugat la poporul său, deoarece muntele Abarim, pe care a murit Moise, se află dincolo de Iordan, în Moabia (Cf. I R 11, 43; 22, 40).

Oprind pe israeliți să meargă să consulte sufletele morților (necromanția), cum vedem din Levitic 19, 31 și din Deut. 18, 11, rezultă în mod evident că evreii credeau în existența sufletelor, după moartea pământească a omului. Saul a alergat la duhul lui Samuel, când fu în marele necaz al său, și a călcat porunca Legii, ceea ce demonstrează iarăşi că evreii credeau că sufletul nu se pierde, când se desparte de trup (I Sam. 28, 8-25).

---

[176] Silvestru de Canev, *Teologia dogmatică...*, vol. III, București, 1900, p. 255.

Pentru credinţa în nemurirea sufletului pledează şi cuvintele lui Iacob: „*Mă voi coborî, întristat, la fiul meu în şeol*" (Gen. 37, 35). Bătrânul patriarh credea că fiul său Iosif a fost sfâşiat de animalele sălbatice, deci el nu se gândea la o înmormântare obişnuită, ci numai la o locuire comună cu sufletele străbunilor. De altfel, Iacob numeşte viaţa aceasta pământească o pribegie *(megurim*, Gen. 47, 9), ceea ce ne face să bănuim că socotea că o altă viaţă este unde vom petrece cu cei scumpi ai noştri, în genul în care Pavel vorbeşte de patria cerească (Ebr. 11, 16).

Pentru nemurirea sufletului pledează doctrina despre *şeol*, adică locul de întâlnire al sufletelor după moarte. Din nefericire, cărţile Vechiului Testament nu dau ceva clar în ce priveşte locuinţa sufletelor după moarte, cu alte cuvinte noi nu ştim precis ce era şeolul. În cărţile Vechiului Testament, apare ca un loc sub pământ, unde domneşte o întunecime groaznică, din care cauză şeolul este „ţara întunericului şi a umbrei morţii". Aici merg şi cei buni şi cei răi. Cine intra în şeol nu se mai întorcea la viaţă. Deşi şeolul este locul liniştii şi al *uitării*, totuşi starea sufletelor nu este lipsită complet de conştiinţă (Is. 14, 9-10; Ez. 31, 16; 32, 21). În şeol sufletele sunt aşa de anemice şi lipsite de vlagă, încât chiar pe Dumnezeu nu-l mai pot cunoaşte ca să-l laude şi preamărească (Iov. 26, 5; Is. 14, 9-10; Ps. 48, 15; 113, 25; Is. 38, 18).

Fiind o locuinţă infernală, şeolul are ceva de groază în mintea evreului, de altfel ca şi iadul în concepţia creştinului. Din această cauză, cum auzim din psalmi mai ales, credinciosul se ruga lui Dumnezeu să-l izbăvească din acest şeol:

„*De aceea mi se bucură inima şi mi se veseleşte sufletul..., căci nu vei lăsa sufletul meu în locuinţa morţii (şeol), nu vei îngădui ca iubitul tău să vadă putreziciunea*" (Ps. 15, 9-10);

„*Dar mie Dumnezeu îmi va scăpa sufletul din locuinţa morţilor, căci mă va lua sub ocrotirea Sa*" (Ps. 49, 15).

Luarea lui Ilie la cer, în căruţa cea de foc, este alt indiciu că israeliţii credeau că sufletul nu se pierde (II Regi 2, 11). Dacă vechii evrei n-ar fi avut conştiinţa că sufletul nu moare, atunci luarea la cer pentru viaţa lor curară şi sfântă (a lui Ilie şi Enoch) n-ar mai fi fost socotită ca o răsplată divină.

În mod clar este exprimată credinţa în nemurirea sufletului în cartea Ecclesiast 12, 7: *Ţărâna se întoarce în pământ, cum a fost, dar sufletul se reîntoarce înapoi la Dumnezeu, care l-a dat*".

Dacă doctrina nemuririi sufletului nu este aşa de clar expusă în cărţile Vechiului Testament, în schimb, în cărţile deuterocanonice şi în special în cele apocrife, a căror origine este net post-exilică, învăţătura despre existenţa permanentă a spiritului apare aproape cu acelaşi contur, ca şi în Noul Testament:

„*Sufletul drepţilor sunt în mâna lui Dumnezeu şi chinul nu se mai atinge de ele. În ochii celor fără minte, drepţii sunt morţi cu desăvârşire şi ieşirea lor din lume li se pare mare nenorocire, şi plecarea lor dintre noi un prăpăd, dar ei sunt în pace. Chiar dacă în faţa oamenilor, ei au îndurat suferinţe, speranţa lor în nemurire este plină...*" (Înţelep. Solom. 3, 1-4).

Ca să arate nemurirea sufletelor, contra sadukeilor care nu credeau în această doctrină, Mântuitorul Hristos se serveşte de un loc din Vechiul Testament şi anume pe Exod 3, 6, unde Yahweh spune: „*Eu sunt Dumnezeul lui Abraham, Dumnezeul lui Isaac şi Dumnezeul lui Iacob*". Mântuitorul arată sadukeilor că atât Avraam, cât şi Isaac şi Iacob, după moartea trupurilor lor, au trebuit să existe după suflet, căci Dumnezeu a spus că: „*El nu este Dumnezeu al morţilor, ci al viilor*" (Mat. 21, 32).

§ 20. Asemănarea omului cu Dumnezeu

Creaţia omului narată de capitolul întâi al Genezei este precedată de un scurt monolog, în care Dumnezeu se hotărăşte să facă pe om: „*Şi a zis Dumnezeu: Să facem pe om, după chipul şi asemănarea noastră, ca să stăpânească peştii mării, pasările cerului, animalele, tot pământul şi tot ce se târăşte pe pământ. Şi a făcut Dumnezeu pe om, după chipul său, după chipul lui Dumnezeu l-a făcut*" (Gen. 1, 26-27).

După acest pasaj, omul este creat după modelul lui Dumnezeu şi cele două cuvinte *chidmuthenu* şi *bezalmenu*, de fapt spun acelaşi luciu[177], lucru ce se poate vedea cu precizie din capitolele 1, 27; 5, 1 şi 9, 6, în care expresiile alternează. Dacă ţinem seama de ceea ce am spus în paragraful despre fiinţa lui Dumnezeu, am văzut că centrul ideii de Dumnezeu îl formează ideea de viaţă, spiritualitate şi sfinţenie, iar ideea de sfinţenie este arătată în mod expres, ca fiind rezervată lui Dumnezeu, atunci sensul afirmaţiei că omul este făcut după chipul lui Dumnezeu nu poate fi decât acela că şi omul este o personalitate vie şi spirituală. Pe pământ, singur omul este chipul personalităţii spirituale a lui Dumnezeu, dar totuşi alcătuit dintr-o substanţă inferioară. Ca şi Dumnezeu, omul este un domnitor, un stăpân, un conducător al întregii naturi pe care el, omul, trebuie să şi-o supună şi s-o folosească. Singur omul posedă capacitatea de a vorbi, pe care n-o are decât Dumnezeu cum şi capacitatea gândirii, a voinţei şi a tuturor funcţiilor spirituale şi sufleteşti.

---

[177] Sellin E., *op. cit.*, p. 56.

Există, în continuu, primejdia de a exagera afirmaţiile Vechiului Testament cu privire la crearea omului după chipul lui Dumnezeu, adică de a le da un cuprins pe care, în realitate, nu-l au, sau de a le goli de orice cuprins. Aşa de pildă, unii au redus asemănarea omului la elementele trupului (poziţia verticală) sau la stăpânirea naturii. Alţii socot asemănarea omului cu Dumnezeu în însuşirile morale, omul putând ajunge la un grad mare de sfinţire[178].

Că asemănarea omului cu Dumnezeu rezidă în însuşirile morale, ne-o arată în mod plastic Psalmul 8, care este cel mai vechi comentar al expresiei „*după chipul şi asemănarea noastră*":

„Doamne, Dumnezeul nostru, cât de minunat este numele Tău în tot pământul! Slava Ta se înalţă mai pe sus de ceruri. Din gura copiilor şi a celor ce sug la ţâţă ai agonisit laudă...; Când privesc cerurile, lucrarea mâinilor Tale, luna şi stelele pe care le-ai făcut, îmi zic: Ce este omul, ca să Te gândeşti la el şi fiul omului, ca să-l bagi în seamă? L-ai făcut cu puţin mai pe jos decât Dumnezeu şi l-ai încununat cu slavă şi cu cinste... (Ps. 8, 4-6).

Pe cât se vede, Psalmul 8 parafrazează expresia din Geneză 1, 26: „după chipul şi asemănarea noastră", când zice: Şi tu l-ai făcut cu puţin mai pe jos decât Dumnezeu şi ai pus toate sub mâna sa. Caracterul de domnitor pe care-l are noţiunea de Dumnezeu *(Elohim)* în cărţile Vechiului Testament, în locul acesta din Psalmul 8, a fost foarte clar exprimat. Aici, omul este apropiat de Dumnezeu, într-un mod cu totul neaşteptat, pentru Vechiul Testament. Desigur că nu trebuie să uităm că, acelaşi psalm 8, accentuează în versetele 1-4 marea prăpastie care separă pe Dumnezeu de om, arătând că Dumnezeu are o slavă şi o maiestate, incomparabil mai mare, iar faptul că Dumnezeu s-a gândit la soarta omului constituie o minune. Aceste gânduri pornesc de la concepţia sfinţeniei lui Dumnezeu, care în mod radical deosebeşte pe om de Dumnezeu[179].

Fiindcă Dumnezeu este o fiinţă absolut spirituală, se înţelege de la sine că, asemănarea omului cu Dumnezeu numai în sufletul omenesc putea să aibă loc. Aceasta este şi învăţătura tuturor scriitorilor vechi ai Bisericii creştine[180].

O asemănare a omului cu Dumnezeu o mai găsim şi în însuşirile spiritului uman şi anume în *inteligenţa, libertatea* şi *nemurirea sa.*

a. Vechiul Testament peste tot arată că omul a fost creat cu *inteligenţă* şi *raţiune.* Lucrul acesta se arată prin aceea că Adam vorbeşte cu Dumnezeu, dă nume animalelor şi că el, omul, nu găseşte printre acestea nici o creatură care să-i semene fiinţei sale, că el cunoaşte pe Dumnezeu şi se întoarce cu toate gândurile şi simţirile către Dumnezeu. Chiar după căderea în păcat, omului i-au rămas însuşirile spirituale, chiar dacă au fost tulburate şi slăbite.

b. Omul a fost creat cu *libertate.* Lucrul acesta ni-l indică porunca ce i-a fost dată în Geneză 2, 17, ca să nu mănânce din pomul cunoaşterii binelui şi al răului, care poruncă este înţeleasă numai dacă se presupune libertatea omenească. Această libertate, deşi cu mult slăbită, omul a menţinut-o şi după căderea în păcat.

Cartea Ben-Sirach în inteligenţă şi libertate vede asemănarea omului cu Dumnezeu:

„Dumnezeu a făcut pe om din pământ şi iarăşi l-a întors în pământ. După chipul său l-a îmbrăcat cu virtute... Pricepere şi limbă i-a dat ca să cugete. Umplutu-l-a cu ştiinţă şi înţelegere... El a sălăşluit ochiul său în inimile lor, ca să le facă ştiută măreţia faptelor sale, ca astfel ei să preamărească sfânt numele său şi să vestească minunile săvârşirilor sale..." (Ben Sirach 17, 1–14).

---

[178] Dillmann, *op. cit.*, p. 57.

[179] Sellin E., *op. cit.*, p. 56.

[180] Comoroşan Al., *op. cit.*, p. 269.

Asemănarea omului cu Dumnezeu, cum am amintit la începutul acestui paragraf, trebuie să constea din însuşirile morale ale dreptăţii şi sfinţeniei, aşa precum menţionează cartea Ecclesiast: *„Aceasta am aflat, că Dumnezeu l-a făcut pe om drept"* (Eccl. 7, 29).

Asemănarea omului cu Dumnezeu mai constă şi din libertatea voinţei. Strămoşii neamului omenesc au fost creaţi cu o voinţă liberă de orice afecţiuni sau înclinări rele. Poftele cele rele au intrat în om abia după căderea în păcat, în timp ce înainte de gustarea din fructul oprit, ruşinarea legată de fornicaţiuni nu fu cunoscută lui Adam şi Eva, căci ei nu ştiau nimic despre goliciune, din contră, după căderea în păcat citim: *„Atunci li s-au deschis ochii la amândoi şi au cunoscut că ei erau goi şi atunci au împletit frunze de smochin şi şi-au făcut şorţuri"* (Gen. 3, 7). Când s-au ascuns din faţa lui Dumnezeu, fiindcă se ruşinau de goliciunea lor, Dumnezeu a zis către Adam: *„Cine ţi-a spus că eşti gol? Nu cumva ai mâncat din pomul din care îţi poruncisem să nu mănânci?* (Gen. 3, 11). Cunoaşterea goliciunii şi a ruşinării îşi are baza numai în gustarea fructului oprit, luat din pomul cunoştinţei binelui şi răului. De aceea, spune Fer. Augustin[181], cu privire la starea veche a ambilor strămoşi: „Mai înainte ca ei să calce porunca, ei îl plăceau pe Dumnezeu şi Dumnezeu îi plăcea pe ei. Deşi ei purtau corp animalic, ei nu simţeau nici o aţâţare... De aceea, nu se ruşinau, deşi erau goi".

a. Al treilea dar cu care Dumnezeu dăruise pe om, înainte de căderea în păcat, era *nemurirea trupului* (Gen. 3, 22-23). Acest adevăr este arătat în Geneză 2, 17 şi anume de porunca dată de Dumnezeu, în care vedem că moartea trupului este hotărâtă ca ameninţare, adică drept pedeapsă ca urmare a păcatului:

„Din pomul cunoştinţei binelui şi răului să nu mănânci, căci în ziua în care vei mânca, vei muri" (Gen. 2, 17).

Că omul fusese alcătuit cu facultatea de a nu muri trupeşte, dacă voia să meargă pe calea trasată lui de Dumnezeu, se vede şi din Geneza 3, 19, unde citim: *„În sudoarea feţii tale să-ţi mănânci pâinea, până te vei întoarce în pământ, căci din el ai fost luat. Ţărână eşti şi în ţărână te vei întoarce"*. Pe cât se vede moartea fu adusă la cunoştinţă omului, abia după căderea în păcat. Din Ge-

---

[181] Augustin, *De pecc. merit. et remiss.*, II, 22.

neză 3, 22, vedem că Dumnezeu a luat măsuri ca gustarea din pomul vieţii să fie imposibilă, ca omul să nu mai poată trăi etern. Este incorectă părerea lui Iosif Flaviu[182], că prin istorisirea biblică a nemuririi omului trebuie să înţelegem o vieţuire mai lungă. Din contra, Sfânta Scriptură ne arată că omul, dacă ar fi voit, adică dacă n-ar fi păcătuit, el n-ar fi murit, ci ar fi trăit în eternitate:

„Dumnezeu n-a creat moartea", spune înţelepciunea lui Solomon (1, 13), *„El nu se bucură de pieirea celor vii";*

„Dumnezeu l-a făcut pe om pentru neputrezire şi l-a făcut după chipul fiinţei Sale. Numai prin pizma diavolului a intrat moartea în lume şi cei ce sunt de partea lui vor ajunge s-o cunoască" (Înţ. 2, 23).

Ideea aceasta a cărţii înţelepciunea lui Solomon este susţinută şi de Noul Testament. Apostolul Pavel spune: *„După cum printr-un singur om a intrat păcatul în lume şi prin păcat a intrat moartea, şi astfel moartea a trecut asupra tuturor oamenilor"* (Rom. 5, 12).

Învăţătura Vechiului şi Noul Aşezământ a fost legiferată de Biserica creştină în sensul că dă anatemei pe cine crede că Adam, primul om, a fost creat muritor chiar de la început[183].

§ 21. Starea originară şi scopul omului

Toate cărţile Vechiului Testament recunosc că omul a avut la început o altă situaţie, mai bună decât cea actuală, atât în ceea ce priveşte însuşirile fizice. Natura înconjurătoare avea şi ea altă înfăţişare, decât cea de azi. Toţi autorii Vechiului Testament sunt în deplină concordanţă cu Geneza, în ce priveşte starea originară a omului. Iată ce citim în Gen. 2, 4 sq.: *„Iată obârşiile cerului şi ale pământului, atunci când nu fost zidite, în timpul când Domnul Dumnezeu nu slobozea ploaia pe pământ şi nu era nici un om ca să-l lucreze, ci numai aburi se ridicau pe pământ şi adăpau toată*

---

[182] Iosif Flaviu, *op. cit.*, I, P.

[183] Sinodul IV din Cartagina, canonul 123: „Cel ce zice cum că Adam ar fi murit trupeşte fie că ar fi păcătuit, fie că n-ar fi păcătuit, căci ar fi murit nu spre pedeapsa păcatului, ci după necesitatea naturii, să fie anatema". Cf. Comoroşan A., *op. cit.*, p. 314.

fața pământului. Atunci a zidit Domnul Dumnezeu pe om din țărâna pământului și a suflat în nările lui suflare de viață și s-a făcut Adam ființă vie. Și a sădit Dumnezeu o grădină în Eden, spre răsărit și a sălășluit acolo pe omul pe care îl zidise. Apoi Domnul Dumnezeu a poruncit să răsară din pământ tot felul de pomi, frumoși la vedere și buni la mâncare, iar în mijlocul grădinii erau pomul vieții și pomul cunoștinței binelui și răului.... Și a luat Domnul Dumnezeu pe Adam și l-a pus în grădina Edenului, ca s-o lucreze și s-o păzească. Și a poruncit Domnul Dumnezeu lui Adam, zicând: Din toți pomii grădinii vei mânca, dar din pomul cunoștinței binelui și răului să nu mănânci, fiindcă în ziua în care vei mânca vei muri. Apoi a zis Dumnezeu; Nu este bine să fie omul singur. Să-i facem lui un ajutor de potriva lui. Căci Domnul Dumnezeu făcuse din pământ toate viețuitoarele câmpului și toate păsările cerului și le adusese la Adam, ca să vadă cum le va numi; și pe fiecare vietate, cum era s-o numească Adam, așa era să fie numele ei. Și a pus Adam nume tuturor păsărilor cerului și tuturor fiarelor câmpiei, dar pentru Adam nu s-a aflat un ajutor de potriva lui. Atunci Dumnezeu a adus un somn greu pentru Adam și a luat una din coastele lui. Și a făcut Dumnezeu coasta, pe care a luat-o din Adam, femeie și a adus-o lui Adam.

Rezumând capitolul 2 al Genezei, vedem că după crearea sa, omul viețuiește împreună cu soția sa *(ișa)*, care este ajutorul său, în mijlocul grădinii Edenului, ce era străbătută de un fluviu care făcea ca pomii grădinii să fie așa de abundenți, încât omul să nu ducă lipsă de nimic. Din partea animalelor, Adam și Eva n-au nici o supărare, nici una nu era sălbatică și răpitoare. În această stare de beatitudine, Adam și Eva umblă neîmbrăcați. Diversitatea de sex nu le produce nici o tulburare sau pudoare. Strămoșii neamului omenesc trăiesc cu Dumnezeu într-un raport de nesinchisită pace și bunăvoire. Datorită fructelor pomului vieții, omul și femeia sa au posibilitatea să fie moștenitorii unei vieți eterne. Această posibilitate atârnă de păzirea poruncii divine, de a nu mânca din pomul cunoașterii binelui și răului, căci după cum reiese din context, el n-avea această cunoștință mai înainte de gustare. Și, într-adevăr, în clipa în care a gustat din acel pom, beatitudinea edenică a dispărut, putința nemuririi trupului a dispărut și dânsa, împreună cu alte însușiri, de care vom aminti în paragraful următor.

Pe tema pusă de capitolul 2 din Geneză se brodează toate ideile cu privire la starea primară a omului, înainte de cădere.

Ceea ce Isaia spune despre starea de fericire din împărăția mesianică, el o spune după analogia cu starea omului, din grădina raiului. Așa trăia omul, înainte de cădere:

„Atunci lupul va locui împreună cu mielul și pardosul se va culca împreună cu iedul; vițelul, puiul de leu și vitele îngrășate vor fi împreună și le va mâna un copilaș. Vaca și ursoaica vor paște la un loc și puii lor se vor culca laolaltă. Leul va mânca paie cu boul, pruncul de țâță se va juca la gura bortei năpârcii, și copilul înțărcat va băga mâna în vizuina balaurului" (Is. 11, 6-8. Cf. și Is. 65, 25).

Între om și animal, în starea edenică, nu exista nici o luptă. De aceea spunea Hozea: *„În ziua aceea voi încheia pentru ei un legământ cu fiarele câmpului, cu păsările cerului și cu târâtoarele pământului. Voi sfărâma arcul din țară, sabia și orice unealtă de război, și-i voi face să locuiască în liniște"* (Hoz. 2, 1).

Isaia ne vorbește despre o viață lungă nebănuită: *„Nu vor mai fi în el nici copii cu zile puține, nici bătrâni care să nu-și împlinească zilele. Cine va muri, la vârsta de o sută de ani, va fi încă tânăr, și cel care va muri de o sută de ani, va fi socotit ca păcătos"* (Is. 65, 20).

Profetul Amos ne amintește despre o producție abundentă a solului: *„Iată vin zile, zice Domnul, când plugarul va ajunge pe secerător și cel ce calcă strugurii pe cel ce seamănă sămânța, când mustul va picura din munți și va curge de pe toate dealurile"* (Amos 9, 13).

Pomul vieții, ce se afla în mijlocul grădinii Eden, este amintit în cartea Proverbelor:

„Rodul cel neprihănit este ca un pom al vieții (Prov. 11, 30); *„O dorință împlinită este un pom al vieții"* (Prov. 13, 12). Deoarece autorul cărții Iov și al cărții Ezechiel ar părea că au la bază altă tradiție a stării de fericire edenică decât cea descrisă în capitolul 2 din Geneză, criticii negativi au căutat să găsească fel de fel de origini sau mai bine zis împrumuturi din miturile și legendele orientale.

Dar foarte bine spune Sellin[184]: „Cu toate acestea, repetăm că imaginile stării primordiale a omului, chiar dacă prezintă trăsături diferite, au totuşi drept punct comun afirmaţia că omul a trăit de la început într-o fericire pământească cu mult superioară stării de mai apoi, dar legătura cu Dumnezeu era cu mult mai reală şi mai intensă decât fu cazul pentru generaţiile de după cădere, aşa încât dorul după paradisul cel pierdut, în sens larg, este comun tuturor scrierilor Vechiului Testament. În acest dor se află imboldul tainic ca omul să nu se lase biruit de tendinţa de a deveni nepăsător, sătul sau disperat de situaţia actuală, ci tocmai conştiinţa că starea actuală este urmarea plăţii divine pentru păcat, să-i ţină omului dorinţa trează de a-şi recăpăta bunurile pierdute, de a crede într-o mântuire şi de a se pregăti pentru ea. Iată care este valoarea religioasă, aşa de durabilă a acestei învăţături despre starea edenică a omului". Trebuie să mai accentuăm că cele două istorisiri ale creaţiei (una în Geneză cap. 1 şi alta în Geneză cap. 2) ne arată căsătoria monogamă ca o instituţie direct divină şi ca un dar al stării originare (Gen. 1, 27 şi 2, *24).*

---

[184] Sellin E., *op. cit.*, p. 61.

În ce priveşte scopul creării omului şi rostul vieţii omeneşti pe acest pământ, el nu este exprimat expres, dar îl putem întrevedea tot din referatul creaţiei descrisă în cele două capitole ale Genezei:

„Domnul a luat pe om şi l-a aşezat în grădina Edenului, ca s-o lucreze şi s-o păzească" (Gen. 2, 15). După aceste cuvinte, scopul creării omului era de a îngriji de natură pe care o făcuse Dumnezeu şi i-o pusese la dispoziţie, ca s-o folosească absolut liber:

„Dumnezeu i-a binecuvântat şi le-a zis: Creşteţi, înmulţiţi-vă şi umpleţi pământul şi supuneţi-l pe el. Stăpâniţi peste peştii mării, peste păsările cerului şi peste orice vieţuitoare ce se mişcă pe pământ" (Gen. 1, 23). După aceste cuvinte, reiese că omul este coroana creaţiei lui Dumnezeu. El trebuie să populeze pământul şi să-şi supună toată natura vie.

„Umplut-a pe oameni de ştiinţă şi înţelegere şi le-a arătat ce este binele şi răul. El a sălăşluit ochiul său în inima lor, ca să le facă ştiută măreţia faptelor Sale, ca astfel ei să mărească sfânt numele Său şi să vestească minunile săvârşite de El" (Ben-Sirach 17, 6 sq.) Rezultă de aici, şi aceasta este şi învăţătura Bisericii creştine[185], că omul a fost creat pentru a căuta neîncetat pe Dumnezeu şi a-l lăuda şi preamări.

---

[185] Comoroşan A., *op. cit.*, p. 305.

În afara acestor scopuri, Sellin[186] mai află unul care i se pare destul de important: Dumnezeu dorea să aibă pe pământ un slujitor credincios, supus Lui cu o ascultare fără murmur sau şi mai nimerit, Dumnezeu voia să aibă pe pământ fiinţe asemănătoare cu El, care să trăiască prin El, în faţa Lui şi conduşi numai de El (Gen. 5, 21; 6, 9). Spusele pe care le foloseşte Dumnezeu, cu privire la om: *„Nu este bine ca omul să fie singur"* (Gen. 2, 18), aproape, spune Sellin, că s-ar putea aplica şi la Dumnezeu, fără a-i ştirbi din propria Lui suficienţă dumnezeiască. Acelaşi Dumnezeu, care este cel sfânt şi cel perfect în sine însuşi, şi care poate arăta, pe de o parte, o înverşunată dorinţă de distrugere, acela ne apare aici, ca unul care caută comuniune. Aici doreşte să aibă fiinţe asemănătoare cu El, pe care să le poată conduce şi care să se lase conduse de El. Faţă de aceste fiinţe asemănătoare, El vrea să-şi realizeze însuşirile sale de mărinimie, îndurare, iubire, ca şi pe cele de dreptate.

§ 22. Căderea omului

Sfânta Scriptură a Vechiului Testament nu ne dă informaţie amplă şi precisă cu privire la căderea omului în păcat. Din această cauză cercetătorii mai liberali ai Vechiului Testament conchid, fără ezitare, la afirmaţia că Vechiul Aşezământ nu are o concepţie unitară asupra modului în care omul a trecut din starea plăcută lui Dumnezeu la starea de păcat şi de fiinţă supusă mâniei lui Dumnezeu[187].

Istorisirea păcatului strămoşesc se află în Geneză 3, 1 sq.: *„Şarpele era mai şiret decât toate fiarele câmpului pe care le făcuse Domnul Dumnezeu. El a zis femeii: Oare, cu adevărat a zis Dumnezeu, să nu mâncaţi din toţi pomii din grădină? Femeia a răspuns şarpelui: Putem să mâncăm din rodul tuturor pomilor din grădină, dar despre rodul pomului din mijlocul grădinii Dumnezeu a zis: Să nu mâncaţi din el şi nici să nu vă atingeţi de el, ca să nu muriţi. Atunci şarpele a zis femeii: Hotărât, nu veţi muri, dar Dumnezeu ştie că, în ziua când veţi mânca din el, vi se vor deschide ochii şi*

---

[186] Sellin E., *op. cit.*, p. 62 sq.
[187] Sellin E., *op. cit.*, p. 63.

veți fi ca Dumnezeu, cunoscând binele și răul. Femeia a văzut că pomul era bun de mâncat și plăcut de privit și că pomul era de dorit ca să deschidă cuiva mintea. A luat din rodul lui și a mâncat; a dat și bărbatului ei, care era lângă ea și bărbatul a mâncat și el. Atunci li s-au deschis ochii la amândoi: au cunoscut că erau goi. Au cusut laolaltă frunze de smochin și și-au făcut șorțuri din ele" (Gen. 3, 1-7). Mai departe, istorisirea neascultării poruncii de a nu mânca din pomul oprit spune cum a urmat pedeapsa divină, însuși Dumnezeu le-a făcut celor doi oameni niște haine din piei, i-a scos afară din grădina Edenului, la intrarea căreia a așezat niște cherubimi (îngeri), care să învârtească o sabie învăpăiată și să păzească drumul spre pomul vieții. Dându-i afară din paradis, Dumnezeu a blestemat întâi pe șarpe, apoi pe femeie și pe bărbat. Dar nu numai prima pereche este blestemată, ci și natura: *„blestemat este acum pământul din pricina ta. Cu multă trudă să-ți scoți hrana din el"*.

Urmărind cele spuse de Geneză, în capitolul 4 și următoarele, vedem că după nașterea primilor copii ai perechii izgonite din rai, aceștia s-au integrat în realitate și au început să dezvolte anumite ramuri de activitate omenească. Dezvoltându-se cultura umană, cu ea sporea și păcatul. Așa, de pildă, este ucis Abel chiar de fratele său Cain și descoperirea primelor tipuri de arme a adus după ele ucideri după ucideri. Stricăciunea omenească, ajungând la maximum, a atras după ea pedeapsa divină, care a adus *potopul*.

Precum vedem, omul a căzut în păcat nu din simțământ propriu sau voință rea, căci fusese creat bun, ci din pricina ispitirii din afară, și anume de la șarpe.

Nebănuit de mult s-a scris și s-a discutat cu privire la această istorisire biblică a căderii omului. Unii au arătat că este un împrumut în vechile mituri orientale, alții că este o legendă plăsmuită de întocmitorii Pentateuhului, ș.a.

1. *Șarpele.* Pe exegeți i-a interesat îndeosebi să vadă ce se înțelege prin șarpele prin care a venit ispitirea și ce î fost acel pom al cunoștinței binelui și răului.

Șarpele a fost un șarpe real sau un demon ce avea figura de șarpe?

Dacă citim cu atenție textul Genezei, observăm că este vorba de un șarpe veritabil, căci *„șarpele era mai viclean decât toate animalele pământului"* (Gen. 3, 1). Credem că această comparație

n-ar fi avut loc, dacă șarpele arătat Evei n-ar fi fost un șarpe adevărat, ci numai apariția unui șarpe.

Din blestemarea șarpelui de către Dumnezeu, vedem că este vorba de un șarpe propriu: *„Și zise șarpelui: Fiindcă ai făcut lucrul acesta, blestemat ești între toate vitele și între toate fiarele de pe câmp. În toate zilele vieții să te târăști pe pântece și să mănânci țărână"* (Gen. 3, 14).

Șarpele nu este un demon care purta forma unui șarpe. În religiile vechi orientale, găsim zei reprezentați în formă de animale, dar nu acesta este cazul șarpelui ce înșală pe Eva.

Din cuprinsul istorisirii ispitirii lui Adam și Eva, este vorba de un șarpe, numai că sub această formă de apariție se ascundea un spirit rău, Satan. Duhul cel rău se servi în acest caz de un șarpe natural, ca de un mijloc sau un instrument. Motivele care ne conduc sunt mai multe. Mai întâi măiestria cu care șarpele face să cadă în ispită pe Eva presupune o ființă dotată cu rațiune. Eva este încredințată că cel care vorbește cu ea este o ființă superioară unui animal. Șarpele cunoaște bine porunca dată de Dumnezeu primilor oameni, ceea ce o face pe Eva să-l socoată un spirit puternic.

Așadar, din temeiuri interioare, adică din acelea ce se află chiar în povestirea Genezei, ni se arată dușmănie între om și un duh, care duh nu este decât spiritul cel rău. Fiindcă printre creaturi, în afară de lumea cea căzută a îngerilor, nu mai exista nici o altă ființă căreia să i se poată atribui intenții dușmănoase față de Dumnezeu, de aceea, acel spirit înșelător care vorbi cu Eva și avea chipul unui șarpe nu putea fi decât un înger căzut, despărțit de Dumnezeu, adică diavolul[188].

În sprijinul acestei idei și anumite locuri din cărțile Vechiului Testament:

„Dumnezeu a zidit pe om spre nestricăciune și l-a făcut după chipul ființei sale. Dar prin pizma diavolului, moartea a intrat în lume și cei care sunt de partea lui vor ajunge s-o cunoască" (Înț. Sol. 2, 24). Nu animalul șarpe dușmănea pe omul care putea rămâne nemuritor cu trupul, ci diavolul care se furișase în șarpe, aceasta îl înșelă pe om și-l făcu să piardă paradisul și toate avantajele pe care Dumnezeu i le dăduse la creație.

---

[188] Scholz P., *op. cit.*, p. 75.

Că Satan şi nu şarpele animal a înşelat pe Adam şi Eva, ne-o confirmă întreaga tradiţie iudaică şi creştină. Satan este autorul răului; el este vrăjmaş al lui Dumnezeu şi calomniatorul omului în faţa Celui Atotputernic.

Iată ce ne spune Mântuitorul în această privinţă:

„Voi aveţi de tată pe diavolul... El de la început a fost omorâtor de oameni şi cu adevărul nu stă laolaltă, pentru că el nu este adevăr. Ori de câte ori spune o minciună, vorbeşte din ale lui, căci este mincinos şi tatăl minciunii” (Ioan 8, 44).

Expresia *dintr-un început*[189] vrea să spună că Satan este autorul păcatului şi al morţii corporale din lumea omului. Atunci diavolul s-a arătat ucigaş, fiindcă a folosit minciuna, ca un tată al ei. Aşa au înţeles expresia „ucigaş de la început” toţi scriitorii bisericeşti din toate timpurile[190].

Apocalipsa Sf. Ioan ne învaţă că balaurul cel mare cu şapte capete, zece coarne şi şapte cununi, nu era altul decât *„şarpele cel vechi numit diavolul şi Satana, acela care înşală întreaga lume, care a fost aruncat pe pământ şi împreună cu el, au fost aruncaţi toţi îngerii lui”* (Apoc. 12, 9). Tot Sf. Ioan ne spune mai departe că diavolul este vechiul şarpe: *„Îngerul a pus mâna pe balaur, pe şarpele cel vechi, care este diavolul şi Satana şi l-a legat pentru o mie de ani“* (Apoc. 20, 2) *şi l-a aruncat în adânc... ca să nu mai amăgească popoarele”.*

Porecla de „vechiul şarpe” şi „amăgitor de popoare” ne arată în mod evident că este vorba de ispitirea primilor oameni, de către şarpe, care de către Sf. Ioan este numit diavol.

Toţi vechii părinţi, în consens unanim, înţeleg prin ispitirea Evei, nu numai un şarpe, ci pe diavol. Ei se deosebesc unul de altul numai prin aceea căci unii socotesc că diavolul s-a servit de un şarpe real, ca de un instrument, în timp ce alţii susţin că ispititorul a luat numai forma unui şarpe[191].

După tradiţia iudaică, Satan este ispititorul omului, deşi în scrierile rabinice de mai târziu, *Sammael* este căpetenia spiritelor rele, dar pentru că a înşelat pe Eva, în forma unui şarpe, este şi el numit *vechiul şarpe (harta-haş hakadmoni)* sau numai şarpele (hanahaş)[192].

2. *Pomul cunoştinţei binelui şi răului.* Dacă problema şarpelui ce amăgi pe primii oameni este anevoioasă, cu mult mai spinoasă este chestiunea *pomului cunoştinţa binelui şi răului.* După structura limbii ebraice, unii[193] sunt de părere că expresia „cunoaşterii binelui şi răului” are acelaşi sens cu expresia „folositor şi dăunător”, cum se vede din II Sam. 19, 36; (cf. Is. 7, 15; Deut. 1, 39). În acest caz ar fi vorba despre un pom ale cărui fructe aduc o înţelepciune practică, ce foloseşte în viaţă. Totuşi o astfel de interpretare nu este suficientă, pentru că Dumnezeu spune: *„Iată că omul a ajuns ca unul dintre noi, cunoscând binele şi răul”* (Gen. 3, 22). Lucrul acesta ne sileşte să includem în noţiunea de rău şi bine şi elementul moral. Trebuie să ne-amintim că înţelepciunea practică şi cea morală făceau la un loc „înţelepciunea” în adevăratul înţeles al cuvântului. Învăţătura evreilor despre înţelepciune, totdeauna, lega chestiunile practice de cele etice, în mod foarte strâns. Acest fel de interpretare[194] este întărit mai ales prin faptul că prima consecinţă a mâncării din fructul pomului oprit, adică înainte de judecata lui Dumnezeu, aduce cu sine recunoaşterea propriei goliciuni, prin care se înţelege deosebirea de sex şi trezirea sentimentului de pudoare. Naivitatea morală, simţământul copilăresc de nevinovăţie a unuia faţă de celălalt şi faţă de Dumnezeu a fost deci pierdut, căci acum ei se ascund unul faţă de altul, îmbrăcându-se, şi se ascund chiar din faţa lui Dumnezeu, băgându-se în tufiş. Va trebui deci să ne gândim că este un pom al înţelepciunii, prin care omul a primit o cunoaştere practică şi morală, prin care, relativ, el poate deveni independent de Dumnezeu.

Desigur că pentru autorul Genezei, lucrul principal nu este fructul din care au mâncat oamenii, şi nici urmarea acestei acţiuni. Lucrul acesta se vede din versetele 14-17 ale capitolului 3, unde omul şi femeia sunt blestemaţi pentru neascultare. După capitolul 3 al Genezei, păcatul nu este altceva decât neascultare de porunca divină. O astfel de nesupunere ar pune în primejdie întreaga stăpânire a lui Dumnezeu. Este pentru prima oară că omul s-a răzvrătit

---

[189] Unii exegeţi au intenţionat să creadă că diavolul a devenit ucigaş faţă de om atunci când Cain a omorât pe Abel (Gen. 4, 8).

[190] Comoroşan A., *op. cit.*, p. 333.

[191] Scholz P., *op. cit.*, p. 97

[192] Scholz P., *op. cit.*, p. 99.

[193] Sellin E., *op. cit.*, p. 65.

[194] Ibidem, p. 66.

contra acestei orânduiri şi cu aceasta s-a introdus păcatul în lume. Prin neascultarea sa, omul a învăţat să cunoască răul. Pentru acest motiv, omul trebuie să plece din grădina lui Dumnezeu şi să se îndeletnicească mai întâi cu agricultura şi mai apoi cu zidirea de cetăţi. Acolo, afară din grădina Eden, neascultarea şi răzvrătirea contra stăpânirii lui Dumnezeu îşi întinde tot mai mult raza de activitate. Aceasta este, în rezumat, ceea ce a voit să spună autorul Genezei. Păcatul s-a apropiat de om prin ispită, dar după ce omul s-a făcut vinovat de păcat, nu mai există altă posibilitate de întoarcere, decât când Dumnezeu va găsi cu cale.

În ce priveşte părerea Bisericii creştine cu privire la pomul cunoaşterii binelui şi răului, unii dintre vechii părinţi l-au înţeles în mod spiritual, ca de altfel paradisul întreg. Dar cea mai mare parte dintre ei[195], au înţeles atât paradisul cât şi pomul cunoştinţei binelui şi răului, în înţeles literal, din cauză că Moise spune clar: *„Dumnezeu a făcut să răsară din pământ tot pomul frumos la vedere şi bun la mâncare şi pomul vieţii în mijlocul raiului şi pomul cunoştinţei binelui şi răului”* (Gen 2, 9). După aceste cuvinte, ne înfăţişează locul raiului pe pământ, numind şi râurile ce curgeau dintr-însul. S-a numit pomul cunoaşterii binelui şi răului, din cauză că, prin mâncarea din el, oamenii primi aveau să cunoască din proprie experienţă deosebirea între bine şi rău. Nu se poate spune că era un pom veninos sau stricător prin natura lucrurilor sau un pom rău în sine, precum în genere, erau bune toate creaturile lui Dumnezeu. Pomul acesta a fost ales de Dumnezeu, numai ca instrument pentru încercarea omului.

§ 23. Urmările păcatului originar

Cum ne amintim din Dogmatica noastră creştină, neascultarea lui Adam şi a Evei de porunca lui Dumnezeu, se numeşte păcat originar sau strămoşesc, pentru că este cel dintâi păcat săvârşit în lumea pământească, de către strămoşii noştri[196].

---

[195] Comoroşan A., *op. cit.*, p. 315.

[196] Mihălcescu I., *op. cit.*, p. 145.

Din pricina acestui păcat originar, s-au abătut asupra primilor oameni, ca pedeapsă, o mulţime de suferinţe.

Cu privire la suflet, a pierdut omul harul dumnezeiesc, adică sfinţenia, a nimicit armonia dintre trup şi suflet şi a alterat chipul lui Dumnezeu în om.

Cu privire la trup, prin păcat, omul şi-a atras suferinţe şi necazuri, apoi moartea fizică, în plus, omul a fost alungat din grădina Edenului. Pământul a fost blestemat şi stăpânirea omului asupra naturii şi vieţuitoarelor s-a restrâns nebănuit.

Cea mai grea pierdere pe care a suferit-o omul este moartea corporală. Moartea îşi exercită acţiunea nimicitoare în toate direcţiile, din clipa căderii.

Prin căderea în păcat, asemănarea omului cu Dumnezeu a suferit şi ea schimbare. Inteligenţa şi libertatea au slăbit, dar n-au fost complet anihilitae, căci după Gen. 5, 1, ni se relatează că Adam, care a fost creat după asemănarea lui Dumnezeu, a născut un fiu după asemănarea sa. Existenţa inteligenţei la om este presupusă şi după căderea în păcat, ca şi prezenţa libertăţii, peste tot, în întreg Vechiul Testament. În Gen. 4, 6, citim că Dumnezeu zice către Cain că păcatele năvălesc spre el, dar el trebuie să le stăpânească. Apoi este clar că fiinţa libertăţii este exprimată net, căci în libertatea voinţei poate să aibă loc o biruire a păcatului aţâţător. De asemenea, când Moise spune către israeliţi: *„Azi chem cerul şi pământul contra voastră; viaţa şi moartea v-am pus înainte, binecuvântarea şi blestemul. Alege viaţa ca să trăieşti tu şi seminţia ta”* (Deut. 30, 19), este clar că o atare cerinţă este cu putinţă numai presupunând realitatea libertăţii.

Cele mai expresive cuvinte, în care este exprimată prezenţa libertăţii şi după căderea în păcat le găsim în Ben-Sirach:

„Dumnezeu a făcuse om, la început, şi l-a lăsat în mâna sfatului din el însuşi” (Ben. Sirach 15, 14).

Toate îndemnurile lui Dumnezeu către om, ca să facă binele şi să evite răul, toate poruncile şi oprelişţile, toate promisiunile şi toate ameninţările care se află la tot pasul în cărţile Vechiului Testament, toate dovedesc că omului i-a rămas libertatea şi după căderea în păcat[197].

---

[197] Scholz P., *op. cit.*, p. 110.

Ce s-a întâmplat cu inteligenţa şi libertatea după cădere? Au suferit o paralizare, o slăbire, căci atât în direcţia către Dumnezeu, cât şi în raport cu trupul, a intervenit o dezordine. Din cauza acestei slăbiri, ca urmare a păcatului strămoşesc, omul este numit în Vechiul Testament *basar* „carne" (Ps. 56, 5; 63, 3; 145, 21) dar mai ales *enos* „slabul, neputinciosul" căci verbul *anas* înseamnă a fi slab. În Iov 7, 17 citim: *„Ce este omul, ca să-ţi pese atât de mult de el şi să ţii seama de el?"* Prin expresia *ma enoş* – „ce este omul?", Iov vrea să spună că omul este prea o nimica, pentru ca Dumnezeu să fie aşa de supărat pe el. Cu privire la aceste imperfecţiuni şi slăbiciuni ale omului, după căderea în păcat, adesea, scriitorii Vechiului Testament se plâng cu cuvinte de acest fel:

„Căci el cunoaşte zidirea noastră, adusu-şi-a aminte că ţărână suntem. Omul? zilele lui ca iarba; el înfloreşte ca floarea câmpului. Când suflă vântul, ea trece şi nu se mai cunoaşte locul în care a fost...." (Ps. 103, 14-15); *Iată zilele mele sunt cât un lat de mână şi viaţa mea este ca o nimica, înaintea ta. Orice om este doar o suflare. Ca o umbră trece viaţa omului"* (Ps. 39, 5-7; cf. şi Iov. 14, 2; Ps. 39, 12; 73, 5; 78, 39; 89, 48; 90, 4-5; 146, 3-4).

§ 24. Fiinţa păcatului

Păcatul este călcarea liberă a voinţei sau legii lui Dumnezeu; aşa ne învaţă morala creştină, după cuvântul lui Ioan: *„Oricine făptuieşte păcatul săvârşeşte călcarea legii, căci păcatul este călcarea legii"* (I Ioan 3, 4).

După cele ce aflăm în cărţile Vechiului Testament, păcatul constă în neascultarea omului faţă de voia şi poruncile lui Dumnezeu, stăpânul său. Chiar şi nedreptatea care se comite faţă de un alt om, şi ea este un păcat, pentru că arată o deviere şi o împotrivire contra voinţei lui Dumnezeu, care cere ca omul să nu facă decât ce este bun: *„Tu ceri ca adevărul să fie în adâncul inimii, fă dar să pătrundă înţelepciunea înăuntrul meu"* (Ps. 51,6).

În viaţa aceasta, omul trebuie să meargă pe o cărare anumită, arătată de Dumnezeu şi de cei pe care el i-a inspirat: *„Orânduielile mele să le faceţi şi legile Mele să le păziţi, umblând în ele. Eu sunt Yahweh,*

Dumnezeul vostru. Observaţi poruncile Mele şi legile Mele; cel ce le face, omul acela va fi viu prin ele" (Lev. 18, 4-5). Împlinirea voinţei divine este identică cu binele moral: *El ţi-a vestit ţie, o omule, ce este bun şi ce cere de la tine, ca să faci dreptate, să iubeşti piozitatea şi să mergi plecat în faţa lui Dumnezeu"* (Mih. 6, 8; cf. Ez. 20, 11).

Aşadar fiinţa păcatului, după Vechiul Testament, constă mai mult din lepădarea de lege sau mergerea contra legii. *Păcătosul* este cel care nesocoteşte *Legea Domnului* (Is. 58, 2), care calcă *legământul lui Yahweh* (I R 19, 14; Ier. 9), care nesocoteşte *poruncile* Lui (Ezr. 9, 10), care nu se teme şi trece peste *cuvântul* lui Dumnezeu (Num. 14, 19; I Sam. 15, 24), care trece peste Legământul lui Israel (Ier. 34, 18; Hoz. 6, 7; 8, 1), care nu se supune legiuirilor (Is. 24, 5), care calcă pactul încheiat cu Dumnezeu (Deut. 17, 21; Ios. 16; Ps. 119, 126, Ier. 11, 10) sau este necredincios acestui pact (Ps. 44, 18), care nu ascultă şi nu împlineşte cuvintele lui Dumnezeu (Ier. 11, 3; Deut. 18, 19; Is. 1, 18; Ps. 119, 158). Păcătos este acela care nu ţine seama de vocea şi poruncile lui Dumnezeu (Deut. 9, 24; 28, 15, I Sam, 12, 15; I Regi 20, 36; Ier. 13, 10), care dispreţuieşte orânduielile divine, batjocoreşte legiuirile Sale şi stă contra cuvântului Său (Num. 20, 24; Deut. 1, 26; 1, 43;, 9, 24; Ios. 1, 18; I Sam. 12, 15; I Regi 12, 31; Ez. 5, 6; 11, 12).

Omul are dreptul auto-determinării şi are o voinţă liberă, dar în momentul în care a deviat de la calea trasată de Dumnezeu, care este calea binelui, face un păcat. Această concepţie fundamentală a Vechiului Testament despre păcat, în afară de Geneză 3, 1 sq, o mai găsim în Sam. 15, 22; Ieremia 6, 16; Ps. 51, 6; Deut. 11, 26-28; Exod 24, 7; I Regi 3, 9.

Alături de această concepţie, mai poate fi identificată şi una care poate fi asemănată cu cea a altor popoare, ce susţine că chiar şi încălcarea unui obicei al poporului constituie un păcat[198], cum de pildă necinstirea Tamarei de către fratele ei Amon (II Sam. 13, 12), luarea Sarei drept sora lui Avraam (Gen. 20, 1 sq.), îndemnul lui Iosif să păcătuiască cu femeia lui Putifar (Gen. 39, 9), măritarea fetei mai mici înaintea cele mai mari (Gen. 29, 26), căsătoria cu cei necircumcişi (Gen. 34, 7-13) şi luarea de lucruri aparţinând necircumcişilor (Ios. 7, 15).

---

[198] Sellin E., *op. cit.*, p. 68.

Atingerea de obiecte socotite necurate era considerată drept păcat. Dar caracterul unic şi măreţ al religiei Vechiului Testament stă în faptul că în cărţile proorocilor toate aceste lucruri dispar pur şi simplu înaintea voinţei, cuvântului şi căii lui Dumnezeu, însă în cărţile Legii sunt primite ca fiind voinţa lui Dumnezeu. Acţiunile morale nu pot avea decât motive religioase; eventualele motive de altă natură care să dea naştere la acţiuni morale nu există. Aşadar, convergenţa unică a întregii religii către un singur punct şi anume: fiecare păcat este păcat contra lui Dumnezeu, există prezentă şi în această privinţă:

„Domnul a zis lui Moise: Pe cel care a păcătuit contra Mea, pe acesta îl voi şterge din cartea Mea" (Ex. 32, 33);

„Ţi s-a arătat, omule, ce este bine. Ce alta cere Domnul de la tine, decât să faci dreptate, să iubeşti mila şi să umbli plecat cu Dumnezeul tău" (Mih. 6, 8).

În I Samuel (2, 25) despărţirea dintre păcate faţă de oameni şi păcate faţă de Dumnezeu este numai aparentă, deoarece acolo este vorba de o apreciere diferită a pedepsei.

Deoarece păcatul este neascultarea, de aceea el este totdeauna o faptă liberă, de ordin spiritual, şi omul trebuie şi poate să stăpânească păcatul:

„Dacă faci bine, vei fi bine primit, dar dacă faci rău, păcatul pândeşte la uşă, dorinţa lui se ţine după tine, dar tu să-l stăpâneşti" (Gen. 4, 7).

Sediul păcatului sălăşluieşte în spiritul sau inima omului: *„Dumnezeu a văzut că răutatea omului era mare pe pământ, şi că toate întocmirile gândurilor din inima lui erau îndreptate numai spre rău, în fiecare zi"* (Gen. 6, 5);

„Nu voi mai blestema pământul din pricina omului, pentru că întocmirile gândurilor din inima omului sunt rele din tinereţea lui" (Gen. 8, 21)

În decursul timpurilor, se recunoaşte tot mai mult că păcatul este uitarea de Dumnezeu, este o lipsă de teamă de Dumnezeu şi mai ales o lipsă de iubire faţă de el:

„Toţi păcătoşii poporului meu de sabie vor muri, adică cei ce zic: nu ne va ajunge pe noi nenorocirea, nici nu va veni peste noi" (Am. 9, 10);

„Am hrănit şi am crescut nişte copii, dar ei s-au răsculat împotriva Mea" (Is. 1, 2);

„Căci Israel a uitat pe cel ce l-a făcut... De aceea, voi trimite foc în cetăţile lor" (Hoz. 8, 13; cf. şi 11, 3; Ier. 2, 19; 5, 3; 7, 28; 15, 6; 17, 23; 25, 8 sq.; 29, 19 sq.; 32, 33; Ps. 14, 2 sq.)

Vechiul Testament are un număr foarte mare de denumiri pentru diferitele feluri şi nuanţe ale păcatului.

§ 25. Numirile păcatelor

Dintre toate numirile păcatului, cea mai blândă pare:

1. *Seghia* de la *şagah* „a rătăci". Acesta pare să fie păcatul făcut din greşeală, din slăbiciunea naturii omeneşti, aşa cum se exprimă Ps. 19, 13: *„Cine îşi cunoaşte greşalele făcute din neştiinţă? Iartă-mi greşalele pe care nu le cunosc"* (Cf. Num, 35, 11-15; Ios. 20, 3-9; 5, 18). *„Iată eu am mers prosteşte şi am greşit foarte"* (I Sam. 26, 21).

2. *Chata* („păcat"). Acest nume este derivat de la verbul *chat* – „a greşi, rătăci, păcătui" de la un drum drept sau scop bun (Jud. 20, 16) şi arată păcatul ca o deviere sau rătăcire de la calea lui Dumnezeu. Şi el se găseşte utilizat pentru a exprima păcatele slăbiciunii şi ale neştiinţei sau şi păcate mai grele:

„Să nu-ţi aduci aminte de greşalele din tinereţea mea" (Ps. 25, 7); *„Păcatele mele se ridică deasupra capului meu, ca o povară grea, sunt prea grele pentru mine"* (Ps. 38, 41, Cf. Ps. 59, 13; 109, 7).

3. *Sata (satah* „a se abate din drum"). Ca şi cele două denumiri de mai sus, arată o abatere sau deviere de la calea dreaptă:

„Să nu ţi se abată inima spre calea unei asemenea femei" (Prov. 7, 25);

„Nu umbla pe calea celor nelegiuţi, fereşte-te de ea, nu trece pe ea, ocoleşte-o şi treci înainte" (Prov. 4, 14-15).

4. *Aon (aon* câteodată şi *avon* de la rădăcina *avah* – „a se îndoi". La forma hifil „a se încovoia", în sens moral „a decădea"). *Aon* este păcatul pe care-l face omul când îl biruie ispita, devenind vinovat prin această biruire. Lucrul acesta se vede din expresii ca: *aon avoth* – „păcatele părinţilor" (Ex. 20, 5; 34, 7), *aon haemori* – „păcatul Amoriţilor" (Gen. 15, 16), *avon hatati* – „păcatul păcatului meu" (Ps. 32, 5).

Urmează păcate ceva mai grele:

5. *Peşa* (derivat de la *paşa* „a se despărţi, a cădea, a deveni renegat"). *Peşa* este păcatul prin care se rupe raportul cu Dumnezeu, o infidelitate, ba chiar o răscoală contra Domnului:

„*Dacă fiii tăi părăsesc Legea Mea şi nu umblă după poruncile Mele, dacă ei calcă legiuirile Mele şi nu ţin poruncile Mele, atunci voi pedepsi cu varga nelegiuirile lor şi cu lovituri vina lor*" (Ps. 89, 30 sq.).

Pe treapta cuvântului Peşa stau şi cuvintele:

6. *Bagad* („a fi necredincios, fi decăzut" Cf. I S. 14, 33; Is. 24, 16; 48, 8; Mal. 2, 11 ş.a.) 106, 39; Ier. 3, 1, ş.a.)

8. *Sarar* „a fi răzvrătit contra lui Dumnezeu" Is. 1, 23; 30, 1; Ier. 5, 23; Hoz. 9, 15 ş.a.)

9. *Marah* (a fi răzvrătit"). Num. 20, 24; 27, 14; I Sam. 12, 15; I R 13, 21;)

10. *Marad* („a fi potrivnic". Num. 14, 9; Ios. 22, 16; Ez. 2, 3;-Dan. 9, 9; Neh. 9, 26)

11. *Maal* („a fi decăzut". Iov 21, 34; Ezra 9, 2; 10, 6; Deut. 32, 51,; Neh. 13, 27)

Denumirile cele mai generale pentru păcat sunt:

12. *Rasa* derivat de la *rasa* „a se aprinde la simţuri, a se revolta". Este păcatul în sensul obişnuit al cuvântului, când se face răul în loc să se facă ce este bine. El este o revoltă contra lui Dumnezeu şi contra voinţei Sale sfinte. Dar din cauza acesta, nelegiuitul este totdeauna cu frica în sân. Este veşnic abătut şi nemulţumit:

„*Cei răi sunt ca marea înfuriată, care nu se poate linişti şi ale cărei ape aruncă afară noroi şi mâl. Cei răi n-au pace, zice Domnul meu*" (Is. 57, 20 Cf. Ps. 32, 10).

Următoarele nume arată nimicnicia păcatului:

1. *Aven* (de la rădăcina *un* nefolosită în Vechiul Testament, dar care are însemnare negativă. Substantivul *Aven* înseamnă *van*, gol, fraudă, impietate). *Aven* este păcatul prin care se lucrează nimicnicia, vanitatea, nelegiuirea. De aceea, păcătoşii sunt numiţi „bărbaţii deşertăciunii" (Iov. 21, 3; 34, 8; Ps. 5, 6; 6, 8; 14, 28, 3; 36, 13; 59, 3). În cărţile Vechiului Testament, cuvântul *Aven* este utilizat în special pentru nimicnicia cultului idolilor. De aceea, în ironie, Hozea numeşte cetatea Bethel „casa lui Dumnezeu" şi *Beth-Aven* „casa deşertăciunii" (Cf. şi Am, 1, 5; I Sam. 15, 23; Is. 66, 3).

2. *Sav* (a cărei rădăcină *sava* nu i se cunoaşte originea). Păcatul denumit *Şav* era ca şi *Aven* ceva care depărta pe om de Dumnezeu, alipindu-l de *nimicniciile* vieţii pământeşti. Îndeosebi cuvântul este utilizat pentru a arăta că idolii păgâni sunt *nimicuri, inexistente* (Ier. 18, 15; Ps. 31, 7 ş.a.). Până la urmă, *Sav* era păcatul minciunii şi falsităţii.

3. *Amal* (de la aceeaşi rădăcină, care însemna „a munci"). De aici vine şi cuvântul românesc hamal „muncitor". Substantivul a ajuns să însemne muncirea sau *comiterea* păcatului. Era fapta nenorocită a păcatului (Is. 10, 1; Hab. 1, 3; Ps. 10, 7; 55, 11).

4. *Belial,* (compus din *beli* „fără" şi *iaal* „a fi util, a ajuta"), este păcatul care lucrează zădărnicia, nimicnicia, căci n-aduce nici un folos sufletului. De aceea, păcătosul este un om al deşertăciunii (*iş belial* I Sam. 25, 25; 30, 22) este un fiu al nemerniciei (ben belial) (I Sam. 25, 17), iar păcătoşii în general sunt „fiii lui Belial" (I Sam. 2, 12; Deut. 13, 14; Jud. 20, 13).

5. *Seker* (de la aceeaşi rădăcină cu sensul de „a înşela, a minţi"). Era păcatul înşelăciunii, al jurământului fals, al profeţiei false etc. (Deut. 19, 18; Ps. 27, 12; Prov. 12, 17; 19, 5; Lev. 5, 24; Is. 57, 4; Ier. 28, 15; 29, 31 ş.a.).

6. *Zima* (de la *Zamam* „a simţi, a cugeta"). Pare că era păcatul vicleniei, şireteniei şi răutăţii. Se întâlneşte în special pentru acele păcate ce-şi au originea în neruşinarea cuiva (Lev. 18, 17; Iov. 31, 11; Ez. 16, 27; 22, 9).

7. *Turna* (de la *tama* – „a fi necurat"). Este păcatul ca necurăţenie, ca murdărie, ce se prinde de sufletul omului, ca o consecinţă a nelegiuirii: „*Purifică sanctuarul din cauza necurăţiilor* (metumoth) *fiilor lui Israel şi din pricina transgresiunilor, şi tuturor păcatelor lor,*" (Lev. 16, 16).

8. *Ra* (de la *rea* – „a sparge, a fi rău"), în sens moral, cuvântul *ra* înseamnă rău. Este numele general al păcatului, căci desemnează ce nu este bun, deci tot ce este neplăcut lui Dumnezeu.

9. *Nebala* (de la *nabal* – „a face ceva de ruşine, nedemn"), în cărţile Vechiului Testament, este folosit cu sensul de „prostie, impietate, inepţie". Este păcatul impietăţii, al omului care nu cugetă la puterea lui Dumnezeu (Is. 9, 16; 32, 6; Iud. 19, 23; Deut. 22, 21; Ios. 7, 15; Ier. 29, 23).

10.*Evel* (de la *aval* – „a se încovoia, a se întoarce, a decădea"). Cuvântul *Evel* exprimă întoarcerea şi depărtarea de la voinţa lui

Dumnezeu, deci arată păcatul ca o răsturnare a mersului normal al vieţii (Ps. 37, 1; 43, 1; 58, 3; 82, 2)[199].

11.*Sichlut* (de la *sachal* – „a face o nerozie"). Cuvântul arată comiterea unei acţiuni nefolositoare din punct de vedere al înţelepciunii. El desemnează păcatul ca ceva inutil omului (Eccl. 1, 17; 2, 3; 2, 12-13; 7,25; 10, 1; 10, 13).

12.*Osek (aşak* – „a implica, a forţa pe nedrept"). Cuvântul *Osek* arată o acţiune de apăsare, de nedreptăţire, deci indică păcatul brutalităţii (Ier. 6, 6; Ps. 119, 134; Ps. 62, 11; Is. 54, 14; 59, 13).

13.*Chamas* (de la aceeaşi rădăcină, cu sensul de „a împila, a nedreptăţi" ca şi *Osek* de mai sus). Era păcatul nedreptăţirii celor mici şi neputincioşi (Gen. 6, 11; 49, 5; Ps. 18, 49; Prov. 3, 3; Ps. 7, 17; Prov. 4, 17).

Aceste numiri atât de diferite ne sugerează ideea că ar fi existat mai multe trepte ale păcatului[200]. Deoarece, în ultimă instanţă, Vechiul Testament înţelege păcatul ca o faptă îndreptată contra lui Dumnezeu, de aceea, el nu poate fi clasificat după obiectul la care se referă. Aşa de pildă, profeţii spun că unul dintre cele mai mari păcate contra lui Dumnezeu este nedreptăţirea săracilor, văduvelor şi orfanilor. Totuşi exista o oarecare gradaţie a păcatului, care se poate căpăta după intenţia mai mare sau mai mică cu care el a fost săvârşit. Oarecum, limpede, Legea deosebeşte păcatele *făcute din greşeală* şi cele făcute cu *mâna ridicată,* adică *cu intenţie.* Legea face o clară deosebire între penalitatea acestor păcate (Vezi Num. 15, 22-31), unde se arată cum se expiază păcatele făcute din greşeală. Cu oarecare bunăvoinţă, vorbesc şi profeţii despre păcatele efectuate neintenţionat (Ps. 19, 13) şi apoi cu asprime despre păcatele ascunse *(nistarot),* adică acele păcate care rămân ascunse chiar faţă de făptuitorul lor, cum sunt gândurile nelegiuite (Ps. 90, 8). Aici trebuie amintite *păcatele tinereţii,* care sunt oarecum scuzabile prin faptul că în tinereţe omul nu poate să aprecieze consecinţa faptelor sale (Ps. 25, 7 Iov. 13, 26).

Într-o opoziţie de neîmpăcat cu cele de mai sus, stau păcatele făcute din neascultare, îngâmfare şi răzvrătire contra lui Dumnezeu, *cu* care făptaşul se laudă, uneori, de care este mândru, deci acele păcate în care indirect se trădează o răsculare contra sfinţeniei lui Dumnezeu:

„Răzvrătiţi aţi fost totdeauna contra Domnului" (Deut. 9, 7 Cf. Ps. 106, 7. 78, 17);

„Fărădelegile voastre vă despart pe voi de Dumnezeul vostru, şi păcatele voastre au astupat raza Sa înaintea voastră" (Is. 59, 2);

„Două rele a făcut poporul Meu: M-a părăsit pe Mine, izvorul cel viu, ca să-şi sape un puţ... ce nu are apă" (Ier. 2, 13).

Vechiul Testament zugrăveşte păcatul ca o rupere, ca o despărţire de Dumnezeu, prin expresiile: *„a părăsi pe Yahweh"* (Deut. 31, 16; Jud. 2, 12, Ier. 5, 19); *„a se depărta de Dumnezeu"* (I Sam. 12, 20; II Regi 18, 6; Is. 59, 13; Ier. 28, 16); *„a se rătăci de Dumnezeu"* (Ez. 44, 10); *„a se revolta"* (Deut. 9, 7; Ps. 78, 17; Is. 63, 10).

Fiindcă legământul dintre Yahwah şi Israel, foarte adesea în Vechiul Testament, este reprezentat ca o *căsătorie,* în care Yahweh este soţul, iar Israel soţia (Is. 54, 5; 54, 13; Ez. 16, 20; Hoz. 2, 4; 9, 18), de aceea, păcătuirea lui Israel faţă de Yahweh, mai ales când mergea la idolii păgâni, este zugrăvită ca o *necredinţă conjugală,* ca un adulter, ca o *desfrânare şi întinăciune cu străinii* (Lev. 17, 7; 20, 5; Deut. 31, 16). De aceea, israeliţii păcătoşi sunt numiţi *fiii desfrânatei,* deoarece mama lor (adică poporul luat ca o comunitate) este o decăzută (Hoz. 2, 6). De asemenea, ei mai sunt numiţi „fiii pierduţi", răzvrătiţi, necinstiţi, neînţelegători, care nu-i seamănă lui Dumnezeu şi care au pierdut favoarea părintească, în mod neînţelegător (Is. 1,4; 30, 1; Ier. 3, 14; Ez. 2, 4; Hoz. 5, 7).

Păcatul mai era socotit ca o jignire sau ofensă adusă lui Dumnezeu. Fiinţa lui Dumnezeu nu era atinsă prin păcatele omului, dar era nesocotită slava şi sfinţenia sa[201].

Păcatul, mai departe, era socotit ca o învârtoşare, ca o încăpăţânare spre rău, o ură împotriva lui Dumnezeu. Fiindcă Dumnezeu este numai adevărul, de aceea, ca o despărţire de Dumnezeu, păcatul trebuie să fie socotit o minciună *(chezer)* şi o înşelăciune *(mirmah)* a omului fără minte.

Nefiind nimic substanţial sau esenţial, ci numai corupţie şi decădere a fiinţei umane, păcatul mai poartă numele de deşertăciune *(rik* şi *hevel).* Până la urmă, cum am văzut mai sus, păcatul este o lipsă de minte *(chislah)* este chiar o boală *(holi).*

---

[199] Scholz P., *op. cit.*, p. 127.

[200] Sellin E., *op. cit.*, p. 69

[201] Scholz P., *op. cit.*, p. 123 sq.

Din această pricină, Vechiul Testament numeşte pe cei care se lasă biruiţi de păcate, cu cuvintele *resaim* (răi), *leţim* (caraghioşi), *zedim* (apostaţi), *şalvim* (cinici), *holelim* (libertini, insensibili), *saaranim* (nepăsători, oameni ai stomacului), *gheim* (trufaşi, aroganţi, necredincioşi). Ei erau duşmanii de moarte ai profeţilor şi ai autorilor cărţilor didactice, în înţelesul cel mai evident al cuvântului. Păcatele acestui fel de oameni trebuie să fie pedepsite cu moartea; ele n-au iertare şi atrag ura lui Dumnezeu, ca unii care se ating de guvernarea lui Dumnezeu în lume, în mod direct:

„Domnul Dumnezeu a jurat pe Sine însuşi şi Domnul Dumnezeul oştirilor a zis: „Mi-e scârbă de mândria lui Iacob şi-i urăsc palatele. De aceea, îi voi da în mâna vrăjmaşului cetatea cu tot ce este în ea". (Am. 6, 8; Ps. 19, 14; 73, 18 sq.; Is. 22, 13, Is. 29, 20; Mal. 3, 15; Prov. 1, 22; Iov. 15, 4).

Trebuie să amintim că Vechiul Testament cunoaşte foarte bine noţiunea de vină şi în primul rând, acea vină obiectivă pe care şi-o atrage omul prin păcatele sale în faţa lui Dumnezeu[202]. Este drept că nu există un cuvânt propriu pentru această noţiune, dar după uzul ebraic sunt folosite aceleaşi cuvinte, atât pentru fapta în chestiune, cât şi pentru consecinţele ei. Sunt folosite, îndeosebi, cuvintele *hataat*, *avon*, *peşa* (Gen. 15, 16; 44, 16; Ez. 39 21; 34, 7; Hoz. 14, 3; Is. 1, 4; 20, 13: Ez. 21, 30-34; 35, 5; Ps. 31, 11, 38, 5, 40, 13; 44, 13). Pentru descrierea vinei atrase de păcat sunt folosite diferite imagini. Odată se spune că omul este legat de păcatele sale şi le trage după sine fără să poată scăpa de ele (Is. 5, 18) sau că vina ce simte omul după comiterea păcatului apasă asupra sa ca o povară grea (Gen. 4, 13), sau se spune că păcatele sunt adunate de Dumnezeu într-un vas (Gen. 15, 16), sau legate într-o pungă (Hoz. 13, 13), sau în fine, cum tot Hozea spune, că păcatele sunt scrise într-o carte, aşa încât pururea să află înaintea lui Dumnezeu (Hoz. 7, 2; Ps. 90, 8; Mal. 3, 16). Un fel impresionant de a înfăţişa vina este acela folosit de Isaia şi anume că vina este ca un perete care desparte pe om de Dumnezeu. Cuvântul *asam*, care în limba mai veche însemna un dar de împăcare, în vorbirea de mai târziu, şi mai ales în cea preoţească, devine un cuvânt pentru vină (Gen. 26, 10; Ier. 51, 5; Lev. 4, 13; 5, 2; Num. 5, 7)[203].

---

[202] Sellin E., *op. cit.*, p. 69.
[203] Sellin E., *op. cit.*, p. 70.

În legătură cu acestea, constatăm că Vechiul Testament cunoaşte şi simţământul subiectiv al vinei sau conştiinţa de a fi vinovat. Lucrul acesta se vede chiar din faptul că omul după căderea în păcat se ascunde de faţa lui Dumnezeu. Cuvântul folosit pentru această conştiinţă este *„îi bate inima" „i-a bătut inima lui David"*, I Sam. 24, 6; II Sam. 24, 10; Iov. 27, 6). Există unele istorisiri care descriu cu multă pricepere acţiunea poverii păcatelor asupra sufletului celui păcătos, mai ales în istoria lui David (II Sam. 12 şi 15) şi în istoria lui Iacob. Poeţii care au compus psalmii de pocăinţă descriu adesea în chip impresionant, cum conştiinţa vinovăţiei este în interiorul omului, ca un foc ce mistuie trupul (Ps. 32;'6, 3; 40, 13; 51, 10). Nu lipseşte nici ideea că urmarea păcatului este fuga dinaintea lui Dumnezeu, dimpreună cu o viaţă neliniştită şi fără pace (Gen. 4, 12; Ps. 139, 7; Ls. 48, 22).

§ 26. Păcatul ca înclinare şi ca forţă

Aceleaşi urmări pe care le-a avut păcatul originar, pentru Adam şi Eva, le are şi pentru fiecare om în parte sau pentru omenire în general, deoarece toţi oamenii se trag din ei. Şi după cum omenirea întreagă s-ar fi bucurat de toate bunurile stării originare, dacă strămoşii ei n-ar fi greşit, tot astfel este firesc şi drept, ca să îndure urmările căderii lor[204].

Urmările păcatului originar n-au atins numai pe strămoşi, în paradis, ci şi pe toţi oamenii care au urmat pe Adam şi Eva. Toată suflarea pământească stă în legătură cu primii oameni, cum bine ne învaţă Sf. Apostol Pavel: *„Dumnezeu a făcut întreg neamul omenesc, dintr-un singur sânge, ca să locuiască pe toată faţa pământului"* (F. A. 17, 26).

Vechiul Testament arată destul de vizibil învăţătura despre moştenirea păcatului originar. Chiar Geneza urmăreşte treptele sporirii păcatului întreg neamului omenesc, plecând de la Adam. Aşa de exemplu, la păcatul lui Adam se înşiruiesc cel al lui Cain şi stricăciunea nebănuită din timpul lui Noe (Cf. Înţel. Solom. 10, 1-4).

---

[204] Mihălcescu I., *op. cit.*, p. 148 sq.

Aşa de exemplu, în cuvântarea ţinută la inaugurarea templului, Solomon a rostit tare: *„Nu este nici un om care să nu păcătuiască"* (I Regi 8, 4). În cartea Proverbelor citim: *„Cine ar putea spune: Iată îmi curăţesc inima şi m-am spălat de păcatul meu"* (Prov. 20,9). Tot aşa, cu sinceritate, spune psalmistul: *„Dacă ai păstra, Doamne, aducerea aminte a nelegiuirilor, cine ar putea sta în picioare, Doamne?"* (Ps. 130, 2). Cartea lui Iov, în chip special ne arată generalitatea păcatului şi în acelaşi timp şi ereditatea lui, spunând că dacă nici chiar îngerii nu sunt curaţi înaintea ochilor lui Dumnezeu, cu atât mai mult poate să fie omul. Predicile de pocăinţă ale profeţilor sunt deajuns de cunoscute pentru ca să mai fie menţionate.

„Toţi sunt sleiţi, toţi sunt stricaţi. Nici unul să facă binele, nici unul măcar" (Ps. 14, 2);

„Doamne, să nu intri la judecată cu robul Tău, căci înaintea Ta nu-i nici un om drept" (Ps. 143, 1);

„De Te vei uita la păcate, Doamne, cine va mai putea sa stea?" (Ps. 130, 1).

Chiar figurile cele mai ideale ale poporului Bibliei, ca Avraam (Gen. 12, 18), Moise (Ex. 2, 12; Num. 20, 10), David (II Sam. 11, 2), nu sunt iertate, ci li se arată păcatele comise, cu toată sinceritatea şi uneori sunt condamnate fără nici o consideraţie. Aceasta se întâmplă mai ales în cazul lui Iacob (Gen. 27, 1; Hoz, 12, 4; Is. 43, 27).

Dacă ne-am întreba, despre motivul pentru care Vechiul Testament învaţă generalitatea păcatului[205], adesea răspunsul este aşa: Fiindcă suntem născuţi din pământ şi suntem slabi, de aceea nu putem ajunge să împlinim voinţa lui Dumnezeu întocmai. Conştiinţa păcatului apare adesea împreunată cu simţăminte de necazuri, suferinţe şi dureri (Ps. 6, 31 ş.a.). În locurile acestea şi altele asemănătoare, păcatul apare ca o urmare a condiţiei noastre ontologice, ca o boală care îşi are cauza în creaţie şi cu prezenţa căreia trebuie să ne familiarizăm, adică să cerem lui Dumnezeu vindecarea ei. Totuşi, concepţia cea mai generală este aceea că păcatul este o tendinţă care iese din inimă sau din omul spiritual, pentru care tendinţă, omul este complet răspunzător. Se ştie că, după părerea autorilor Vechiului Testament, sediul păcatului nu este trupul, ci inima sau gândurile, adică omul interior (I Sam. 16, 7; Is. 6, 10; Ps. 11, 5; 17, 3; 94, 11; 139, 23). Omul cel dinăuntru are o continuă tendinţă spre păcat[206], care aproape îl sileşte, aşa încât el nu se poate apăra (Gen. 6, 5; 8, 21; I Sam. 10, 9; Ps. 51, 12; 73, 7; 81, 13; Prov. 17, 7; Deut. 10, 16; 30, 6). Proorocul Ieremia a calificat păcatul ca o putere care stăpâneşte pe om aproape cu desăvârşire. Nu este vorba de anumite păcate, în special, ci de împietrirea inimii şi ea este cea care produce vina oamenilor (Ier. 3, 17; 4, 4; 9, 25). Proorocul Ezechiel, care numeşte întreg poporul Israel „casa împotrivirii", ştie că situaţia nu se poate schimba decât atunci când Dumnezeu ne dă, în locul inimii de piatră, o inimă simţitoare (Ez. 11, 19; 18, 31; 36, 26). Profetul Zaharia personifică nelegiuirea într-o femeie şi spune că această putere va fi distrusă la un moment dat (Zah. 5, 7 sq; 3, 9).

§ 27. Urmările păcatului personal

Am văzut în paragrafele precedente că sub păcatul originar înţelegem acea călcare a poruncii lui Dumnezeu, acea abatere a naturii omeneşti de la legea lui Dumnezeu, pe care au efectuat-o protopărinţii în Eden şi care de la ei se transmite tuturor urmaşilor lor pe calea naşterii naturale. Păcatul originar, în descendenţii lui Adam, se deosebeşte de păcatul originar al protopărinţilor prin aceea că strămoşii au comis acel păcat, au călcat adică porunca dată lor de Dumnezeu, într-un mod conştient şi liber, deci personal, şi prin aceasta s-au aşezat personal în starea păcatului şi personal s-au făcut culpabili înaintea lui Dumnezeu şi vrednici de condamnarea lui Dumnezeu. Urmaşii primilor oameni, însă, n-au călcat acea poruncă a lui Dumnezeu, nu şi-au abătut natura lor de la Dumnezeu, într-un mod conştient şi liber, deoarece ei nu existau atunci; prin urmare n-au păcătuit personal ca Adam, ci ei moştenesc păcatul lui Adam, prin descendenţa lor naturală din Adam. Ei nu moştenesc însuşi actul cel păcătos al lui Adam, căci acesta este curat personal şi ca atare nu se poate transmite la altul, ci urmaşii lui Adam moştenesc de la el păcătoşenia naturii sau acum se aşează prin descendenţa lor cea naturală de la Adam, în starea păcătoasă în care a căzut Adam prin mâncarea din pomul oprit. Urmaşii lui Adam se nasc acum în starea cea păcătoasă, în care a căzut Adam, se nasc cu o natură abătută de la Legea lui Dumnezeu. Aşa ne învaţă dogmatica creştină[207].

---

[205] Sellin E., *op. cit.*, p. 71.

[206] Sellin E., *op. cit.*, p. 71.

Cum primul om, prin păcat, a avut consecinţe grave, tot aşa şi fiecare om care se naşte, prin succesiune naturală în lumea aceasta, dacă păcătuieşte are consecinţe.

Mai întâi, se pune în stare de vinovăţie faţă de Dumnezeu, fără de care stare, Vechiul Testament nu concepe păcatul. Păcatul rămâne în om până i se dă satisfacţia legii vătămate. Satisfacţia se face *prin pocăinţă (naşa avon* – „a ridica păcatul, a lepăda păcatul", căci păcatul era socotit ca o povară) şi *prin jertfe*. Jertfele pentru păcat *(asam)* erau cele mai de seamă. Vina pe care păcatul o atrage după sine la primii oameni se arată prin sentimentul de ruşine şi teamă, în timp ce la Cain se manifestă ca un sentiment ce duce spre disperare.

Drept urmare a păcatului personal, rămâne pe suflet *o pată*, fiindcă păcatul este considerat ca o murdărie sau pătare, iar ispăşirea păcatului ca o curăţire a sufletului de această pată[208]:

„În necurăţenia ta este răutate, căci Eu te voiam curat, dar tu nu te-ai curăţit (lo taharta). Nu te vei mai curaţi de întinarea ta, până ce Eu nu-mi voi slobozi complet mânia peste tine" (Ez. 24, 13).

Altă urmare a păcatului este una imediată şi anume că peste om vin *amărăciuni şi necazuri*, drept pedeapsă.

Iată ce frumos se exprimă autorul cărţii Proverbelor: *„Cine seamănă nedreptatea* (păcatul), *culege amărăciunea"* (Prov. 22, 8). Cartea Psalmilor este plină de sentinţe ca aceasta: Dumnezeu plăteşte fiecăruia după faptele sale (Ps. 62, 13). Omului care a făcut bine, i se dă răsplata ce merită, dar celui care a păcătuit, i se dă pedeapsă (Ps. 18, 26-27). Că păcatul are ca primă urmare pedeapsa Domnuluivină, o ştim chiar de la începutul Vechiului Testament (Gen. cap. 3), căci pentru păcatul neascultării, Dumnezeu le anunţă necazuri şi dureri precum şi moartea. Pedeapsa lui Cain şi potopul

---

[207] Comoroşan A., *op. cit.*, p. 327.

[208] Scholz P., *op. cit.*, p. 128.

confirmă aceasta şi, în acelaşi timp, ţin mereu trează ideea că păcatul atrage pedeapsa. De altfel, toată istoria poporului Israel ne arată clar că atunci când evreii mergeau pe calea lui Dumnezeu, adică efectuau binele, Dumnezeu le răsplătea cu bine, dar atunci când se abăteau, deci păcătuiau, Dumnezeu îi da în mâna popoarelor păgâne, din vecinătate, care-i robeau şi-i supuneau la munci amare.

Dacă peste Israel vin amărăciuni fizice ca: secete, pustiiri prin lăcuste, molime ş.a., care pustiesc ţara de la un cap la celalalt, apoi toate acestea vin de la Yahweh, care le trimite ca să pedepsească poporul pentru abaterile sale, de la calea arătată prin Lege (I Regi 17, 1; Ier. 3, 3; Ez. 14, 2; Ioel 2, 13; Am. 4, 6 ş.a.):

Scopul pedepsei, pe de o parte, este *de răsplată*, iar, pe de altă parte, de *însănătoşire, de corectare*. Păcătoşii, care regretă păcatele şi fac acte de pocăinţă, găsesc milă la Dumnezeu care, pe cât este de drept, tot atât este şi de îndurător (Ben-Sirach 16, 2). Dumnezeu nu voieşte moartea păcătosului, ci să se întoarcă de la calea cea greşită şi să fie viu, adică să trăiască (Ez. 13, 11; 13, 19; 18, 23; 18, 32). Păcătoşii care revin la Dumnezeu, găsesc graţie, milă şi iertare.

Pedeapsa are un caracter vindicativ, numai pentru cei refractari şi învârtoşaţi, care nu se lasă corectaţi. Pe un om de talia aceasta îl aşteaptă mânia lui Dumnezeu şi până la urmă este nimicit. Ideea aceasta o exprimă Vechiul Testament în mai multe feluri[209].

„Dacă necredinciosul nu se întoarce, atunci Dumnezeu îşi ascute sabia, întinde arcul şi-l ţine gata. Apoi îşi îndreaptă unealta cea ucigătoare, iar săgeţile le face arzătoare" (Ps. 7, 13);

„El plouă peste cei nelegiuiţi pâraie de flăcări, foc şi pucioasă şi vânt arzător; iată partea paharului lor" (Ps. 11, 6);

„El îi smulge şi şterge numele lor pentru totdeauna" (Ps. 9, 6);

„Păcătoşii se ofilesc ca iarba, aşa de repede, şi se veştejesc, ca varza cea verde" (Ps. 37', 28; 59, 14; 73, 27).

După cuvintele psalmistului, păcătoşii *„vor pieri ca fumul"* (Ps. 37, 20; 68, 3), *„ca ceara de faţa focului"* (Ps. 68, 3), căci *„răutatea omului ucide pe cel nelegiuit"* (Ps. 34, 22), iar *„ei se vor scufunda în abis"* (Ps. 9, 18).

O problemă spinoasă pentru israelit, care a zbuciumat mult sufletele pioşilor, după cum vedem din cartea Iov, a fost problema

---

[209] Scholz P., *op. cit.*, p. 128.

suferinței dreptului. Experiența vieții arată credincioșilor chiar contrariu. Uneori câte un nelegiuit care nu voia să știe de Dumnezeu și Legea sa, tocmai acesta ducea o viață de tihnă și mulțumire, atingând o vârstă lungă, în timp ce mulți evlavioși trăiau în mizerie, necazuri și mureau apăsați de către cei nelegiuiți, fără să-și primească răsplata aici pe pământ, pentru virtuțile lor. Pe bună dreptate întreabă Iov: *„De ce trăiesc cei răi? Pentru ce îi vezi îmbătrânind și sporind în putere? Sămânța lor se întărește în ei și în fața lor, odraslele lor propășesc sub ochii lor. În casele lor domnește pacea, fără umbră de frică, varga lui Dumnezeu nu vine să-i lovească"* (Iov. 21, 7-9);

„Acesta (impiosul) moare în plinătatea fericirii sale, senin și foarte liniștit. Când coapsele îi sunt pline de osânză și măduva oaselor bine adăpată. Celălalt moare cu sufletul amărât, fără să fi putut să guste nimic din traiul bun" (Iov. 21, 23-24);

„Pentru ce, Doamne, stai departe?... Cel rău, în mândria lui, urmărește pe cei nenorociți, care cad jertfă curselor urzite de el. Căci cel rău se fălește cu pofta lui, iar răpitorul batjocorește și nesocotește pe Domnul. Cel rău zice cu trufie: «Nu pedepsește Domnul. Nu este Dumnezeu». Iată toate gândurile lui. Treburile îi merg bine, în orice timp. Judecățile Tale sunt prea înalte pentru el ca să-l poată vedea... El zice în inima lui: «Nu mă clatin; în veci sunt scutit de nenorocire»" (Ps. 10, 1-6).

Asemenea exemple despre fericirea nelegiuiților și nefericirea celor buni au fost pentru încercarea piosului Vechiului Testament, dar adesea ele au zdruncinat credința în dreptatea lui Dumnezeu. Așa, de exemplu, pe timpul profetului Ezechiel, poporul israelit ajunsese să alunece atât de mult, încât spunea tare: Calea lui Dumnezeu nu este dreaptă, adică purtarea lui față de om nu este justă (Ez. 18, 25 sq.; 33, 17 sq.), iar pe timpul lui Maleachi mulți susțineau, fără ocol că nelegiuiților le merge bine, iar piozitatea nu ajută la nimic (Mal. 3, 13). Lucrul acesta era consecința acelui indiferentism moral a cărui deviză spunea: „să mâncăm și să bem, căci mâine suntem morți"[210].

Contra unei astfel de direcții false de viață, Vechiul Testament caută să înlăture orice îndoială în dreptatea lui Dumnezeu și să dezlege contrazicerea ce părea să existe între răsplătirea justă din partea lui Dumnezeu și între fericirea impiosului și suferința piosului.

Pentru a spulbera greșita înțelegere despre dreptatea divină, Vechiul Testament arată că la mijloc este numai o aparență, căci impioșii cei răi au un sfârșit nenorocit:

„Nu te mânia pe cei răi și nu te uita cu jind la cei care fac răul, căci ei sunt cosiți ca iarba și se veștejesc ca verdeața" (Ps. 37, 1-2);

„Numai puțin și cel rău nu va mai fi. Te vei uita la locul unde era, și nu va mai fi" (Ps. 37, 10);

„Văzui un impios, care era mândră și se înălța ca un pom plin de viață și cu rădăcini adânci. Când am trecut a doua oară, nu mai era acolo. L-am căutat, dar nu l-am mai putut găsi" (Ps. 37, 35-36; cf. și Ps. 49, 13-15; 55, 24; 73, 18-20; Prov. 10, 25).

Pe de altă parte, credinciosul Vechiului Testament are convingerea că nu este complet fără păcat. El, din tinerețile sale, este înclinat spre păcat și slăbiciunile firii sale adesea îl biruiesc. De aceea, când vine suferința, desigur, el nu e străin de venirea ei.

Credinciosul Vechiului Testament mai știe că pe cine iubește Dumnezeu, îl ceartă. Dacă Dumnezeu voiește să dea o răsplată mai mare cuiva, apoi îi încearcă: *„Iată te-am pus în cuptor* (la topit pentru a alege aurul din nisip), *dar nu te-am găsit argint. Te-am probat în cuptorul suferinței"* (Is. 48, 10; cf. și Hab. 1, 12; Înț. 3, 5-6);

„Fiule, nu disprețui mustrarea Domnului și nu te mâhni de pedepsele Sale, căci Domnul mustră pe cine iubește, ca un părinte pe copilul pe care-l îndrăgește..." (Prov. 3, 11-12);

(„Fiul meu) dacă te apropii să slujești Domnului, pregătește-ți sufletul pentru ispite, încordează inima ta și fii tare și nu te tulbura în timpul de restriște. Lipește-te de Domnul și nu te depărta de El, ca să crești mereu până la sfârșitul tău. Primește toate câte ți se întâmplă și în felurimea umilinței tale, fii îndelung răbdător. Căci aurul se lămurește în foc și oamenii cei plăcuți lui Dumnezeu în cuptorul umilinței" (Ben-Sirach 2, 1-5).

Credinciosul trebuie să îndure cu resemnare toată încercarea ce i se pare nedreaptă, încredințat că Dumnezeu îi va face dreptate:

„Dumnezeu nu părăsește pe cei drepți, ei vor fi veșnic păziți" (Ps. 37, 18);

„Sufletele drepților sunt în mâna lui Dumnezeu și nici o durere nu-i va atinge. Ele par că pier în ochii nătângilor... ele însă sunt

---

[210] Scholz P., *op. cit.*, p. 133.

în pace. Dacă înaintea ochilor oamenilor ele au suferințe multe, totuși speranța lor despre nemurire este deplină" (Înț. 3, 1-5).

Pe timpul autorului înțelepciunii lui Solomon, credința în nemurirea sufletului și viața viitoare își croise drum evident și, de aceea, credinciosului i se făgăduiește răsplata în viața de dincolo, pentru suferințele nerăsplătite pe pământul acesta.

§ 28. Cei drepți în mod relativ

În paragrafele precedente am văzut că Vechiul Testament conține învățătura că din cauza păcatului originar, transmis la toți oamenii, nimeni nu este absolvit de păcat. Totuși, cărțile Vechiului Testament ne vorbesc de câteva persoane (câteodată și comunități), pe care le numesc *țadikim* „drepți". Este vorba de acele persoane, aproape legendare, care aparțin epocii vechi, despre care Vechiul Testament relatează că au trăit într-o legătură cu Dumnezeu nebănuită și au dus o viață de completă dreptate. Persoanele au fost: *Enoch,* care după cum ne spune Geneza (5, 21), a fost luat cu trupul la cer, deci fără să guste moartea; *Noe,* care singur a fost învrednicit să scape de pedeapsa potopului (Gen. 6, 9, 7, 1); *Ilie* care a fost luat, ca și Enoch, cu căruța cea de foc. Dar pe aceste persoane trebuie să le scoatem din numărul celorlalte, căci cu ele Dumnezeu a lucrat în chip extraordinar. Așa a fost în iconomia lui divină să lucreze cu dânsele. Dacă critica negativă caută explicații umane, este liberă să-și creeze orice teorie. Creștinismul, care crede în puterea cea mai presus de fire a lui Dumnezeu, admite fără să caute explicație că Enoch, Moise și Ilie au putut fi luați de pe pământ la ceruri.

În ceea ce privește pe ceilalți oameni mari ai Bibliei, Vechiul Testament, când vorbește de ei, nu-i socotește lipsiți de păcat. Nici chiar pe patriarhii poporului ales nu-i absolvă de păcat. Cuvântul *țadakah* „dreptate" din Geneză cap. 15, unde credința lui Avraam este socotită dreptate, are cu totul alt înțeles decât „fără de păcat". Avraam, Isaac și Iacob, ca și alte personalități cinstite de Vechiul Testament, au fost socotiți oameni, la fel cu ceilalți și deci și cu păcate.

În epoca judecătorilor și regilor, adesea se vorbește despre drepți, dar din conținutul textului în care se relatează despre ei, se vede că nu este vorba de a fi scutiți de păcat. Uneori cuvântul *țadik* este pus alături de *mimenu* („de cât noi"), care indică sensul comparativ, adică țadikimii erau mai buni decât ceilalți, dar nu sfinți (II Sam. 4, 11; I Regi 2, 32; Gen. 18, 32).

Proorocii de dinainte de exil evită expresia *țadikim* aproape total. Pentru dânșii toată suflarea întregului popor este o „massa perditionis"[211]. În Isaia 3, 10, unde găsim utilizat cuvântul *țadik,* este pus în comparație cu cuvântul *rasa* („cel rău"). Numai profetul Habacuc face distincție netă între babilonienii cei răi și israeliții cei drepți care trăiesc în credința lor și păzirea neclintită a poruncilor lui Dumnezeu. Totuși se vede din Habacuc 1, 13 că și locul acesta trebuie interpretat ca o comparație a israeliților cu babilonienii.

Expresia de țadik începe să fie folosită mai des din epoca exilului și mai ales după exil. În interiorul poporului încep să-și facă loc tot mai mult două curente. Unul care grupa în el pe zeloșii care se țineau strâns de Dumnezeu și de poruncile Lui, își conduceau viața după normele Sale și se temeau de El, iar altul care apărea în fața primului grup, ca niște oameni apostați și păcătoși. Astfel termenul țadik și în timpul postexilic are un caracter relativ[212]. De fapt, cuvântul țadik indică pe omul care tinde către dreptate și se sforțează pentru ea: *„Ascultați-mă, voi, care umblați după dreptate (neprihănire), care căutați pe Domnul"* (Is. 51, 1). Pe lângă termenii *iasar* (drept), *tam* și *tamin* (pios, inocent), adesea sunt utilizate și altele, care au un sens asemănător, ca: „temătorii de Dumnezeu", „cei care se predau lui Dumnezeu", „săracii", „obidiții" „smeriții":

„Atunci cei ce se tem de Domnul au vorbit adesea unul cu altul... Și veți vedea deosebirea între cel pios și cel rău, dintre cel ce slujește lui Dumnezeu și cel ce nu-I slujește" (Mal. 3, 16-18; Ps. 16, 10).

Același lucru se poate vedea și în cartea Proverbelor, unde acești termeni sunt puși în antiteză (Prov. 10, 16; 10, 25; 11, 8; 29, 7 ș.a.).

Nu se poate tăgădui însă că în locurile acestea, ca și în diferiți psalmi, se pune accentul asupra faptelor, asupra mâinilor curate, asupra vieţuirii fără vină şi asupra inimii curate a celor credincioşi. Asemenea calităţi sunt evidenţiate chiar în faţa lui Dumnezeu:

---

[211] Sellin E., *op. cit.*, p. 73.

[212] Ibidem, p. 74.

„*Domnul mi-a răsplătit după neprihănirea mea, după curăţia mâinilor mele, înaintea ochilor Lui. Cu cel bun Tu Te arăţi bun, cu omul neprihănit Tu Te arăţi neprihănit, cu cel curat Te arăţi curat şi cu cel stricat Te porţi după stricăciunile lui*" (Ps. 18, 25; cf. şi Ps. 25, 21; 26, 4; 41, 13; 73, 13; 73, 26; 78, 72; 101, 2; 119, 7; Prov. 13, 6, Iov. 31, 5 ş.a.). În aceste locuri se arată înrâurirea religiei cultuale, însoţită de urmările învăţăturii despre răsplată, precum şi ale părerii că dreptatea unui suflet poate fi calculată cu ajutorul preceptelor Legii mozaice. Lucrul acesta a adus însă şi un puternic optimism etic celor ce trăiau strict după Lege[213]. Acest fel de a aprecia faptele omeneşti în faţa lui Dumnezeu a fost doborât în clipa apariţiei Sfintei Evanghelii, dar el a rămas terenul pe care s-a dezvoltat fariseismul şi iudaismul talmudic. Este paradoxal că astfel de tendinţe s-au putut dezvolta paralel cu acea impresionantă conştiinţă de păcat, amintită în paragraful precedent, care exista şi la autorii psalmilor şi la învăţătorii înţelepciunii. Avem aici o certificare că generalitatea păcatului nu a constituit o dogmă, dar în schimb era concluzia care se impunea în urma unei experienţe extrem de amare. Cititorul cărţii Iov nu trebuie să se lase amăgit, nici de demonstraţiile prietenilor şi mai ales de acelea ale lui Elihu, după care Iov este un păcătos, nici de propriile cuvinte ale lui Iov (în special cap. 31), după care el se socoteşte fără de pată. Nici una din aceste păreri nu corespund cu ultimele gânduri ale autorului. Pe acestea le întâlnim abia în cap. 42, 3 şi ele ne spun că Dumnezeu măsoară şi răsplăteşte faptele cuiva după alte principii decât ale omului.

---

[213] Sellin E., *op. cit.*, p. 74.

CAPITOLUL V

Dumnezeu ca Judecător

Ideea de judecată este strâns legată de cea de mântuire. Când vorbim de una, trebuie să amintim şi de cealaltă. Numai pentru a le studia mai pe îndelete, le despărţim pe una de alta, căci altfel ar trebui să le tratăm împreună.

Dacă ne uităm cu luarea-aminte la aspectul general al unei comunităţi religioase oarecare, fără să vrem chiar, observăm două curente, care deşi trăiesc la un loc totuşi, din când în când, curentele se ciocnesc[214]. Aceste două curente sunt: *cei ce se ţin de literă* şi *cei ce se ţin de spiritul literei.* Lucrul acesta s-a constatat că a existat şi în comunitatea lui Israel, şi deci a dat un colorit religiei Vechiului Testament. Aceste două curente au dăinuit în Israel până când a venit Mântuitorul, care aduce religia spiritului, religia cea adevărată. Să nu trecem dincolo de realitate şi să ne închipuim că cele două curente existau ca două religii vrăjmaşe, cum fac de obicei criticii negativişti[227]. Nu, ci ele erau numai mici deosebiri de a vedea lucrurile, căci în liniile mari dogmatice religia Vechiului Testament n-a cunoscut secte.

De obicei, curentul care se ţinea de literă era format din cei ce puneau preţ pe partea cultual-naţională, iar curentul care punea temei pe spirit, avea în vedere partea etică şi universalistă. Curentul cultico-naţionalist îl formau mai ales slujitorii templului, iar pe cel etico-universalist îl formau mai ales profeţii.

Partenerii curentului cultico-naţionalist erau şovinişti. Ei se uitau în istoria trecută şi susţineau ca poporul să ţină *ad litteram* la Legea Domnului şi n-are să se teamă de nimic. Oricine ar fi vrăjmaşul şi oricât de puternic, lui Israel nu-i poate prejudicia nimic, căci Israel este poporul lui Yahweh, Dumnezeu.

Profeţii, din contră, susţineau că nu-i suficient să ai un legământ cu Dumnezeu numai de formă, ci acest legământ trebuie păzit și aplicat. Numai titlul de „popor al lui Yahweh” n-ajunge ca Dumnezeu să te încarce de bunătățile Sale și să te apere de dușmanii necredincioși. Poporul trebuie să trăiască în spirit legământul cu Dumnezeu, adică Legea. Dacă vii la templu cu jertfele prescrie-se, dar mâinile îți sunt mânjite de sânge și tot felul de nedreptăți și netrebnicii, legământul cu Yahweh n-ajută la mare lucru. Cărțile lui Amos, Ieremia, Isaia și toți ceilalți prooroci acest lucru îl predică. Aceștia privesc lucrurile etico-eshatologic, adică din punct de vedere al viitorului, căci ei spun poporului că dacă nu se îndreaptă, nu este departe timpul când vor fi judecați. Cei buni vor fi salvați; cei răi însă vor fi pedepsiți și nimiciți.

---

[214] Dacă ciocnirea se transformă într-o luptă duce la regretabila separare.

Curentul etico-eshatologic sau mai bine zis profetic a predominat din secolul al optulea până la mijlocul exilului babilonic (sec. V), deci mai bine de trei secole. Nici înainte de secolul VIII, el n-a fost inexistent, dar epocă face în perioada amintită mai sus.

Fiind lipsiți de independență, ci numai tolerați în mijlocul unei mari națiuni păgâne ca cea a babilonienilor, israeliții devin acum o comunitate religioasă, un fel de sectă, dacă o putem numi așa, devin comunitatea iudaică. Spiritul curentului profetic slăbește nebănuit și curentul cultico-național devine predominant. Legislația, reeditată și pusă în ordine pe timpul lui Ezra, ajută mult la uitarea spiritului etico-eshatologic. Preoții și cărturarii reîntorși din exil se interesau mai mult de partea formală a religiei, neglijând partea curat spirituală și universalistă a religiei. Pe ei îi interesa starea prezentă a comunității și nu-i privea viitorul.

Lacuna introdusă de către cărturari și preoți a fost completată de către literatura apocaliptică, ajunsă din secolul al III-lea la o dezvoltare nebănuită. În această literatură, ni se dau ample informații despre cetele îngerești, despre judecata lui Dumnezeu, despre soarta celor buni și a celor răi; despre rai și iad, lucruri despre care, perioada de dinainte de profeți și cea imediat după exil nu ne vorbiseră decât prea puțin.

§ 29. Judecata întregii omeniri

În paragrafele în care am amintit despre păcat, am văzut că păcatul originar s-a transmis asupra întregului gen uman și deci nici un om nu poate să fie socotit fără greșeală. Urmează de aici că omul, căpătând starea de vinovăție în fața lui Dumnezeu, singurul drept și sfânt, va trebui judecat de Yahweh pentru abaterile pe care le va comite.

Capitolul al treilea al Genezei, care ne vorbește de căderea omului, ne arată că acesta avea să meargă din ce în ce mai rău. Suferințe de tot felul vor veni peste capul său, până în cele din urmă, omul se va întoarce în țărâna din care a fost format, adică va muri. Lucrul acesta, de altfel, îi fusese anunțat mai înainte de cădere (Gen. 2, 17). Așadar, prin moartea cea hotărâtă omului de către Dumnezeu, se înțelegea șirul întreg de dureri și necazuri pe care omul avea să le îndure până la clipa finală a vieții, moartea. Pe cât se vede, termenul de „moarte” nu se referă exclusiv la încetarea din viață, ci cuprinde în sine tot ceea ce noi numim prin cuvintele suferință, nenorocire[215], rău ș.a. Lucrul acesta reiese din expresii ca: *„Iată, îți pun azi înainte viața și binele, moartea și răul”* (Deut. 30, 15-20. Cf. Deut. 1, 1; 10, 13; 11, 26; Lev. 18, 5; Am. 5, 4-14; Ier. 21, 8; Ez. 3, 17; 18, 21 sq.; 33, 16; Prov. 2, 18; 5, 8; 7, 26);

„Poporului acestui așa să-i spui: Așa vorbește Domnul: Iată că vă pun înainte calea vieții și calea morții” (Ier. 21, 8).

Cuvântul „moarte”, pe cât se poate vedea din locurile indicate mai sus, cuprinde în sine toată gama de dureri și necazuri, pe care omul le gustă în viața pământească. Când este vorba de moarte, în sensul adevărat al cuvântului, astfel vorbește textul biblic:

„Eu zic: Dumnezeule, nu mă lua la jumătatea zilelor mele, Tu ai cărui ani durează veșnic” (Ps. 102, 25. Cf. Ps. 55, 16; 55, 24; Is. 38, 10; Iov. 15, 32; 22, 16);

„Tu vei merge în pace la părinții tăi, vei fi înmormântat după o bătrânețe fericită” (Gen. 15, 15; 25, 8; Iov. 5, 25 sq.; 42, 17).

Din cauza nelegiuirilor comise chiar de către descendenții lui Set, care erau temători de Dumnezeu, ca să nu mai amintim de urmaşii lui Cain, răi prin definiţie (Gen. cap. 6), Dumnezeu se hotărăşte să dea ca primă pedeapsă, oamenilor, o viaţă numai de 120 de ani: *„Dumnezeu a zis: Duhul Meu nu va rămâne pururea în om, căci omul nu este decât carne păcătoasă. Totuşi zilele lui vor fi de o sută douăzeci de ani"* (Gen. 6, 3)[216].

---

[215] Sellin E, *op. cit.*, p. 75.

Fiindcă oamenii chiar şi după potop nu s-au cuminţit, ci lanţul păcatelor a continuat, de aceea şi scara pedepselor s-a mărit. Oamenii de după potop, pe măsură ce înaintau în cunoştinţele tehnice şi culturale, în aceeaşi măsură înaintau şi în mocirla păcatelor. Pentru aceasta şi Dumnezeu, ca primă pedeapsă, le încurcă limbile şi-i răspândeşte sub formă de popoare. Pentru orice păcat, omenirea primea drept răsplată suferinţă şi necaz. Se abătea Israel de la *calea* Domnului, consecinţa era că Dumnezeu îi trimitea robie, secetă, lăcuste etc.;

„De aceea voi trimite foc în Moab, care va mistui palatele Cheriatului şi Moabul va pieri în mijlocul zarvei, în mijlocul strigătelor de război şi sunetului trâmbiţei" (Am. 2, 2);

„Am trimis în voi ciuma, ca în Egipt; v-am ucis tinerii cu sabia, am lăsat să vi se ia caii, am făcut să vi se suie în nări duhoarea taberei voastre..." (Am. 4, 10. Cf. şi 5, 9; 9, 4; 9, 10; Hoz. 5, 14 sq.; 9, 10 sq.; 14, 3; 14, 5; Is. 5, 14; 22, 14; Ez. 33, 16 sq.; Ps. 73, 18-20);

„Noi suntem mistuiţi de mânia Ta şi îngroziţi de urgia Ta... Toate zilele noastre pier de furia Ta..." zice Psalmul 90, 5-11, care ne arată clar că moartea şi toate suferinţele vieţii sunt cauzate de păcatele omului;

„Căci fărădelegile mele se ridică deasupra capului meu, ca o povară grea apasă peste mine..." zice Psalmul 38, 4, care ne lămureşte că suferinţele şi necazurile sunt consecinţe ale păcatului (Cf. Ps. 40, 13; 103, 3);

„Iată, chiar suferinţele mele erau spre mântuirea mea; Tu ai găsit plăcere să-mi scoţi sufletul din groapa putrezirii, căci ai aruncat înapoia mea toate păcatele mele" (Is. 38, 17 sq.). Aici Isaia ne arată că moartea este pricinuită de păcat, deoarece cel căruia Dumnezeu îi iartă păcatele nu vede putreziciunea. Prin faptul că omul păcătuieşte, adică se depărtează de Dumnezeu, omul şi-a ales singur calea care duce la moarte, la dureri şi necazuri:

„Multe căi pot să pară bune omului, dar la urmă se văd că ele duc la moarte" (Prov. 14, 12); cf. Ps. 1, 5; 34, 17; 37, 38; 73, 27; 109, 15; 139, 24).

§ 30. Judecata lui Dumnezeu asupra popoarelor

Din cele ce desprindem din Geneză, după potop, generaţiile umane au fost din nou infectate de virusul păcatului. Uciderea, desfrânarea, furtul etc. încep să devină viaţa celor mai mulţi. De aceea, Dumnezeu intervine şi risipeşte popoarele. Fiindcă singure, popoarele ar fi ajuns toate la întunecimea şi decadenţa cea mai mare, Dumnezeu a ales un popor care să poarte stindardul credinţei nealterate şi să devină mesagerul Său în mijlocul beznei celorlalte seminţii. În acest scop, cum aflăm din Geneză, cap. 12, este ales Avraam, care devine strămoşul poporului ales.

După alegerea lui Avraam, Vechiul Testament vorbeşte foarte puţin de celelalte naţiuni. Ele apar numai ca un bici al lui Dumnezeu, prin care Yahweh pedepsea pe Israel.

Celelalte naţiuni ale pământului, nefiind credincioase, rând pe rând sunt şterse de pe faţa pământului, şi aceasta din cauza fărădelegilor comise. Atunci când ele robesc pe Israel, Dumnezeu le permite acestora, pentru ca Israel să-şi ispăşească păcatele, dar numaidecât şi naţiunile care au oprimat pe Israel trebuie să-şi ispăşească nelegiuirile. Ele o plătesc scump, căci Dumnezeu le şterge amintirea lor (Is. 10, 5; 14, 24; Hab. 1,2; 2, 4; 3, 2).

Locuitorii Sodomei şi Gomorei au fost arşi cu ploaia de foc şi pucioasă, din cauza desfrânării la care ajunseseră (Gen. cap. 19). Egiptenii, care s-au purtat cu Israel aşa cum ştim, au fost bătuţi de Dumnezeu, că s-a dus vestea în toată lumea (I Sam. 4, 8). Anoriţii au făcut silnicie după silnicie şi Dumnezeu i-a nimicit, atunci când nelegiuirile lor au ajuns la vârf (Gen. 15, 16).

Când a sosit „plinirea vremii", Dumnezeu trimite peste naţiunile care au umplut măsura răutăţii, *spaima* sa divină şi ele îşi pierd puterea şi sunt nimicite de alte neamuri, care până aici fuseseră mai slabe (Ex. 23, 27; Ios. 24, 12).

---

[216] În alte locuri ale Vechiului Testament, limita vârstei diferă. În Gen. 41, 9 este de 130 de ani. În Ps. 90, limita este de 70 de ani. La Isaia 65, 20 este de 100 de ani.

„Ziua lui Yahweh", expresie des întâlnită în cărţile Vechiului Testament, era ziua judecăţii în care neamurile aveau să fie judecate de Dumnezeu, când se va face dreptate lui Israel, pentru care „ziua lui Yahweh" va fi o zi de lumină şi bucurie (Is. 9, 1).

Proorocul Amos enumără păcatele popoarelor vecine şi arată păcatul cel mai mare pentru care ele vor trebui să-şi ispăşească vina (Am. 1, 3-2, 3). Păcatele arătate nu sunt numai cele comise contra lui Israel, ci şi cele săvârşite contra dreptăţii şi sfinţeniei lui Dumnezeu (Am. 2, 2. Cf. şi Is. 14, 28-20, 1 sq.; Sof. 2, 4-15).

Pentru umilirea, jefuirea şi nelegiuirile comise contra naţiunilor mai mici, pe care le supuseră, imperiile mari erau judecate de Dumnezeu şi osândite la pieire (Nahum, cap. 1-3; Hab. cap. 1-3; Ez. 25, 32).

Profetul Ieremia, în capitolul 25, 15, ne descrie într-o formă minunată pieirea de pe arena istoriei a zece popoare care au săvârşit netrebnicii în faţa lui Dumnezeu. Ultimul din aceste zece este poporul Babilonului, care va plăti înfricoşător crimele sale contra altor naţiuni, dar în special contra lui Israel, crime pe care profetul le cunoaşte mai bine, căci Israel era naţiunea sa. Căderea imperiului babilonian şi a celorlalte este descrisă foarte viu de acelaşi profet Ieremia, în capitolele 46-51 (Cf. şi Is. cap. 46 şi 47; 13, 14 şi 20).

Profeţii predicând un Dumnezeu universal, adică nu numai al lui Israel, care judecă nu numai pe Israel ci şi toate seminţiile pământului (Habacuc cap. 1 şi 2; Nahum 2, 12; 3, 4), Yahweh este cel care poartă de grija asupra dreptăţii pe pământ şi pedepseşte toate neamurile care o calcă. Yahweh este apărătorul tuturor naţiunilor mici, năpăstuite de cele mari. De aceea, profetul Isaia (42, 4; 45, 6; 45, 14; 51, 4 sq.) ne spune că seminţiile mici aşteptau cu nerăbdare judecata cea mare pe care Dumnezeu avea să o facă faţă de imperiul babilonian.

Epoca de după exil, din păcate, micşorează orizontul universalist, aşa de frumos predicat de către profeţii preexilici. Comunitatea iudaică de după exil, devenind separatistă, că s-a izolat în chip nebănuit de alte popoare, neglijează complet celelalte naţiuni, socotindu-le pe toate duşmane lui Iuda şi deci lui Dumnezeu. În această stare de spirit, ideile profeţilor de dinainte de exil sunt anihilate şi în loc să se aştepte timpul în care toate popoarele vor veni să se închine la Ierusalim pentru a primi acolo iertarea şi cunoaşterea lui Dumnezeu, din contră, acum se aşteaptă un atac al tuturor popoarelor asupra Ierusalimului, ocazie cu care Dumnezeu va ţine judecata Sa, tocmai în Ierusalim, şi va face ca atacatorii să găsească, înaintea forţelor cetăţii sfinte un sfârşit sângeros[217]. Aşteptarea acestei judecăţi, ca o condiţie principală pentru ca Dumnezeu să aibă stăpânire nestingherită asupra lumii, se poate întâlni pentru prima oară la Ezechiel. Acesta, în capitolele 38 şi 39, arată că Gog din Magog va veni în fruntea tuturor popoarelor nordice, pentru ca să distrugă Ierusalimul, dar va sfârşi în mod înfricoşător pe munţii Canaanului. Profetul Ioel, în capitolul 4, arată că judecata lui Dumnezeu[218] se va întinde asupra tuturor popoarelor, în sensul că în ziua lui Yahweh ele vor fi adunate în valea Iosafat, de lângă Ierusalim, şi vor fi nimicite de către oştile cereşti. Profetul Zaharia, în capitolele 13 şi 14, spune că după mari fenomene ale naturii, Dumnezeu însuşi va apărea în lupta finală şi prin molime şi pestă va distruge complet armatele atacatoare ale păgânilor, care vor veni contra Ierusalimului şi Ţării Sfinte.

În capitolul 7, Daniel arată că judecata asupra popoarelor va avea loc în ceruri. Acolo, reprezentantul uneia din marile puteri ale lumii pământeşti distruge pe cel al unei alte mari puteri, până ce juriul ceresc scoate puterea din mâna celui din urmă şi a celui mai semeţ, pentru a o încredinţa poporului sfinţilor, adică oştilor cereşti, sub conducerea „Unuia", cu chip de om.

Cu toată această dorinţă naţionalistă, că Dumnezeu va nimici pe duşmanii lui Israel, totuşi toate cărţile Vechiului Testament arată unanim că Dumnezeul cel sfânt va lucra în aşa fel încât până la urmă toate popoarele îl vor recunoaşte ca adevăratul şi singurul Dumnezeu. Popoarele care se vor împotrivi planului de mântuire al lui Yahweh, Dumnezeul cel adevărat, vor pieri, căci numai un singur domn poate să fie pe pământ (Joel 4, 21; Zah. 14, 5; 14, 9; Is. 24, 23). Forma acestei aşteptări a judecăţii popoarelor pe alocuri în Vechiul Testament a fost influenţată de aşteptări curat omeneşti şi pământeşti. Numai de către Evanghelia lui Hristos ea a fost complet epurată. De aceea, Pavel spune tare, ca să fie auzit şi de evrei: *„Nu mai este iudeu şi nici elin..."* (Col. 3, 11).

---

[217] Sellin E., *op. cit.*, p. 83.

[218] **Profetul Ioel este aşezat de către mulţi exegeţi tradiţionalişti (catolici) ca scriind după exilul babilonic.**

§ 31. Judecata lui Dumnezeu asupra lui Israel

Dumnezeu a creat pe om pentru viaţă şi fericire veşnică. Prin neascultare, omul a devenit muritor şi mereu aplecat spre păcat, care a atras după sine pedeapsa potopului. După potop, Dumnezeu împrăştie popoarele, dintre care îşi alege o singură seminţie care să păstreze în mijlocul întunericului lumina monoteismului. Seminţia avea să fie cea coborâtoare din Avraam, părintele poporului evreu. Poporul evreu sau israelit este cel ales de Dumnezeu din mijlocul tuturor neamurilor pământului, care avea să încheie un legământ cu Yahweh. Prin acest legământ, Dumnezeu făgăduia lui Israel o viaţă fericită şi un viitor glorios, în schimbul unei ascultări fireşti, de a merge numai pe calea cerului. În caz că Israel călca în picioare legământul, atunci trebuia să suporte rigorile sancţiunilor care constau din pedepse terestre: necazuri provenite din secete, războaie, robie etc.

În clipa când poporul israelit a fost ales de Dumnezeu, el a primit voinţa lui Yahweh şi s-a obligat să asculte de ea, adică să o împlinească (Ex. 20, 1; 24, 7; Ios. 24, 24; Ier. 7, 23). Toate vestirile şi comunicările divine Dumnezeu le făcea făgăduind bine în caz de împlinire (Ex. 34, 14; Ios. 24, 19) dar vestind o sancţiune aspră în caz de călcare (Ex. cap. 20, 5 sq.; Deut. 28, 15 sq.; Lev. 26, 14 sq.).

În spiritul Vechiului Testament, deşi popor ales, Israel nu era scutit de judecată atunci când el se abătea de la calea lui Dumnezeu. Dacă poporul asculta de Legămmtul încheiat cu Yahweh, adică mergea după învăţăturile Legii, avea să fie mulţumit şi binecuvântat (Deut. 11, 26 sq.; 28, 1-4; 2 sq.).

Curentul cultico-naţionalist, cum am amintit şi în paragraful precedent, îşi crease iluzia că, de îndată ce Israel are un legământ cu Dumnezeu, are în Ierusalim templul cel sfânt, în care tronează nevăzut însuşi Yahweh, apoi chiar dacă din punct de vedere moral, viaţa lasă mult de dorit, nu face nimic. Dumnezeu îl apără pe Israel

şi nici un imperiu necircumcis nu va putea răpune Ţara Făgăduită şi dărâma templul cel sfânt (Cf. Am. 5, 18)[219].

Credinţa aceasta, cum vedem din profetul Ieremia, era alimentată de aşa numiţii „profeţi falşi", din slujba regilor.

Contra acestui fel de a înţelege legământul cu Dumnezeu, s-au ridicat cu toată forţa profeţii inspiraţi sau „adevăraţii profeţi". Ei spun răspicat: faptul că Israel este poporul ales, că are un legământ cu Dumnezeu şi un templu sfânt, nu constituie un apanaj ca el (Israel) să nu fie pedepsit, dacă nu merge pe calea lui Dumnezeu. Yahweh este Dumnezeul cel sfânt, dar este şi gelos. Unde se făptuieşte păcatul, Yahweh aduce nenorocire, oricui şi oriunde, fie chiar în templul sfânt din Ierusalim. Dumnezeu nu poate să stea la un loc cu păcatul. Toată creaţia şi mai ales omul care a devenit păcătos, trebuie să dispară acolo unde apare Dumnezeu. Cum Israel este plin de păcate, de aceea Dumnezeu îl judecă şi poporul ales ar trebui să dispară chiar mai degrabă decât celelalte popoare cu care Dumnezeu n-are legământ, adică nu le-a arătat calea (Exod 33, 5; Am. 5, 16; 3, 2). De aceea, profeţii spun că „ziua lui Yahweh" este mai curând o zi a întunericului, a nimicirii, a morţii, a judecăţii şi nu a luminii, în special pentru Israel.

Această concepţie a judecăţii, după păcat şi după alegere, este reprezentată mai întâi în I Regi 18, 17; 19, 11 sq.; 22, 8 iar din timpul proorocului Amos devine dominantă. Lucrul acesta îl predică profeţii adevăraţi, fiindcă ei simt apropierea cerului, adică a lui Dumnezeu, care nu va lăsa pe nimeni fără judecată (Am. 5, 18 sq.; 8, 9 sq.; 9, 1-4). Israel va simţi judecata divină mai puternic decât toate celelalte popoare, fiindcă într-o măsură mai mare a primit şi graţia lui Dumnezeu. Fiindcă Dumnezeu i-a dat Legea sa, păcatele lui Israel sunt cu atât mai detestabile, cu cât el ştia ce are de făcut (Am. 3, 2 Cf. şi Ez. 16, 48).

---

[219] Erau unii din curentul mistico-naţionalist care aşteptau ca într-o bună zi să apară Yahweh în mijlocul poporului din Ierusalim. La sărbătoarea anului nou, când se simboliza urcarea lui Yahweh pe tron, cei care aparţineau misticilor amintiţi îşi exprimau speranţa, urându-şica în această zi Dumnezeu să aducă judecata şi pieirea peste toate popoarele care-L urăsc pe El, respectiv pe Israel. Atunci va veni peste Israel lumina şi puterea (Amos 5, 18).

Cel care predică mai cu tărie judecata lui Israel este Isaia (2, 6-22). Cu şi mai mare vehemenţă zugrăveşte profetul Zefania „ziua Domnului", arătând-o ca pe o zi de spaimă şi beznă, spunându-i „ziua măcelului", „ziua judecăţii", „a examenului" (Zefania 1, 7-18; cf. 1,2 sq.; 3, 8 sq.).

Fără să cruţe nici pe regi nici clasa potenţată a preoţilor, Ieremia spune că Dumnezeu a judecat pe Israel şi l-a găsit vinovat până la măduva oaselor. De aceea, poporul va fi dus în robia babiloniană, iar templul sfânt va fi ars până la temelie. Aceasta a înfuriat până la sânge tabăra cultico-naţionalistă, care l-a aruncat pe Ieremia în grota cu noroi şi fără lumină (Ier. cap. 37 şi 38). Şi la Ieremia, (4, 23 şi 28, 8) şi la Ezechiel (6, 11; 20, 35) „ziua Domnului" este zi de doliu pentru Israel. Desigur, nici popoarele celelalte nu vor scăpa de judecata Domnului.

De altfel, proorocii la care lipseşte expresia de *„ziua lui Yahweh"* cunosc şi dânşii chestiunea într-un fel asemănător. Hozea spune că Dumnezeu se judecă cu Israel din cauza lipsei sale de credincioşie, din care pricină ţara şi tot ce se află într-însa, va fi distrus ca în urma unui incendiu (Hoz. 4, 1; 3; cf. 5, 1; 5, 5; 5, 9; 12, 3). Într-o figură de stil, Mihea spune că Dumnezeu coboară din palatul Său ceresc pe pământ, pentru a judeca pe Iacob şi pe Iuda, clipă în care pământul se va cutremura şi se va topi (Mih. 1, 2-7).

Aşadar, toţi proorocii au văzut judecata din urmă ca o realitate de care nimeni nu va scăpa. Unii dintre ei (Amos, Isaia, Mihea), explică lucrul acesta prin decadenţa morală foarte mare a poporului, iar alţii (Hozea, Ieremia, Ezechiel) arată că pricina este de ordin religios şi stă în apostazia poporului faţă de Dumnezeu. Deosebirile sunt aşa de relative şi până la urmă, cauzele se reduc la părăsirea lui Dumnezeu[220].

Timp de secole, profeţii au avertizat pe Israel să se abată de la calea cea rea pe care a apucat, căci altfel vine „ziua Domnului", adică judecata şi aceasta va fi necruţătoare. Citind azi cuvintele profeţilor, s-ar putea să ne apară ca o răzbunare groaznică şi că Dumnezeu socoate pe Israel ca un duşman ireductibil (Is. 1, 24; 6, 13; Am. 9, 2 sq.; Hoz. 5, 14; 9, 11; 13, 7, Cf. Ez. 21, 19 sq. Chiar Isaia în cap. 40, 2 spune că Iuda a primit o pedeapsă dublă pentru păcatele săvârşite). Era însă numai o ameninţare, ca poporul să se pătrundă.

Spusele profeţilor s-au împlinit, căci atât regatul de nord sau Israel, cât şi cel de sud sau Iuda, au plătit scump neascultarea de Dumnezeu. Ambele au fost desfiinţate şi populaţia dusă în robia asiro-babiloniană.

Abia în exil, *„la râul Babilonului, am şezut şi am plâns"* (Ps. 137, 1), abia acolo poporul s-a dezmeticit, căci merge la profetul Ezechiel şi-i spune: *„Fărădelegile şi păcatele noastre sunt asupra noastră şi din pricina lor suntem amărâţi: cum să mai trăim?* (Ez. 33, 10).

Reîntoarsă din exil, comunitatea iudaică îşi reîncepe viaţa religioasă, căci politic era sub dominaţia persană. Profeţii de după exil, ca să ţină poporul pe calea Domnului, reiau expresia „ziua lui Yahweh" care se apropie. Profetul Zaharia spune că peste ţară planează un blestem: *„Acesta este blestemul care este peste toată ţara... căci orice hoţ şi oricine jură strâmb va fi nimicit cu desăvârşire de aici"* (Zah. 5, 3; cf. 1, 16; 2, 14). Profetul Maleahi anunţă că Domnul va veni la judecată să pedepsească pe Iuda, care va cerne poporul printr-un dârmon, şi-l va curăţi ca pe argint (Mal. 3, 1-5).

Pe cât se vede, şi după exil a continuat aşteptarea unei zile a judecăţii de apoi, care va judeca întâi pe poporul legământului. Chiar dacă comunitatea iudaică, în urma direcţiei dată de Ezra, îşi îndreaptă privirile spre prezent şi trecut, căutând fericirea aici pe pământ, totuşi credinţa că va fi o judecată viitoare, când Israel va fi judecat pentru ce a făcut n-a lipsit. Scrierile apocaliptice care au apărut arătau că vor fi judecate mai întâi popoarele păgâne. Poporul însă păstra învăţătura profeţilor că va veni ziua judecăţii şi de aceea se străduia să nu-l prindă în stare de vrăjmăşie cu Dumnezeu. El aştepta pe cineva care să-i arate calea pocăinţei, ca venirea lui Dumnezeu să nu-i prindă nepregătiţi. În modul acesta s-a dezvoltat încet, încet, învăţătura că înainte de venirea lui Mesia, trebuia să revină în lume Ilie proorocul ca predicator al pocăinţei. În chipul acesta Iuda să nu mai fie nimicit a doua oară de mânia nimicitoare a lui Dumnezeu cel sfânt şi drept (Mal. 3, 24; Ben-Sirach 48, 10).

---

[220] Sellin E., *op. cit.*, p. 86.

§ 32. Judecata lui Dumnezeu față de fiecare israelit

În cărțile de dinainte de exil, ca de altfel în toate cărțile Vechiului Testament, individul ocupă un loc foarte șters. Națiunea sau poporul sunt cele două noțiuni cu care lucrează Vechiul Testament.

Soarta fiecărui individ israelit nu poate să fie alta decât aceea pe care Dumnezeu a hărăzit-o întregii omeniri căzută în păcat. Deci și fiecare israelit în parte are să fie supus judecății lui Dumnezeu.

Omul a fost hărăzit de Dumnezeu pentru viața fericită și eternă, dar prin păcat el a ajuns să fie destinat morții. Această osândă, de altfel, îi fusese anunțată omului chiar mai înainte de călcarea poruncii divine. Lăsându-se ademenită de șarpe, Eva ispitește și pe Adam să mănânce din fructul oprit și prin aceasta, ambii soți au auzit din gura lui Dumnezeu că întreaga lor viață va fi un întreg lanț de suferință, până ce se vor întoarce în pământul din care au fost luați.

Generațiile de după Adam, având o natură slabă, au căzut din păcat în păcat. Israeliții n-au făcut excepție de la această cale. Ceva mai mult, poziția unui individ israelit față de Dumnezeu este mult deosebită decât a unui individ din oricare alt popor, fiindcă națiunea lui Israel primise de la Dumnezeu atâtea binecuvântări, încât ar fi putut trăi o fericire pământească. Dar dacă Israel n-a păzit făgăduințele luate prin legământ, prin acesta el s-a așezat pe o poziție mai grea decât a altor popoare cu care Dumnezeu n-a voit să aibă de-a face. Se înțelege atunci că și judecata contra individului evreu trebuie să fie și ea mai aspră. În genul acesta se exprimă proorocul Amos:

„Eu v-am ales pe voi dintre toate familiile pământului. De aceea, vă voi pedepsi pentru toate nelegiurile voastre" (Am. 3, 2).

Amintirăm mai sus că individul nu conta prea mult în fața seminției sau a națiunii. De aceea, găsim locuri în Vechiul Testament în care păcatele individului atrag după sine pedeapsa seminției sau generației succesive:

„Eu Domnul, Dumnezeul tău, sunt un Dumnezeu gelos, care pedepsesc nelegiuirea părinților în copii, până la al treilea și la al patrulea neam, al celor ce mă urăsc" (Exod 20, 5).

De fapt, citatele ca cel de mai sus, nu ne afirmă că individul ar fi scutit de sancțiunea pentru păcatele sale personale, deoarece căzând peste națiunea întreagă, pedeapsa cade și asupra sa. Lucrul acesta se găsește menționat clar în cărțile Vechiului Testament:

„Domnul să răsplătească după răutatea lui celui ce a făcut răul" (II Sam. 3, 39);

„Cu cel bun, tu ești bun; cu omul drept, te porți după dreptate, cu cel curat ești curat, cu cel îndărătnic, te porți după îndărătnicia lui" (II Sam. 22, 26-27).

Chestiunea pedepsei individuale a fost limpezită de profeți care vedeau bine că nu este justă părerea de a suferi o națiune întreagă din cauza păcatelor câtorva indivizi. Ieremia, în special, se ridică cu toată forța contra dictonului care-și făcuse drum larg în vorbirea curentă a poporului: *„Părinții au mâncat aguridă și copiilor li s-au sterpezit dinții"* (Ier. 31, 29). Cu Ieremia se face începutul și pe urmă se continuă ideea că fiecare individ trebuie să stea în fața lui Dumnezeu și să răspundă de păcatele sale. (Ier. 31, 29-34). Proorocul Ezechiel spune: *„Când va păcătui o țară împotriva Mea, dedându-se la fărădelegi și Eu îmi voi întinde mâna contra ei..., chiar de ar fi în mijlocul ei acești trei oameni: Noe, Daniel și Iov, ei nu și-ar scăpa decât sufletul lor, prin neprihănirea lor, zice Domnul Dumnezeu"* (Ez. 14, 13-14).

Pe cât se vede, un popor nu poate să fie salvat de un om drept, deci în mod logic nici poporul nu trebuie să sufere din cauza păcatelor anumitor indivizi:

„Neprihănirea celui neprihănit nu-l va mântui în ziua fărădelegii lui și cel rău nu va cădea lovit de răutatea lui, în ziua în care se va întoarce de la ea, după cum nici cel neprihănit nu va putea să trăiască prin neprihdnirea sa în ziua în care va fi săvârșit o fărădelege" (Ez. 33, 12). Aici profetul Ezechiel pune în comparație pe cei drepți și pe cei nelegiuiți, și arată că fiecare răspunde pentru păcatul său. În capitolul 18, același profet arată că cei drepți vor fi recompensați cu viață, iar cei răi cu moartea:

„Căci Domnul cunoaște calea celor drepți, dar calea păcătoșilor va pieri" (Ps. 1, 6). Calea păcătoșilor atrage judecata lui Dumnezeu și un sfârșit timpuriu, fiindcă Dumnezeu îi *„pune în locuri alunecoase și-i aruncă în prăpăd. Cum sunt nimiciți într-o clipă! Sunt pierduți, prăpădiți printr-un sfârșit năprazic..."* (Ps. 73, 18-20).

Din contră, drepții sunt purtați de mână, adică apărați de Dumnezeu: *„Eu sunt totdeauna cu tine. Tu m-ai apucat de mâna dreaptă, mă călăuzești cu sfatul Tău și apoi mă primești în cinste"* (Ps. 73, 23 sq).

După cum se vede, individul israelit este supus judecății divine într-o măsură cu mult mai mare decât individul păgân, fiindcă Dumnezeu luminează și cercetează acest popor cu o grijă aparte:

„În timpul acela, voi scormoni cu felinare Ierusalimul și voi pedepsi pe toți oamenii care se bizuiesc pe drojdiile lor și zic în inima lor: «Domnul nu va face nici bine, nici rău»" (Zef. 1, 12; cf. Ier. 6, 27 sq; Ez. 16, 48 sq.; Ps. 139, 23);

„N-a cunoscut Dumnezeu căile mele? Nu mi-a numărat el pașii mei? (Iov 31, 4).

Psalmii, care mai toți au fost folosiți la cultul divin de la templu, recunosc că fiecare om păcătuiește și deci își merită pedeapsa:

„Întru fărădelegi m-am zămislit și în păcate m-a născut maica mea" (Ps. 51, 5);

„Atunci ți-am mărturisit păcatul meu și nu mi-am ascuns nelegiuirile mele" (Ps. 32,5. Cf. și Ps. 31, 11; 130, 1 sq.).

Știindu-se cu conștiința încărcată, păcătosul cere mila lui Dumnezeu: *„Doamne, nu intra la judecată cu robul tău, că nici un om viu nu este fără prihană înaintea Ta"* (Ps. 143, 2).

Știind că atunci când se pornește urgia lui Dumnezeu este teribilă, credinciosul căzut în păcat se roagă să nu fie pedepsit după mânia divină, ci după mare mila Lui:

„Ai milă de mine, Doamne, că mă prăpădesc! Vindecă-mă Doamne, căci îmi tremură oasele. Sufletul mi-i îngrozit" (Ps. 6, 2; cf. și Ps. 38, 2; 39, 5; Ier. 10, 24).

Știindu-se nevinovat, credinciosul așteaptă cu seninătate judecata cea dreaptă a lui Dumnezeu:

„Doamne, judecă popoarele. Fă-mi dreptate după nevinovăția și neprihănirea mea. Pune capăt răutății celor răi și întărește pe cel nevinovat, Tu, care cercetezi inimile și rărunchii, Dumnezeule drepte" (Ps. 7, 8 sq.);

„Să se arate dreptatea mea înaintea Ta și să privească ochii tăi neprihănirea mea" (Ps. 17, 2; cf. 139, 23).

În chip minunat ne zugrăvește cartea Iov așteptarea judecății individuale a omului. Capitolele 8 și 9 arată spaima ce-l cuprinde

pe om, iar capitolele 16, 19 și 31, arată dorința cea mare de a se întâlni cu ea, căci Iov se știe nevinovat.

Profeții de după exil, ca și cei de dinainte de exil, vorbesc despre judecata divină, individuală, căci ei așteaptă „ziua lui Yahweh" când poporul va fi vânturat, adică judecat. Profetul Maleahi ne arată că „ziua Domnului" va fi o cernere definitivă, când vor fi nimiciți toți apostații din popor (Mal. 3,5).

După cărțile Vechiului Testament, judecata atât a popoarelor, cât și a indivizilor este dată ca efectuându-se aici pe pământ. Numai în Daniel 12, 2 ni se arată că judecata va avea loc dincolo de moarte și de mormânt. Daniel ne spune că dintre cei care acum dorm, unii se vor scula pentru o viață veșnică, iar alții pentru ocară și rușine veșnică. Ideea aceasta o găsim clarificată la maximum de către Evanghelie, unde judecata de apoi va fi la finele lumii acesteia pământești și începutul vieții veșnice[221].

---

[221] Sellin E., *op. cit.*, p. 90.

CAPITOLUL VI

Dumnezeu ca mântuitor

Căderea oamenilor n-a fost definitivă ca cea a îngerilor răi; aşa ne învaţă dogmatica noastră creştină. Dacă căderea omului nu este definitivă, înseamnă că mântuirea lui este posibilă. Îngerii răi au căzut în păcat din singura lor voinţă, fără nici o ispitire externă, în timp ce primii oameni au căzut, nu prin sinea lor, ci mai mult au fost tentaţi de către diavol. Aşadar, îngerii cei răi s-au revoltat direct contra lui Dumnezeu, prin simplă voinţa lor, care de la sine a devenit renegată şi revoltată, în timp ce în om voinţa s-a răzvrătit prin senzualitatea cea provocată din exterior, provocare care a adus întunecarea raţiunii omului. Îngerii cei răi, ca spirite pure, căci n-aveau corpuri, puteau mai uşor să rămână în starea lor originară, decât omul, fiinţă spirito-corporală. Îngerii cei răi au devenit complet învârtoşaţi în rău îndată după cădere, ajungând inamicii declaraţi ai lui Dumnezeu. Omul cel căzut nu s-a făcut aşa de rău încât să nu mai rămână nimic bun într-însul. Cum am amintit mai înainte, omul nu s-a distrus, ci a rămas în el chipul lui Dumnezeu, deşi într-o formă alterată, căci a rămas în el mustrarea cugetului şi năzuinţa după bine şi adevăr.

Din toate acestea, reiese posibilitatea refacerii omului căzut, adică a restituirii în starea originară, adică să se mântuiască[222].

În câteva cuvinte, găsim ideile de mai sus sintetizate de profetul Ezechiel: *„Viu sunt Eu, zice Domnul Dumnezeu, nu voiesc moartea păcătosului, ci să se întoarcă păcătosul şi să fie viu"* (Ez. 33, 11).

În aceste cuvinte descoperim întreg planul de mântuire al lui Dumnezeu: Creatorul a trebuit să aducă moartea în om ca pedeapsă pentru păcat. Cu toate că omul a meritat această pedeapsă, totuşi Dumnezeu voieşte să-i dăruiască viaţa pentru care fusese creat. Pentru recăpătarea vieţii şi scăparea de moarte, Dumnezeu a pus la dispoziţia omului anumite mijloace.

---

[222] Comoroşan A., *op. cit.*, p. 361.

În doctrina creştină, mântuirea omului vine de la Dumnezeu, dar prin a doua persoană a Sf. Treimi, anume prin Mântuitorul. Despre aşa ceva, în mod deschis nu este vorba în Vechiul Testament. Profeţiile despre Mesia în înţeles creştin erau puţine şi neînţelese pentru masa credincioşilor celor mulţi. Israeliţii credeau că mântuirea vine de la Dumnezeu direct şi cel mult prin mesagerii săi (îngeri), pe care El îi însărcinează cu aducerea la îndeplinire a planurilor sale de mântuire.

§ 33. Legământul

Primul mijloc de mântuire pe care Dumnezeu îl dă omenirii este Legământul pe care El îl face cu poporul ales. Fiindcă natura omului fusese vătămată şi prin sine singură n-ar mai fi fost în stare să găsească calea ce duce la Dumnezeu, adică la mântuire, atunci Dumnezeu, pentru a scăpa omenirea de la pieire sigură, a ales un popor din mijlocul naţiunilor pământului, care să fie ca un fel de sământă, un nucleu, al unei omeniri noi. Prin acest popor, Dumnezeu avea să-şi împlinească ţelurile pentru care crease dintru început pe om, să fie viu şi să se bucure de binecuvântările Sale divine.

Legământul pe evreieşte se spune *berith*, care ar avea ca primă însemnătate[223] „ospăţ de sărbătoare", deşi mai degrabă ar avea pe cea de „cătuşe" apoi „obligaţie"[224]. În limbajul religios, uneori cuvântul *berith* se referă la o obligaţie pe care şi-o impune însuşi Dumnezeu. Alteori, cuvântul *berith* înseamnă „normă", „lege", iar alteori se referă simultan la ambele sensuri, şi atunci se poate traduce prin „legământ". Totdeauna, însă, subiectul acţiunii este numai Dumnezeu, sau mijlocitorul omenesc însărcinat cu legământul.

Ideea de legământ a existat totdeauna în Israel, aşa că nu este o plăsmuire a timpului exilului. De el vorbesc părţile din Vechiul Testament pe care critica negativă le socoate autentice (Ex. 34, 20; Ex. 34, 27; Ex. 24, 7 sq.; Hozea 6, 7; 8, 1; Am. 3, 2). Poporul israelit, din cea mai veche antichitate, se socotea poporul lui Dumnezeu, căci Moise a făcut legământ cu Dumnezeu pe muntele Sinai (Ex. 24,7). Cel făcut cu Iosua, urmaşul lui Moise, pe colina de la Sichem, era numai reamintire şi comemorare, cu care prilej poporul îşi reînoia promisiunea că va merge cu Domnul (Iosua 24, 25 sq.).

---

[223] Sellin E., *op. cit.*, p. 91.

[224] Cuvântul *berith* a ajuns să aibă sensul de *pact, legământ* după o evoluţie destul de lungă. Tot astfel s-a întâmplat şi cu ideea de *perfecţiune, plenitudine*, care cu timpul a ajuns să însemne *jurământ*, fiindcă jurământul se făcea pe cer şi pe pământ, adică pe univers. (Cf. Diacon T. Negoiţă, *Sabbathul Vechiului Testament*, Bucureşti, 1935).

Legămintele făcute cu strămoşii (Adam, Noe) erau mai mult nişte făgăduinţe făcute de Dumnezeu neamului omenesc (Gen. 12, 7; 15,8; Deut. 4, 31; 8; 18).

Legămintele făcute cu patriarhii (Avraam, Isaac şi Iacob) sunt şi ele nişte promisiuni faţă de seminţia lui Avraam, dacă va merge pe calea lui Dumnezeu.

Adevăratul legământ este cel făcut cu Moise pe muntele Sinai. Cine se ţine de acest legământ este mântuit, cine nu se ţine şi îl calcă este nimicit.

Prin legământ, Israel devine proprietatea lui Dumnezeu, devine poporul Său cel sfânt. Legământul este asemănat cu o căsătorie. Mirele este Dumnezeu, iar mireasa este Israel. Dacă unul din cei doi contractanţi calcă cuvântul, legământul se declară dizolvat. Poporul se obligă să asculte de voinţa lui Dumnezeu, iar Domnul se obligă să le dea mai întâi ţara Canaanului şi apoi să le asigure viaţa, adică să se bucure de toate bunătăţile pământului. Pentru timpurile primare ale lui Israel, când ideea despre viaţa veşnică nu era în mare cinste în inima poporului de jos, mântuire însemna să te bucuri de viaţa de aici, pe pământ, să fii tihnit, să nu-ţi lipsească nimic, să nu te supere nimic, să fii mulţumit, într-un cuvânt, să fii fericit.

Dacă poporul se hotărăşte să meargă după calea lui Dumnezeu, toate binecuvântările cerului îi vor fi asigurate. Din contră, dacă poporul nu îndeplineşte condiţiile legământului, aşa cum sunt arătate în cărţile lui Moise, atunci Dumnezeu, este eliberat de făgăduiala Sa, iar poporului i se trimit cele mai mari calamităţi (Deut. 11, 26; 28, 15).

Legământul s-a făcut cu Israel, nu pentru cine ştie ce merite speciale ale acestui popor, căci nu le avea (Deut. 7, 7). Alegerea o face Dumnezeu singur, din propria Sa milă faţă de acest popor (Deut. 7, 9; 7, 12).

Cum am amintit, în paragrafele precedente, şi în privinţa legământului existau deosebiri de vederi. Erau unii care credeau că pe

baza acestui legământ Israel n-are de ce să se mai teamă (curentul cultico-naţionalist). Erau alţii care spuneau că Dumnezeu îşi va ţine făgăduinţa dând numai mulţumire lui Israel, dacă poporul va păzi calea Domnului (curentul profetico-eshatologic). De partea acestora din urmă era adevărul. Aceştia chiar prezic un nou legământ al lui Dumnezeu.

Ieremia vede acest legământ nou în faptul că Dumnezeu va pune învăţătura lui în inima fiecărui individ în parte, aşa încât fiecare, în mod nemijlocit, va fi un cunoscător şi învăţat al lucrurilor dumnezeieşti.

Spre deosebire de legământul de mai înainte, legământul cel nou va fi *veşnic*. Ca şi Ieremia, profetul Ezechiel îşi închipuie ridicarea poporului său din starea de robie numai datorită unui legământ nou (Ez. 34, 25; 27, 26). Acest legământ nou va fi un legământ de mântuire *„veşnic"*. Proorocul Isaia[225] crede şi el că Dumnezeu va da un legământ nou pe care-l va înscrie în inima poporului său (51,7). În capitolul 61, 8 şi cele următoare, Isaia vorbeşte de legământul veşnic, în aşa fel încât el nu mai poate fi în veacul acesta, ci în cel viitor, adică Legământul adus de Mesia-Hristos.

Legământul aduce, cum am văzut mai sus, darurile divine pentru o viaţă fericită pentru israeliţi, cu condiţia ca ei să meargă după prescripţiile prevăzute în acest legământ. Nepăzirea lui aducea moartea, adică toată gama de suferinţe pământeşti, care culmina cu moartea adică nimicirea indivizilor care alcătuiau poporul, ce era dus în robia cea amară.

Ce se întâmpla cu popoarele lumii din afara legământului cu Israel? Erau ele sortite pieirii definitive? Cunoaşte şi Vechiul Testament dictonul creştin: „extra acclesiam, nulla salus?" Explicit nu-l găsim, dar implicit se bănuieşte. Păgânii, necunoscând voia lui Dumnezeu, nu puteau face decât rău şi, de aceea, nimicirea lor era un fapt sigur. Păgânii nu erau condamnaţi decât din pricina vieţii lor contrare voinţei lui Dumnezeu. Altfel ei s-ar fi bucurat de bunătatea divină care nu cunoaşte margini. De altfel, pe măsură ce înaintăm spre timpurile sosirii lui Mesia, concepţia despre neevrei se apropie de sublima doctrină nou-testamentară.

---

[225] Cercetătorii moderni împart pe Isaia în trei: cap. 40-55 ei le numesc Deutero-Isaia, 55-65 le spus Trito-Isaia. Pe acest al treilea Isaia îl consideră că a scris după exil.

Iată ce citim în Isaia 45, 1 sq.: *„Așa vorbește Domnul către Cirus, unsul Său, pe care-l ține de mână ca să doboare neamurile înaintea lui și să dezlege brâul împărățiilor. Eu am ridicat pe Cirus în dreptatea Mea, și voi netezi toate cărările lui...*" (Is. 45, 13);

„Acum dau toate aceste țări în mâna robului Meu Nabucodonosor, împăratul Babilonului. Îi dau chiar și fiarele câmpului, ca să-i fie supuse... Dacă un popor sau o împărăție nu se va supune lui Nabucodonosor... voi pedepsi poporul acela cu sabie, cu foamete și cu ciumă..." (Ier. 27, 6-8. Cf. 25, 9; 43, 10).

În concluzie, putem spune că Vechiul Așezământ cunoaște o mare operă a lui Dumnezeu, în cadrul căreia mai întâi poporul ales poate fi apărat de osânda păcatului și de blestemul morții (adică al suferinței) și poate avea parte de binecuvântarea lui Dumnezeu, deci de viață. Vechiul Testament predică o acțiune a lui Dumnezeu care, în opoziție cu mânia Lui contra firii păcătoase a omului, se arată prin îndurare și iubire care este natura adevărată a lui Yahweh. Această îndurare și milostivire divină coboară asupra celor care fac voia Lui, care păzesc legământul. Vechiul Testament cuprinde unele aluzii la chestiunea dacă legătura dintre Dumnezeu și om nu se limitează numai la Yahweh și Israel, ci ea poate și trebuie să fie extinsă, ajungând să cuprindă întreaga omenire care nu s-a răsculat contra Creatorului ei[226]:

„Atunci va fi un altar pentru Domnul în țara Egiptului și la hotar va fi un stâlp de aducere aminte pentru Domnul. Acesta va fi pentru Domnul oștirilor un semn și o mărturie în țara Egiptului... Domnul le va trimite un Mântuitor și un apărător care să-i izbăvească. Atunci Domnul se va descoperi egiptenilor și ei îl vor cunoaște pe Domnul în ziua aceea. Vor aduce jertfe și daruri de mâncare, vor face jurăminte Domnului și le vor împlini" (Is. 19, 18-22);

„În aceeași vreme, va fi un drum care va duce din Egipt în Asiria. Asirienii se vor duce în Egipt și egiptenii în Asiria, și egiptenii împreună cu asirienii vor sluji Domnului. Tot în timpul acela, Israel va fi al treilea, unit cu Egiptul și cu Asiria ca o binecuvântare în mijlocul pământului. Domnul oștirilor îi va binecuvânta și va zice: Binecuvântat să fie Egiptul, poporul Meu, și Asiria lucrarea mâinilor Mele și Israel moștenirea Mea" (Is. 19, 23-25).

---

[226] Sellin E., *op. cit.*, p. 96.

Pe cât se observă, Vechiul Testament vedea precis un timp când toate popoarele pământului vor adora pe unul și același Dumnezeu al cerului și al pământului și nu numai Israel se va putea bucura de mântuire.

§ 34. Calea Domnului sau a mântuirii

Adesea, în rândurile ce s-au scris până aici, am tot folosit expresia *„calea Domnului" (derek Yahweh).* Ce era această cale a Domnului? Într-un cuvânt, *calea Domnului* nu era altceva decât împlinirea voii lui Dumnezeu, așa cum această voie se găsea în cele zece porunci ale Decalogului și mai exact în Thora lui Moise, adică în cele cinci cărți ale lui Moise. Tot ceea ce Dumnezeu a orânduit pentru om ca să-l facă drept, înțelept și fericit în Vechiul Testament, toate acestea poartă numele de „calea Domnului". Pe această cale trebuie să meargă orice om (Deut. 19,9; Ps. 81, 14; 101, 6). Pentru aceasta se roagă dreptul și evlaviosul: *„Doamne, învață-mă calea Ta"* (Ps. 17, 11; 86, 11). *„Calea Ta să mă facă cunoscător, iar cărțile Tale să mă instruiască"* (Ps. 25, 4). *„Doamne, învață-mă calea poruncilor tale, ca eu s-o țin până la sfârșit; condu-mă pe cărarea poruncilor Tale, căci în ea îmi găsesc plăcerea mea"* (Ps. 119, 33-35).

Cum desprindem din cărțile Vechiului Testament, viața religioasă și morală a credinciosului, toată, este rezumată în expresia: *„să mergi cu Dumnezeu"*, care ar vrea să spună că omul să se țină de Dumnezeu, să nu se depărteze nici o clipă de Dânsul și constant toate gândurile și toate faptele să și le acorde numai după Dumnezeu. Aproape același sens au și expresiile *„a merge înaintea lui Dumnezeu"* (Gen. 17, 1), *„a merge după Dumnezeu"* (I Regi 14, 8), cuvinte care vor să spună că omul trebuie să-I urmeze lui Dumnezeu, să-L aibă pe El ca un conducător[227].

La această cale a Domnului, proorocii au îndemnat, totdeauna, pe Israel. Iată cum se exprimă Ieremia, de pildă:

„Așa grăiește Domnul: Stați în drumuri, uitați-vă și întrebați care sunt cărările cele vechi, care este calea cea bună? Umblați

---

[227] Scholz P., *op. cit.*, 141.

pe ea şi veţi găsi linişte pentru sufletele voastre. Dar ei au răspuns: Nu vrem să mergem pe ele" (Ier. 6, 16).

Care erau cărările cele vechi de care vorbeşte Ieremia? Era Legământul lui Dumnezeu cu Moise sau Legea lui Dumnezeu.

Vechiul Testament, de la un capăt până la altul, adevereşte că Dumnezeu a arătat poporului ales voinţa Sa cea sfântă prin legislaţia mozaică. Dacă poporul împlineşte poruncile acelei legislaţii, care nu sunt altceva decât voinţa lui Dumnezeu, atunci el a ocolit păcatul şi a câştigat viaţa, care în înţelesul Vechiului Testament înseamnă să ai de toate, să nu duci lipsă de nimic, să fii mulţumit, deci fericit. Dacă poporul nu împlineşte poruncile Legii date de Dumnezeu, atunci întreg poporul va merge la distrugere, ca tot restul omenirii. Până aproape de exil, indivizii singuratici nu contau; poporul întreg era răspunzător în faţa lui Dumnezeu.

Legea lui Dumnezeu, cum am amintit mai sus, consta din cele zece porunci date pe muntele Horeb (Ex. 20, 1-17; Deut. 5, 6 sq.) şi cu timpul. Legea lui Dumnezeu o formau cele cinci cărţi ale Pentateuhului şi chiar tot Vechiul Testament, în general.

Decalogul sau cele zece porunci, ca şi toate învăţăturile pe care Moise le-a primit prin inspiraţie divină, în zilele de Sâmbătă şi sărbători au fost explicate poporului de către preoţi şi leviţi. Era firesc deci ca în religia Vechiului Testament să ne întâlnim cu o grijă specială faţă de împlinirea prescripţiilor de ordin cultic, care erau socotite ca împliniri ale legământului şi aducătoare de binecuvântări divine.

Când se insista prea mult asupra părţii rituale, desigur, apăreau şi apărătorii împlinirii poruncilor morale, care arătau celor dintâi că Dumnezeu se uită mai mult la duhul cu care se împlineau riturile decât la ceremoniile propriu-zise. Fenomenul acesta îl întâlnim şi astăzi între membrii Bisericii creştine. Unii postesc cu severitate, fac îngenunchieri şi cruci, păzesc toate datinele din vechime, dar sunt foarte culanţi a călca legile morale: iubirea aproapelui şi nedreptăţi de tot felul. Alţii se ocupă mai puţin de partea formală a religiei, dar sunt mai atenţi cu faptele spiritului. Socotim că aşa a fost şi în timpurile mozaice. Existau două curente, dar care niciodată n-au înţeles să ajungă la secte, deosebite una de alta. Ceea ce trebuie să reţinem este că ambele curente erau convinse că ele sunt interpretele fidele ale Legii mozaice pentru ca poporul să ştie care este calea pe care mergând poate să fie pe calea Domnului. Şi într-adevăr, credincioşii mozaici simţeau aceste interpretări ca pe nişte lumini indicatoare ale căii divine:

„Legea Domnului este desăvârşită şi înviorează sufletul; mărturia Domnului este adevărată şi dă înţelepciune celui neştiutor. Rânduielile Domnului sunt fără de prihană şi veselesc inima; poruncile Domnului sunt curate şi luminează ochii. Frica Domnului este curată şi ţine pe vecie; hotărârile Domnului sunt adevărate, toate drepte. Ele sunt mai de preţ decât aurul, sunt mai dulci decât mierea şi decât picurii din faguri" (Ps. 19, 7-10);

„Ce dulci sunt cuvintele Tale pentru cerul gurii mele! Mai dulci decât mierea în gura mea. Prin poruncile Tale mă fac mai priceput... Cuvântul Tău este un felinar pentru picioarele mele şi o lumină pentru cărarea mea" (Ps. 119, 103-105).

Cei care dădeau mai multă atenţie părţii ritualice nu desconsiderau partea morală, ci o uneau cu cultul, fiindcă ei voiau cu adevărat ca poporul ales să fie un popor sfânt. Pentru aceea, Deuteronomul prevede hotărâri cu pedeapsa capitală pentru călcătorii poruncilor Legii (Deut. 21, 21). A trăi după Lege, nu era socotit ceva prea înalt şi prea greu de realizat: *„Porunca pe care ţi-o dau astăzi nu este mai presus de puterile tale, nici departe de tine... Este în gura ta şi în inima ta, ca s-o împlineşti"* (Deut. 30, 11-14).

Alături de curentul cultic exista curentul profetic cu vederi spirituale largi. Profeţii se feresc de cazuistica legalistă. Ei se adresează inimii omului ca din convingere să facă ce este bun şi plăcut Domnului. Tot ce întreprinde omul să nu fie îndepărtare de Dumnezeu, ci apropiere de El. Riturile şi toate practicile religioase n-au valoare dacă nu sunt însoţite de „inimă curată şi spirit credincios":

„Ascultaţi cuvântul Domnului, căpetenii ale Sodomei! Ia aminte la Legea Dumnezeului nostru, popor al Gomorei! Ce-mi trebuie mie mulţimea jertfelor voastre? Sunt sătul de arderile de tot ale berbecilor şi de grăsimea viţeilor; nu-mi place sângele taurilor, oilor şi ţapilor..." (Is. 1, 11. Cf. şi Is. 2, 3; 5, 24; 8, 16);

„Când îmi aduceţi arderi de tot şi daruri de mâncare n-am nici o plăcere de ele şi viţeii cei îngrăşaţi pe care mi-i aduceţi ca jertfe de mulţumire, nici nu mă uit la ei" (Am. 5, 22);

„Ascultaţi neamuri şi luaţi seama la ce se va întâmpla... Ascultă şi tu pământule! Iată voi aduce peste poporul acesta o neno-

rocire care va fi rodul gândurilor lui, căci n-au luat aminte la cuvintele Mele şi au nesocotit Legea Mea" (Ier. 6, 19);

„Părinţii voştri m-au părăsit... şi n-au păzit Legea Mea! Dar voi aţi făcut şi mai rău decât părinţii voştri, căci fiecare umblaţi după pornirile inimii voastre rele şi nu Mă ascultaţi" (Ier. 16, 11-12);

„Pentru ce mă laşi (Doamne) să văd nelegiuirea... Asuprirea şi silnicia se fac sub ochii mei, se nasc certuri, se stârneşte gâlceava. De aceea, Legea este fără putere şi nedreptatea nu se vede, căci cel rău biruieşte pe cel neprihănit, de aceea se fac judecăţi nedrepte" (Hab. 1, 3-4 sq.; cf. Zah. 7, 12).

Fiindcă profeţii au cuvinte aspre contra părţii cultice, în special contra jertfelor, nu trebuie să înţelegem că ei erau contra acestora, că ar fi fost nişte protestanţi ai zilelor noastre. Ei le împlineau ca oricare alt israelit credincios şi le socoteau ca acte plăcute înaintea lui Dumnezeu, pentru împăcarea cu cerul. Profeţii erau numai contra spiritului cu care se aduceau şi împlineau actele de cult. Dacă sufletul nu ţi-e curat, dacă gândurile rămân tot cele ale fiarei din om, jertfele nu sunt plăcute lui Dumnezeu. Ei voiau o circumcizie a inimii, adică o viaţă religioasă şi morală făcută din impulsul dragostei de Dumnezeu:

„Când se apropie de Mine, poporul acesta Mă cinsteşte cu gura şi cu buzele, dar inima lui este departe de mine şi teama pe care o are de Mine nu este decât o învăţătură de datină omenească" (Is. 29, 13).

Profetul Samuel cere de la popor o ascultare desăvârşită, căci păcatul cel mare al lui Israel constă în împotrivirea faţă de Dumnezeu, căci dacă nesocoteşte voia Domnului este ca un răsculat contra Sa (I Sam. 15, 23).

Proorocul Amos ceartă poporul care s-a îndepărtat de la calea morală. Ceea ce vrea Dumnezeu, în rândul întâi, este să facă dreptate şi să nu asuprească pe nimeni:

„Dreptatea să curgă ca apa şi neprihănirea ca un pârâu ce nu seacă niciodată" (Am. 5, 24);

„Căutaţi binele şi nu răul, ca să trăiţi... Urâţi răul şi iubiţi binele, faceţi să domnească dreptatea... şi poate că Domnul Dumnezeul oştirilor, va avea milă de rămăşiţele lui Iosif" (Am. 5, 14-15).

Profetul Hozea îndeamnă poporul să păzească Legământul sau Legea Domnului, dar lucrul acesta să se vadă în interiorul inimii şi nu numai la suprafaţă:

„Milă voiesc şi nu jertfe; cunoştinţă de Dumnezeu mai mult decât arderi de tot" (Hoz. 6, 6);

„Ascultaţi cuvântul Domnului, copii ai lui Israel! Căci Domnul are o judecată cu locuitorii ţării, pentru că nu este adevăr, nu este îndurare, nu este cunoştinţă de Dumnezeu în ţară. Fiecare jură strâmb şi minte; ucide, fură, desfrânează, năpăstuieşte şi face omoruri după omoruri" (Hoz. 4, 1-2).

Proorocul Isaia arată că voinţa lui Dumnezeu se arată mai ales în dreptate, şi el arată în ce constă dreptatea:

„Domnul intră la judecată cu bătrânii poporului Său şi cu mai-marii lui: «Voi aţi mâncat via! Prada luată de la cel sărac este în casele voastre»" (Is. 3, 14);

„Vai de cei care numesc răul bine şi binele rău, care spun că întunericul este lumină şi lumina întunerec, care dau amărăciunea în loc de dulceaţă şi dulceaţa în loc de amărăciune" (Is. 5, 10);

„Spălaţi-vă deci şi curăţiţi-vă! Luaţi dinaintea ochilor Mei faptele rele pe care le-aţi făcut, încetaţi să mai faceţi răul. Învăţaţi-vă să faceţi binele, căutaţi dreptatea, ocrotiţi pe cel asuprit, faceţi dreptate orfanului, apăraţi pe văduvă" (Is. 1, 16-17).

Nu numai venirea la templu şi împlinirea riturilor o voieşte Dumnezeu, ci mai ales faptele dreptăţii:

„Ascultaţi căpetenii ale lui Israel şi mai marii casei lui Iacob; Nu este datoria voastră să cunoaşteţi dreptatea? Dar voi urâţi binele şi iubiţi răul, jupuiţi pielea şi carnea de pe oase. După ce au mâncat carnea poporului meu, după ce-i jupoaie pielea şi-i sfărâmă oasele, îl fac bucăţi... apoi vin şi strigă către Domnul. Dar el nu le răspunde ci îşi ascunde faţa Sa... pentru că au făcut fapte rele" (Mih. 3, 1-4). *„Ţi s-a arătat, omule, ce este bine şi ceea ce cere Domnul de la tine, adică să faci dreptate, să iubeşti mila şi să umbli supus Dumnezeului tău"* (Mih. 6, 8);

„Căutaţi pe Domnul, cei credincioşi care împliniţi poruncile Lui. Căutaţi dreptatea, căutaţi ascultarea de Domnul..." (Zef. 2, 3).

Ascultarea de Domnul, mergerea după legământul Domnului, adică a Legii lui Yahweh, aceasta este ceea ce voieşte de la credincios Dumnezeu:

„Iată porunca pe care le-am dat-o: Ascultaţi glasul Meu şi Eu voi fi Dumnezeul vostru, iar voi veţi fi poporul Meu. Umblaţi pe toate căile pe care vi le-am poruncit. Dar ei n-au ascultat..." (Ier. 7, 23 sq.; 1, 19).

Ca şi Isaia, proorocul Ieremia pune mai presus de împlinirea actelor rituale pe cele ale vieţii morale, fără ca prin aceasta Ieremia să fie contra cultului şi jertfelor, ci numai pentru o împlinire a lor şi în spirit, nu numai în formă. Când le împlineşte, omul să-şi schimbe şi comportarea faţă de Dumnezeu:

„Ce nevoie am Eu de tămâia care vine din Seba, de trestia mirositoare dintr-o ţară îndepărtată? Arderile voastre de tot nu-mi plac şi jertfele voastre nu-mi sunt plăcute" (Ier. 6, 20);

„Cum? Furaţi, ucideţi, desfrânaţi, juraţi strâmb, aduceţi tămâie lui Baal, mergeţi după alţi Dumnezei pe care nu-i cunoaşteţi şi apoi veniţi să vă înfăţişaţi înaintea Mea, în casa aceasta în care este invocat numele Meu şi ziceţi: Suntem mântuiţi... ca iarăşi să faceţi toate aceste urăciuni!" (Ier. 1, 9).

Mai bine decât multe legiuiri de jertfe şi curăţiri, rituri şi ceremonii, mai degrabă s-ar face voia lui Dumnezeu, care constă din actele dreptăţii. Aşa sfătuieşte Ieremia pe conducătorii poporului:

„Cum puteţi voi să spuneţi: Suntem înţelepţi şi Legea Domnului este cu noi? Cu adevărat, în zadar s-a pus la lucru pana cea înşelătoare a cărturarilor" (Ier. 8, 8). *„Chiar cocostârcul îşi cunoaşte timpul pe cer; turtureaua, rândunica şi cocorul îşi păzesc vremea venirii lor. Numai poporul meu nu cunoaşte Legea Domnului"* (Ier. 8, 7).

Iată care este adevărata cale a mântuirii, după Zaharia: *„Fiecare să spună aproapelui său adevărul; judecaţi în porţile voastre după adevăr şi în vederea păcii. Nici unul să nu gândească rău contra aproapelui său în inima sa şi să nu iubiţi jurământul strâmb. Căci toate lucrurile acestea Eu le urăsc"* (Zah. 8, 16 sq.).

Profetul Ezechiel, Ezra şi cei care au mai urmat după dânşii nu s-au gândit un singur moment să nesocotească cele spuse de proorocii citaţi mai sus. Numai că Ezra a insistat ca singură *Legea* cuprinsă în cele cinci cărţi ale Pentateuhului să fie norma după care să se conducă comunitatea iudaică de după exil. Ezra a văzut în prooroci mai mult nişte oameni trimişi de Dumnezeu ca să îndemne poporul să se reîntoarcă la respectarea Legii lui Dumnezeu (Neh. 9, 26-20) şi în felul acesta, fără să-şi dea seama, a ajuns să le răpească valoarea lor cea mai proprie.

Urmând exemplul lui Ezra, întreaga comunitate iudaică a dat cinstire acelor profeţi citaţi mai sus, dar nu i-a socotit decât ca pe nişte simpli interpreţi ai Legii lui Moise care, după părerea lor, fusese dată de la început toată de către Dumnezeu. Este impresionant de constatat cât de puţin au putut influenţa aceşti profeţi pe un om aşa de pios ca Iisus Fiul lui Sirach, care numai aminteşte despre dânşii în capitolele 48 şi 49. Unii din poeţii care au compus psalmii, precum şi dascălii care au compus scrierile sapienţiale se găseau mai puţin pe linia profeţilor decât pe cea a celor din grupul cultico-naţionalist[228]:

„Dacă ai fi voit jertfe, ţi-aş fi adus, dar Ţie nu-ţi plac arderile de tot. Jertfele plăcute lui Dumnezeu sunt duhul umilit şi inima curată..." (Ps. 51, 16-17; cf. şi Ps. 40, 50; 73 ş.a.).

Deşi Legea, cu multele ei prescripţii şi obligaţii, încătuşa oarecum religia spiritului, totuşi pentru autorii psalmilor şi ai literaturii sapienţiale, Legea era socotită ca o sarcină uşor de dus:

„Orânduielile Domnului sunt fără prihană şi veselesc inima. Poruncile Domnului sunt curate şi luminează ochii..." (Ps. 119, 7-14).

Întreg psalmul 119 este un imn al Legii lui Dumnezeu care este socotită ca un balsam răcoritor pentru inima credinciosului.

În comunitatea de după exil, Legea devine ocupaţia de căpetenie a credinciosului. Citirea profeţilor şi a celorlalte cărţi ale Vechiului Testament devine ceva secundar până când Thora (Peutateuhul) ajunge să fie socotită ca un fel de întrupare a lui Dumnezeu. În şcolile rabinice nu se studia decât Thora, iar comentariile şi scrierile în legătură cu ea au ajuns să scoată la lumină acea bogată literatură, care a dat naştere Talmudului.

Abia Evanghelia Mântuitorului a putut să arate că litera ucide, numai spiritul creează, îndreptând pe credinciosul în Dumnezeu către faptele iubirii de Dumnezeu şi de aproapele, dezrobindu-l astfel de povara cea grea a cazuisticii legaliste.

---

[228] Sellin E., *op. cit.*, p. 106.

§ 35. Pocăința

Între remediile indicate de Vechiul Așezământ ca posibilitate de mântuire este arătată în primul rând *pocăința*.

Dacă omul păcătos voiește să se împace cu Dumnezeu, atunci el trebuie să se întoarcă din calea păcatelor la calea lui Dumnezeu. Această necesitate a pocăinței și întoarcerii este exprimată foarte adesea prin cuvintele: *„Întoarceți-vă la Mine și atunci Eu Mă voi întoarce la voi"* (Mal. 3, 7). *„Întoarceți-vă la Domnul Dumnezeul vostru"* (Ioel 2, 12).

Expresiile privitoare la iertarea de păcate folosite de prooroci sunt numeroase: *nașa avan* („El a ridicat păcatele"), *salah* („el a iertat"), *chissah* („a acoperit = a iertat"), *chiper* („a șters = a iertat"), *malah* („el a spălat = l-a iertat"), *chibes* („el a spălat = iertat"), *mus* („el a ridicat, scos = iertat"), *avar lifesa* („el i-a trecut păcatele = l-a iertat"). *Io hasiv* („el nu i-a socotit = a iertat"). Ideea ce se leagă de aceste expresii este că dacă omul vrea să fie iertat, atunci să se roage lui Dumnezeu ca să-i dea iertare de păcatele pe care omul și le recunoaște:

„Doamne Dumnezeule, iartă" (Am. 7, 2);

„Aduceți cu voi cuvinte de căință și întoarceți-vă la Domnul. Spuneți-I: Iartă toate nelegiuirile, primește-ne cu bunăvoință și-ți vom aduce lauda buzelor noastre, în loc de tauri" (Hoz. 14, 2);

„Doamne, poporul acesta este într-adevăr un popor încăpățânat, dar iartă-ne fărădelegile și păcatele noastre și ia-ne în stăpânirea Ta" (Ex. 34, 9);

„Recunoaște-ți numai nelegiuirea, recunoaște că ai fost necredincioasă Domnului, că ai alergat încoace și încolo după dumnezei străini... întoarceți-vă, copii răzvrătiți, zice Domnul..." (Ier. 3, 13).

„Ți-am mărturisit păcatul și Tu mi-ai iertat vina" (Ps. 32, 6; cf. 31 19; 51, 3 sq.; 51, 11).

Dacă omul regretă nedreptățile sale, Dumnezeu acordă iertarea Lui, care se întemeiază numai pe îndurarea Sa. Ceea ce cere Dumnezeu de la om este să se căiască din inimă și să făgăduiască îndreptarea pentru viitor, mergând numai pe calea Domnului:

„După ce m-am întors, m-am căit și după ce mi-am recunoscut greșelile, mă bat pe pulpă. Sunt jenat și roșu de rușine, căci port ocara tinereții mele" (Ier. 31, 19).

De altfel, în gura proorocilor rugăciunea îndreptată către Dumnezeu de către penitenți este un fel de mărturisire a păcatelor, ca un fel de molifță citită la spovedanie:

„Veniți să ne întoarcem la Domnul, căci El ne-a sfâșiat, dar tot El ne va vindeca. El ne-a lovit, dar tot El ne va vindeca rănile. El ne va da iarăși viața, în două zile; a treia zi ne va scula și vom trăi înaintea Lui. Să-L căutăm și să-L cunoaștem pe Dumnezeu. El se ivește în zorile dimineții și va veni la noi ca o ploaie, ca ploaia de primăvară, care udă pământul" (Hoz. 6, 1-3; cf. Hoz. 14, 3; Ier. 4, 22).

Dacă rugăciunea de pocăință nu este sinceră, nu este din inimă, atunci ea nu este ascultată de Dumnezeu:

„Ce să-ți fac, Efraime? Ce să-ți fac, Iudo? Evlavia voastră este ca norul de dimineață, ca roua ce trece repede" (Hoz. 6, 4);

„Când vă întindeți mâinile, îmi întorc ochii de la voi și oricât de mult v-ați ruga, n-ascult, căci mâinile vă sunt pline de sânge" (Is. 1, 15);

„Vicleana Iuda nu s-a întors la Mine din toată inima ei, ci cu prefăcătorie, zice Domnul" (Ier. 3, 10).

Cuvântul pocăință este redat de limba ebraică biblică prin *șuv*. El exprimă întoarcerea omului din calea păcatului la calea ce duce spre Dumnezeu. În gura proorocilor, pocăința trebuia să fie nu numai formală, adică aducerea unor jertfe, ci trebuia să fie din toată inima, adică să pornească din interiorul omului, din hotărârea sa. Pocăința formală, după prooroci, nu aduce iertarea păcatelor. Bineînțeles că nici pocăința nu este un privilegiu sau un merit mare cu care omul să se poată mândri în fața lui Dumnezeu sau prin care omul ar putea să-l silească pe Dumnezeu să-i ierte păcatele. Refacerea legăturii cu Dumnezeu, ce fusese distrusă prin păcat, nu se află în puterea omului niciodată, ci este o prerogativă, un drept exclusiv al lui Dumnezeu. Dar, cu toate acestea, este sigur că nu există mântuire acolo unde nu este pocăință. De aceea, încă din timpurile vechi se accentuează necesitatea întoarcerii către Yahweh:

„N-am vrut să vă dau ploaie... V-am trimis foamete... Două, trei cetăți s-au dus la alta ca să bea apă și tot nu și-au potolit setea. Cu toate acestea, tot nu v-ați întors la Mine, zice Domnul" (Am. 4, 6-9);

„Veniți să ne întoarcem la Domnul, căci El ne-a sfâșiat, dar tot El ne va vindeca. El ne-a lovit, dar tot El ne va lega rănile" (Hoz. 6, 1).

Cel care stăruie cel mai mult asupra pocăinței și întoarcerii la Dumnezeu a omului, a fost profetul Ieremia, care vede milostivirea lui Dumnezeu asupra omului şi poporului numai printr-o convertire de la păcat la calea Domnului. De altfel, el este dat ca autorul din Vechiul Testament cu care începe individualismul. Până la el individul nu conta. Poporul era cel cu care lucra Dumnezeu direct:

„Israele, de te vei întoarce, dacă vei reveni la Mine, zice Domnul, dacă vei scoate urâciunile tale dinaintea Mea, nu vei mai rătăci" (Ier. 4, 1). *„Îndreptaţi-vă căile şi faptele şi vă voi lăsa să locuiţi în locul acesta"* (Ier. 7, 3);

„Dacă va auzi casa lui Iuda tot răul pe care am de gând să-l fac şi se va întoarce fiecare de la calea lui cea rea, le voi ierta astfel nelegiuirea şi păcatul" (Ier. 36, 3, Cf. 3, 12; 18, 8).

Ieremia creează şi expresii noi pentru noţiunea de convertire. Aşa de pildă, „a se tăia împrejur la inimă", „a desţeleni un ogor nou":

„Tăiaţi-vă împrejur inimile, oameni ai lui Iuda şi locuitori ai Ierusalimului, ca nu cumva să izbucnească mânia Mea ca un foc şi să se aprindă fără să se stingă, din pricina răutăţii faptelor voastre" (Ier. 4, 4; cf. Ier. 4, 3).

Cel al cărui cuvânt a rămas peste veacuri ca un dicton, prin care se arată că Dumnezeu nu voieşte moartea păcătosului, ci convertirea lui, revenirea lui la calea Domnului, a fost profetul Ezechiel:

„Doresc Eu moartea păcătorului? zice Domnul Dumnezeu. Nu doresc Eu mai degrabă ca el să se întoarcă de pe căile lui şi să trăiască?" (Ez. 18, 23);

„Pe viaţa Mea, zice Domnul Dumnezeu, că nu doresc moartea păcătosului, ci să se întoarcă de la calea lui şi să trăiască" (Ez. 33, 11).

O viguroasă chemare la pocăinţă găsim şi în Isaia, căci numai printr-însa se poate evita pedeapsa divină:

„Să se lase cel rău de calea lui şi omul nelegiuit să se lase de gândurile lui, să se întoarcă la Domnul care va avea milă de el, la Dumnezeul nostru, care nu oboseşte iertând" (Is. 55, 7).

Numai printr-o reîntoarcere la Dumnezeu, atunci şi Yahweh se va întoarce iarăşi cu faţa spre cel păcătos:

„Spune-le dar: Aşa vorbeşte Domnul oştirilor: Întoarceţi-vă la Mine, zice Domnul oştirilor, şi Mă voi întoarce şi Eu la voi" (Zah. 1, 3);

„Întoarceţi-vă fiecare de la calea voastră cea rea şi de la răutatea faptelor voastre şi veţi rămâne în ţara pe care v-am dat-o vouă şi părinţilor voştri" (Ier. 25, 5);

„Da, chiar acum întoarceţi-vă la Mine cu toată inima, cu post, cu plânset şi cu bocet. Sfâşiaţi-vă inimile şi întoarceţi-vă la Domnul. Căci El este milostiv şi plin de îndurare, îndelung răbdător şi bogat în bunătate şi-i pare rău de relele pe care le trimite" (Ioel 2, 12-14).

Nu se poate nega faptul că aceste concepţii au dat prilej celor de mai târziu, ca de-a-dreptul, să socotească viaţa cinstită, curată şi ordonată, ca un mijloc de împăcare cu Dumnezeu şi deci de scăpare de moarte, adică de pedepse şi suferinţe[229].

„Iată postul plăcut Mie: dezleagă lanţurile răutăţii, dezleagă legăturile robiei, dă libertate celor asupriţi şi rupe orice fel de jug; împarte pâinea cu cel flămând şi adu în casa ta pe nenorociţii fără adăpost. Dacă vezi pe un om gol, acoperă-l şi nu întoarce spatele semenului tău. Atunci lumina ta va răsări ca zorile... şi slava Domnului te va însoţi" (Is. 58, 7-14);

„Prin dragoste şi credincioşie omul ispăşeşte nelegiuirea şi prin frica de Domnul se abate de la rău" (Prov. 16, 6).

Chiar în psalmi se află afirmarea că prin curăţia şi neprihănirea vieţii se poate căpăta mila şi îndurarea lui Dumnezeu:

„Domnul mi-a făcut după neprihănirea mea, mi-a răsplătit după curăţia mâinilor mele, căci am păzit căile Domnului şi n-am păcătuit împotriva Dumnezeului meu. Toate poruncile Lui au fost înaintea mea şi nu m-am depărtat de la legile Lui. Am fost fără de vină faţă de El şi m-am păzit de nelegiuire. De aceea, Domnul mi-a răsplătit după neprihănirea mea" (Ps. 19, 20 sq.).

Prin această accentuare a vieţii proprii *(ţedakah)*, care este identificată cu milostenia, uneori (Prov. 10, 2) s-a ajuns foarte repede la credinţa unei mântuiri prin fapte bune, lucru care s-a putut vedea mai târziu la farisei.

Credem că nu este corect şi spunem că profeţii nu apreciau curăţenia, viaţa îmbunătăţită, ca un mijloc de îmbunare a Domnului şi că ei susţineau că numai Dumnezeu, fără nici o contribuţie a omului, dăruieşte un duh nou şi o inimă nouă, de care depinde iertarea păcatelor.

---

[229] Sellin E., *op. cit.*, p. 107.

§ 36. Jertfele

Un mijloc de mântuire, adică de împăcare cu Dumnezeu, îl constituiau şi sacrificiile. Religia, fiind o exigenţă a legii naturale, ea se manifestă în mod spiritual prin adorare, prin cerere şi mulţumire, adică prin rugăciune. Dar fiindcă omul nu este o fiinţă pur spirituală, ci constă din corp şi suflet, de aceea sentimentele religioase ale omului au trebuit să ia o formă sensibilă, cum de exemplu ridicarea mâinilor, închinăciunea, metaniile etc., şi apoi să aducă daruri, din munca mâinilor sale. Darurile acestea, la început, au fost *minha,* adică din regnul fructifer: grâu, struguri, smochine etc. Prin renunţarea la o parte din avutul său, întru cinstea lui Dumnezeu, oamenii voiau să arate că ei n-au asupra lucrurilor naturii decât o stăpânire condiţionată, căci posesiunea adevărată, absolută, o are singur Dumnezeu. Darurile aduse lui Dumnezeu, ca prinos de recunoştinţă, mulţumire şi laudă, devin sacrificii în adevăratul sens al cuvântului, dacă se nimicesc de către un slujitor (preot) întru onoarea lui Dumnezeu, prin împlinirea unei ceremonii speciale[230].

Stăpânirea lui Dumnezeu asupra omului este aşa de absolută, încât în recunoaşterea acestei stăpâniri se află inclusă şi supunerea absolută din partea creaturii. Predarea totală în stăpânirea lui Dumnezeu înseamnă o desfiinţare a eului propriu, o predare necondiţionată a voinţei proprii, o ascultare fără limite, în urma căreia omul este gata să-şi dea viaţa pentru Dumnezeu în fiecare moment, căci Dumnezeu este stăpânul vieţii. Expresia corespunzătoare a sacrificiului acesta intern sau spiritual în afară este nimicirea externă sau nimicirea darului oferit, care simbolizează moartea sacrificatorului.

La început, sacrificiile au fost daruri neimpuse de nimeni, ci pornite numai din sentimentele religioase naturale prin care se manifesta devotarea şi alipirea totală către Dumnezeu. De aceea, sacrificiile sunt tot atât de vechi, pe cât de vechi sunt şi sentimentele religioase ale omului.

Fiecare sacrificiu are un caracter triplu: *a. latreutic,* adică de adorare a lui Dumnezeu, Domnul şi Stăpânul a toate, căruia i se cuvine supunere absolută; *b. euharistic,* adică de mulţumire lui Dumnezeu pentru toate binefacerile Sale; *c. impetrator,* adică de cerere a binefacerii divine. După căderea omului în păcat, s-a adăugat şi caracterul *propiţiator* sau *expiator,* adică de curăţire şi iertare, căci din cauza păcatului, omul, urât şi respins de Dumnezeu, stăruia să se împace cu Creatorul său şi să înlăture moartea pe care o merita din cauza păcatului. Prin păcat se alterase atât raportul omului faţă de natură, cât şi faţă de Dumnezeu. Stăpânirea primordială asupra creaturii s-a prefăcut într-o dependenţă faţă de natură într-un grad aşa de mare, încât o tentaţie spre rău de multe ori pornea de la natură. Omul nu se putea deci mulţumi numai cu cunoaşterea internă şi mărturisirea păcatului, ci el trebuia să năzuiască de a se desface din această stare a păcatului, iar înclinarea spre natură trebuia s-o ispăşească printr-o depărtare de ea. De aceea, în urma păcatului, toate sacrificiile au caracterul unei înfrângeri şi renunţări pline de căinţă. Dar în primul rând, păcatul este o abatere de la Dumnezeu, căci în locul unirii cu Dumnezeu prin graţie, a intrat o separare de el, din cauza păcatului, care durează atâta timp cât nu este expiată culpa prin curăţire. Acestui scop al expierii îi servesc toate sacrificiile. Prin păcat, omul a pierdut dreptul la viaţă şi s-a făcut culpabil de moarte. Dacă totuşi după păcat Dumnezeu îi dăruieşte viaţa, aceasta se întâmplă din graţia divină, care avea în vedere expierea ce urma să vină pentru toată omenirea, prin jertfa lui Mesia-Hristos. Până la intrarea în vigoare a mântuirii adusă de Hristos, omul trebuia să recunoască faptul că a meritat moartea şi că trebuie să mărturisească nevoia de o expiere pe care el singur nu o poate înfăptui. Această mărturisire se făcea prin limbajul simbolic al sacrificiilor sângeroase. Atunci când sacrificatorul aducea animalul la altar şi pune mâinile peste el, prin acest act mărturisea că el însuşi a meritat moartea ca expiere pentru păcatele sale. Prin punerea mâinilor însă, el transmitea vina morţii asupra victimei, pe care o sacrifica în cinstea lui Dumnezeu ca o satisfacere pentru păcatele sale. În realitate, sângele ţapilor şi taurilor nu putea să expieze păcatul, doar numai atât că, sacrificiile numeroase exprimau mărturisirea că numai prin propria-i putere omul nu se putea împăca cu Dumnezeu şi deci avea nevoie de o satisfacere mijlocitoare. Înainte ca această satisfacere mijlocitoare să se înfăptuiască prin sacrificiul lui Mesia, trebuia deşteptată şi susţinută conştiinţa culpei şi dorinţa unui mântuitor, care să expieze păcatul odată pentru totdeauna[231].

---

[230] Tarnavschi V., *op. cit.*, p. 518.

Pentru iertarea păcatelor, Vechiul Testament cunoaşte două feluri de sacrificii: *a. chattat* (ἁμαρτια, ἁμαρτῆμα, θυσια περὶ αμαρτας) şi *b. aşam* (το υπέρ ἀγνοιας, ἡ πλημχελεια τὸ τῆς πληχμέλειας). Nici până astăzi nu se ştie exact diferenţa între sacrificiul numit *chattat* şi *aşam*. Se crede de către cei mulţi că *chattat* era sacrificiul pentru păcatul greu şi *aşam* pentru păcatul mai uşor. Ambele sacrificii erau sângeroase, adică se jertfeau animale mai mari sau mai mici, după gravitatea păcatului comis. Actul principal al ritului acestor sacrificii nu-l forma arderea cărnii, fiindcă la aceste sacrificii momentul latreutic era secundar, ci efuziunea sângelui, adică vărsarea sângelui, prin care se exprimă caracterul expiaţiunii. La olocaust şi sacrificiul de pace se întâmpla contrariul, arderea darului era momentul principal, care simboliza predarea completă în mâna lui Dumnezeu, şi că Dumnezeu primeşte darul ca un miros de bună mireasmă *(reiach nihoâh)*. După gravitatea păcatului comis, la sacrificiile pentru păcat şi culpă, se ungeau cu sânge coarnele altarului din afara templului; la păcate de gradul mai greu se ungeau şi coarnele altarului dinăuntrul templului (Sfânta), iar la Ziua Împăcării *(iom chipur)* se stropea chiar în altar (Sfânta Sfintelor). Arderea părţilor celor mai bune din carne servea scopul latreutic care nu lipsea nici unui sacrificiu, dar care la sacrificiile pentru păcat şi culpă nu formau momentul principal. Mâncarea rămăşiţei de către preoţi arăta că ei (slujitorii altarului) erau chemaţi să poarte păcatele poporului, iar prin puterea funcţiei lor să le desfiinţeze (spele). La sacrificiile pentru întreg poporul *(iom chipur)*, afară de părţile ce trebuiau puse pe altar, carnea se ardea afară din tabără (cetate), deoarece preoţii, făcând parte din popor, trebuia să se facă expiere şi pentru ei. Expierea se făcea arzându-se carnea în afara cetăţii[232].

În ce priveşte eficacitatea sacrificiilor, acestea nu erau prin sine ceva purificator, ci ele erau valide şi plăcute în ochii lui Dumnezeu dacă sacrificatorul (omul care le aducea) venea cu „*duh umilit şi inimă înfrântă*". Cultul sacrificiilor era un serviciu divin şi de

---

[231] Tarnavschi V., *op. cit.*, p. 519 sq.
[232] Tarnavschi V., *op. cit.*, p. 548 sq.

aceea, sentimentele interioare, virtuţile religioase care se exteriorizau prin sacrificii trebuia să fie plăcute lui Dumnezeu. Recunoaşterea majestăţii nemărginite a lui Yahweh presupunea credinţă şi adorare. La sacrificiile benevole de rugăciune, expresia lor era de încredere deplină, iar la sacrificiile de pace se exprima mulţumirea. La toate sacrificiile se exprima conştiinţa păcătoşeniei şi a pedepsei de moarte.

Reamintim aici ceea ce am pomenit în paragraful „Calea Domnului sau calea mântuirii", despre cuvintele profeţilor cu privire la sacrificii (I Sam. 15, 22; Am. 5, 23; Hoz. 6, 6; 8, 13; 14, 3; Is. 1, 11; 29, 13; Mih. 6, 8; Ier. 6, 20; 7, 21 sq.; Is. 43, 23 sq.; Zah. 7, 8). Pe baza acestor texte, critica liberală afirmă că profeţii nici nu voiau să audă de sacrificii de animale. Numai grupul cultico-naţionalist considera că Dumnezeu, din cauza sfinţeniei Sale, nu poate ierta fără să primească o despăgubire vizibilă. Tocmai contrariul, după critica liberală, l-ar fi susţinut proorocii, şi anume că aceştia accentuează faptul că Dumnezeu iartă păcatele numai din pricina sfinţeniei şi măreţiei Sale. Personalitatea lui Dumnezeu este atât de sfântă şi milosârdă, că nici n-ar putea[233] să facă altfel (Hoz. 11, 8; Is. 43, 25; 44, 22; 48, 8; Mih. 7, 14).

Dar profeţii nu erau contra sacrificiilor ca instituţie divină, ci erau contra stării sufleteşti a celor care aduceau sacrificii: *„Cum? Furaţi, ucideţi, preacurviţi, juraţi strâmb, ardeţi tămâie lui Baal, mergeţi după alţi dumnezei pe care nu-i cunoaşteţi şi apoi veniţi să vă înfăţişaţi înaintea Mea, în casa aceasta?..."* (Ier. 1, 9);

„Arderile voastre de tot nu-Mi plac şi jertfele voastre nu-Mi sunt pe voie!" (Ier. 6, 20).

Din cuvintele profetului Ieremia, se vede clar de ce Dumnezeu nu voieşte sacrificiile. Lucrul acesta se întâmpla nu din pricină că sacrificiile ar fi fost ceva nedorit de Dumnezeu, ci din cauză că oamenii le aduceau la altar cu inimă şi cu mâini necurate. Profeţii spun poporului că Dumnezeu nu poate fi silit să ierte norodul numai prin faptul că s-a adus un sacrificiu. Jertfa este un lucru plăcut Domnului, în sine, dar pentru ca să fie eficace se mai cere ca şi intenţia omului să fie curată. Omul nu poate constrânge pe Dumnezeu să acorde binecuvântare numai prin împlinirea formală a sacrificiului.

---

[233] Sellin E., *op. cit.*, p. 105.

Este ceva forțat să se spună că în doctrina profeților iertarea păcatelor nu este ceva care să se poată obține prin vreo faptă omenească sau ceva care poate fi mijlocit de activitatea unui preot, ci, la fel ca orice mântuire, este o realitate eshatologică ce pornește exclusiv de la Dumnezeu, este un dar al îndurării lui Dumnezeu[234]. Suntem de acord că mântuirea este un dar al lui Dumnezeu, dar care se căpăta la cererea penitentului, care se făcea văzută prin anumite acte de cult, cum de exemplu jertfele.

§ 37. Rugăciunea

Printre mijloacele de iertare de păcat, trebuie să trecem și rugăciunea *(tefilah* εὐχή δεέσις προσεύχή*)* Rugăciunea este înălțarea minții și a inimii către Dumnezeu. Este strigătul sufletului către Ziditorul său pentru a-l lăuda, pentru a-i mulțumi și pentru a-i cere ajutorul. Pentru Israel, rugăciunea era „chemarea lui Dumnezeu *(Kore Yahweh* „a chema pe Yahweh", „a chema numele Domnului". Gen. 4, 26; 12, 8; Deut. 32, 3; Ps. 79, 6; 99, 6; Is. 64, 7; Ier. 10, 25).

De la un cap la altul al Sfintei Scripturi găsim că rugăciunea este bine primită de către Dumnezeu (Gen. 30, 17; Num. 23, 1; Deut. 9, 19; I Regi 7, 9; Ps. 4, 2; 18, 7; 34, 5; Is. 49, 8 ș.a.).

Pentru a arăta eficacitatea rugăciunii, autorii sacri se servesc de expresii figurative sau metaforice foarte plastice, ca de pildă: „rugăciunea se ridică până la cer, la locuința sfântă a lui Yahweh" (II Chr. 30, 17); „înaintea slavei lui Dumnezeu cel atotputernic" (Tobie 3, 25); „Să ajungă rugăciunea mea înaintea Ta" (Ps. 88, 3); „rugăciunea se înalță ca tămâia" (Ps. 141, 2); „rugăciunea străbate norii" (Eccl. Ben Sirach 35, 21).

În Vechiul Testament nu întâlnim o formulă de rugăciune pentru toți, așa cum găsim pe „Tatăl nostru" din Noul Testament. În Vechiul Testament găsim numai două formule pentru cazuri speciale. Prima este rugăciunea pentru aducerea premițiilor (Deut. 26, 3-10; 26, 13-15), iar a doua este rugăciunea de mărturisire a păcatelor din Ziua împăcării *(iom chipur)*.

---

[234] Ibidem.

Deși nu găsim alte forme de rugăciuni, totuși nu ne putem închipui că a existat vreun timp în care israelitul să nu se fi rugat. Chiar din primele zile ale poporului ales găsim mențiuni că patriarhii, din loc în loc, construiau anumite altare unde, pe lângă jertfele ce aduceau, ei și seminția lor invocau numele lui Dumnezeu. După primirea legislației mozaice, cultul public și mai ales rugăciunea publică și individuală a căpătat o poziție predominantă. Când credincioșii Vechiului Așezământ se prezentau în fața Cortului Sfânt și mai apoi la templul din Ierusalim, cu ocazia sacrificiilor, premițiilor, zeciuielilor și sărbătorilor mozaice, nu se poate să nu fi înălțat rugăciuni către Dumnezeul cel preaînalt, Stăpânul cerului și al pământului.

Psalmii, cei 150 la număr, nu sunt altceva decât niște rugăciuni în care credinciosul își arăta starea sufletească ce-l stăpânea în momentul alcătuirii lor. Că israeliții se rugau atât în particular, cât și în comun la templu, vedem din cuvintele profeților Isaia și Amos: *„Când vă întindeți mâinile, îmi întorc ochii de la voi și oricât de mult v-ați ruga, n-ascult, căci mâinile vă sunt pline de sânge"* (Is. 1, 15). *„Depărtează de la Mine vuietul cântecelor tale; nu pot asculta sunetul alăutelor tale"* (Am. 5, 23).

Afară de formulele de rugăciuni de la aducerea pârgii și Ziua Ispășirii, Sf. Scriptură a Vechiului Testament nu ne mai amintește de altele. Găsim numai câteva mențiuni sporadice, și anume când erau citiți anumiți psalmi la serviciul de la templu. Așa ni se spune despre psalmul 92 că era folosit în ziua de Sabat *(iom Sabat)*. În traducerea greacă, Septuaginta, găsim următoarele indicații și pentru alți psalmi. De exemplu, Ps. 23 (24): *în prima* (zi) *a Sabatului*, adică în prima zi a săptămânii; Ps. 47 (48): *În a doua a Sabatului;* Ps. 93 (94): *În a patra a Sabatului.*

Rugăciunea este destinată îndeosebi să întoarcă fața lui Dumnezeu către cel care se ruga, fiindcă: *„Yahweh este un Dumnezeu plin de îndurare și milostiv, încet la mânie, plin de bunătate și credincioșie, care își ține dragostea până la mii de generații, iartă fărădelegea, răzvrătirea și păcatul..."* (Exod. 34, 6-7);

„Cum să te las, Efraime? Cum să te predau, Israele?... Mi se zbate inima în Mine și tot lăuntrul Mi se mișcă de milă" (Hoz. 11, 8);

„Efraim îmi este un fiu scump, un copil iubit de Mine. Căci când vorbesc de el, îmi aduc aminte cu gingășie de el. De aceea,

îmi arde inima în Mine pentru el și voi avea milă de el, negreșit, zice Domnul" (Ier. 31, 20. Cf. Am. 7, 2-6; Nan. 1, 3; Deut. 4, 31; Is. 49, 15).

Dumnezeu atât aștepta, să fie chemat și îndată venea, căci:

„Cât sunt de sus cerurile față de pământ atât este de mare bunătatea Lui pentru cei care se tem de El" (Ps. 103, 11);

„Cum se îndură un tată de copiii lui, așa se îndură Domnul de cei care se tem de El" (Ps. 103; 13).

Dacă i se cere prin rugăciune, Dumnezeu ajută pe om să se desprindă din mrejele întunericului, adică ale păcatului, și apoi să meargă pe calea mântuirii:

„Domnul este bun și drept, de aceea arată păcătoșilor calea sa" (Ps. 25, 8);

„O, cât de mare este bunătatea Ta pe care o păstrezi pentru cei care se tem de Tine, pe care o arăți celor care se încred în Tine, în fața fiilor oamenilor" (Ps. 31, 19).

Se pare că din vechime a existat în Israel credința[235] că una din căile pentru a se obține iertarea de păcate din partea lui Dumnezeu este rugăciunea solitoare (mijlocitoare) a unui prooroc. Această însușire era una din cele mai însemnate ale misiunii profeților, căci ei deveneau mediatori între om și Dumnezeu, ca și preoții, dar desigur, într-un chip cu totul altul. Se știa despre Moise că s-a rugat lui Dumnezeu pentru păcatele poporului când acesta (Israel) păcătuise lângă muntele Sinai, iar rugăciunea lui Moise a fost ascultată (Ex. 32, 11; Num. 11, 11). Același lucru se spune și despre Avraam, care în sens larg, a fost și el prooroc (Gen. 1, 17). Regele Saul, după bătălia cu amaleciții, merge la Samuel proorocul, ca să aducă mulțumire Domnului și-i cere să se roage lui Dumnezeu pentru neascultarea ce a săvârșit (I Sam. 15, 25). Tot așa în I Regi 13, 1-10, ni se amintește de rugăciunea unui prooroc anonim care se roagă pentru Ieroboam ca Dumnezeu să-i vindece mâna (I Regi 13, 6). Din Amos 7, 2, vedem cum proorocul se roagă pentru poporul său, să-l scape de invazia lăcustelor. Ieremia ne spune că Moise și Samuel s-au rugat în mod deosebit pentru poporul lor (Ier. 15), de aceea și el se roagă pentru Israel să nu fie nimicit: *„Tu însă nu mijloci pentru poporul acesta, nu înălța nici cereri nici rugăciuni pentru ei și nu stărui pe lângă Mine, căci nu te voi asculta"* (Ier. 7, 16).

---

[235] Sellin E., *op. cit.*, p. 108.

După părerea autorilor mai liberali, ideea aceasta are urmări mai însemnate[236]. Totdeauna a existat încredințarea că un prooroc plăcut Domnului poate devia mânia lui Dumnezeu de deasupra poporului asupra propriei persoane a profetului și deci să scape poporul de la osândă. Pentru încăpățânarea și neascultarea poporului, Moise este condamnat să nu intre în Tara Făgăduinței (Deut. 1, 37; 3, 26, 4, 21) și el moare dincolo de Iordan. După Sellin[237], profetul Hozea a explicat moartea de martir a lui Moise la Sittim, prin aceea că el a ispășit apostazia poporului care s-a închinat lui Baal Peor (Hoz. 12, 13; 13, 1). Ideea că anumiți indivizi au proprietatea de a media pentru întregul popor înaintea lui Dumnezeu și de a sta ei „la spărtura zidului" o întâlnim și în Ezechiel 22, 30. Pornind de la această idee, Isaia a explicat moartea de martir a *Robului Domnului (ebeed Yahweh),* prin aceea că el și-a dat viața, lui, în mod de *asam,* adică de sacrificiu de vină pentru întregul popor, primind moartea de bunăvoie, purtând păcatele celor mulți și mediind pentru răufăcători (Isaia cap. 53). În completarea celor spuse de Ezechiel, Isaia spune că moartea de bunăvoie a unui reprezentant curat și sfânt, poate salva poporul întreg și-i poate câștiga iertarea păcatelor înaintea lui Dumnezeu. Este de la sine înțeles că poporul trebuie să-și recunoască păcătoșenia cu toată părerea de rău în fața morții locțiitorului său. Moartea nevinovată a unui om curat este aceea care trezește pe păcătos către conștiința păcatelor sale.

Gândul acesta, al morții unuia singur în locul întregului popor, n-a găsit un răsunet puternic. Capitolul 12 din Zaharia, care stă în legătură cu Isaia 53, în mod evident, omite ideea unei jertfe înlocuitoare. Același lucru se petrece și cu Daniel 12, 3. Așa se explică de ce iudeii până astăzi nu dau nici o folosire capitolului 53 din Isaia, ba îl evită sistematic, unde ideea jertfirii lui Mesia pentru tot genul uman găsește aplicare deplină în Evanghelia lui Hristos. Moartea lui Mesia pe cruce a adus împăcarea omului cu Dumnezeu și deci mântuirea (Marcu 10, 45 ș.a.)

---

[236] Ibidem, p. 109.
[237] Ibidem.

§ 38. Pedeapsa cu scop educativ

Între mijloacele prin care omul poate să se mântuiască în imperiul Vechiului Testament, trebuie să amintim şi de pedepsele pe care Dumnezeu le trimite asupra lui Israel, nu cu scopul de a-l nimici, ci de a-l trezi la realitate şi a-l readuce pe calea vieţii, adică a mântuirii.

Ideea aceasta o găsim îndeosebi la prooroci. De exemplu, Amos ne informează că Dumnezeu are un plan bine stabilit. Yahweh trimite o serie întreagă de neplăceri asupra poporului, pentru ca să-l întoarcă pe calea lui: *„Eu, din partea Mea, v-am trimis foametea în toate cetăţile voastre şi lipsa de pâine în toate locuinţele voastre. Cu toate acestea, tot nu v-aţi întors la Mine, zice Domnul. N-am voit să vă dau nici ploaie, când mai erau trei luni până la secerat; am dat ploaie peste o cetate, dar n-am dat ploaie peste o altă cetate; într-un ogor a plouat, iar altu, în care n-a plouat, s-a uscat. Două, trei cetăţi s-au dus la alta, ca să bea apă, dar tot nu şi-au potolit setea. Cu toate acestea, tot nu v-aţi întors la Mine, zice Domnul. V-am lovit cu rugina în grâu şi cu tăciune; grădinile voastre, viile, smochinii şi măslinii voştri i-au mâncat lăcustele, deseori. Cu toate acestea, tot nu v-aţi întors... Am trimis ciuma ca în Egipt, v-am ucis tinerii cu sabia..."* (Amos 4, 6-10; cf. şi 7, 1-6).

Profetul Hozea ne spune că Dumnezeu îşi are fixat drumul Său pentru poporul ales, care va ajunge la mântuire după ce va gusta amarul pustiei, robia şi alte necazuri:

„Veniţi să ne întoarcem la Dumnezeu, căci El ne-a sfâşiat, dar tot El ne va vindeca; El ne-a bătut şi El va lega rănile noastre. După două zile, din nou ne va da viaţă, iar în ziua a treia ne va scula, ca să fim iarăşi vii în faţa Lui" (Hoz. 6,1-4; cf. 2, 8; 2, 16; 3, 3-5; 11, 1; 14, 2)

Pentru trezirea poporului, grăieşte Isaia de pedepsele şi necazurile pe care Dumnezeu are să le trimită peste Israel:

„Pentru ce să vă mai bat pe voi?... Ţara voastră este o pustietate, oraşele voastre arse în foc, rodul ogoarelor voastre mâncat de străini înaintea ochilor voştri şi toate sunt paragină, ca la prădădul Sodomei; Sionul a ajuns ca o colibă într-o vie, ca o covercă într-o bostănărie..." (Is. 1, 5-10; cf. 3, 1 sq.; 9, 7 sq; 10, 5).

Ieremia este încredinţat că pedepsele care vin de la Yahweh peste om sunt pentru folosul mântuirii acestuia din urmă: *„Pedepseşte-mă, Doamne, dar cu măsură, nu întru mânia Ta, ca să nu mă nimiceşti"* (Ier. 10, 24);

„Eu îmi cunosc gândurile pe care le am faţă de voi; gânduri bune şi nu rele, ca sa vă pregătesc un viitor cu speranţă" (Ier. 29, 11);

„Eu sunt cu tine, zice Domnul, ca să te izbăvesc. Voi nimici toate popoarele printre care te-am împrăştiat, dar pe tine nu te voi pierde, ci te voi pedepsi după dreptate..." (Ier. 30, 11);

„Tu m-ai pedepsit, Doamne... căci am fost neînvăţat, întoarce-mă către Tine şi eu mă voi pocăi, fiincă Tu eşti Dumnezeul meu" (Ier. 31, 18).

Robia babilonică a lui Israel, pentru profetul Ezechiel, este planul lui Dumnezeu spre a-l cerne şi curaţi:

„Vă voi duce în pustiul popoarelor şi acolo Mă voi judeca faţă în faţă cu voi, cum M-am judecat cu părinţii voştri în pustia Egiptului" (Ez. 20, 35-36).

Pentru Isaia, suferinţele trimise lui Israel sunt pentru purificarea şi îndepărtarea lui: *„Iată, te-am pus în cuptor, dar nu te-am găsit argint; te-am lămurit în cuptorul urgiei"* (Is. 48, 10; cf. 42, 24; 47, 6).

Suferinţele, după acelaşi Isaia, sunt neplăcute, dar gândul cu care le trimite Yahweh este nepătruns de om:

„Căci gândurile Mele nu sunt ca gândurile voastre şi căile Mele ca ale voastre, zice Domnul" (Is. 55, 8).

În epoca de după exil, acest fel de a vedea lucrurile este aplicat mai ales la indivizii credincioşi[238]. Autorii psalmilor ştiu că există o pedeapsă ce vine de la Dumnezeu care nu-şi are originea în mânia Sa şi care nu duce la moarte (Ps. 6, 2; 38, 2; 39, 12; 118, 18). În cartea Iov, prietenul Elifaz socoteşte fericit pe omul pe care Dumnezeu îl încearcă prin suferinţă (Iov. 5, 17), iar Elihu vede în această concepţie adevărata soluţie a problemei suferinţei.

Dumnezeu vrea să educe pe cei drepţi. Dumnezeu salvează pe cel nenorocit prin nenorocirea sa şi-i deschide urechile cu ajutorul suferinţei (cap. 32).

Înrudită cu această concepţie este şi aceea care spune că Dumnezeu trimite suferinţele pentru a pune la încercare pe cei pe care îi iubeşte. Este cazul lui Avraam (Gen. 22, 1 sq), încercarea poporului la lacul Mara (Ex. 15, 25); din timpul judecătorilor (Jud. 2, 22; Jud. 3, 1), încercarea din pustie (Deut. 8, 2; cf. Deut. 13, 4).

---

[238] Sellin E., *op. cit.*, p. 102.

§ 39. Viața după convertire

După ce credinciosul religiei Vechiului Testament își recunoștea păcatele înaintea lui Dumnezeu, și după ce prin actele de cult, cum de pildă sacrificiile, făgăduia solemn că se împacă cu Creatorul, din clipa aceea el trebuia să înceapă o viață de adevărată pietate și evlavie. Viața aceasta de pietate îl punea pe credincios într-o poziție pe care Vechiul Așezământ o numește starea de om drept *(țadik)*. Din punctul de vedere al Vechiului Testament, era drept acela care împlinea Legea și sfințenia cerută de Lege. Această dreptate și sfințenie nu este ceva absolut, ci numai ceva relativ[239], adică o voință, o sforțare și o alegere după dreptate și sfințenie. Atingerea acestora nu era posibilă fără sforțare din partea credinciosului. Chiar dacă omul nu era păcătos față de Lege, căci împlinise toate prescripțiile ei, totuși nu era complet eliberat de păcat, din cauza moștenirii păcatului strămoșesc: *„căci prin faptele Legii nimeni nu se poate elibera, deoarece prin Lege vine cunoștința deplină a păcatului"* (Rom. 3, 20-25).

La întrebarea cine este drept după punctul de vedere al Vechiului Testament răspunde profetul Ezechiel: *„Omul acela este drept care face judecată și dreptate; care nu mănâncă pe munți carne jertfită idolilor și nu ridică ochii spre idolii casei lui Israel, care nu necinstește nevasta aproapelui său și nu se apropie de nevasta sa în timpul necurățeniei ei, care n-asuprește pe nimeni, care dă zălogul datornicului înapoi, care nu răpește nimic, care dă din pâinea lui celui flământ și învelește cu haină pe cel gol, care nu împrumută cu dobândă și nu ia camătă, care își abate mâna de la nelegiuire și judecă după adevăr între un om și altul, care urmează legile Mele și păzește poruncile Mele, lucrând cu credincioșie, omul acela este drept și va trăi negreșit, zise Domnul Dumnezeu"* (Ezechiel 18, 5-9).

---

[239] Scholz P., *op. cit.*, p. 139.

Nu trebuie să ne închipuim dreptatea Vechiului Testament o curăție exterioară, cum din nefericire o înțelegeau mulți dintre iudei, adică o împlinire curat servilă a Legii, căci Vechiul Testament, cum am văzut din paragrafele precedente, cere și o liberă închinare a inimii, cere iubirea de Dumnezeu *(ahavat Yahweh)*, cum vedem din Deut. 6, 5-6: *„Să iubești pe Domnul Dumnezeul tău cu toată inima ta și cu tot sufletul și cu toată puterea ta, și aceste cuvinte pe care ți le poruncesc azi să fie în inima ta"* (Deut. 10, 12; 5, 10; 7,9);

„Iubiți pe Yahweh, voi, toți credincioșii Săi (Ps. 31, 24); *„Vreau să fac voia Ta, Dumnezeule, și Legea Ta este în fundul inimii mele"* (Ps. 40, 9 cf. Ps. 119, 119).

Pentru un om credincios și drept, legătura cu Dumnezeu este ceva curățitor și sfințitor (Ps. 15, 24, 27), căci omul acela iubește pe Dumnezeu din toată inima (Ps. 18, 2), dragostea lui Dumnezeu îi este scumpă (Ps. 36, 8), îi este mai de preferat decât viața (Ps. 63, 9). Omul drept își găsește desfătarea în Dumnezeu, se bucură în El, speră și se încrede în El, îl laudă și se mândrește cu El, îl dorește și tânjește după El (Ps. 37, 3; 24, 4; 73, 25-26; 84, 11; Iov. 22, 26; Is. 12, 2).

Teama de Dumnezeu, după concepția Vechiului Testament este desemnată ca izvorul vieții drepte. Ea nu este o teamă sclavă, ci o teamă firească, adică o viață curată, legată cu iubirea și cunoașterea Legii (Ps. 111, 10; Prov. 1, 7; 9, 10).

De aceea, teama de Dumnezeu este pusă alături de iubire, iar cei care se tem de Domnul stau pe aceeași treaptă cu cei care iubesc și cunosc și caută pe Dumnezeu (Ps. 9, 11, 36, 11; 112, 1; 119, 1-63).

Se înțelege de ce Vechiul Testament numește pe cei drepți *pioși* (tadikim chașidim), *cei ce se tem de Domnul* (irei Elochim), *cei corecți* (ieșarim), *cei cu inimă dreaptă* (ișrei lev și zemione lev), *cei ce nădăjduiesc în mila Lui* (miahlim lhasdo), *cei care cu credință își caută acoperământ în Yahweh* (hesei beyahweh).

Tot ceea ce Dumnezeu a orânduit pentru om ca să-l facă drept, înțelept și fericit[240], în Vechiul Testament este numit, adesea, *calea Domnului* (derek Yahweh) sau calea poruncilor Sale. Pe această cale trebuie să meargă orice om (Deut. 19, 9; Ps. 81, 14; 101, 6) și de aceea se roagă credinciosul să-i dea Dumnezeu ajutor să meargă pe calea Sa (Ps. 27, 11; 86, 11; Ps. *25*, 4; 119, 33-35).

---

[240] Scholz P., *op. cit.*, p. 141.

§ 40. Binecuvântările sau bunurile mântuirii

După ce păcatul individului (sau al poporului) a fost expiat şi omul a început să meargă pe calea lui Dumnezeu, atunci asupra lui încep sa vină darurile divine ca o binecuvântare pentru această sforţare. Bunurile de care ne vorbesc cărţile Vechiului Testament că le dă Dumnezeu omului convertit sunt mai mult de nuanţă pământească decât spirituală. Viaţa viitoare fiind puţin luată în considerație, în partea primă a istoriei poporului ales, era firesc ca bunurile pe care israeliţii le aşteptau de la Dumnezeu să privească toate veacul acesta, nu pe cel viitor. Aşa stând lucrurile, mântuirea după Vechiul Testament are în vedere mai mult viaţa de aici, decât pe cea de dincolo de mormânt.

Mântuirea aceasta este exprimată de cărţile Vechiului Testament prin următorii termeni;

1. *beracah* „binecuvântare", care este opusul lui *kealalah* „blestem" (Gen. 12, 2; Deut, 11, 26);

2. *tov* „bunătate, mulţumire" (Hoz. 3, 5; Jer. 31, 12; Ier. 31, 14);

3. *şalom* „fericire, mântuire". Acest cuvânt propriu-zis înseamnă, „pace". În sens moral, înseamnă starea aceea când eşti liniştit şi nu-ţi lipseşte nimic, deci eşti fericit. Cuvântul *şalom* este folosit aici în antiteză cu *raah* „nefericire" (Ier. 8, 15; 14, 13; 14, 19; 28, 8; 29, 11). Proorocii cu scrieri au luptat contra noţiunii de fericire pământească a cuvântului *şalom* ca una care concretizează întreaga predică a falşilor profeţi (Mih. 3, 5; Ier. 6, 14; 18, 11; 23, 17; Ez. 13, 10; 28, 8). Profeţii de vocaţie vestesc şi ei acest *şalom*, dar cu un mai înalt al mântuirii, ce va urma după judecată (Is. 9, 6; Mih. 5, 4; Is. 48, 18 sb; 50, 7);

4. *margua* „loc de odihnă". Acest cuvânt nu se află decât o singură dată în Ieremia 6, 16. Cuvântul acesta este foarte aproape de sensul lui *şalom* (Is. 28, 12).

5. *ieşaa* respectiv *ieşuah* şi *tesuah*, care la origine înseamnă „mântuire şi biruinţă" (Ex. 15, 2; 14, 13; I Sam. 11, 9; 11, 13; 14, 45), apoi „scăpare" din orice suferinţă pământească (II Sam. 22, 3; 23, 5; Gen. 49, 17; 17, 10). Mai ales în Isaia şi în Psalmi, cuvântul *ieşaa* este folosit pentru totalitatea bunurilor mântuirii, dăruite de Dumnezeu (Is. 45, 8; 49, 6; 51, 6; 58, 2; Ps. 85, 10-14; 132, 16).

În fine, mai găsim folosit ca o paralelă la cele de mai sus cuvântul *ţedek*, respectiv *tedakah*, care în vechime însemna *„victorie"*[241] (Jud. 5, 11 I Sam 12, 7; Mih. 6, 5; Is. 46, 13; 54, 17; 56, 1; 59, 17; 61, 10; 32, 16, 33, 5).

Ce binecuvântări sau bunuri aduceau din partea lui Dumnezeu cuvintele de mai sus, care exprimau mântuirea? Cum am amintit, ele erau mai toate de ordin material şi priveau veacul acesta de aici, căci Vechiul Testament până aproape de exil se interesează aşa de puţin de viaţa de dincolo. Aşadar, bunurile pe care le dăruia Dumnezeu ca o răsplată pentru că Israel mergea pe calea sa, constau din stăpânirea ţării Canaanului, din pace, libertate, bună stare, frumuseţe, prietenie, iubire, copii numeroşi, putere, înţelepciune, renume, biruinţă etc. Cum am văzut în paragrafele precedente, toate aceste bunuri la un loc constituie bunul suprem care este viaţa, în raport cu moartea, care este compusă la rându-i din toate necazurile şi neplăcerile vieţii de aici:

Vechiul Testament nu condamnă bunurile pământeşti, ci le socoteşte daruri ale lui Dumnezeu prin care Yahweh îşi împlineşte planurile pe pământ; ele erau indicii ale milostivirii lui Dumnezeu, adică cu care El arată că răsplăteşte pe cel care merge după calea sa.

Vechiul Testament aminteşte de un fel de sectă, numită a Recabiţilor, care dispreţuiau bunurile pământeşti, numai că secta a fost un fenomen atât de şters, încât a dispărut repede şi n-a însemnat nimic în viaţa lui Israel. Recabiţii au fost un trib nomad, descendent din Keniţi (I Chr. 2, 35) şi astfel rudeniile (cumnaţii) lui Moise (Jud. 1, 16). O parte din această familie s-a aşezat în sudul statului Iuda, iar altă parte aproape de Kadeş, în tribul lui Neftali (Jud. 4, 11). Această ultimă parte este nomadă. Din cele ce aflăm în Ieremia, capitolul 35, Rechabiţii erau nişte abstinenţi căci: *„Ionadab, fiul lui Recab, părintele nostru, ne-a poruncit: să nu beţi vin voi şi copiii voştri, să nu zidiţi case, să nu semănaţi nimic, să nu sădiţi vie şi să nu posedaţi nimic, ci toată viaţa voastră să*

---

[241] Sellin E., *op. cit.*, p. 110.

locuiţi în corturi, ca să trăiţi multe zile în ţara în care voi sunteţi străini..." (Ier. 35, 6-7).

Chiar şi proorocii, care au concepţia cea mai înaltă despre viaţa religioasă, văd în bunurile materiale o binecuvântare a lui Dumnezeu, ca răsplată pentru strădania mergerii pe calea Sa. Cum am amintit, toate bunurile şi dăruirile divine purtau în total numele de viaţă; „*Căutaţi-Mă şi veţi trăi*" (Am. 5, 4); „*De veţi voi şi veţi asculta, veţi mânca cele mai bune roade ale ţării, dar de nu veţi voi şi nu veţi asculta, de sabie veţi fi înghiţiţi, căci gura Domnului a vorbit*" (Is. 1, 19-20; cf. Iez. 18, 21; Hab. 2, 4).

Vechiul Testament nu concepe ca binecuvântarea dumnezeiască să fie lipsită de bunurile acestei vieţi pământene. Chiar în împărăţia mesianică bunurile materiale vor fi cele ce vor face fericiţi pe credincioşi:

„*Iată vin zile când plugarul va ajunge pe secerător şi cel ce calcă strugurii pe cel ce împrăştie sămânţa, căci mustul va picura din munţi şi va curge de pe toate dealurile*" (Am. 9, 13).

Este adevărat că în ochii profeţilor bunurile pământeşti au o poziţie secundară faţă de cele morale şi religioase.

Bunurile morale şi religioase pot fi divizate în trei clase:

1. **Bunuri religioase**. În această categorie intră mila, milostivirea şi îndurarea pe care le dădea Dumnezeu omului. Pe de altă parte, intră dragostea faţă de Dumnezeu, bucuria în credinţă, cunoaşterea şi teama de Dumnezeu pe care le simte omul credincios. Lucrurile acestea sunt spuse direct sau ies prin antiteză:

„*Ascultaţi cuvântul Domnului, copii ai lui Israel! Căci Domnul are o judecată cu locuitorii ţării, pentru că nu este adevăr, nu este îndurare, nu este cunoştinţă de Dumnezeu în ţară*" (Hoz. 4, 1);

„*Le voi vindeca vătămarea adusă de neascultarea lor, îi voi iubi cu adevărat, căci mânia Mea s-a abătut de la ei. Voi fi ca roua pentru Israel; el va înflori ca crinul şi va da rădăcini ca Libanul...*" (Hoz. 14, 1-9).

Isaia spune că însuşi Mesia în teama de Dumnezeu îşi va afla mulţumirea şi bucuria:

„*Plăcerea Lui va fi frica de Domnul; nu va judeca după înfăţişare şi nici nu va hotărî după cele auzite*" (Is. 11, 3).

Ieremia spune că după ce Yahweh va încheia cu poporul ales legământul cel nou, atunci fiecare om va purta în inima sa teama de Dumnezeu şi nimeni nu se va mai depărta de Domnul:

„*Le voi da o inimă şi o cale ca totdeauna să se teamă de Mine spre fericirea lor şi a copiilor lor...*" (Ier. 32, 39).

După Isaia, teama de Dumnezeu este caracteristica adevăratului credincios. Această frică de Domnul să fie ca o adevărată comoară:

„*Înţelepciunea şi priceperea sunt un izvor de mântuire. Frica de Domnul, iată comoara Sionului*" (Is. 33, 6).

Printre darurile pe care Domnul le face credinciosului, cunoaşterea de Dumnezeu este prezentă. Va fi un timp, când ţara va fi plină de această cunoaştere:

„*În ziua aceea voi încheia cu ei un legământ... atunci te vei logodi cu Mine prin neprihănire, mare bunătate şi îndurare. Te vei logodi cu Mine prin credincioşie şi vei cunoaşte pe Domnul*" (Hoz. 2, 18-22);

„*Atunci (în timpul lui Mesia)... pământul va fi plin de cunoştinţa Domnului, ca fundul mării de apele ce-l acoperă*" (Is. 11, 9);

„*Căci pământul va fi plin de cunoştinţa măririi Domnului*"... (Hab. 2, 14).

După Vechiul Testament, înţelepciunea cea adevărată este cunoaşterea de Dumnezeu:

„*Poporul acesta este fără înţelepciune, nu Mă cunoaşte*" (Ier. 4, 22).

2. **Bunurile morale.** În această categorie este vorba de dreptate, credincioşie, sinceritate, umanitate, iubire etc. Aceste bunuri morale au fost prezentate de cărţile proorocilor, totdeauna, ca postulate divine şi fără ele n-ar fi cu putinţă să se închipuie împărăţia cea de apoi[242].

Profetul Hozea spune că Dumnezeu dăruieşte aceste însuşiri morale, „poporului Său ca un dar de logodnă: „*În ziua aceea te vei logodi cu Mine prin dreptate, judecată, mare bunătate şi îndurare*" (Hoz. 2, 20)

Pe viitor, Sionul se va numi cetatea dreptăţii, spune Isaia (1, 26): împărăţia lui Mesia va fi întemeiată pe dreptate: „*El va face ca domnia Lui (Mesia) să crească şi o pace fără sfârşit va da scaunului Lui de domnie şi împărăţia Lui El o va întări şi o va sprijini prin judecată şi dreptate, de acum şi în vecii vecilor*" (Is. 9, 6);

„*În zilele acelea şi în timpurile acelea, voi face să răsară lui David o Odraslă curată care va înfăptui dreptatea ţi legalitatea în*

---

[242] Sellin E., *op. cit.*, p. 112.

țară. În zilele acelea, Iuda va fi mântuit și Ierusalimul va locui în liniște. Și iată îl vor numi: Domnul, dreptatea noastră" (Ier. 33, 15; cf. Ier. 23, *5).*

Pe cât se vede, în citatele de mai sus nu mai este deloc vorba de bunuri naturale, ci de bunuri de ordin spiritual: dreptate, cinste, legalitate.

Profetul Ezechiel ne arată că în împărăția mesianică toate se vor executa după o justă judecată (34, 20 sq.).

După Isaia, lucrul principal pe care îl va instaura *Robul Domnului* (ebed Yahweh) Mesia pe pământ, va fi dreptul și dreptatea: *„El nu va slăbi și nici nu se va lăsa până nu va așeza dreptatea pe pământ..."* (Is. 42, 4 sq.). Tăria viitoarei comunități mesianice va sta în dreptatea ei: *„Vei fi întărită prin dreptate"* (Is. 54, 14).

Autorii psalmilor văd și ei în darurile morale mai mult pe cele de ordin spiritual:

„Mântuirea este aproape, pentru ca în țara noastră să locuiască slava. Bunătatea și credincioșia se vor întâlni, dreptatea și pacea se vor săruta" (Ps, 85, 9 sq.);

„Dumnezeule, dă judecățile Tale împăratului și dă dreptatea Ta fiului împăratului. El va judeca poporul Tău cu dreptate și pe nenorociții Tăi cu neprihănire" (Ps. 72, 1-2).

3. **Bunurile îndurării dumnezeiești.** Printre primele bunuri de care trebuie să amintim aici, este Thora (Legea), bunul cel mai de preț în trecut și în prezent. Pentru a înțelege ce a însemnat *Legea* pentru sufletul israelit, mai ales în epoca de mai târziu, este suficient să citești numai Psalmii 19 și 119 (18 și 118 în Septuaginta):

„Legea Domnului este desăvârșită și înviorează sufletul... dă înțelepciune celui neștiutor. Poruncile Domnului sunt sfinte și drepte și veselesc inima. Orânduielile Domnului sunt curate și luminează ochii... Preceptele Domnului sunt adevărate, toate sunt drepte. Ele sunt mai de preț decât aurul, decât aurul cel mai curat, sunt mai dulci decât mierea, decât picurul de fagur..." (Ps. 18, 7-11);

„Suspin după mântuirea Ta, Doamne, numai Legea Ta este desfătarea mea... Mai mult prețuiește pentru mine Legea gurii Tale, decât o mie de lucruri de aur și de argint... Mă desfătez în poruncile ei, căci le iubesc... Aceasta este mângâierea mea în necazul meu... Poruncile Tale sunt prilejul cântărilor mele.. Noaptea îmi aduc aminte de numele Tău, Doamne, și păzesc Legea Ta... Mu scol la miezul nopții să Te laud pentru poruncile Tale cele drepte... Dacă n-ar fi fost Legea Ta desfătarea mea, aș fi pierit în ticăloșia mea... Cât de mult iubesc Legea Ta, toată ziua gândesc la ea..." (Psalmul 119, versete disparate).

În special după exil și în epoca Noului Testament cultul Thorei a mers așa de departe, că s-a ajuns până acolo încât să se creadă că ea este o întrupare divină.

În al doilea rând, trebuie amintit *Cuvântul lui Dumnezeu,* care constituie din vechime bucuria și plăcerea inimilor proorocilor Vechiului Testament: *„Când am primit cuvintele Tale le-am înghițit. Cuvintele Tale au fost bucuria și veselia inimii mele, căci după numele Tău sunt numit..."* (Ier. 15, 16). Cuvintele lui Dumnezeu în veci nu vor trece: *„Iarba se usucă, floarea cade, dar cuvântul Dumnezeului nostru rămâne în veac"* (Is. 40, 8 Cf. Is. 55, 11). Cuvântul lui Dumnezeu în timpul lui Mesia va porni din Ierusalim către toate națiunile pământului: *„Căci din Sion va ieși Legea și cuvântul Domnului din Ierusalim"* (Is. 2, 3).

În al treilea rând, ne gândim la *Duhul lui Dumnezeu,* cel care este revărsat atât asupra poporului lui Israel, după ce a fost primit de Dumnezeu cu milostivire, cât și asupra fiecărui individ, după ce i s-au iertat păcatele:

„(Îngroziți-vă... tremurați) până când se va turna Duhul de sus peste noi; atunci pustia se va preface în pământ bun și pomătul va fi privit ca o pădure... Lucrarea dreptății va fi pacea, iar roada neprihănirii odihna și liniștea pe vecie" (Is. 32, 11-20);

„(Nu te teme, robul Meu Israel...) căci voi turna Duhul Meu peste sămânța ta și binecuvântarea Mea peste odraslele tale..." (Is. 44, 1-2);

„Voi pune Duhul Meu în voi și vă voi face să urmați... (Ez. 36, 27); . *„Nu le voi mai ascunde fața Mea, căci voi turna Duhul Meu* (Ez. 39, 29).

Ultimul și cel mai mare dintre bunurile îndurării divine, cel mai de seamă dintre toate bunurile religioase posibile, este locuirea lui Dumnezeu în mijlocul poporului Său[243]. Expresia „Dumnezeu e cu noi" *(imami El)* este un cuvânt al lui Israel foarte vechi:

„Căutați binele și nu răul, ca să trăiți și ca astfel, Domnul Dumnezeul oștirilor să fie cu voi, cum spuneți voi" (Am. 5, 14);

---

[243] Sellin E., *op. cit.*, p. 113.

„Iată Fecioara va rămâne grea, va naşte un fiu şi-i va pune numele Imanuel... (Is. 7, 14);

„Vrem să mergem cu voi (Iudeilor), căci am auzit că Dumnezeu este cu voi" (Zah. 8, 23). Foarte mult au luptat profeţii contra părerii eronate a contemporanilor lor că Dumnezeu este cu ei, chiar dacă ei fac nelegiuiri şi comit netrebnicii. Ei spuneau poporului că nu este suficient să ai templul, ca Dumnezeu să fie obligat să stea cu tine:

„Căci Israel a uitat pe cel ce l-a făcut şi a zidit lui şi palate şi Iuda a întărit cetăţile fortificate. De aceea, voi trimite foc în cetăţile lor, care le va mistui palatele" (Hoz. 8, 14);

„Nu vă hrăniţi cu speranţe înşelătoare zicând: acesta este templul Domnului, căci numai dacă vă veţi îndrepta... numai aşa vă voi lăsa să locuiţi în pământul acesta... " (Ier. 7, 4 sq).

Cu toate acestea, profeţii aveau neclintita încredinţare că într-o bună zi, atunci când poporul se va întoarce la calea Domnului şi când va veni Mesia, ar fi cu neputinţă ca poporul să nu vină la Dumnezeu, şi atunci Cel preaînalt va locui cu adevărat în mijlcoul poporului Său:

„După ce va spăla Dumnezeu întinăciunile fiicelor Sionului şi va curaţi Ierusalimul de vinovăţia de sânge din mijlocul lui, cu duhul judecăţii şi cu duhul nimicirii, atunci Domnul va aşeza peste toată întinderea muntelui Sionului şi peste locurile lui de adunare un nor de fum ziua şi un foc de flăcări strălucitoare, noaptea. Da, peste toată slava va fi un adăpost... " (Is. 4, 4-6);

„Locuinţa Mea va fi între ei. Eu voi fi Dumnezeul lor şi ei vor fi poporul Meu... " (Ez. 37, 27);

„Domnul va lua în stăpânire pe Iuda, ca parte a Lui de moştenire în pământul sfânt şi va alege iarăşi Ierusalimul. Orice făptură să tacă înaintea Domnului, căci El s-a sculat din locaşul Lui cel sfânt" (Zah. 2, 10 sq).

Pe baza predicei proorocilor şi mai ales ca un ecou al cuvântărilor lui Ieremia, mulţi autori de psalmi au ajuns să socotească, chiar pentru epoca contemporană lor, apropierea lui Dumnezeu şi comuniunea cu El, drept cel mai mare bun. Bucurându-se de acest fapt, ei s-au simţit în stare să învingă cele mai mari suferinţe ale vieţii şi cele mai mari ameninţări. Din antichitate, exista obiceiul de a numi pe Dumnezeu „cetate", „loc de scăpare", „stâncă" a poporului şi a individului (Is. 17, 10; Mih. 3, 8; Hab. 1, 12; Ps. 18,

26), dar abia în lupta ce Ieremia duce cu contemporanii, ideile acestea referitoare la individ (Dumnezeu este scut şi al individului, nu numai al poporului), au primit o amplificare nebănuită[244].

„Vindecă-mă, Tu Doamne, şi voi fi vindecat" (Ier. 17, 14). *Nu fii o pricină de groază pentru mine... Prigonitorii mei să fie acoperiţi de ruşine, dar eu să nu fiu ruşinat... "* (Ier. 17, 17-18). Pentru Ieremia, Dumnezeu este un izvor de apă vie:

„Doamne, Tu eşti tăria, cetăţuia, scăparea mea în ziua necazurilor... " (Ier. 16, 19).

Pentru Isaia, Dumnezeu este tăria Robului Domnului (49, 5). Dumnezeu este pâinea vieţii (Is. 55, 1), Dumnezeu înlocuieşte plăcerea şi bucuria vieţii (Is. 29, 19; 41,16; 61, 10; Ier. 15, 16; Ps. 9, 3; 32, 11; 34, 3; 89, 17; 97, 12; 104, 34).

În modul acesta, Dumnezeu însuşi devine bunul suprem. Unii autori de psalmi spun lucrul acesta foarte clar şi puntea de trecere către o astfel de afirmare este credinţa că ei sunt în stare să vadă faţa lui Dumnezeu, lucru care-i pune într-o legătură personală interioară cu El. Aşa, de pildă, se bucură ei profund: *„Tu eşti Dumnezeul meu. Tu eşti singura mea fericire... Am în continuu pe Dumnezeul meu în faţa ochilor mei. Când este El la dreapta mea, nu mă clatin. De aceea, mi se bucură inima şi sufletul mi se veseleşte... înaintea feţei Tale simt bucurii nespuse şi desfătări veşnice în dreapta Ta"* (Ps. 16, 2; 16, 8; 16, 11);

„Dar eu în nevinovăţia mea, voi vedea faţa Ta, cum mă voi trezi mă voi sătura de chipul Tău" (Ps. 17, 15);

„Pe cine altul în cer am eu, afară de Tine, şi pe pământ nu-mi găsesc plăcerea în nimeni decât în Tine... " (Ps. 73, 25);

„Cât pentru mine, fericirea mea este să mă apropii de Dumnezeu" (Ps. 73, 28).

Cu aceasta, autorii Vechiului Testament au ajuns la o siguranţă a mântuirii care nu se mai află în nici una din religiile antichităţii, aşa cum se află în religia Vechiului Testament[245].

Trebuie amintit că proorocii, în lupta lor continuă cu păcatul timpului, încet, încet au dăruit poporului un ideal de viaţă, ce se dezlipea din ce în ce de bunurile materiale ale vieţii. Procesul acesta se vede mai distinct la Amos şi clar la Isaia. Toţi proorocii sunt apărătorii săracilor, văduvelor şi orfanilor, ai celor oropsiţi de societate. Deşi chiar şi aceşti săraci, văduve etc. sunt păcătoşi la viaţa lor, totuşi profeţii socotesc că dreptatea este de partea lor, ca unii ce sunt asupriţi, exploataţi şi nedreptăţiţi. Aceşti oropsiţi ai soartei nici nu sunt în stare de toate păcatele celor bogaţi, iar pe de altă parte, tocmai ei sunt aceia care aşteaptă mai mult ajutorul lui Dumnezeu şi nu i se împotrivesc cu îngâmfare. Astfel, profeţii pun în mod involuntar pe săraci în paralelă cu cei drepţi, aşa încât ei (săracii) formează oarecum poporul propriu-zis al lui Dumnezeu[246] (Am. 2, 6; 12; Is. 3, 15; Mih. 2, 6).

---

[244] Sellin E., *op. cit.*, p. 113.

[245] Ibidem.

De fapt, profeţii urmăresc cu totul altceva decât introducerea unor simple reforme sociale. De aceea, alături de cuvântul *ani*, ei introduc o paralelă mai nouă a lui, pe *anav*, care denumeşte pe cel care se aşează de bunăvoie în situaţia celui sărac (în stare de rob),re nu se încrede în lucruri pământeşti, şi nu-şi lipeşte inima de ele. Acest cuvânt *anav* este termenul specific pentru omul evlavios. În locuri ca: Am. 2, 8; 4; Is. 11, 4; 32, 7; Num. 12, 13, mai este folosit în înţelesul său originar, dar profetul Zefania îl utilizează cu un sens religios curat, pentru prima oară, şi după aceasta, păstrează numai acest sens ultim. Chiar şi cuvântul *ani* primeşte o coloratură etico-religioasă puternică (Zef. 3, 12). Isaia îl foloseşte pentru desemnarea întregului popor aflat în robie, în măsura în care se lăsa condus de făgăduinţele lui Dumnezeu (Is. 41, 17; 49, 13). În partea finală a profeţiei lui Isaia, pe care criticii o numesc Tritoisaia, sunt utilizate ambele cuvinte *ani* şi *anav* în mod alternativ, pentru a zugrăvi întreaga comunitate credincioasă, ce se întoarce din exil, ca un termen al noţiunii de „cei care au inima înfrântă" (Is. 61, 1; 66, 2). Termenul descrie idealul sub care se ascundeau totdeauna sub cuvinte noi „servii lui Yahweh", „cei cu duh umilit" (57, 15; 65, 8). În psalmi şi celelalte cărţi didactico-poetice, autorii se recomandă înaintea lui Dumnezeu, acum ca şi altădată, prin accentuarea sărăciei lor (Ps. 11, 9; 14, 6; 69, 30; 109, 22) şi noţiunea de *anav* a rămas idealul comunităţii postexilice. Făgăduinţa stăpânirii ţării se referă numai la „Anavim", căci numai ei

---

[246] Sellin E., *op. cit.*, p. 114.

se vor bucura de deplinătatea mântuirii[247]. Cu aceasta am ajuns complet la tendinţa ce îşi avea rădăcinile în vechea credinţă israelită şi anume că acel Dumnezeu absolut, dar milostiv în acelaşi timp, copleşeşte cu îndurările Sale, tocmai ceea ce este mărunt, slab şi neputincios. Evanghelia Domnului Hristos a pornit direct din locul acesta (Mat. 5, 3-10).

---

[247] Ibidem.

CAPITOLUL VII

Eshatologia Vechiului Testament

§ 41. Împărăţia lui Dumnezeu pe pământ

Dacă luăm înţelesul literal, fără să ţinem seama de alte considerente, atunci găsim că Vechiul Testament vorbeşte despre o domnie a lui Dumnezeu aici pe pământ. Această domnie ar urma să se realizeze într-un viitor mai apropiat sau mai îndepărtat, care viitor stă numai în mâna lui Dumnezeu. Fiindcă omul singur nu putea să se mai ridice la Dumnezeu, trebuia ca Dumnezeu să vină la om şi să refacă legătura de dinainte de cădere. După spiritul scrierilor profeţilor, mai ales ziua în care Domnul venea la poporul Său era o zi de judecată prin care acesta trebuia să-şi ispăşească păcatele, ca să poată apoi să se bucure de a fi din nou în comuniune cu Dumnezeu. De această comuniune nu vor fi străine nici celelalte naţiuni, dacă se vor întoarce la Dumnezeu.

Venirea aceasta a lui Dumnezeu pe pământ să refacă legătura cu omul, legătură ce fusese numai întreruptă de căderea acestuia din urmă în păcat, a fost aşteptată de orice israelit credincios, în toate timpurile.

1. *Domnia lui Dumnezeu peste Israel.* Cine a pus mâna pe o carte mozaică de rugăciuni vede că mai toate aceste rugăciuni încep aşa: *„Bine cuvântat eşti Tu, Doamne, regele universului".* Vechiul Testament îl numeşte rege pe Dumnezeu la tot pasul. De altfel, Dumnezeu era adevăratul rege sau stăpân al lui Israel. Regii pământeni erau numai locţiitorii Săi pe pământ:

„Iată binecuvântarea cu care Moise, omul lui Dumnezeu, a binecuvântat: ...El a zis: Domnul a venit... El era regele lui Israel, când se adunau căpeteniile poporului şi seminţiile lui Israel" (Deut. 33, 1-5);

„Domnul Dumnezeu lui este cu el (Israel). El este regele său, veselia lui" (Num. 23, 21; cf. Ex. 19, 11; Am. 5, 26; Is. 6, 5).

Orice credincios evreu aştepta ziua fericită când Domnul va veni şi va întemeia o împărăţie pământească, desigur în poporul lui Israel. Cum era şi firesc, această aşteptare a venirii lui Dumnezeu ca rege pe pământ, cu timpul, a luat în mintea poporului o amploare nebănuită şi desigur şi deformată. Poporul îşi închipuia că Dumnezeu va aduce lui Israel o hegemonie peste celelalte popoare şi în interior o viaţă de mare abundenţă şi fericire.

De aceea, profeţii au simţit nevoia să intervină şi să clarifice şi această poziţie pe care se situa poporul, în cap cu tabăra sau curentul cultico-naţionalist de care am amintit. Proorocii nu tăgăduiesc venirea lui Dumnezeu, ci numai spun că *ziua Domnului*, adică a sosirii Sale pe pământ, va fi o zi a întunericului şi nu a luminii, a durerii şi a nu a bucuriei (Am. 5, 18), fiindcă Dumnezeu va face mai întâi judecata pentru nelegiurile comise. Profeţii erau încredinţaţi că la venirea Sa Dumnezeu va nimici complet pe cei păcătoşi şi va forma un regat spiritualizat, cu o mică rămăşiţă a lui Israel: *„Urâţi răul şi iubiţi binele, faceţi să domnească dreptatea la poarta cetăţii şi poate că Dumnezeul oştirilor va avea milă de rămăşiţele lui Iosif"* (Am. 5, 15).

Isaia vorbeşte despre o judecată curăţitoare şi despre o transformare a Sionului care va avea din nou un judecător (conducător), ca în vechime: *„Îmi voi tinde mâna contra ta, îţi voi topi zgura, cum o topeşte leşia, toate părticelele de plumb le voi depărta de la tine. Voi face iarăşi pe judecătorii tăi ca odinioară şi pe sfetnicii tăi ca la început. După aceea, vei fi numită cetatea neprihănită, cetatea credincioasă. Sionul va fi mântuit prin judecată şi cei care se vor întoarce la Dumnezeu în el (Israel) vor fi mântuiţi prin dreptate. Dar pieirea va atinge pe toţi cei răzvrătiţi şi păcătoşi iar cei care părăsesc pe Domnul vor dispărea"* (Is. 1, 25-28; 28, 17 sq.).

Şi Isaia ne vorbeşte de o rămăşiţă a lui Israel care se va întoarce la Dumnezeu şi care va sta deci sub scutul Lui: *„În ziua aceea, rămăşiţa lui Israel şi cei scăpaţi din casa lui Iacob nu se vor mai sprijini pe cei ce îi loveau, ci se vor sprijini cu încredere pe Domnul, Sfântul lui Israel. O rămăşiţă, o rămăşiţă a lui Iacob se va întoarce la Dumnezeul cel puternic. Chiar dacă poporul tău, Israele, ar fi ca nisipul mării, totuşi numai o rămăşiţă se va întoarce, căci nimicirea este hotărâtoare, făcând să se reverse dreptatea. Şi nimicirea aceasta care a fost hotărâtă, Domnul Dumnezeul oştirilor o va aduce la îndeplinire în toată ţara"* (Is. 19, 20-23).

Michea vorbeşte despre rămăşiţa care fuge din cetate la sate şi în pustie, ca să se salveze din mâna biciului lui Dumnezeu, care bici este format din asirieni şi babilonieni. Această rămăşiţă va forma nucleul lui Israel cel nou: „*Te voi strânge în întregime, Iacobe! Voi strânge rămăşiţa lui Israel; îi voi aduna ca pe nişte oi dintr-un staul, ca pe o turmă în păşunea ei...* " (Mih. 2, 12);

„*În ziua aceea, voi aduna pe cei şchiopi... Din cei şchiopi voi face o rămăşiţă, din cei ce erau risipiţi un neam puternic. Şi Domnul va domni peste ei, pe muntele Sionului, de acum şi până în veac*" (Mih. 4, 6-7).

În profetul Zefania găsim exprimată net ideea că Dumnezeu, când va veni pe pământ, va institui o judecată, în urma căreia cei răi vor fi distruşi şi nu va rămâne decât un rest mic ce va forma poporul lui Dumnezeu: „*Voi lăsa în mijlocul tău un popor umil şi mic, ce se va încrede în numele Domnului. Rămăşiţele lui Israel nu vor mai săvârşi nelegiuire, nu vor mai spune minciuni şi nici în gura lor nu se va mai găsi o limbă înşelătoare. Ci vor paşte şi se vor odihni şi nimeni nu-i va mai tulbura" (Zef.* 3, 12).

Profetul Ezechiel ne vorbeşte de un păstor care va aduna în jurul său pe Israel cel risipit în toată lumea. După ce-l va fi adunat, va locui în mijlocul său în templul ce va avea (cap. 34 şi 37).

Dar tot profetul Isaia rămâne cel care vesteşte cu putere domnia viitoare a lui Dumnezeu. Yahweh va apărea atunci ca un adevărat păstor: „*Suie-te pe muntele înalt ca să vorbeşti Sionului vestea cea bună... Iată, Domnul Dumnezeu vine cu putere şi porunceşte cu braţul Său. Iată că plata este cu El şi răsplătirile vin înaintea Lui. El îşi va paşte turma ca un păstor, va lua mieii în braţe, îi va duce la sânul Lui şi va călăuzi blând oile care alăptează*" (Is. 40, 9-11).

Aceste idei ale lui Isaia au înrâurit mult epoca de după exil. Uneori domnia viitoare a lui Dumnezeu este pusă într-un raport strâns cu templul cel nou în care Dumnezeu va intra ca într-un palat (Hag. 2, 9; Zah. 2, 10; 8, 3). Alteori se accentuează că Dumnezeu nu poate locui decât în mijlocul unui popor purificat de orice lucru profan, în mediul unui popor plin de credinţă, umilinţă şi sfinţenie (Is. 57, 15; 60, 14; 62, 2; 33, 6; Mal. 3, 16, Zah. 13, 2). Uneori se accentuează mai mult apropierea viitoare dintre popor şi Dumnezeu (Zah, 8, 13; 13, 9). Alteori constatăm o tendinţă puternică spre cele materiale, aşa încât speranţa se îndreaptă către comorile altor popoare, al căror stăpân este de fapt Yahweh (Hag. 2, 7; Is. 60, 5 sq; 61, 6).

Tot mai puternică devine speranţa într-o fericire pământească şi oamenii se îmbată cu această aşteptare, când în Canaan va stăpâni o mulţumire generală (Is. 65, 13).

Totuşi ideea fundamentală rămâne, şi anume[248] aceea că Dumnezeu şi numai El singur va fi atunci Domnul şi împăratul poporului Său şi va locui în mijlocul lui (Iona 4, 21; Is. 33, 22; Zah. 14, 9; Obadă 21, Is. 24, 23; 25, 9; 26, 23).

Atunci, de pretutindeni se va auzi refrenul:

„*Da, mântuirea Lui este aproape de cei care se tem de El, pentru ca în ţara noastră să locuiască slava. Bunătatea şi credincioşia se întâlnesc, dreptatea şi pacea se sărută. Credincioşia răsare din pământ şi dreptatea priveşte de la înălţimea cerului. Domnul însuşi ne va da fericirea şi pământul nostru îşi va da roadele. Dreptatea va merge şi înaintea Lui şi-l va şi urma călcând pe urmele paşilor Lui*" (Ps. 85, 9-13; Cf. Ps. 48, 3; 68, 25; 93-98).

§ 42. Împărăţia lui Dumnezeu peste neamurile pământului

Vechiul Testament vorbeşte aproape numai de mântuirea poporului ales. Pe Israel l-a chemat Dumnezeu la o misiune specială şi privirea divină către el se îndreaptă în gradul cel mai înalt. Popoarele celelalte servesc numai la împlinirea planului divin de mântuire al lui Israel. Din această cauză, chiar din vechime se înfiripase ideea că într-o bună zi toate popoarele pământului vor ajunge să fie sub hegemonia lui Israel. Au nu stă în cuvântul divin că lui Iosif, patriarhul seminţiei alese, i-a grăit Dumnezeu: „*El are frumuseţea întâiului născut al taurului. Coarnele lui sunt cum sunt coarnele bivolului. Cu ele va împunge pe toate popoarele, până la marginile pământului... Cele mai bune roade ale pământului şi din tot ce va cuprinde el... să vină peste capul lui Iosif...* (Deut. 33, 13-18). Ideea că Israel este chemat să stăpânească lumea luase fiinţă din convingerea religioasă că Yahweh este cel mai puternic dintre dumnezeii tuturor popoarelor şi că nici un zeu de pe pământ nu se poate compara cu El: „*Cine este ca Tine între dumnezei, Yahweh? Cine este ca Tine minunat sfinţenie, bogat în fapte de laudă şi făcător de minuni?*" (Ex. 15, 11). Fiind singur Dumnezeu adevărat, căci zeii naţiunilor nu sunt decât închipuiri, Yahweh va nimici pe toţi închinătorii la idoli, adică pe neevrei: „*Idolii neamurilor sunt argint şi aur, lucrare făcută de mâinile oamenilor. Au gură dar nu vorbesc, au ochi dar nu văd, au urechi dar totuşi n-aud*"... (Ps. 135, 15);

---

[248] Sellin E., *op. cit.*, p. 118.

„*Căci neamul şi împărăţia care nu-ţi vor sluji vor pieri şi neamurile acelea vor fi cu totul nimicite*" (Is. 60, 12);

„*Tu pedepseşti păgânii, nimiceşti pe cei răi, le ştergi numele pentru totdeauna şi pe vecie*" (Ps. 9, 5 sq; cf. Ex. 17, 14; Num. 10, 35; Jud. 5, 31). Deşi în pasajele eshatologice ale Vechiului Testament se vorbeşte de nimicirea naţiunilor păgâne şi salvarea numai a lui Israel, totuşi găsim în cărţile Vechiului Aşezământ destule texte care vorbesc despre neamurile celelalte ale pământului şi anume că şi ele vor avea parte de binecuvântarea lui Dumnezeu şi de milostivirea Lui. Este destul să ne amintim de făgăduinţa pe care o face Dumnezeu lui Avraam, că prin seminţia sa vor fi binecuvântate toate seminţiile pământului (Gen. 12, 3, 18, 8, 28, 14). Din aceste pasaje ale Genezei reiese că şi celelalte neamuri ale pământului vor primi de la Dumnezeu milă, iertare şi mântuire, dacă bineînţeles se vor converti la Dumnezeu. Celelalte cărţi ale Vechiului Testament, îndeosebi Proorocii, ne arată că Dumnezeu nu exclude de la mântuire celelalte neamuri nemozaice. Proorocul Elisei primeşte şi, în numele lui Yahweh, vindecă pe generalul sirian Neeman, care vindecându-se se converteşte la religia mozaică (II Regi, 5, 15; cf. Luca 4, 27).

Proorocul Isaia stăruia în ideea că în timpurile de mai apoi, adică în timpul mesianic, toate naţiunile pământului se vor îndrepta către muntele Sion, unde va lua fiinţă un nou legământ, aşa cum a fost şi legământul de pe muntele Horeb (Exod 19, 4). În cetatea sfântă a Ierusalimului va apărea Noul Legământ: „*Iar în scurgerea vremurilor se va întâmpla că muntele Casei Domnului va fi întemeiat ca cel mai înalt munte, se va înălţa deasupra dealurilor şi toate neamurile se vor îngrămădi spre el. Popoarele se vor duce cu grămada la el şi vor zice: Veniţi să ne suim în muntele Domnului, la casa Dumnezeului lui Iacob, ca să ne înveţe căile Lui şi să umblăm pe cărările Lui. Căci din Sion va ieşi Legea şi cuvântul Domnului din Ierusalim*" (Is. 2, 2-4).

Din Isaia (2, 1 sq.) se vede că neamurile vor veni către Dumnezeu şi, în urma judecăţii şi sancţiunilor ce li se vor aplica, ele îşi vor transforma uneltele de luptă în scule de muncă folositoare. Aceasta înseamnă că Isaia prevede apariţia pe pământ a unei împărăţii universale al cărei centru şi capitală va fi Ierusalimul. Această împărăţie va fi paşnică şi va merge pe calea Domnului.

Proorocul Michea, ca şi Isaia, căci cuvintele le sunt identice, în timpurile eshatologice vede o împărăţie mare a păcii şi a unirii tuturor neamurilor, când va fi un timp de mare tihnă şi mulţumire:

„*Nici un neam nu va mai trage sabia asupra altui neam şi nu vor mai învăţa să facă război. Din săbiile lor îşi vor făuri fiare de plug şi din suliţele lor cosoare. Fiecare va locui sub viţa lui şi sub smochinul lui şi nimeni nu-l va mai tulbura*" (Mih. 4, 1 sq.).

Împărăţia care va lua naştere va fi condusă de însuşi Dumnezeu ca rege. Citatele de mai sus nu ne-o spun direct, dar o subînţelegem din alte locuri:

„*Domnul va împărăţi peste ei, pe muntele Sionului, de acum şi până în veac*" (Mih. 4, 6 sq).

„*Mare este Yahweh şi lăudat de toţi, în cetatea Dumnezeului nostru, pe muntele Lui cel sfânt (Sion). Frumoasa înălţime, bucuria întregului pământ, este muntele Sionului, în partea de miazănoapte este cetatea marelui împărat...*" (Ps. 48, 1-4);

În timpurile de mai târziu, nu numai cetatea sfântă a Ierusalimului, care avea templul unde locuia nevăzut Dumnezeu, ci tot pământul va fi plin de mărirea lui Dumnezeu:

„*Pământul va fi plin de cunoştinţa slavei Domnului, ca fundul mării de apele care-l acopăr*" (Hab. 2, 14).

Cuvintele de mai sus ale lui Habacuc îşi au baza în faptul că, faţă de asupritorii babilonieni care batjocoreau dreptatea, masa celorlalte popoare[249] era solidară cu Iuda, al cărui apărător este Dumnezeul lui Israel:

„*(Babilonul) îşi bate joc de împăraţi şi voievozii sunt o nimica pentru el, râde de toate întăriturile... Este nesăţios ca moartea,*

---

[249] Sellin E., *op. cit.*, p. 119.

căci pe toate neamurile vrea să le strângă la el şi toate popoarele le trage la el" (Hab. 1, 10 combinat cu 2, 5).

Ieremia ne spune că după ce popoarele vor fi judecate de Dumnezeu, atunci ele vor învăţa căile Domnului şi vor fi aşezate în mijlocul lui Israel:

„După ce-i voi smulge (neamurile din ţara lor), voi avea iarăşi milă de ei şi-i voi aduce înapoi, pe fiecare în moştenirea lui şi pe fiecare în ţara lui. Şi dacă vor învăţa căile poporului Meu, dacă vor jura pe neamul Meu, zicând: «Viu este Domnul»... atunci vor fi fericiţi în mijlocul poporului Meu. Dar dacă nu vor asculta nimic, voi nimici cu desăvârşire pe un astfel de popor, îl voi nimici şi-l voi pierde, zice Domnul" (Ier. 12, 15-17).

După Ieremia, toate neamurile pline de pocăinţă se vor îndrepta către Yahweh, recunoscându-L Dumnezeu şi împărat":

„Neamurile vor veni la Tine de la marginile pământului şi vor zice: Părinţii noştri n-au moştenit decât minciună, idoli fără nocimă, care nu sunt de nici un ajutor... De aceea, iată că le arăt de data aceasta şi-i fac să ştie puterea şi tăria Mea şi vor cunoaşte că numele Meu este Domnul" (Ier. 16, 19-21).

Marele Isaia ne încredinţează că va veni un timp în care toată suflarea va lăuda pe Domnul, deci toate neamurile pământului sunt chemate la mântuire, alături de Israel:

„Pe Mine însumi mă jur, adevărul iese din gura Mea şi cuvântul Meu nu va fi luat înapoi; orice genunchi se va pleca înaintea Mea şi orice limbă va jura pe Mine" (Is. 45, 23).

Robul Domnului (Mesia)[250] va da lumină, învăţătură şi mântuire tuturor popoarelor, care o vor voi:

„Eu Domnul te-am chemat ca să dai mântuire şi te voi lua de mână, te voi pune ca legământ al poporului, ca să fii lumina neamurilor şi celor ce locuiesc întru întuneric"... (Is. 42, 5 sq);

„De aceea te pun să fii lumina neamurilor, ca să duci mântuirea Mea până la marginile pământului" (Is. 49, 6).

Ca şi Habacuc, profetul Isaia arată că neamurile vor veni la Yahweh când vor vedea cum Domnul a scos din robia chaldeană pe iudei. Căzând tiranul Babilon, de acum dreptatea şi pacea vor fi instaurate iarăşi pe pământ de către Yahweh, stăpânul şi împăratul lui Israel. De aceea, neamurile vor veni către Yahweh şi-l vor mări şi cinsti ca pe Dumnezeul cel atotputernic şi vor onora şi pe Israel, poporul Său:

„Popoarele vor merge după Tine, se vor prosterna înaintea Ta şi-ţi vor zice rugându-te: Numai la tine se află Dumnezeu şi nu este alt Dumnezeu afară de el" (Is. 45, 14; cf. şi Is. 49, 22-23).

Lucrul care va atrage popoarele la Domnul va fi salvarea minunată pe care Yahweh o va face lui Iuda, scăpându-l de sub asuprirea Babilonului, lucru care va bucura nespus naţiile pământului, căci toate au avut de-a face cu tirania chaldeană (Is. 48, 20; 40, 9; 42, 10; 51, 7).

De altfel, nu va fi nevoie de vreo misiune specială printre neamurile pământului, ca să vină la Yahweh, căci împărăţia lui Dumnezeu aici, pe pământ, o va înfăptui el însuşi:

„Ia aminte spre Mine, poporul Meu, pleacă urechea ta spre Mine, neamul Meu! Căci din Mine va ieşi Legea şi voi pune Legea Mea lumină popoarelor. Dreptatea Mea este aproape, mântuirea Mea se va arăta şi braţele Mele vor judeca popoarele, ostrovele vor nădăjdui în Mine şi se vor încrede în braţul Meu" (Is. 51, 4-5).

Aceste idei au străbătut şi secolele de după exil, chiar dacă nu au mai fost exprimate cu un entuziasm asemănător. De pildă, profetul Hagheu crede că în clipa în care templul cel nou va fi terminat, el va deveni o casă de rugăciuni pentru toate naţiunile lumii şi această speranţă se află şi la ceilalţi prooroci postexilici. Popoarele pământului vor contribui cu bunurile lor la construcţia templului şi întreţinerea sa:

„Aşa vorbeşte Domnul oştirilor: încă puţin timp şi voi clătina încă o dată cerurile şi pământul, marea şi uscatul. Voi clătina toate neamurile; comorile tuturor neamurilor vor veni şi voi umple de slavă casa aceasta... Slava acestei case din urmă va fi mai mare decât a celei dintâi, zice Domnul, în locul acesta voi da pacea, zice Domnul oştirilor" (Hag. 2, 6; cf. Is. 56, 6; 60, 1).

Zaharia vede convertirea popoarelor la Dumnezeu, după ce Yahweh se va instala în noul templu. Naţiunile pământului vor veni să se închine în noul templu din Ierusalim, o dată cu seminţia lui Israel: *„Strigă de veselie şi bucură-te, fiica Sionului, căci iată,*

---

[250] Prin „Servul Domnului" din Isaia 42 şi 49 evreii înţeleg pe poporul lui Israel, iar cercetătorii liberali înţeleg pe însuşi profetul (Deutero Isaia) sau pe un conducător, ca de exemplu, Zorobalel.

Eu vin şi voi locui în mijlocul tău... Multe neamuri se vor alipi de Domnul, în ziua aceea şi vor fi poporul Meu..." (Zah. 1, 10-11);

„*Şi multe popoare şi multe neamuri vor veni astfel să caute pe Domnul oştirilor, la Ierusalim şi să se roage Domnului....*" (Zah. 8, 20-23).

Cartea Psalmilor îşi exprimă şi ea convingerea că neamurile vor veni la Yahweh şi i se vor închina ca Stăpânului şi Împăratului (Ps. 47). Ele vor face lucrul acesta fiindcă Yahweh a arătat că este stăpânul întregului univers şi face minuni mari şi fără de număr (Ps. 96).

Va veni un timp când între neamuri şi Israel nu va mai fi absolut nici o deosebire:

„*Domnul oştirilor îi va binecuvânta* (toate popoarele pământului) *şi va zice: «Binecuvântat să fie Egiptul, poporul Meu, şi Asiria lucrarea mâinilor Mele şi Israel moştenirea Mea»*" (Is. 19, 19- 25).

Asupra amănuntelor care vor însoţi împlinirea acestei minunate convertiri a popoarelor nu ni se oferă detalii. Uneori se aminteşte de o activitate misionară:

„*Va veni timpul când voi strânge toate neamurile şi toate limbile. Ele vor veni şi vor vedea slava Mea. Şi voi pune un semn între ele şi voi trimite la neamuri pe cei ce vor scăpa din Israel, la Tarşiş, la Put şi la Lud, care trag cu arcul, la Tubal şi la Lavan, în ostrovele cele îndepărtate care n-au auzit vorbindu-se niciodată de mine şi n-au văzut slava Mea. Ei vor vesti gloria Mea printre oameni*" (Is. 66, 18-19).

Această idee ne este dată şi de cartea Iona[251], care în faţa exclusivismului tot mai accentuat al primei comunităţi a lui Ezra, ne spune că profeţii au datoria să predice şi păgânilor, odată ce Dumnezeu se îndură de toţi oamenii şi de toate animalele (Iona, 4, 11).

De multe ori se exprimă convingerea că orânduirile religioase ale lui Israel sunt atât de înaintate, faţă de cele ale altor popoare, din punct de vedere social şi moral, încât acestea trebuie să recunoască faptul că dătătorul acestor legiuiri este un Dumnezeu nebănuit mai mare decât dumnezeii neamurilor (Ben-Sirach 24, 6).

A existat şi părerea că Dumnezeu s-a revelat şi altor popoare şi că acestea Îi slujesc (Mal. 1, 11; 1, 14).

---

[251] Sellin E., *op. cit.*, p. 121.

Vechiul Testament atestă că sfârşitul istoriei va fi recunoaşterea stăpâniei unicului Dumnezeu de către toate popoarele. Dumnezeu însuşi le va pregăti ospăţul de încoronare a Sa, ce se va înfăptui pe muntele Lui cel sfânt, când toate seminţiile vor fi scăpate de blestemul morţii, de suferinţă şi de lacrimi (Is. 25, 6-8). După ce va înceta judecata mâniei divine asupra lor, naţiunile vor veni la Ierusalim an după an pentru ca să se închine Dumnezeului oştirilor (Zah. 14, 16; Obadia 21). Sigur că acesta este şi miezul celor spuse în Daniel 7, 13.

§ 43. Mântuirea adusă lumii de Răscumpărător. Mesia

Odată cu dictarea pedepsei pentru călcarea poruncii, Dumnezeu a dat primului om şi speranţa mângâietoare a venirii în lume a unui Răscumpărător sau Mântuitor, care să salveze pe oameni de sub greutatea păcatului. Această speranţă se cuprinde în cuvintele către şarpe: „*Vrăjmăşie voi pune între tine şi între femeie, între sămânţa ta şi sămânţa ei. Acela va zdrobi capul tău, iar tu vei păzi călcâiul său* (Gen. 3, 15).

Speranţa venirii Mântuitorului făgăduit în aceste cuvinte a fost steaua care a condus omenirea spre limanul mântuirii timp de mii de ani, cât ea a rătăcit prin întunericul necunoştinţei şi bezna păcatului[252].

§ 44. Concepţia şi realitatea profeţiilor mesianice

Am văzut în paragrafele precedente că Israel s-a bucurat de o graţie specială din partea lui Dumnezeu, fără ca prin aceasta celelalte popoare să fie excluse de la mântuire. Cu toată purtarea de grijă deosebită din partea lui Dumnezeu, totuşi şi poporul ales purta asupra lui povara cea grea a păcatului, conştiinţa vinovăţiei pentru harurile pierdute pe care, numai cu a lui putere, omul nu le mai putea recăpăta. Chiar în clipele cele mai tihnite ale vieţii poporului ales, omul purta în sine nostalgia paradisului pierdut. Prin căpătarea Legii de pe muntele Sinai, starea omului nu se putu remedia, căci abia acum conştiinţa păcatului deveni şi mai clară; abia acum omul văzu cât de slabă şi neputincioasă este natura sa, care este biruită de tentaţiile din afară şi doborâtă de pornirile din interior.

---

[252] Mihălcescu I., *op. cit.*, p. 164.

Cu cât mai mare devenea conştiinţa şi simţământul vinovăţiei păcatului, cu atât mai puternic se simţea şi necesitatea scăpării de această stare, se simţea nevoia mântuirii. Sufletul uman dorea fierbinte un ajutor mai presus de om, care să-l izbăvească din moartea păcatului. Speranţa venirii unui Mântuitor a fost alimentată de Dumnezeu prin profeţiile mesianice presărate prin toate cărţile Vechiului Testament şi din ele putem să ne facem o idee despre ceea ce avea să însemneze Mesia sau împărăţia cerului. Expresia de „mesianic" vine de la cuvântul ebraic *Maştah* (Χριστός „uns") cuvânt aflat numai în Psalmul 2, 2 şi Daniel 9, 26, dar care indică pe Mântuitorul cel aşteptat, căci acesta avea să fie Unsul lui Dumnezeu. În Vechiul Testament, ungerea cu ulei era simbolul participării Duhului Sfânt (Is. 61, 1) şi era aplicată şi celor care intrau în demnităţile teocratice cele mai înalte, cum de exemplu marilor preoţi; regilor şi unilor profeţi, care din această cauză purtau numele de *Unşii lui Dumnezeu* (maşiah Yahweh) (cf. I Sam. 24, 7-11; 24, 6; II Sam. 1, 14; 19, 22).

Cu ce putem proba realitatea profeţiilor mesianice?

a. Cu confirmările Noului Testament. Cărţile Noului Aşezământ ne citează foarte des cuvinte din profeţiile mesianice ale Vechiului Testament pe care le dă ca împlinite, precum şi alte acte care în Vechiul Testament preînchipuiau pe Mesia şi activitatea Lui. Aşa de exemplu, citim în Evaghelia de la Ioan 5, 46: „*De aţi fi crezut în Moise, aţi fi crezut şi în Mine, căci despre Mine a scris el*" (Gen. 3, 15; 22, 18-19; 49, 10; Deut. 18, 15-18). În Ioan 5, 19 citim: „*Voi căutaţi în Scripturi* (adică în Vechiul Testament), *fiindcă socotiţi să aveţi în ele viaţa veşnică şi chiar ele sunt cele ce dau mărturie despre Mine*"... Tot în Ioan 8, 56 citim: „*Avraam, părintele vostru, se bucura că va vedea ziua Mea* (venirea lui Mesia pe pământ). *El a văzut-o şi s-a bucurat* (Gen. 12, 3; 18, 8; 22, 18).

În Matei 11, 13 citim: „*Toată Legea şi profeţii până la Ioan au prezis despre aceasta...*" adică despre împărăţia cerului, care avea să înceapă chiar cu predica lui Ioan Botezătorul, înaintemergătorul lui Mesia.

În Luca 18, 31 aflăm: „*Tot ce a fost scris prin prooroci despre Fiul Omului se va împlini*", adică tot ceea ce au profeţit ei despre suferinţele şi răstignirea Sa.

În Luca 24, 25 sq. stă scris: „*O, nepricepuţilor... Au nu trebuia să sufere Hristos acestea, ca să intre întru slava Sa? Şi începând de la Moise şi toţi proorocii, le tâlcuia Scripturile, despre El*". Aceste cuvinte le-a spus Iisus celor doi ucenici care mergeau spre Emaus când erau descurajaţi şi se îndoiau dacă Iisus a fost Hristos cu adevărat.

Luca 24, 44-47 spune: „*Iată ce vă spuneam când încă eram cu voi că trebuie să se împlinească tot ce este scris despre Mine, în Legea lui Moise, în Prooroci şi în Psalmi*... (Cf. şi Mat. 26, 54; 21, 1-11; Marcu 11, 1-10; Luca 19, 29-44; Ion 12, 12-15).

În Luca 1, 55 citim: „*(Binecuvântat fie Dumnezeu)*... fiindcă a *venit în ajutorul servului Său Israel şi şi-a adus aminte de îndurarea Sa, aşa cum făgăduise părinţilor noştri, lui Avraam şi seminţiei lui mereu*... Aşa a cântat Fecioara Maria, după ce îngerul Gabriel i-a vestit că va naşte după trup pe Fiul lui Dumnezeu, care va sta pe tronul lui David şi va domni peste casa lui Israel, întemeind un regat etern (Luca, 1, 32-32).

Apostolul Filip comunică lui Natanael: *L-am văzut pe Acela despre care Moise şi Proorocii au scris în Lege, pe Iisus din Nazaret, fiul lui Iosif*"... (Ion 1, 45).

Preotul Zaharia, tatăl lui Ioan Botezătorul, plin de Duhul Sfânt a grăit: „*Bine este cuvântat Domnul, Dumnezeul lui Israel, că a răscumpărat pe poporul Său... aşa cum vestise prin gura proorocilor...* (Luca 1, 67 sq).

Arătându-le răutatea lor, arhidiaconul Ştefan spune iudeilor: „*Pe care din prooroci nu i-au prigonit părinţii voştri. Au omorât pe cei care vesteau mai dinainte venirea celui Drept, pe care l-aţi vândut acum şi l-aţi ucis*" (F. Ap. 7, 52).

Apostolul Petru arată că vindecarea minunată a celui născut olog a săvârşit-o în numele lui Hristos, exact aşa cum fusese prezis de profeţi că Mesia va fi cel care va purta suferinţele noastre:

„Dumnezeu a împlinit astăzi ce vestise mai înainte prin gura tuturor proorocilor Lui”... (F. Ap. 3, 18)... *„Toți proorocii de la Samuel și ceilalți care au urmat după ei au vorbit și au vestit zilele acestea”*... (F. Ap. 3, 24). Ceea ce au vestit toți profeții era venirea lui Mesia Hristos pe pământ și a împărăției mesianice.

Tot Apostolul Petru încredințează, în predica pe care o ține cu prilejul convertirii lui Corneliu centurionul (F. Ap. 10, 1-48), că Iisus a fost Mesia cel prezis de către toți profeții: *„Toți profeții mărturisesc despre El...”*

Marele apostol al neamurilor, Pavel, demonstrează iudeilor cu *Legea* și cu *Proorocii* în mână, cum că Iisus este Mesia cel menționat în acele scrieri sfinte ale lui Israel (F. Ap. 26, 22). Eu, spune Pavel, *„am mărturisit înaintea celor mici și celor mari, fără să mă depărtez cu nimic de la ceea ce au spus Proorocii și Moise că are să se întâmple”* (F. Ap. 26, 22).

Întocmai ca Pavel, tot așa și Apolo, care era foarte versat în cunoștința Vechiului Testament, dovedește iudeilor cu Scriptura în mână, cum că Iisus este Mesia cel prezis (F.Ap. 18, 28).

b. În al doilea rând, cum că în Vechiul Testament avem profeții mesianice care făgăduiesc venirea în lume a unui Mântuitor, ne-o confirmă toată *Tradiția Bisericii creștine*. Nu este dogmatică creștină care să nu arate că în Vechiul Testament avem profeții cu privire la venirea lui Mesia-Mântuitorul pe pământ, și că aceste profeții s-au împlinit în persoana lui Iisus. Toate dogmaticile își întemeiază învățăturile pe consensul unanim al părinților și scriitorilor bisericești, din toate timpurile și toate locurile[253].

§ 45. Originea profețiilor mesianice

În paragraful precedent s-a arătat că Vechiul Testament conține cu adevărat profeții mesianice, lucru confirmat atât de Noul Testament, cât și de toată Tradiția bisericească iudaică și creștină. Aceste profeții au fost comunicate lumii prin gura proorocilor de către însuși Dumnezeu care, în a Sa înțelepciune și bunătate, n-a voit să lase pe om în întunericul necunoștinței și în marea disperării. Profețiile mesianice deci, fiind de la Dumnezeu, putem afirma că ideea mesianică în sine este și ea de origine divină, de origine supranaturală. Lucrul acesta se vede clar din Sfânta Scriptură a Vechiului și Noului Testament.

1. **Vechiul Așezământ** ne arată că profețiile mesianice au fost făcute de Dumnezeu direct sau prin persoanele alese de El, indirect. În Geneză 3, 14 citim: *„Yahweh Elohim zise către șarpe: Fiindcă ai făcut lucrul acesta, blestemat să fii...”*

În Geneză 12, 3, profeția către Avraam, Dumnezeu se adresează direct lui: *„Și grăi Dumnezeu către Avraam...”*

În Geneză 18, 17 din nou Dumnezeu îi făgăduiește lui Avraam, nemijlocit, că va da naștere unui neam mare: *„Atunci Domnul a zis...”*

În Geneză 22, 15, Malac-Yahweh (=Fiul lui Dumnezeu) spune lui Avraam că toate neamurile pământului vor fi binecuvântate prin seminția lui: *„pentru că ai ascultat de porunca Mea”* (v. 18)

În Geneză 26, 2 Dumnezeu vorbește lui Isaac și-i reconfirmă binecuvântarea divină, făcută tatălui său: *„Eu voi fi cu tine...”*

În Geneză 46, 1 sq. citim că atunci când Iacob trebuia să se mute în Egipt la fiul său Iosif, Dumnezeu i se arată în vedenie și-i spune să meargă: *„Eu însumi Mă voi pogorî cu tine în Egipt...”*

În Numeri 22, 8 prezicătorul Balaam răspunde trimișilor lui Balac, regele Moabului, care veniseră să-l roage pe ghicitor să blesteme de israeliți: *„Vă voi da răspunsul pe care mi-l va spune Yahweh”*.

În Numeri 22, 12, vedem că Dumnezeu vorbește în vedenie direct către Balaam: *„Dumnezeu a zis lui Balaam: Să nu te duci cu ei și să nu blestemi poporul acela...”*

În Numeri 22, 20, Dumnezeu vine la Balaam și, în vedenie de noapte, îi spune să meargă unde este chemat, ca să vadă și trimișii lui Balac care este voința lui Dumnezeu: *„Du-te cu ei, dar să faci numai ce-ți voi spune...”*

În Numeri 24, 4, Bileam este numit cel care ascultă direct cuvintele Domnului, care privește spre fața Celui Atotputernic și cunoaște veștile Lui: *„Cel care aude cuvintele lui Dumnezeu. Cel care vede vedenia Celui Atotputernic... Cel care cunoaște planurile Celui Preaînalt...* (Num. 24, 16).

---

[253] Silvestru de Canev, *Dogmatica...*, ed. a II-a, p. 164.

Ultima profeție mesianică din Pentateuh, în care se făgăduiește că va veni pe pământ un profet asemenea lui Moise (Deut. 18, 17-18) ne este dată de Dumnezeu: „*Atunci Domnul mi-a zis: ...Le voi ridica din mijlocul fraților lor un prooroc ca și tine, voi pune cuvintele Mele în gura lui și el le va spune tot ce-i voi porunci...*"

Yahweh însuși promite lui David că regatul din familia sa va rămâne etern. Promisiunea vine prin gura proorocului Natan, pe care Dumnezeu l-a trimis cu misiune specială la David (II Sam. 7, 2 sq). Solomon primește de la Yahweh aceeași făgăduință ca și tatăl său (I Regi 9, 5).

În ce privește profețiile mesianice referitoare la David și regatul său ce va rămâne etern, foarte revelatorii sunt spusele ultime ale marelui rege: „*Iată cele din urmă cuvinte ale lui David, cuvântul lui David, fiul lui Isai, cuvântul omului care a fost înălțat sus de tot, cuvântul unsului Dumnezeului lui Iacob... Duhul lui Dumnezeu vorbește prin mine, și cuvântul lui este pe limba mea. Dumnezeul lui Israel a vorbit. Stânca lui Israel mi-a zis...*" (II Sam. 23, 1 sq).

Din cuvintele de mai sus, reiese că tot ce a vestit David prin minunații lui psalmi cu privire la Mesia, absolut totul i-a venit prin descoperire divină[254]. În ce privește psalmii scriși de alți autori decât David, precum și profețiile mesianice din prooroci, pe care le vom vedea mai pe urmă, toate aceste profeții sunt de origine divină, deoarece autorii lor au fost inspirați. Majoritatea acestor autori au fost niște văzători, niște profeți ai Domnului. Dumnezeu vorbea lumii prin ei sau prin îngeri le dădea dezlegarea tainelor viitorului (Dan. 9, 21). Toți acești autori de scrieri, în care se află incluse profeții mesianice, spun la unison că graiurile lor nu sunt altceva decât cuvintele lui Dumnezeu. Ca să scoată în evidență lucrul acesta, în special profeții își încep cuvântările lor cu expresia: „*Așa vorbește Domnul*", „*Cuvintele Domnului*", „*Vorbește Domnul*", „*Yahweh a vorbit*", „*Gura Domnului a vorbit*" ș.a. De aceea, știind că tot ceea ce au găsit profeții venea de la Dumnezeu, Nehemia spune net: „*Tu, (Doamne) le-ai dar înștiințări prin Duhul Tău, prin prooroci, dar ei n-au luat aminte* (evreii)" (Neh. 9, 30). Tot în genul acesta se exprimă și Zaharia: „*Și-au făcut inima ca diamantul de tare, ca să n-asculte Legea, nici cuvintele pe care li le spune Domnul oștirilor prin Duhul său, proorocii de mai nainte. Din pricina aceasta Domnul s-a aprins de o mânie mare*" (Zah. 7, 12).

---

[254] Scholz P., *op. cit.*, p. 150.

2. Noul Așezământ, prin gura Mântuitorului și a autorilor sacri, inspirați de sus, ne încredințează că profețiile mesianice din Vechiul Testament își au originea la Dumnezeu, nu la oameni. Așa de exemplu:

În Luca 1, 70 vedem cum Zaharia, tatăl lui Ioan Botezătorul, laudă pe Dumnezeu fiindcă a efectuat mântuirea poporului Său așa cum promisese prin gura sfinților Lui profeți: „*Cum vestise prin gura sfinților Săi prooroci, care au fost din vechime...*"

În Luca 1, 55, Fecioara Măria mărește pe Dumnezeul cel milostiv că a ales pe Israel să-i fie serv plăcut, așa cum a promis chiar de la început lui Avraam: „*Cum făgăduise părinților noștri lui Avraam și seminției lui din veac*".

Mântuitorul însuși spune că psalmistul David, luminat de Duhul Sfânt, l-a numit pe Hristos stăpân al lui (Ps. 101, 1) când zice: „*Cum atunci David, fiind insuflat de Duhul, îl numește Domn, când zice: „Domnul a zis Domnului meu: Șezi de-a dreapta Mea până ce voi pune pe vrăjmașii Tăi sub picioarele Tale?*" (Mat. 22, 43; cf. Marcu 12, 36).

Și în alte ocazii, Mântuitorul se referea la anumite acte și momente din viața sa, ca să arate că profețiile Vechiului Așezământ, de origine divină, își găsesc împlinirea fără desimțire (cf. Mat 26, 24; 26, 54-56).

Evanghelistul Matei (l, 21) spune: „*Toate acestea s-au întâmplat ca să se plinească ceea ce s-a spus prin proorocul care zice: Iată Fecioara va fi grea, va naște un fiu și-i vor pune numele Emanuel*". Evanghelistul Matei citează pe Isaia 7, 14.

Apostolul Pavel îl încredințează pe Agripa că promisiunea despre Mesia a fost dată de însuși Dumnezeu, patriarhilor lui Israel: „*Acum sunt dat în judecată pentru nădejdea făgăduinței pe care a făcut-o Dumnezeu părinților noștri, a cărei împlinire o așteaptă cele douăsprezece seminții ale noastre...*" (F.Ap. 26, 6; cf. Rom. 1, 2-2; Evrei 1, 2)

În Epistola sa primă, Apostolul Petru ne încredințează că în profeți locuia spiritul lui Dumnezeu: „*Ei cercetau să vadă ce timpuri și ce împrejurări avea în vedere Duhul lui Hristos ce locuia în* *ei, când vesteau mai dinainte patimile lui Hristos şi slava de care aveau să fie urmate"* (I Petru 1, 10-12). Tot apostolul Petru mărturiseşte originea divină a profeţiilor mesianice: *„Nici o proorocie n-a fost adusă prin voia omului, ci oamenii au vorbit de la Dumnezeu mânaţi de Duhul Sfânt"* (II Petru 1, 20-21).

3. **Doctrina Bisericii Creştine,** bazată pe consensul unanim al părinţilor şi scriitorilor bisericeşti, învaţă că profeţiile Vechiului Aşezământ cu privire la Mesia îşi au origina la Dumnezeu. De aceea, în Simbolul Credinţei, Biserica mărturiseşte clar: *„Cred în Duhul Sfânt... carele a grăit prin prooroci".*

4. Că profeţiile Vechiului Testament sunt de origine divină, comunicată proorocilor prin Duhul Sfânt, *o atestă azi faptul că ele s-au împlinit în timpul Noului Testament şi în persoana Mântuitorului Hristos,* aşa cum au fost ele enunţate. Oricât de perspicace ar fi fost mintea proorocului care scrie capitolul 53 din Isaia, ar fi fost cu neputinţă ca el să fi cunoscut până la amănunt viaţa lui Hristos. Faptul însă nu ni-l putem explica decât dacă admitem că Isaia şi cu el toţi scriitorii profeţiilor mesianice au fost inspiraţi de sus. Pentru timpul nostru şi în special pentru criticii negativi, profeţiile mesianice sunt *vaticininum post eventum,* adică profeţii după ce lucrul se întâmplase. Dar dacă, în general, şi criticii admit ideea de Dumnezeu, nu înţelegem de ce dânşii vor să-i restrângă puterea divină, încât să nu-şi poată comunica prin revelaţia Sa anumite înştiinţări care să mângâie şi să întărească pe cei credincioşi!

§ 46. Înrâurirea profeţiilor mesianice pentru poporul Vechiului Testament

În zbuciumata viaţă a poporului ales, profeţiile mesianice au avut o influenţă dintre cele mai binefăcătoare. Atunci când robia asiriană şi mai apoi cea babiloniană au desfiinţat regatele lui Israel şi Iuda şi când nimeni nu mai credea ca poporul ales să mai aibă vreun rost de viaţă pe pământ, profeţiile mesianice pe care le purtau în suflete făceau ca robiţii să îndure cu resemnare sclavia lor, gândindu-se că într-o bună zi Mesia va veni şi va izbăvi pe Israel,

alungând şi desfiinţând pe păgâni. Când jugul persan, grec şi roman era insuportabil, atunci aşteptarea lui Mesia făcea ca jugul să nu fie simţit în toată grozăvia lui.

Apostolul Pavel, în Epistola către Romani, ne spune că Hristos este ţelul final al Legii (10, 4). În acest caz, Vechiul Aşezământ nu era decât o pregătire pentru Mântuitorul Hristos, iar conducerea divină a poporului israelit nu a fost decât tot o pregătire pentru venirea lui Mesia. Privind sub acest aspect lucrul, desigur că profeţiile mesianice formează unul din focarele principale ale luminii întregii teocraţii a Vechiului Testament. Fără aceste făgăduinţe, care sunt profeţiile mesianice, istoria religiei lui Israel ar fi o enigmă nedezlegabilă[255]. Din acest punct de vedere, poziţia pe care o ocupă profeţiile mesianice în religia revelată a Vechiului Aşezământ arată importanţa cea mare ce ele au avut pentru poporul ales.

Dar nu numai pentru poporul ales profeţiile sunt de mare însemnătate, ci şi pentru Hristos şi pentru timpul ce a urmat după el.

a. Pentru evreii din timpul de dinainte de Mântuitorul Hristos, profeţiile mesianice au avut marele efect că ţineau poporul strâns de Lege, dând naştere la o viaţă mai evlavioasă. După spiritul Legii, venirea lui Mesia avea să aducă pace şi fericire numai celor pioşi. Din contra, celor impioşi le era rezervată mânia cerului şi nimicirea în ziua Domnului (Ex. 20, 34; Is. 65, 11; *66,* 4).

Lucrul acesta făcea ca tot israelitul să fie cu atenţie la viaţa sa, ca venirea lui Mesia să nu-l găsească nepregătit. Ni se spune că şi azi sunt rabini pioşi care se culcă îmbrăcaţi şi cu toiagul la cap, ca dacă Mesia vine în miezul nopţii, ei să fie gata să-l întâmpine. Aşteptarea lui Mesia făcea ca mozaicul să reziste păcatelor, iar dacă le comitea, să se pocăiască de ele (Ps. 2; Isaia cap. 2-4; Ioel 2, 11; Mal. 3, 2).

b. În timpurile de restrişte, cum am amintit mai sus, dacă-l lovea pe un individ (sau poporul întreg) vreo calamitate, atunci speranţa în Mesia – Izbăvitorul făcea pe cel lovit să se resemneze şi să nu simtă cu toată amploarea durerea ce l-a izbit. Aşa se explică de ce profeţii, atunci când poporul se arăta disperat, ei îl încurajează cu scăparea de necazul ce-l stăpânea. Încurajarea poporului spre a nu se lăsa biruit de necazuri şi astfel a se depărta de Dumnezeu, profeţii o făceau punând în faţa poporului apropiata venire a lui Mesia şi înfiinţarea regatului Său. Aşa face Isaia (7, 14) când o coaliţie a sirienilor şi samaritenilor ameninţa Ierusalimul. Isaia încurajează poporul înfricoşat, spunând că un popor în mijlocul căruia va apărea Mesia nu va pieri, oricât de numeros ar fi duşmanul şi periculoasă încercuirea. Tot aşa face şi Ieremia (23, 6). El spune israeliţilor că după ce Israel va plăti neascultarea de Yahweh, din mijlocul său, adică din casa lui David, Dumnezeu va ridica un vlăstar care va domni cu înţelepciune şi dreptate; pacea şi siguranţa vor fi atunci asigurate.

---

[255] Scholz P., *op. cit.*, p. 152.

c. Cum am amintit în paragrafele precedente, în sânul lui Israel se formase ideea că numai Israel este poporul lui Dumnezeu, poporul ales, pe când celelalte naţiuni sunt sortite pieirii. Am văzut cum proorocii combăteau această părere, spunând că poporul lui Dumnezeu este cel care face voia Lui. Dacă Israel calcă Legea va fi pedepsit, ca şi celelalte popoare păgâne, şi invers, dacă popoarele păgâne vin la Legea lui Yahweh, vor intra în mijlocul poporului ales, vor forma ceea ce numim împărăţia mesianică.

d. Profeţiile mesianice au fost un mijloc foarte potrivit pentru a se păstra credinţa nezdruncinată într-un Mântuitor care are să vină. Poporul Legământului, bazându-se pe aceste profeţii, îşi întărea tot mai mult speranţa că Dumnezeu va veni pe pământ şi va întemeia împărăţia celor drepţi, împărăţia mesianică. Tot aşa cum după venirea lui Mesia, credinţa în Hristos care a venit era condiţia mântuirii şi fericirii veşnice (Marcu 16, 16; Ion 3, 16; Rom. 5, 1), tot astfel înainte de venirea lui Mesia, credinţa în cel care va veni însemna păzirea de condamnarea cea veşnică. Lucrul acesta ni-l spune Evanghelistul Luca (16, 22), de unde aflăm că în timpul dinainte de Hristos, cei care mureau în credinţă mergeau şi se odihneau în sânul lui Avraam[256]. După venirea lui Mesia toţi cei din sânul lui Avraam aveau să intre cu Hristos în împărăţia cerului: *„În credinţă au adormit toţi şi n-au primit făgăduinţa, ci de departe am privit-o, au salutat-o şi au mărturisit că sunt pelerini şi străini pe pământ"* (Evrei 11, 13).

---

[256] Ibidem, p. 155.

e. După cărţile Vechiului Testament, ale profeţilor în special, Mesia avea să vină ca un Ispăşitor de nedreptate, prin care păcatele se vor şterge şi ierta, deoarece El va lua asupra sa păcatele întregii lumi, şi le va ispăşi de bună voie (Is. 53, Ier. 31, 34; Dan. 24-26; Zah. 9, 9). Prin existenţa Legii, care arată în ce constă păcatul, credincioşii Vechiului Testament în orice clipă erau conştienţi că sunt vinovaţi în faţa lui Dumnezeu şi, de aceea, ei simţeau nevoia unui Mântuitor, din ce în ce mai sporit. Profeţiile mesianice le amplificau aşteptarea Mântuitorului, pe care-l doreau să vină cât mai repede: *„Picuraţi rouă de sus, voi ceruri, iar norii să reverse ploaia dreptăţii. Pământul să-şi deschidă sânul ca să înflorească mântuirea, iar dreptatea să-şi resfire mlădiţele"* (Is. 45, 8). Cu astfel de dorinţă aşteptau credincioşii Vechiului Testament venirea lui Mesia.

Mare influenţă au avut profeţiile mesianice asupra iudeilor, chiar în timpul venirii pe pământ a lui Hristos. Aceste profeţii formaseră în sufletul credincioşilor un tablou al lui Mesia destul de clar şi luminos. După acest tablou putea să-l identifice la venirea Sa. De aceea, când Mântuitorul iese la propovăduire, iudeii îl recunosc şi pot să strige: *L-am aflat; „Noi am găsit pe Acela despre care a scris Moise în Lege şi Proorocii: pe Iisus din Nazaret, fiul lui Iosif"* (Ion 1, 45). Chiar Mântuitorul şi Apostolii arată influenţa cea mare a profeţiilor mesianice, deoarece Iisus se dă pe sine Mesia cel prezis de Lege în foarte multe ocazii şi arată că a fost trimis în lume tocmai ca să le împlinească. De aceea, Mântuitorul chiar mustră pe iudeii care nu-l recunosc, socotindu-i necredincioşi, împietriţi şi orbi:

„Cercetaţi Scripturile, pentru că voi spuneţi că în ele aveţi viaţa veşnică, dar tocmai ele mărturisesc despre Mine" (Ion 5, 39);

„Căci dacă aţi crede pe Moise, m-aţi crede şi pe Mine, pentru că el a scris despre Mine. Dar dacă nu credeţi cele scrise de el, cum veţi crede cuvintele Mele?" (Ion 5, 46-47).

Apostolii susţineau cu toată puterea credinţei lor că Mântuitorul Hristos este Mesia şi în persoana Lui îşi găsesc împlinire toate profeţiile mesianice: Matei îndeosebi, la tot pasul, scrie în Evanghelia sa că în persoana Domnului Iisus „s-a plinit Scriptura care zice...", „ca să se plinească Scriptura...", „cum s-a grăit prin prooroci..." etc.

După Apostoli, mulţi părinţi şi scriitori (Clement Romanul[257], Policarp al Smirnei[258], Ignatie[259], Justin Martirul[260], Irineu[261], Ipolit[262] ş.a.)[263] au folosit profeţiile mesianice ca un argument puternic pentru credinţa în Hristos. La baza credinţei acesteia în Hristos, ei utilizează profeţiile Vechiului Testament pe care le pun în concordanţă cu ceea ce s-a întâmplat real în viaţa Mântuitorului. Aşa de pildă, Justin Martirul[264] numeşte profeţiile mesianice dovada cea mai mare şi convingătoare pentru creştinism. El exclamă: Cum am fi crezut noi un om răstignit, că el este primul născut al necreatului Dumnezeu şi că va judeca tot neamul omenesc, dacă n-am fi avut mărturii despre El, mărturii ce-şi au originea într-un timp când El nu era încă om şi nici nu apăruse[265].

§ 47. Criterii pentru mesianitatea unei profeţii din Vechiul Testament

În primele secole ale Bisericii creştine, când era în floare interpretarea alegorică alexandrină, majoritatea părinţilor şi scriitorilor bisericeşti vedeau la tot pasul în textul Vechiului Testament numai aluzii la Mesia. N-au lipsit nici dintre aceia care în toate locurile şi chiar în toate cuvintele textului sacru vedeau referinţe şi indicii la persoana lui Mesia-Hristos.

Situaţia s-a schimbat complet în ultimile două secole. Odată cu apariţia criticii negative, s-a schimbat şi felul de interpretare a Scripturii. De unde mai înainte se ţinea seama de consensul unanim al Părinţilor, după apariţia criticii acest fel de interpretare încetează, şi tendinţa este ca fiecare interpret să fie cât mai original, chiar când spune şi aberaţii.

De la început trebuie să accentuăm că nici sistemul vechi alegoric nu era bun, căci exagera, dar sistemul modern al criticii este odios, căci este arbitrar.

Prima direcţie, în afară de lipsa cunoştinţei de reguli ale unei hermeneutici sănătoase, îşi are baza mai ales într-un sentiment blând, de totală zidire sufletească, ce urmează dictonul: Este mai bine să cauţi pe Iisus de zece ori unde nu se află, decât să nu-L cauţi niciodată unde se află. O atare direcţie nu trebuie subapreciată, dar nici urmată, căci îi lipseşte ceea ce este indispensabil pentru orice exegeză şi dogmatică: *adevărul*. Istoria ne arată că acea sforţare de a referi la Hristos toate cuvintele şi locurile cu putinţă ale Vechiului Testament a atras o opoziţie care, până la urmă, a dus la poziţia necreştină a criticii negative, cunoscută astăzi peste tot[266].

Criteriile care ne ajută să stabilim că o profeţie este mesianică sunt cele ale unei interpretări lipsite de exagerări în orice privinţă.

1. Mai întâi, trebuie să avem în vedere *contextul* în care se află profeţia mesianică. Dacă în context este vorba de un nume de persoană cu anumite proprietăţi care nu se pot referi la un om simplu sau care nu pot fi concepute pentru un simplu om; dacă de asemenea, îi sunt atribuite acţiuni care nu se potrivesc decât lui Hristos, şi acestea verificate cu istoria trăită a Mântuitorului, atunci contextul locului anumit ne indică o profeţie mesianică. Astfel, locurile în care Dumnezeu este numit ca un mare urmaş al lui David le socotim mesianice. De exemplu, în Psalmul 45, 7-8, unde Dumnezeu este numit *uns* şi *tovarăş de luptă;* în Ps. 110, 5, unde Dumnezeu este numit Domnul care zdrobeşte împărăţii; în Is. 9, 5, unde Dumnezeu este numit Minunatul, Dumnezeul tare, Părinte al eternităţii; în Is. 7, 14, unde se spune Emanuel, adică Dumnezeu este cu noi; în Mal. 3, 1, unde este numit Stăpânul; în Ps. 2, 7, unde este numit Fiul lui Dumnezeu şi în Ps. 110, 1, unde este numit Stăpânul lui David, toate aceste locuri din Vechiul Testament trebuie să fie socotite ca mesianice, fiindcă este de la sine înţeles că titlurile de mai sus se potrivesc numai lui Dumnezeu. De asemenea,

---

[257] *Epistola către Corinteni*, cap. 36.
[258] *Epistola către Filipeni*, cap. 12.
[259] *Epistola către Magnesieni*, cap. 8.
[260] *Dialogul cu iudeul Trifon*, cap. 105.
[261] *Contra ereziilor*, cartea a II-a, cap. 28.
[262] *Contra lui Noctius*, cap. 15.
[263] Întreaga literatură a autorilor eclesiastici se poate vedea în *Dogmatica* lui Silvestru de Canev citată, vol. IV, p. 62 sq.
[264] *Apologia I*, cap. 30, cf. Scholz P., *op. cit.*, p. 195.
[265] *Apologia I*, cap. 53.

---

[266] Scholz P., *op. cit.*, p. 159.

numai la Mesia ne putem gândi dacă într-un pasaj este vorba de un mare rege căruia Dumnezeu i-a promis că-i va da ca moştenire toate popoarele pământului (Ps. 2, 8) sau căruia îi este dată onoarea divină (Is. 9, 10; Hoz, 3, 5) sau căruia i s-a promis puterea de a aplica o pedeapsă divină peste neamurile revoltate contra lui Dumnezeu şi nu vor să mai recunoască stăpânia Lui (Ps. 2, 12; 110, 5). Tot pasaj mesianic avem atunci când unei persoane îi este atribuită o domnie eternă, o stăpânire veşnică a păcii, ce se va întinde până la marginile pământului; care va avea o cinstire continuă, căruia toţi regii pământului şi toate popoarele lumii îi vor depune jurământ de credinţă (Ps. 45, 7; 72, 3-5; Is. 9, 6). Pasaj mesianic avem şi atunci când unei persoane i se atribuie o preoţie veşnică (Ps. 110, 4) sau i se dă o satisfacţie mare, fiindcă a suferit pentru păcatele lumii (Is. 53). În Vechiul Testament există pasaje, cum de exemplu Psalmul 22, unde este vorba de găurirea mâinilor şi picioarelor şi de o împărţire a hainelor. Tot aşa, în Isaia 62, 11 şi Zaharia 9, 9, unde ni se vorbeşte de intrarea triumfală a lui Mesia în Ierusalim, pasaje care trebuie referite la Hristos, fiindcă ele conţin date ce s-au adeverit numai în istoria vieţii Mântuitorului.

2. În rândul al doilea, printre criteriile cu ajutorul cărora putem să stabilim că o profeţie este mesianică, numim *locurile paralele*. Aşa de pildă, în cărţile proorocilor, avem profeţii mesianice recunoscute, căci textul lor nu dă naştere la nici un dubiu. Aceste profeţii clare şi recunoscute de toţi se referă adesea la pasaje din cărţi anterioare, cum de exemplu Geneză, Exod, Numeri etc. Pasajele din aceste cărţi anterioare, fiind foarte generale, cu greu puteau fi remarcate de toţi ca profeţii mesianice, dar pe baza profeţiilor mai recente, însă clare şi precise, trebuie să le admitem şi pe cele mai vechi ca mesianice. Aşa de pildă, textul Ezechiel 21, 32 serveşte pentru a lămuri cuvintele din Gen. 49, 10, unde ni se spune că nu va lipsi domn din Iuda, până ce va veni Silo, de care vor asculta toate popoarele. Nimeni nu ştia cine va fi Silo. Din Ezechiel vedem că e vorba de Mesia.

Tot aşa, Psalmul 72, 17 lămureşte pasajul din Geneză 12, 3 şi 22, unde se spune că toate naţiunile vor fi binecuvântate prin sămânţa lui Avraam. Or, această odraslă a lui Avraam era Mesia. De asemenea, Zaharia 6, 13 întregeşte şi lămureşte pasajul din Ps. 110, 4.

3. Dar cel mai puternic criteriu pentru identificarea profeţiilor mesianice din Vechiul Testament îl constituie *Noul Testament*. L-am putea numi „casaţia", căci dacă Noul Aşezământ arată că un pasaj din Vechiul este mesianic, noi nu mai trebuie să punem la îndoială faptul. Acesta este cazul pasajelor amintite în Luca 24, 44-45; Ioan 14, 26; 16, 13; I Cor. 2, 10. Aşadar, dacă n-am recunoaşte mesianitatea locurilor din Vechiul Testament pe care Noul Aşezământ ni le indică mesianice, înseamnă că am părăsit credinţa creştină şi ne-am situat pe o poziţie contrară.

Cât priveşte mărturiile Noului Testament, trebuie să se ţină cont dacă Hristos şi scriitorii Noului Aşezământ au explicat locurile în chestiune în *sens propriu*, deci exclusiv despre Mesia, sau ei le-au găsit numai ca un *tip, o preînchipnire* a persoanei, activităţii şi regatului lui Mesia. Expresiile cu care sunt citate locurile Vechiului Testament se află adesea nu numai în profeţiile mesianice propriu-zise, ci şi în cele *ideale* sau preînchipuitoare. Ele sunt *„Cum este scris", „ca să se împlinească", „şi s-a împlinit", „atunci s-a împlinit", „ca să se împlinească".*

Se pot constata următoarele cazuri, în ceea ce priveşte utilizarea acestor expresii[267]:

Un loc din Vechiul Testament este lămurit adesea exclusiv şi propriu despre Mesia. Acesta este cazul locului din Isaia 7, 14, citat în Matei 1, 22-23: *„Iată Fecioara va lua în pântece şi va naşte fiu şi-i vor pune numele Emanuel..."* Aici ni se vorbeşte de naşterea Domnului Hristos din Maria Fecioara. Locul acesta este referit la Vechiul Testament cu expresia de citare: *„Toate aceste lucruri s-au întâmplat ca să se împlinească ceea ce s-a zis de profetul care spune..."*

De asemenea, Matei 2, 5-6 lămureşte ca exclusiv profeţia mesianică. Textul din Michea 5, 2: *„Şi tu, Betleeme, ţara lui Iuda, nu eşti nicidecum cea mai neînsemnată dintre căpeteniile lui Iuda, căci din tine va ieşi o căpetenie care va fi păstorul poporului meu Israel..."*

Uneori sunt referite la persoana sau la fapte ale lui Hristos, de către Noul Testament, şi acele locuri din Vechiul Testament care, din cauza largheţii lor, pot fi aplicate şi altor persoane sau evenimente. Aceste locuri din felul ideal cum sunt întocmite mai întâi în Hristos îşi găsesc aplicarea lor integrală. Profeţii de felul acesta sunt cele *ideal-mesianice.* Aşa de pildă, textele din Mat. 21, 16; Cor. 15, 27 şi Evrei 2, 6-9 lămuresc Psalmul 8, cu privire la Hristos, fiindcă ceea ce psalmistul exprimă despre om, numai în Hristos, al doilea Adam, are adeverire deplină. Şi faptul este aşa, fiindcă aici este vorba de o stăpânire a omului, care este veridică pentru raporturile obişnuite şi experienţele omului cu o natură mai mult *ideală* decât *reală;* aici este vorba despre om numai în sens incomplet. Pentru Hristos, din contră, în sens complet.

---

[267] Scholz P., *op. cit.*, p. 162.

Şi Psalmul 118, 22 este un psalm ideal-mesianic, căci acolo găsim expresia *„Piatra pe care au nesocotit-o ziditorii aceea a fost aşezată în capul unghiului.* Este ideal mesianic, căci în Matei 21, 42 şi în Marcu 12, 10 Mântuitorul Hristos însuşi se numeşte pe Sine Piatra cea din capul unghiului. Apostolul Petru, în cuvântarea sa către popor, îl numeşte şi dânsul pe Mântuitorul tot Piatra cea din capul unghiului.

Un psalm ideal mesianic este şi Ps. 69. Cum aflăm din Evanghelia după Ioan (15, 25), însuşi Mântuitorul reproduce o parte din cuvintele versetului 4: *„Mai numeroşi sunt decât perii capului cei care mă urăsc în zadar",* introducând citaţia cu cuvintele: „Dar lucrul acesta s-a întâmplat ca să se împlinească cuvântul cel scris în Legea lor". Mântuitorul îşi aplică Lui cuvintele Psalmului 69, ca să arate cât de mulţi sunt duşmanii săi recrutaţi din numărul saducheilor şi fariseilor. De asemenea, tot în Ioan (2, 17) este arătat că Psalmul 69, 10 şi anume expresia: *„Râvna casei Tale M-a mâncat"* se aplică lui Hristos, deoarece el a gonit zarafii din templu. Şi ca probă că Psalmul 69 este ideal mesianic este că apostolul Pavel, în epistola către Romani (15, 3), reproduce şi el versetul 10, o parte: *„Şi batjocurile celor ce te batjocuresc cad asupra mea"* ca aplicându-i-se lui Hristos, deoarece le introduce cu expresia: *„după cum este scris".* Cuvintele Psalmului 69, versetul 22: *„Ei îmi pun fiere în mâncare şi când mi-e sete îmi dau să beau oţet",* în sens figurat, se pot spune despre orice om credincios. În sens propriu însă, cuvintele acestea nu se potrivesc decât lui Hristos, căci la patimile Sale s-au întâmplat aidoma. Evangheliştii Matei (27, 34-48) şi Ioan (19, 29), istorisind chinurile Mântuitorului, adaugă şi expresia: „ca să se împlinească Scriptura".

De multe ori, în cărţile Noului Testament sunt referite la Hristos persoane sau evenimente ale Vechiului Testament ca *tipuri personale sau reale* (preînchipuiri)[268]. Aşa de exemplu, Mântuitorul foloseşte în Evanghelia după Ioan (13, 18) cuvintele lui David din Ps. 41, 10: *„Cel care mănâncă cu Mine pâinea a ridicat călcâiul contre Mea",* ca să zugrăvească situaţia pe care a adoptat-o Iuda şi să stabilească expresiv că prin această relatare a fost împlinită Scriptura. După cum regele David este un antitip al lui Hristos, tot aşa şi Mefişboşet şi Ahitofel, în care David îşi pusese speranţa ca în nişte prieteni, devin şi ei tipuri potrivite pentru Iuda trădătorul.

Evanghelistul Ioan (19, 35) relatează că lui Iisus nu i s-au spart fluierele picioarelor când era pe cruce, atrăgându-ne atenţia că lucrul acesta s-a întâmplat: *„ca să se plinească Scriptura că os din oasele Lui nu se va sparge".* Cuvintele sunt luate din Exod 12, 46 şi Levitic 9, 12 unde se spune ca picioarele mielului de paşte să nu fie rupte. Tocmai mielul pascal, pe care fiii lui Israel trebuia să-l mănânce înaintea plecării din Egipt, devine tip al lui Hristos, în afară de alte consideraţii exterioare care preînchipuiau jertfa lui Hristos pe cruce. După cum mielului pascal nu i s-au zdrobit picioarele, tot aşa şi lui Hristos, mielul jertfei pentru păcatele lumii, nu i s-au rupt picioarele, deşi trebuia să i se spargă fluierele când a fost dat jos de pe cruce.

Cuvintele din profetul Hozea 11, 1: *„Din Egipt am chemat pe Fiul Meu..."* care au fost spuse pentru poporul lui Israel care fu scos din Egipt „cu mână tare şi cu braţ înalt" (Ex. 20, 2), Evanghelistul Matei le referă în mod simbolic la întoarcerea lui Hristos din egipt, deoarece el ţine să ne avertizeze: *„Ca să se plinească ceea ce s-a spus de către Domnul prin cele grăite de prooroc"* (Matei 2, 15). Argumentul pentru care Israel este tipul lui Hristos se află în aceea că Israel a fost un popor ales şi condus de Dumnezeu.

Cuvintele din Isaia 40, 3: *„Un glas strigă în pustie: Pregătiţi calea Domnului, neteziţi dun drum pentru Dumnezeul nostru în locurile cele uscate",* în sens literal sau direct se referă la întoarcerea exilaţilor din Babilon, deoarece profetul înţelege porunca crainicului ca să facă o cale pentru Yahweh în pustie, între Babilon şi

---

[268] Ibidem, p. 164.

Palestina, ca Yahweh însuşi, ca rege, să-şi readucă poporul Său. Cuvintele profetului au fost înţelese de Matei (3, 3), Marcu (1, 3), Luca (3, 4) şi Ioan (1, 23) în sens simbolic sau figurat, căci le referă la Ioan Botezătorul, care predica pe malurile Iordanului, arse de soare şi lipsite de verdeaţă. În chip spiritual, Ioan era cel chemat să pregătească calea poporului pentru sosirea marelui rege Mesia.

Profetul Ieremia (31, 15) ne înfăţişează pe Rahela, strămoaşa poporului evreu, plângând din cauza ducerii în robia babilonică a fiilor ei. Evanghelistul Matei (2, 17-18), în sens metaforic, aplică cuvintele lui Ieremia la plânsetul maicilor ai căror copii erau ucişi de soldaţii tiranului Irod, şi face din Rahela un tip al plânsetului maicilor din timpul lui Hristos, căci începe cu expresia: „*atunci s-a împlinit ce fusese vestit prin proorocul Ieremia care zice: Glas în Rama s-a auzit, plângere şi bocet mult. Rahela îşi plângea copiii şi nu voia aă mai fie mângâiată, pentru că nu mai erau*".

În cărţile Noului Testament mai întâlnim şi cazuri în care o profeţie mesianică a Vechiului Testament este dată ca împlinită nu în întregul ei, ci numai într-un anumit sector. Cuprinsul profeţiei în Vechiul Testament este mai mare decât este el redat ăn citaţia Noului Testament. De exemplu, versetul 4 din cap. 53 al profetului Isaia: „*Acesta neputinţele noastre a purtat şi durerile noastre a îndurat*" este interpretat de Matei (8, 17) ca privind vindecările pe care le-a efectuat Mântuitorul, căci el spune: „*Ca să se plinească ce fusese vestit prin proorocul Isaia care zice: El a luat asupra Lui neputinţele noastre şi a purtat bolile noastre*". Dar cu aceste cuvinte ale lui Matei nu s-a epuizat întregul înţeles al profeţiei lui Isaia, care se referă în primul rând la vindecarea suferinţelor spirituale, adică la vindecarea de *meteahna păcatelor*. De aceea, acest pasaj din Idaia este utilizat de apostolul Petru în Epistola I (2, 24) cu sensul ultim, adică despre vindecarea sau mântuirea prin Hristos.

Cele mai *importante criterii* pentru a stabili mesianitatea locurilor sau pasajelor Vechiului Testament sunt însă *consensul unanim* (unanimis consensus) al tuturor părinţilor şi scriitorilor creştini. Dacă un conciliu ecumenic s-a pronunţat asupra unui pasaj al Vechiului Testament că este mesianic, atunci nici un exeget sau dogmatician n-are de ce să mai stea în dubiu.

În ce priveşte criteriile pentru mesianitatea unui pasaj vechi testamentar, trebuie să amintim şi *concordanţa vechilor comentatori iudaici* care, ca martori şi transmiţători ai tradiţiei iudaice, ne furnizează prerile acesteia cu privire la profeţiile mesianice, mai ales după polemicile pe care iudeii le-au avut cu creştinii pe tema lui Mesia.

§ 48. Profeţiile mesianice din Pentateuh şi Cărţile istorice

1. Profeţiile din Pentateuh

Prima profeţie mesianică a Pentateuhului este Protoevanghelia, numită aşa fiindcă a fost cea dintâi veste bună pe care Dumnezeu a dat-o genului uman cu privire la mântuire. Protoevanghelia se află în Geneză 3, 15: „*Vrăjmăşie voi pune între tine şi femeie, între sămânţa ta şi sămânţa ei. Acesta îţi va zdrobi capul, iar tu îi vei înţepa călcâiul*". Aici este vorba de blestemul şarpelui de către Dumnezeu, după ce el a ispitit pe primii oameni. Sensul general al profeţiei este acesta: între femeie şi între şarpe, apoi între sămânţa femeii asupra acelei a şarpelui. Cum am amintit când am vorbit de el, şarpele este diavolul, iar sămânţa sa sunt partizanii lui. În înţeles metaforic, biruinţa asupra diavolului înseamnă biruinţa asupra autorului păcatului.

În Gen. 9, 25-27 aflăm binecuvântarea lui Noe asupra celor trei fii ai săi. Pasajul acesta înseamnă oarecare progres faţă de Protoevanghelie. Deşi în termeni vagi şi obscuri, aici se prezice din care rasă va ieşi biruitorul şarpelui, care a fost promis primilor oameni. El va ieşi din seminţia lui Sem, cel binecuvântat de Noe şi nu din cea a lui Iafet. Totuşi, bunurile mesianice vor trece şi asupra descendenţilor lui Iafet. Până la urmă, nici seminţiile coborâtoare din Ham nu vor fi excluse de la aceste lucruri. Hanaan, fiind slujitor lui Sem şi Iafet şi trebuind să-i slujească pe aceştia, va avea ocazie să facă cunoştinţă cu religia stăpânului său şi astfel, deşi umilitor, totuşi va ajunge şi el la adevărata religie[269].

---

[269] Neaga N., *Contribuţii la lămurirea textelor mesianice diin cartea Facerii*, Sibiu, 1930, p. 19-20.

În Gen. 12, 2-3 aflăm promisiunea făcută lui Avraam: „Voi face din tine un neam mare şi te voi binecuvânta. Îţi voi face un nume mare şi vei fi o binecuvântare. Voi binecuvânta pe cei ce te vor binecuvânta şi voi blestema pe cei ce te vor blestema şi toate neamurile pământului vor fi binecuvântate în tine". Privilegiul dat de Dumnezeu lui Avraam este de natură spirituală şi vrea să spună că religia lui Avraam va deveni un centru de binecuvântare universală[270].

În Gen. 18, 18 şi 22, 19 binecuvântarea se repetă lui Avraam, în Gen. 26, 4 se repetă lui Isaac, iar în Gen. 28, 14 se repetă lui Iacob. Aici, Mesia apare ca un urmaş al acestor trei patriarhi prin care toate popoarele pământului vor participa cândva la o mare binecuvântare. Prin Mesia, urmaşul patriarhilor, va veni întoarcerea oamenilor la Dumnezeu, convertirea lor la unicul Dumnezeu.

În Gen. 49, 10 avem profeţia patriarhului Iacob, pronunţată pe patul de moarte: *„Toiagul de domnie nu va lipsi din Iuda, nici toiagul de amuţire dintre picioarele lui, până va veni Silo şi de el vor asculta popoarele"*. Acest text celebru este numit când profetic, când binecuvântare. El a dat prilej de a se discuta mult asupra lui, din cauza numelui de Silo care este oarecum enigmatic. Textul descrie viitorul fericit al tribului Iuda şi-l arată pe Mântuitorul ca pe un urmaş al lui Iuda şi prinţ al păcii. El va media adevărata pace popoarelor pământului, care-i vor jura credinţă şi pe care le va uni sub sceptrul Său. În mod indirect, în această profeţie este dat şi timpul apariţiei lui Mesia (Silo)[271], deoarece se spune că, până la apariţia prinţului păcii, Iuda va menţine puterea legală şi regală.

Aceste profeţii, după cât se vede, au fost făcute în preistoria omenirii şi în timpurile patriarhale ale poporului israelit. De la patriarhii evrei şi până la ieşirea lui Israel din Egipt, deci un interval de aproape o jumătate de mileniu, nu mai găsim nici o promisiune mesianică. Motivul nu ni-l explicăm. Poate că cele ce se făcuseră erau suficiente, poate că au mai fost şi altele care nu ni s-au păstrat, deoarece au mai existat scrieri care au dispărut. Abia spre sfârşitul rătăcirii prin pustie, când Israel se apropia de pământul Ţării Făgăduinţei, întâlnim o nouă profeţie mesianică.

Noua profeţie mesianică este cea făcută de vizionarul Balaam (Num. 24, 15-19): *„Îl văd dar nu acum; îl privesc dar nu de*

---

[270] Ibidem, p. 22.

[271] Ibidem, p. 22 sq.

aproape. O stea răsări: din Iacob, un toiag de cârmuire se ridică din Israel... Prin aceste cuvinte, văzătorul Balaam îl vede pe Mesia ieşind din tulpina lui Iacob, ca pe o stea ce răsare pe cer şi ca un sceptru ce se ridică din sânul lui Israel. Aceasta însemna că Mesia avea să fie un Domn strălucit, viteaz şi priceput, căci va şti să pună la ascultare toate popoarele care se vor lepăda de păgânismul lor.

Ultima profeţie mesianică din Pentateuh este cea din Deut. 18, 15-18: *„Le voi ridica, din mijlocul fraţilor lor un prooroc ca tine. Eu voi pune cuvintele Mele în gura lui şi el le va spune tot ce-i voi porunci Eu..."*. În aceste cuvinte, Dumnezeu spune lui Moise, şi prin el generaţiilor viitoare ale lui Israel, că din mijlocul lui Israel va face să apară un profet mare, de talia legislatorului de pe muntele Sinai. Acest nou legislator va face cunoscut lui Israel adevărata voinţă a lui Dumnezeu şi prin Israel la toată făptura de pe pământ. De acest mare profet va trebui să asculte tot pământeanul şi să se încreadă într-însul.

2. *Profeţiile mesianice din cărţile istorice*

În cărţile istorice ale Vechiului Testament, întâlnim foarte puţine profeţii mesianice în adevăratul sens al cuvântului. Ele sunt mai puţin numeroase decât în Pentateuh. Motivul nu-l cunoaştem, căci nu putem pătrunde misterul iconomiei divine. Cum am afirmat şi mai sus, poate că erau suficiente cele făgăduite de Dumnezeu patriarhilor, ca prin ele să fie încălzit şi întărit credinciosul mozaic spre a aştepta nezdruncinat împărăţia mesianică.

Prima dintre profeţiile mesianice din cărţile istorice din afara Pentateuhului este proorocia Anei, mama profetului Samuel, din I Sam. 2, 10: *„Vrăjmaşii Domnului vor tremura. Din înălţimea cerului, El îşi va arunca tunelul asupra lor. Domnul va judeca marginile pământului. El va da împăratului Său putere şi va înălţa tăria unsului lui"*. Ana, mama lui Samuel, prin aceste cuvinte prezice regatul lui Mesia şi gloria Bisericii Sale. Regele menţionat aici nu este altcineva decât Mesia cel aşteptat de Israel. El şi nimeni altul va fi cel care are să inaugureze era mesianică, după ce Yahweh va fi judecat marginile pamântului, în mijlocul tunetelor şi fulgerelor. Acum două tabere stăpânesc pământul: cei credincioşi (hasidim) şi cei răi. Dar când va veni Mesia, cei răi care nu se vor converti vor fi nimiciţi. Mesia va înfiinţa regatul Său cu cei pioşi şi drepţi[272].

A doua profeţie din cărţile istorice este cea aflată în II Sam. 7, 11-16 (cf. I Chr. 17, 10-14): „...*Eu îţi voi ridica urmaş după tine, care va ieşi din trupul tău şi-i voi întări domnia. El va zidi numelui Meu o casă şi voi întări pe vecie scaunul de stăpânie al domniei Sale... Casa ta şi domnia ta vor dăinui veşnic înaintea ta şi scaunul tău de domnie va fi întărit pe vecie...*" Profeţia aceasta o face proorocul Natan regelui David, căruia Dumnezeu îi promite că un descendent care nu poate fi altcineva decât Mesia va ridica un templu (Biserica) şi va rămâne Domn în etern. Cu această profeţie începe credinţa că Mântuitorul va fi din casa lui David şi de aceea regatul acestuia (al lui David) va rămâne în veci.

A treia profeţie din cărţile istorice o aflăm în II Sam. 23, 1 -7, unde sunt redate ultimele cuvinte ale lui David: „... *Măcar că nu este aşa casa mea înaintea lui Dumnezeu, totuşi El a făcut cu Mine un legământ veşnic, bine întărit în toate privinţele şi tare. Nu va face El, oare, să răsară din El tot ce este spre mântuirea şi bucuria mea...*". Aici, în cuvântarea sa profetică, David se referă la promisiunea divină că Mesia va ieşi din casa lui. Venirea lui Mesia va însemna, întâi pentru Israel şi apoi pentru toată lumea, bucuria cea mai mare, căci el va aduce mântuirea omenirii.

A patra profeţie mesianică din cărţile istorice o aflăm în I Regi 9, 5: „*Voi întări pe vecie scaunul de stăpânire al domniei tale în Israel, cum am spus tatălui tău David, când am zis: Nu vei fi lipsit niciodată de un urmaş pe scaunul de domnie al lui Israel*". Deşi aceste cuvinte privesc mai mult latura pământească a dinastiei lui David, totuşi aceste cuvinte constituie şi o profeţie mesianică, căci adevăratul Domn, Unsul lui Dumnezeu, prin excelenţă, din familia lui David va fi Mesia.

---

[272] Dhorme P., *Les livres de Samuel*, Paris, 1910, p. 30 sq.

§ 49. Profeţiile mesianice din Psalmi

Psalmii cu profeţii mesianice nu sunt prea mulţi. Psaltirea n-are, ca Profeţii, locuri numeroase care să ne vorbească direct şi explicat despre persoana lui Mesia. Dar atâtea câte avem, aceste locuri ne dau sau ne sugerează o idee foarte înaltă de statul lui Mesia, idee ce va fi pe deplin înţeleasă numai după realizarea sa, adică după venirea lui Mesia. În ce priveşte opera lui Mesia, în cadrul iconomiei mântuirii cu care Dumnezeu vrea să salveze genul uman, am putea spune ca găsim urme peste tot în psalmi, desigur, nu spuse în mod clar, ci mai mult prin insinuări şi aluzii foarte sărăcăcioase[273].

În general, psalmii mesianici sunt, parte, *mesianici proprii*, adică cei care se referă exclusiv la Hristos şi regatul Său, ori, în parte, *tipici* sau *ideal-mesianici*, adică în care este lăudat fie David, fie Solomon ori altă persoană pioasă. Lauda acestora este făcută în aşa mod încât să descoperi în persoana zugrăvită pe blândul, umilitul dar până la urmă gloriosul Mesia. De aceea, aceşti psalmi sunt numiţi tipici, fiindcă ei se referă sau descriu tipul lui Hristos.

Psalmul 2. Cel dintâi psalm mesianic recunoscut de toată creştinătatea este Psalmul 2, fiindcă aici se întâlneşte pentru prima oară în Vechiul Testament cuvântul Mesia *(Maşiah.* Aici, în Psalmul 2, 2 şi Daniel 9, 25 şi 26). Printr-o viziune profetică, autorul Psalmului vede cum naţiunile pământului se răscoală contra lui Dumnezeu şi asupra unsului Său. Apoi el vede pe Mesia în rolul Său de Fiu al lui Dumnezeu, născut într-o „astăzi" plină de mister, pe care numai Evanghelia o va explica. Prin dreptul de naştere şi prin dăruirea milosârdă a Tatălui ceresc, Mesia este stăpânul absolut al naţiunilor şi dacă este nevoie, el va fi judecătorul teribil al prinţilor şi al regilor. Oricine va încerca să se desfacă de jugul său, acela va încerca să se răscoale contra lui Dumnezeu Atotputernicul. Aceasta înseamnă că va pieri de judecata plină de mânie şi groază a Domnului[274].

În Psalmul 8, 6 citim: „*Micşoratu-l-ai pe dânsul cu puţin sub îngeri, cu slavă şi cu cinste l-ai încununat...*" Psalmul 8 a fost socotit psalm mesianic în mod obişnuit, căci a fost raportat la Iisus Hristos din antichitatea creştină cea mai pronunţată. Mântuitorului i s-a aplicat versetul 2, ca prevestind intrarea lui triumfală în Ierusalim, în ziua de Florii (Mat. 11, 25; 21, 16), iar Cor. 15, 26 îi aplică versetul 7, pe câtă vreme Epistola către Evrei 2, 6-8 îi aplică sau referă lui Hristos versetele 5-7, citate mai sus. Referinţele acestui psalm la persoana lui Mesia trebuie luate în mod spiritual[275].

---

[273] Calès J., *Le livre des Psaumes*, vol. I, Paris, 1936, p. 63.

[274] Ibidem, p. 47.

În Psalmul 16 ne întâlnim cu o rugăciune a lui Mesia pe care o face lui Dumnezeu ca să-i vină în ajutor din pricina suferinţelor spre care merge. Profeţia mesianică se vede în versetele 8-10, unde citim: *„Pentru aceea inima mi se bucură şi sufletul mi se veseleşte, iar trupul mi se odihneşte în linişte; Căci nu vei lăsa sufletul meu în locuinţa morţilor (şeol), nu vei îngădui ca cel cuvios al Tău să vadă putreziciunea..."* Mesia va fi dat morţii, dar aceea nu-l va putea reţine, căci Dumnezeu îi va arăta cărarea vieţii, adică îl va face Domnul vieţii şi al morţii.

În Psalmul 18, 49-50 citim: *„De aceea, Doamne, te voi lăsa printre neamuri, voi cânta slava numelui Tău. El dă mari izbăviri regelui Său şi dă îndurare unsului Său, lui David, şi seminţiei lui"*. Aici ni se spune că Dumnezeu dă mari daruri lui Mesia care, cum ştim de mai înainte, va fi un descendent din casa lui David. Psalmul 18 în întregime descrie victoriile şi regalitatea lui David, care sunt figura sau tipul victoriilor şi al regalităţii universale ale lui Mesia care va veni.

În Psalmul 22, Mesia începe cu strigătul de durere şi amărăciune: *„Dumnezeule! Dumnezeule! Pentru ce m-ai părăsit şi pentru ce Te depărtezi fără să-mi ajuţi şi fără să-mi asculţi plângerile mele?"* Dumnezeu care a ascultat ruga tuturor pioşilor, pe Mesia nu-l ascultă. El va trebui să ispăşească pentru toţi. Durerea şi suferinţele lui Mesia, în Psalmul 22, sunt agravate de faptul că ele provin de la ai săi şi poporul său care, ca nişte câini, caută să-l sfâşie. Dar cel suferind este convins că Dumnezeu nu-l va parăsi, şi pentru aceasta numele lui Dumnezeu va fi preamărit prin acţiunile lui Mesia.

În Psalmul 22 găsim amintite răstignirea şi strigătele de pe cruce: *„Toţi cei care m-au văzut; m-au batjocorit, au grăit cu buzele, au clătinat cu capul (zicând): Nădăjduit-a spre Domnul; izbăvească-l şi mântuiască-l, dacă-l voieşte... Mi-au străpuns mâinile şi picioarele..."*

Tot în Psalmul 22 găsim şi acele memorabile cuvinte care şi-au găsit împlinire în ziua calvarului, când ostaşii au împărţit îmbrăcămintea lui Hristos: *„Împărţit-au hainele mele loruşi, iar pentru cămaşa mea au aruncat sorţi"* (Ps. 22, 18). De asemenea, în Ps. 22 se găsesc cuvintele care alcătuiesc rugăciunea ortodoxă de la masa de seară: *„Mânca-vor săracii şi se vor sătura şi vor lauda pe Domnul; cei ce-l caută pe Dânsul, vii vor fi inimile lor în veacul veacului"*. (Ps. 22, 29). Numai că textul ebraic este simţitor deosebit de cel al Septuagintei, după care s-a făcut traducerea românească.

În Ps. 34, 18-20 citim: *„Domnul este aproape de cei cu inima frântă şi izbăveşte pe cei cu duhul umilit... Toate oasele lor le păzeşte ca nici unul din ele să nu se sfărâme"*. Psalmul este mesianic prin versetul 20 care spune că oasele drepţilor nu vor fi sfărâmate. Lui Mesia, cum ne spun Evangheliile, nu i s-au zdrobit picioarele, căci el era Dreptul drepţilor, adică în el păcat nu se afla, cum mărturiseşte Isaia şi a confirmat-o Hristos însuşi.

În Psalmul 35, 13-15: *„Când erau ei bolnavi, mă îmbrăcam cu sac, îmi umileam sufletul cu post şi mă rugam cu capul plecat la sân. Umblam plin de durere ca pentru un prieten, pentru un frate... Dar când mă clatin eu, ei se bucură şi se strâng... ca să mă batjocorească şi să mă sfâşie neîncetat. Scrâşnesc din dinţi contra mea..."*

Aici sunt prefigurate comportarea rea, nerecunoştinţa şi mai ales trădarea lui Hristos. În faţa lui Pilat, mulţimea care primise de la Iisus atâtea binefaceri s-a unit cu fariseii şi cărturarii, cerând condamnarea.

În Psalmul 40, 6 citim: *„(Doamne) tu nu doreşti nici jertfă, nici dar de mâncare... nu ceri ardere de tot, nici jertfă de ispăşire"*. Acest psalm a devenit mesianic, în urma citării sale de apostolul Pavel, în Epistola către Evrei (10, 5-10), unde vorbeşte despre ineficacitatea jertfelor, fiindcă ele nu puteau să şteargă păcatele. Singur sângele lui Mesia a putut să facă aceasta şi de aceea nu mai este nevoie de jertfe. Care dintre cele două sensuri, *tipic* sau *literal*, se află în Psalmul 40? Ambele se potrivesc[276], după textul ebraic.

---

[275] Ibidem, p. 46.

[276] Calès J., *op. cit.*, p. 49.

În Psalmul 45, al cărui autor este unul din fiii lui Corah, după o scurtă introducere, se aduce laudă unui rege. Lauda este adusă, pe de o parte, din cauza frumuseţii sale (spirituale), iar pe de altă parte, pentru îndrăzneala cu care a făcut mari fapte eroice, în lupta pentru adevăr şi dreptate. Autorul psalmului numeşte cu numele de Dumnezeu pe rege *(Elohim)*, iar domnia sa o descrie ca bună şi dreptă. Ea va dura în veci, din care cauză Dumnezeu îi va da regelui bucurie şi cinste cum n-a mai dat altui regent. Într-adevăr, îmbrăcat cu haine scumpe şi înconjurat de o societate aleasă printre care se află şi multe fiice de împăraţi, regele se va căsători cu o fiică de rege, care va străluci ca aurul din Ofir (7-10). Vorbind de această fiică de rege, arată că ea şi-a lăsat casa tatălui, şi-a lăsat poporul şi cu toată dragostea s-a încredinţat soţului, pe care-l cinsteşte ca pe Stăpânul ei. Din această cauză, ei îi vor fi încredinţate cele mai bogate popoare. Apoi, psalmistul descrie măreţia ei ca logodnică, cum era îmbrăcată cu haine strălucitoare, însoţită de fecioare şi prietene, în sunet de bucurie şi pompă, va fi introdusă în palatul regelui (14-16). În încheiere, autorul se întoarce la rege, căruia îi făgăduieşte o generaţie numeroasă, ce va ajunge să stăpânească peste tot pământul. Asigură apoi că numele acestui rege strălucit şi puternic va fi lăudat de toate neamurile şi că toate popoarele vor sărbători faima sa cu cântece de laudă, faimă ce va dăinui până în timpurile cele mai îndepărtate (17-18).

Ca şi cel al Cântării Cântărilor, cuprinsul acestui psalm este alegoric. După cum în Cântarea Cântărilor este descrisă căsătoria spirituală a lui Mesia cu Israel cel credincios, sub imaginea împrumutată de la momentul logodirii sau unirii unui rege cu mireasa sa, tot aşa şi în Ps. 45, *regele* cel lăudat este regele *Mesia. Logodnica* sau regina este *comunitatea credincioasă din popor* sau prima comunitate (Biserica) creştină din iudeii convertiţi. *Fecioarele şi prietenele* logodnicei care urmează pe regină în palat *sunt comunităţile dintre păgânii convertiţi,* care împreună cu comunitatea formată din iudei, se vor uni împreună, pentru o comunitate mare, adică pentru un trup mistic[277], cum ne învaţă dogmatica creştină.

În Psalmul 50 din textul ebraic, nu din textul Scptuagintei, citim: „*Dumnezeul nostru vine şi nu tace. Înaintea Lui merge un foc*

---

[277] Scholz P., *op. cit.*, p. 174.

mistuitor şi împrejurul Lui o furtună puternică. El strigă spre ceruri sus şi spre pământ, ca să judece pe poporul Său: Strânge-mi pe credincioşii Mei care au făcut legământ cu Mine prin jertfă" (Ps. 50, 3-5). Psalmul este tipic sau ideal, căci sub forma cultului şi serviciului de la templu, autorul psalmului vede cum Dumnezeu va veni pe pământ la judecata viitoare să răsplătească pe fiecare după cugetul său, iar nu după jertfele aduse.

În Psalmul 69, 21 citim: „*Ei îmi pun fiere în mâncare şi când mi-e sete, îmi dau să beau oţet*". Ca şi cel de mai sus (psalmul 50), este un psalm ideal. A devenit mesianic, fiindcă Evangheliştii au văzut împlinirea sa atunci când, pe cruce, Mântuitorului i s-a dat să bea oţet amestecat cu fiere. (Mat. 27, 34; 27, 48; Marcu 15, 23; Ioan 19, 29). Într-o oarecare măsură, Ps. 69 este perechea Psalmului 22, căci, ca şi în 22, şi aici găsim strigăte către Dumnezeu, numai că blestemele sunt mai puternice, lucru ce face ca Ps 69 să se depărteze mult de spiritul Evangheliei[278].

În Psalmul 72 găsim cuvinte prin care se laudă strălucirea regelui Mesia şi a regatului Său. Tot aici este prefigurată închinarea magilor. Psalmul 72 glorifică pe Hristos, ca pe Domn drept şi milostiv, căci ajută pe cei sărmani şi apăsaţi. Din contră, mustră pe cei puternici, dar apăsători. Drept urmare a domniei sale, va apărea pe pământ teama de Dumnezeu, pacea şi fericirea (1-5). Această domnie ce aduce dreptate şi pace, care pentru popor va însemna binecuvântarea întocmai ca o ploaie ce dă unei câmpii creştere şi îmbunătăţire, nu va fi de scurtă durată, ca domniile pământeşti, ci va dura în eternitate, întinzându-se peste tot pământul. Toţi regii şi toate popoarele pământului, chiar cele mai îndepărtate, mai puternice şi mai sălbatice, vor trebui sa se supună acestei împăraţii (6-11) care nu învinge prin puterea armelor, ci prin dreptatea şi iubirea cu care regele poartă grija omenirii suferinde. Sub acest regat drept şi etern se vor bucura toate popoarele pământului de cea mai.mare binecuvântare. Din această cauză, ele se socotesc fericite şi laudă pe rege (16-17), care este Mesia[279].

În Psalmul 89, 38-45 ni se prevesteşte moartea lui Mesia, în floarea vieţii: „*Şi totuşi Tu Te-ai mâniat pe unsul Tău... ai pus ca-*

---

[278] Calès J., *op. cit.*, p. 52.

[279] Scholz P., *op. cit.*, p. 175.

păt strălucirii lui... i-ai scurtat zilele tinereții și l-ai acoperit de rușine..."

În Psalmul 110 ni se vestește că Mesia este rege, preot și judecător veșnic: *„Domnul a zis Domnului meu: Șezi de-a dreapta Mea, până voi pune pe vrăjmașii tăi sub picioarele tale... Domnul a jurat și nu-I va părea rău; Tu ești preot în veac, după rânduiala lui Melhisedec. Domnul de la dreapta ta zdrobește pe împărați, în ziua mâniei Lui. El face dreptate printre neamuri..."*

În Psalmul 118, 21 citim: *„Piatra pe care au nesocotit-o ziditorii a ajuns să fie în capul unghiului clădirii. Domnul a făcut lucrul acesta și El este minunat în ochii noștri"*. Piatra din capul unghiului, cum ne spun sfinții Evangheliști, avea să fie Hristos și imperiul mesianic, ce urma să înlocuiască toată orânduiala lumii vechi: *„Aceasta este ziua care a făcut-o Domnul, să ne bucurăm și să ne veselim într-însa"*, adică atunci când prin învierea lui Hristos s-a pus baza împărăției mesianice. Atunci a scăpat lumea din robia morții, fiindcă Hristos a spălat păcatul cu sângele Său.

Sintetizând ideile procurate de psalmii mesianici proprii și de cei ideali sau tipici, obținem astfel următoarele generalități:

1. *Mesia om, dar și Dumnezeu în același timp.* Mesia este *om*, căci se naște după trup din poporul lui Israel și este un vlăstar al lui David (II Sam. 7, 13-16; cf. Ps. 89, 20; 132, 18). Mesia vorbește despre sprijinul pe care l-a primit din naștere de la Dumnezeu (Ps. 22, 10). Este cel mai frumos dintre fiii oamenilor (Ps. 45, 5). Picioarele i se desfac, iar inima i se topește ca ceara, puterea vieții se micșorează și limba i se lipește de cerul gurii (Ps. 22, 15); mâinile și picioarele îi sunt găurite (22, 17), trupul îi este în așa stare ele plâns, încât nu mai pare un om, ci un vierme (Ps. 22, 7; cf. Ps. 16, 1; 22, 2; 16, 9-10).

Mesia este *Dumnezeu*. Mesia este Fiul lui Dumnezeu, adeverit din eternitate (Ps. 2, 7). El vine de sus (Ps. 72, 2); este întărit cu putere divină și îndeplinește fapte divine (Ps. 2, 8; 2, 12; 45, 5-7). Lui Mesia i se cuvine adorare și rugăciune sfântă (Ps. 2, 12; 45, 12 sq; 72, 5-17). El poartă nume divin ca *Elohim* (Ps. 45, 7-8), *Adonai* (Ps. 110, 1) și *Ghibor* „Puternicul" (Ps. 45, 4).

După demnitate și acțiunea sa, Mesia este[280]*:*

---

[280] Scholz P., *op. cit.*, p. 179.

a. Rege uns de Dumnezeu să participe la putere și domnie (Ps. 2, 6); acesta este rostul său (Ps. 110, 1-5). Regatul lui care pleacă din Sion (Ps. 2, 6; 110, 1) cuprinde mai întâi pe credincioșii din poporul făgăduinței (Ps. 45, 10) și mai apoi pe toate popoarele pământului (Ps. 2, 8; 22, 28-30; 45, 17; 72, 8-9; 72, 11; 72, 17). Regatul mesianic este universul, atât în ce privește timpul, fiindcă este veșnic (Ps. 45, 7; 72, 5; 22, 31), cât și spațiul, căci va cuprinde tot pământul (Ps. 2, 8; 22, 28-30). Ca rege, Mesia este drept, căci luptă pentru dreptate și adevăr (Ps. 72, 2) și poartă grijă de cei săraci, apăsați, văduve și orfani (Ps. 72, 2; 72, 12; 72, 14). Pe contrarii Săi, care-l refuză ascultarea, El îi va distruge (Ps. 2, 9; 12; 16, 4; 45, 5; 110, 2). Așadar, regatul lui Mesia este un regat al dreptății și al păcii, un regat al binecuvântării depline, atât de natură spirituală, cât și pământească (Ps. 72, 3; 72, 17; 22, 27-32).

b. Preot. Mesia va fi preot nu în felul celui mozaic sau levitic, ci după rânduiala lui Melhisedec, cel care a oferit lui Dumnezeu o jertfă de pâine și vin (Gen. 14, 18). La această funcție a fost chemat Mesia prin hotărârea nestrămutată și eternă a lui Dumnezeu (Ps. 110, 4). Ca preot, el a instituit o cină de jertfe la care iau parte toți oamenii bogați și săraci care se vor sătura și bucura (Ps. 22, 26). Ideea care sta la baza sacerdoțiului, adică aceea de a ispăși și a împăca, Mesia o va reprezenta în mod înalt și adevărat, după tipul adevăratului preot (Melhisedec) și în special după natura sa, divină și umană. Lucrul acesta îl arată caracterul și ființa regatului instituit de El, care este de-a face să dispară păcatele și dezordinea pe care o aduce păcatul în viață. Acțiunea Sa sacerdotală și-o va începe în Ierusalim, căci din Sion va reîncepe renașterea omenirii. Pacea, dreptatea, mântuirea, binecuvântarea și adevărata cunoaștere a lui Dumnezeu vor domni atunci peste tot. Cum va putea *Unsul* să realizeze această transformare? Cum va putea El să împlinească acțiunea sacerdotală a spălării păcatelor și a împăcării? Mesia, sacerdotul, suferă și rabdă ceea ce nici un om de rând nu face. El, Fiul și Iubitul lui Dumnezeu, suferă nu pentru vina sa proprie, ci dându-se în schimb pentru popor. Acesta este scopul suferinței, chiar dacă el nu este exprimat prin cuvinte; el a fost exprimat foarte clar în fapte. Drept urmare și rod al suferinței Sale, al sculării Sale din mormânt și învierii din morți, celor care se atașează

Lui, le răsare curajul, fericirea şi viaţa veşnică, precum şi convertirea tuturor păgânilor la adevăratul Dumnezeu[281].

c. *Mesia se arată ca profet.* Ca profet, adică învăţător, se va arăta Mesia, căci însuşi ne spune: *„(Doamne), eu voi vesti numele tău, fraţilor mei, în mijlocul adunării Te voi lăuda"* (Ps. 22, 23);

„Legea Ta, Doamne, este în adâncul inimii mele. Voi vesti îndurarea Ta în adunarea cea mare. Iată că nu-mi închid buzele. Tu ştii lucrul acesta, că vestesc adevărul Tău şi mântuirea Ta şi nu ascund bunătatea Ta şi credincioşia Ta în adunarea cea mare" (Ps. 40, 9-11). Mesia arată prin aceste cuvinte că una din laturile misiunii sale pământeşti este tocmai aceasta de a învăţa, şi nu numai indivizi singuratici, ci „adunarea cea mare", adică toată lumea.

Mesia va învăţa în pilde ca să fie accesibil tuturor: *„Ascultă poporul Meu învăţăturile Mele. Luaţi aminte la cuvintele gurii Mele. Îmi deschid gura şi vorbesc în pilde..."* (Ps. 78, 1 sq.).

§ 50. Profeţiile mesianice din cărţile profetice

Profeţiile mesianice din cărţile profeţilor sunt cele mai numeroase în raport cu cele din cărţile istorice şi didactice. De aceea, le vom semnala fugitiv pe cele mai importante şi apoi vom face o sintetizare a lor.

Isaia. Despre regatul păcii (Is. 2, 1-5); Vlăstarul Domnului (4, 2-6) Naşterea Domnului din fecioară (7, 14); Galileea Neamurilor şi Pruncul minunat (9, 1-7); toiagul din rădăcina lui Iesei (cap. 11); cântarea Israelului mântuit (cap. 12); divinitatea lui Mesia (cap. 25, 9); regatul mesianic al dreptăţii (32, 1-8); starea fericită a Bisericii (cap. 35); profeţie despre precursorul Domnului (40, 3); activitatea „Robului Domnului" (cap. 42); mângâierea Bisericii şi patimile lui Hristos (43); salvarea cerească (45, 8); Robul Domnului lumină şi mântuire (49); Mesia nesocotit, dar el e biruitor (50, 4-11); „Robul Domnului" = Mesia, care-şi dă viaţa pentru păcatele poporului (54); strălucirea noului Ierusalim (54); Legământul nou este etern (55): promisiunea unui Mântuitor (59); strălucirea regatului mesianic (60); mântuirea vine prin Mesia (61); aşteptarea lui Mesia (62).

Ieremia. Locul de întâlnire al neamurilor este la sediul lui Dumnezeu, care este Ierusalimul (3, 14-18). Vlăstarul lui David aduce mântuirea (23, 1-8) Vestire despre Mesia (31);

Ezechiel. Vlăstarul cel fraged (17, 22-24); Mesia rege (21, 24-27); Bunul păstor (34); Apă şi spirit (36, 25-27); Sceptrul lui David veşnic (37, 15-28); Izvorul de apă vie (47, 1-13).

Daniel. Regatul cel veşnic (2, 44-45); Fiul Omului, Cel încărcat de zile, regat universal (7, 9-14); 70 săptămâni (9); înviere şi anticrist (12).

Hozea. Pact veşnic (2, 18-23); David, rege etern (3); Din Egipt am chemat pe Fiul meu (11, 1).

Ioel. Ziua Domnului (l, 15; 2, 1-2); Vărsarea Sfântului Duh; minuni (2, 23; 2, 28-32).

Amos. Moartea însoţită de semne (5); Timpurile viitoare (9, 8-15).

Obadia. Mântuirea vine din Sion (15-21).

Michea (Micha). Regatul păcii (4, 1-4); Mesia se naşte în Bethlehem (5).

Avacum (Habacuc). Aşteptarea naţiunilor (2, 1-3); Victoria e a lui Mesia (3).

Sofonie (Zefania). Ziua mâniei Domnului (l, 7-18); păgânismul va dispărea; adevăratul rege (2, 11); Convertirea tuturor naţiunilor şi spiritualitatea bunurilor mesianice (3, 9-21).

Agheu. Strălucirea celui de-al doilea templu (2, 7-10).

Zacharia. Vlăstarul Domnului (3, 1- 10); Mesia preot şi rege (6, 9- 13); intrarea triumfală în Ierusalim a lui Mesia (9, 9); Mesia este vândut pentru 30 de arginţi (11, 12-13); Mesia va fi străpuns (12, 10); trădarea lui Mesia; păstorii bătuţi, turma se împrăştie (13).

Maleahi. Jertfa Noului Legământ (Euharistia) (l, 10-11); Precursorul lui Mesia şi judecata naţiunilor la venirea lui Mesia (3, 1-6); Profetul Ilie înaintemergător al lui Mesia (4, 5- 6).

---

[281] Ibidem, p. 180.

Profeţiile mesianice în cărţile necanonice

Tobie (Tobit). Vestirea fericirii Ierusalimului (13, 10-16); Convertirea păgânilor (14, 8).

Baruch. Chemarea Ierusalimului la bucurie (4, 36-59).

Ben-Sirach (Înţelepciunea lui Iisus fiul lui Sirach); înţelepciunea cea necreată (24); regatul mesianic din casa lui David (45, 34).

Macabei. Regatul etern (2, 54); aşteptarea profetului (4, 46); Profetul credincios (14, 41).

§ 51. Mesia şi activitatea sa după profeţi

Profeţiile mesianice din cărţile profetice, cum s-a văzut din paragraful precedent, sunt cele mai numeroase. A vorbi despre ele în parte ar însemna să ne întindem prea mult. De aceea, sintetizăm profeţiile mesianice din cărţile proorocilor în ideile principale despre Mesia, despre activitatea Sa şi despre regatul Său mesianic[282].

Între profeţiile din Psalmi şi cele din Profeţi se observă o diferenţă. În Psalmi, autorii şi în special David şi Solomon, atunci când descriu pe Mesia şi regatul lui, pleacă de la dânşii şi raporturile lor omeneşti cu Dumnezeu şi oamenii, din care cauză ei apar în psalmi ca simboluri, tipuri ale Mântuitorului. În Profeţi, din contră, concepţia subiectivă trece la urmă complet şi ceea ce trece în faţă este referirea constantă la popor şi nevoile lui.

Mesia prezis de profeţi este un urmaş al lui David. El este numit „toiag din rădăcina lui Iesei" (Is. 11, 1), o rădăcină din Isai (Is. 11, 10), un vlăstar pe care Dumnezeu îl va ridica lui David (Ier. 23, 5; 33, 15); pe scurt Mesia este „vlăstarul", denumire pe care o utilizează Zaharia (3, 8-12) ca nume propriu pentru Mesia.

Mesia va purta numele de David, deoarece a fost făgăduit lui David, iar cândva Israel va căuta pe Yahweh, Dumnezeul lui şi pe David regele său (adică pe Mesia), după care va dori mult (Hoz. 3, 5). În timpul acela, Yahweh va înfăţişa poporului său pe David ca rege, iar urmaşii lui Iacob vor sluji pe Yahweh, Dumnezeul lor şi pe David regele lor (Ier. 30, 9). Acest David, un serv al lui Yahweh, va fi rege şi păstor aşezat de Dumnezeu (Ez. 34, 23; 37, 24), prin care Yahweh va reface iarăşi acoperământul cel căzut al lui David, adică va ridica la strălucire din nou dinastia lui David, căzută în batjocură (Am. 9, 11). Lucrul acesta se va întâmpla, fiindcă Mesia va izbăvi pentru eternitate tronul lui David şi regatul lui, pe care-l va păzi în veşnicie (Is. 9, 6).

---

[282] Scholz P., *op. cit.*, p. 181 sq.

Mesia va fi născut în Betlehem, în oraşul lui David (Mih. 5, 1). Else va naşte dintr-o fecioară (Is. 7, 14; Mih. 5, 2) în timpul templului al doilea (Hag. 2, 7; Dan. 3, 1). În mod public va apărea, după 69 săptămâni de ani, socotiţi de la ieşirea edictului că Ierusalimul va fi refăcut (Dan. 9, 25-26).

Timpul în care va apare Mesia şi se va răspândi binecuvântarea S este *împlinirea timpului,* adică a acelui timp în care se vor împlini *vedenia şi proorocia* (profeţiile mesianice, Dan. 9, 24), punctul cel mai înalt, perfectarea epocii în care Dumnezeu dă cea mai mare probă a milostivirii Sale, după care nu va mai urma alt timp extraordinar[283]. De aceea, profeţii, pentru desemnarea perioadei mesianice a lumii, utilizează termeni ca: „la finele zilelor" (Is. 2, 2; Mih. 4, 1; Haz. 3, 5; Dan. 2, 28; Ier. 23, 20; 23-24; Ez. 38, 13) „ultima vreme" (Is. 2, 23) sau numai „după aceea" *(ahor),* adică după împlinirea Vechiului Legământ (Hoz. 3, 5) sau termenul *ahare chen* (Septua-ginta USTU iada Ioel 2, 28 şi 31), termen pe care apostolul Petru îl parafrazează în F.Ap. 2, 17 ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις = „în zilele de la urmă".

Apariţia lui Mesia şi activitatea Sa vor fi precedate de un precursor, un crainic, care va pregăti pe iudei la sosirea Sa (Is. 40, 3-5; Mal. 3, 1). Ţinutul în care va predica Mesia şi va activa este Zebulon şi Neftali din Galileea neamurilor (Is. 8, 23). Dar tot Ierusalimul va vedea mărirea Sa, în mod special (Is. 60, 1).

În locul Vechiului Legământ, care merge spre sfârşit, *Mesia* va institui un Legământ nou *(berit hadasah)* care va fi desăvârşit şi nezdruncinat (Ier. 31, 31-34), fiindcă va fi un legământ al poporului *(berit am)* adică Mesia va fi un mijlocitor al Legământului (Is. 42, 6; 49, 8), care prin moartea Sa, le va îndepărta legământul multora (Dan. 9, 26-27).

---

[283] Şi în Noul Testament timpul mesianic este numit „plinirea vremii" şi desemnat ca „ultima vreme" (F. A. 2, 16-17; I Cor. 10, 11; Ebr. 11, 26).

Legământul cel nou va fi aşa de binecuvântat, încât membrii săi nu se vor mai gândi la un alt sanctuar, la o altă arcă a alianţei. Lor nu le va mai lipsi nimic şi de aceea, nu vor mai face nimic altceva (Ier. 3, 16-18).

Mesia este împlinitorul perfect al hotărârilor divine şi ca atare poartă numele de „Robul Domnului" *(ebed Yahweh.* Isaia capitolele 42; 49; 50; 53 şi 61). El este chemat de Dumnezeu; de la Dumnezeu are numele Său (Is. 49, 1-5; cf. Mat. 1, 21), lumina tuturor (Is. 49, 5-6).

Mesia este un profet, adică un învăţător, înarmat cu toată plenitudinea spiritului divin, este un Instructor al dreptăţii (Ioel 2, 23) care vesteşte locuitorilor Sionului, încovoiaţi de amărăciune şi suferinţă, un timp de milă şi îndurare, un timp de graţie, de mântuire şi mângâiere (Is. 61, 1-3). Mesia, ca învăţător al popoarelor (Is. 55, 4), răspândeşte religia şi moralitatea printre neamuri (Is. 42, 7), devenind astfel lumina păgânilor (Is. 42, 7; 49, 6) care, cu linişte şi cu demnitate, în conştiinţa puterii şi adevărului, îşi face cunoscută învăţătura sa (Is. 42, 2-4). Pe cei amărâţi şi necăjiţi nu-i tratează cu asprime, ci îi mângâie, îi încurajează şi-i eliberează de necazul lor (Is. *42,* 3). Ca un adevărat păstor paşte poporul şi caută să-l întoarcă de la rătăcire (Is. 40, 11; 53, 6; Ez. 34, 23; Zah. 11). El face lucruri minunate, adică vindecă orbii, ciungii, şchiopii şi muţii (Is. 35, 4-6). Mesia a fost însărcinat de Dumnezeu cu cunoştinţa necesară misiunii Sale şi cu darul învăţăturii, în gura lui neaflându-se nici o minciună (Is. 50, 4; 53, 9).

Cu toată osteneala şi grija lui Mesia de a aduce fericire şi mântuire lui Israel, totuşi pentru cea mai mare parte a copiilor lui Israel lucrarea mesianică a fost în van (Is. 49, 4).

Mesia este rege (Is. 33, 17). El este regele lui Israel. (Termenul utilizat este cel de păstor. Ior. 23, 5; Mih. 2, 13; Ez. 34, 23; 37, 24). El este domn în Israel (Ier. 30, 21; Mih. 5, 1); Prinţ (Dan. 9, 25); Prinţ al lui Israel (Ez 34, 24; 37, 25). Mesia este *Prinţul Păcii* (Is. 9, 5). Unsul *(maşiah,* Ps. 2, 2; Dan. 9, 25). Fiind rege, Mesia întemeiază pe pământ: dreptatea, pacea şi egalitatea (Is. 2, 4; Mih. 4, 3-5; Ier. 23, 5). El are milă de săraci şi apăsaţi şi le vorbeşte dreptul (Is. 11, 4; 42, 3-7; 61, 3), iar celor puternici şi nedrepţi le trimite umilire. Celor incorigibili, după judecată, le va aplica o pedeapsă straşnică (Is. 11, 3-4; Mal. 3, 2; 4, 1-6; Zah. 11, 5-8). Ca rege, Mesia intră în Ierusalim în uralele de *hosanna* ale poporului. De fapt, El intră ca Mântuitor, stând aşezat pe un animal de povară, blând şi umil (Zah. 9, 9; cf. Is. 62, 11).

Mesia este preot (Zah. 6, 13). În această calitate pune în funcţie ştergerea păcatelor, justificarea şi mântuirea poporului Său (Is. 4, 3; 53, 11) prin aceea că se aduce pe Sine jertfă pentru păcatele lumii.

După persoană, Mesia este de natură divină (Mai. 3, 1), căci naşterea Lui este din eternitate, „din zilele veşniciei" (Mih. 5, 1). El poartă numele: „Vlăstarul lui Yahweh" (Is. 4, 2); „Dumnezeu" (Is. 35, 4); „Yahweh" (Mih. 7, 5); „Emanuel" (Is. 7, 14); „Minune" *(Pele* = Cel Minunat); „Dumnezeu tare"; „Părintele Veşniciei", adică Cel Veşnic (Is. 9, 5); „Domnul" (Mal. 3, 1); „îngerul Legământului" (Mal. 3, 1). Mesia îndeplineşte acţiuni divine şi domneşte etern (Is. 11,4; Mih. 5, 7; Mal. 3, 2)

Mesia are în El unite natura omenească cu cea divină. De aceea, este numit „Fiul Fecioarei" (Is. 7, 14), „al Născătoarei" (Mih. 5, 2). „Copilul nou născut", „Fiul care ne-a fost dăruit" (Is. 9,5), „Rodul Ţării" (Is. 4, 2), „Toiag din rădăcina lui Isai", „Vlăstar din tulpina lui Işai" (Is. 11, 1; 11, 10, **53,** 2); „Vlăstar al lui David" (Zah. 9, S; 6, 12; Ier. 23, 5; 33, 15), „Fiul lui David" (Dan. 7, 13-14), care suferă şi moare.

Mesia, deşi este dreptul prin excelenţă (Is. 53, 7; Zah. 9, 9), este dus totuşi la judecată, ca cel mai mic şi mai batjocorit dintre oameni şi tratat ca un răufăcător (Is. 50, 6; 53, 3), ca un criminal şi ucis (Is. 53, 8; Dan 9, 26; Zah. 12, 9; 13, 7). În toată suferinţa Sa, El tace ca un miel înaintea celui ce-l tunde, ca o oaie dusă la junghiere (Is. 53, 7) şi se roagă pentru cei ce-l prigonesc şi-i fac rău (Is. 53, 12). El suferă şi moare, ca să pună un capăt păcatului, să desfiinţeze nelegiuirea, să introducă dreptatea, să împlinească profeţia Vechiului Testament şi să încheie un Nou Legământ (Dan. 9, 24; 21, 27; Zah. 3, 9). *„Acesta a purtat bolile noastre* (adică păcatele noastre) *şi durerile noastre a luat... Şi El fu străpuns pentru păcatele noastre, zdrobit pentru nelegiuirile noastre. Pedeapsa pentru mântuirea noastră a luat asupră-şi şi prin rănile Lui suntem tămăduiţi... Domnul a făcut să cadă asupra Lui nelegiuirea noastră a tuturor"* (Is. 53, 4-6; 53, 11-12; Ier. 31, 34). De aceea şi Zaharia (13, 1) ne asigură că dinastia lui David şi locuitorii Ierusalimului, în timpurile mesianice, vor avea un puț deschis contra păcatului și nedreptății.

Mesia, după moarte, primește loc de înmormântare de la un om bogat, deși fusese socotit ca un răufăcător (Is. 53, 9). Yahweh însă l-a salvat din starea de batjocură și l-a făcut fericit prin înviere și stăpânirea ce i-a dat (Is. 50, 8-9). Ca răsplată a suferinței Sale și oferirii Sale la moarte, Mesia are mulți urmași, desigur spirituali (Is. 53, 10). El primește de partea Sa și pe cei puternici și avuți, adică popoarele păgâne, puternice și bogate, dacă se vor întoarce și-l vor recunoaște de stăpân și rege (Is. 53, 12). Din contră, necredinciosul popor Israel va fi pedepsit prin distrugerea cetății sfinte Ierusalim (Dan. 9, 26-27; Is. 50, 11; 65, 10-15; 66, 5-6; 66, 24; Zah. cap. 11; 13, 8). Din Israel numai o mică parte, care va recunoaște misiunea lui Mesia, va primi mântuirea (Is. 11, 11; 65, 8; Dan. 9, 26; Zah. 11, 13, 8)

Regatul mesianic va dura în eternitate (Is. 9, 6; Ier. 33, 17; Ez. 37, 25; Dan. 2, 44; 7, 14; Mih. 4, 7-8). El se va răspândi peste tot pământul (Is. 9, 6; 49, 6; Dan. 2, 35) și va cuprinde nu numai pe despărțitele regate, Iuda și Israel, care se vor uni sub o căpetenie unică și sub un singur stat (Is. 11, 13; Ier. 3, 18; 30, 4; Ez. 37, 24; Hoz. 1, 10), ci va cuprinde toate popoarele de pe fața pământului, deoarece acestea vor intra în regatul lui Mesia și se vor aduna împrejurul Său, ca în jurul unui stindard (Is. 11, 10), ca o armată în jurul steagului.

Regatul mesianic este un regat al dreptății, al mântuirii, al binecuvântării și al păcii pentru toate națiunile (Is. 19, 18-25; 25, 5 sq; 65, 14; 65, 17 sq; Mih. 4, 1-8; 5, 4; Ier. 25, 3; 30, 9; 31, 32; 33, 14-18). De aceea, Isaia numește pe Mesia mântuire (12, 3; 45, 8; 49, 6; 62$_{v}$1 –11), iar Ieremia (23, 6) îi dă numele de „Yahweh, dreptatea noastră". În acest regat, ai cărui membri sunt învățăcei, slujitori și izbăviți ai Domnului și care primesc un nume nou și de onoare (Is. 54, 13-17; 56, 6; 62, 12; 63,4; 63, 17; 65, 8-23; 66, 14), Dumnezeu va vărsa Duhul Sfânt peste toți oamenii, fără deosebire de vechime și de neam (Ioel 3, 1-5; Is. 44, 1-5; 59, 21). Aici nu vor mai fi primite nici una din jertfele Vechiului Testament, fiindcă toate popoarele vor adora pe singurul și adevăratul Dumnezeu, Căruia i se va oferi un nou sacrificiu de mâncare (sfânta Cină), de către o preoție perpetuă și recrutată din toate semințiile (Is. 66, 21; Ier. 33, 18).

Pentru a face just vizibilă această mare izbăvire și fericire ce vor domni în regatul mesianic, profeții folosesc imagini variate. Așa de exemplu, vor fi desființate întăririle cetăților, carele și uneltele de război, fiindcă nu se va mai simți nevoie de ele (Mih. 5, 9-10; 5, 13; Zah. 9, 10). Armele de război ca: arcul, săgeata, lancea etc. vor fi rupte și prefăcute în unelte pentru ogoare și construcție, fiindcă atunci nu se va mai învăța arta războiului (Hoz. 2, 20; Is. 2, 4; Mih. 4, 3). Yahweh va face pustia o grădină și stepa o seră a lui Dumnezeu unde va fi cântare, zburdare și veselie (Is. 51, 3). Nu se va mai auzi plâns și tânguire, ci jubilare fără sfârșit și desfătare, care va face fericit pe orișicine (Is. 65, 18; Ier. 30, 19; 31, 12; 33, 10; Hz. 2, 17; Zah, 9, 15). Câmpiile, grădinile, plantațiile de măslini și viile vor da o recoltă neobișnuit de îmbelșugată. Munții vor da drumul la râuri de must, iar din dealuri va curge lapte, în vreme ce râpile și creștetele pleșuve vor fi acoperite de turme fără număr (Is. 41, 17; Ier. 31, 12; 35, 12 sq; Ez. 34, 27; Ioel 4, 18; Am. 9, 13; Zah. 8, 12). Yahweh va încheia o înțelegere și cu animalele de pradă, cu șerpii și tot felul de reptile, ca ele să nu mai facă rău și să nu mai supere pe om (Hoz. 2, 18). Animalele ce altădată erau sălbatice și păgubitoare în regatul mesianic se vor lepăda de natura lor cea rea, acum vor deveni blânde și vor veni după om numai la un singur semn al său. Lupul se va culca alături de miei, pardosul alături de ied. La un loc vor sta vițelul, leul, și vitele de îngrășat; un singur copil le va mâna pe toate. Vaca va paște la un loc cu ursoaica și vor naște pui împreună. Leul va mânca paie ca și boul. Copilul de sân se va culca lângă cuibul viperei, iar copilul mai mărișor va băga mâna în vizuina năpârcii (vasiliscului[284], Is. 11, 6-8; 65, 25). Atunci nu vor mai exista fiare sălbatice (Ex. 34, 25). Nimeni nu va mai fi mâncat de animalele de pradă (Ex. 34, 29).

Fiindcă locuitorii regatului mesianic nu vor avea nici o grijă și nici o neplăcere, nici nu se vor mai dușmăni și nici cearta, atunci, sub acoperământul lui Dumnezeu vor atinge o vârstă foarte mare și nici un om nu va mai muri de copil sau la o vârstă încă în putere, adică de timpuriu (Is. 65, 20; Zah. 8, 4). Schimbarea pe care o va introduce mântuirea mesianică este așa de mare și extraordinară, încât noua ordine a lucrurilor se va putea numi, pe drept cuvânt, un cer nou și un pământ nou (Is. 51, 16; 65, 17; 66, 22).

---

[284] Un șarpe mare și fioros.

§ 52. Mesia şi necredincioşii

Ceea ce am spus în rândurile de mai sus cu privire la Mesia sunt ideile creştinilor credincioşi. Necreştinii vorbesc altfel despre Mesia şi regatul mesianic. Mulţimea de pasaje, îndeosebi din Psalmi şi Profeţi, necreştinii le interpretează cu totul altfel. Cele mai multe texte, ei nu le tâlcuiesc eshatologic, ci le aplică la regii care s-au succedat pe tronul lui Israel, în scurgerea secolelor. Prin Mesia ei înţeleg un rege pământean care va veni la cârma lui Israel într-o epocă oarecare şi va realiza o independenţă strălucită a statului iudeu, aducând o hegemonie a evreilor peste celelalte naţii ale pământului. Regatul mesianic de pace, dreptate, legalitate şi fericire a poporului este tocmai rodul acelei hegemonii, când israeliţii, în fruntea bucatelor, se vor bucura de o epocă de mare mulţumire materială. Regatul mesianic nu are nimic a face cu viaţa de dincolo de mormânt, ci el va fi o împărăţie pur pământeană. În concluzie, Mesia şi regatul mesianic este numai un vis al scriitorilor Vechiului Testament, comentat, amplificat şi idealizat de Noul Testament şi urmaşii săi.

Cum s-a născut ideea despre un Mesia şi o împărăţie a sa? Apoi aceasta n-a fost deloc voinţa sau planul divin, cum cred creştinii credincioşi[285]. Pe scurt, geneza ideii despre Mesia ar fi aceasta: israeliţii, tot timpul istoriei lor, s-au forţat să aibă un stat liber, fără nici o ascultare de naţiunile păgâne, deoarece ei formau poporul ales. Dar evreii au reuşit foarte puţin să se bucure în mod durabil de bunurile pământeşti. Această permanentă stare de teamă şi nesiguranţă, i-a silit să-şi concretizeze speranţele, mereu într-un *viitor,* ce nu va întârzia să vină. Trăind cu speranţa în ce va fi odată, s-au trezit făurind visul uriaş, după care Israel, poporul ales, va fi chemat să realizeze, până la urmă, „*împărăţia mesianică*", adică o împărăţie a lui Israel în care toată lumea va fi fericită. Am văzut cum profeţii, şi îndeosebi Isaia[286], evocaseră tabloul minunat al vieţii viitoare, când animalele răpitoare vor locui la un loc cu cele domestice şi blânde, deci când pe pământ are să aibă loc un timp de unire şi pace desăvârşită. Iudeii erau convinşi că un trimis ceresc, un Mesia, va veni să le anunţe fericirea pământească şi să-i mântuiască de toate relele. Este marea iluzie pe care evreii au dus-o cu dânşii din secol în secol[287].

Psalmi ca 2, 45, 72, 110, de care noi am vorbit numindu-i psalmi mesianici proprii, criticii îi socotesc ca regali, adică scrişi de către nişte poeţi ai curţii regale. Aceşti psalmi s-ar referi, în primul rând, la o anumită figură de domnitor din cei care s-au perindat pestre tronul Iudeii. Aşteptările populare au făcut mai târziu din această figură un rege eshatologic, adică adoptat de Dumnezeu, după modelul egiptean[288], unde faraonii erau socotiţi zei (Ps. 45, 7).

Părerile evreilor sunt încă numai nişte bănuieli fără bază solidă întrucât s-a desprins clar din desfăşurarea acestui capitol că împărăţia mesianică prevestită de profeţi se referă la timpurile viitoare când se va realiza împăcarea între Creator şi creatură prin jertfa răscumpărătoare a lui Mesia-Hristos. Împărăţia Mesianică sau „împărăţia Cerurilor" se va realiza în timpul cel de pe urmă al istoriei şi are deci caracter eshatologic.

---

[285] Există şi creştini necredincioşi. Adepţii aşa numitei critici negative, în explorarea Bibliei, mai toţi sunt recrutaţi dintre creştini.

[286] Părţile din Isaia, numite astăzi peste tot Deutero-Isaia şi Trito-Isaia.

[287] Pineles J., *Istoria evreilor*, Iaşi, 1928, p. 80.

[288] Sellin E., *op. cit.*, p. 128.

CAPITOLUL VIII

Doctrina despre starea omului după moarte

§ 53. Şeolul sau locuinţa morţilor

După concepţia generală a Vechiului Aşezământ, trupul despărţindu-se de suflet se întoarce acolo de unde a fost luat, cum frumos se exprimă Ecclesiastul: „ *Ţărâna se întoarce în pământ cum a fost, iar spiritul se întoarce la Dumnezeu care l-a dat*" (Eccl. 12, 7).

Chiar din Geneză aflăm că îndată după moarte, care este urmarea păcatului, trupul se reîntoarce în pământ:... „*Până te vei reîntoarce în pământ, căci din el ai fost luat. Ţărână eşti şi în ţărână te vei întoarce*" (Gen. 3, 19). Geneza nu ne spune unde merge sufletul. Totuşi, după Vechiul Testament, moartea este sfârşitul vieţii, dar nu este sfârşitul personalităţii omeneşti, numită *nefes* = suflet.

Am arătat în broşura noastră *Istoria religiei Vechiului Testament* că Vechiul Aşezământ cunoaştea doctrina nemuririi sufletului. Dacă n-a evidenţiat-o, cum am fi voit noi, cei de azi, aceasta stă în planul Providenţei. Din paragrafele: „*Răsplata de dincolo*" şi „*Învierea morţilor*", ce urmează, se vede clar că Vechiul Testament avea credinţa fermă în nemurirea sufletului.

După cărţile Vechiului Aşezământ, morţii se duc în Şeol. Origina cuvântului Şeol nu este prea cunoscută. După unii, ea ar veni de la *şaal*, cu însemnarea de *a cere, a cerşi*, aşa că Şeolul ar fi: „Cel ce cere mereu", „Cel nesăturat", fiindcă îşi cere fără încetare jertfele sale[289]. Alţii lămuresc pe Şeol după însemnarea de bază a lui *şaal*, ca ceva care pătrunde undeva, şi concep pe Şeol ca „cel ce merge în adânc" şi de aici „adânc", „abis", „infern". Dar mai probabil este că termenul de Şeol stă în legătură cu *şaal*, „a fi gol pe dinăuntru". Aşa face Gesenius[290], care ne dă pentru Şeol ideea de „loc gol şi subteran" „cavou". Ideea pare să fie susţinută de Isaia 14, 15, unde citim: „*Ai fost aruncat în Şeol, în adâncimile pământului*". Şeolul este lumea infernului şi corespunde noţiunii greceşti de *Hades*. De altfel, în cărţile deutero-canonice şi în Septuaginta termenul este tradus adesea prin ἅδης. Numai în I Sam. 22, 6, Septuaginta traduce pe şeol cu θάνατος;.

1. **Şeolul este un loc subteran,** fiindcă este o peşteră mare (Is. 57, 9), este un fel de mormânt adânc (Is. 14, 15); stă sub pământ (Ps. 63, 10; Ps. 86, 13; Ez. 13, 16). În contrast cu cerul, Şeolul este locul cel mai de jos (Iov 11, 8; Ps. 139, 8; Am. 9, 2). Probabil că plecând de la această idee s-a ajuns la expresiile de „căile Şeolului" *(imke şeol*, Prov. 9, 18). Fiind socotit loc subteran, se zicea că cine merge în Şeol coboară, se cufundă, îl acoperă pământul:

„... *Dacă pământul îşi va deschide gura ca să-i înghită cu tot ce au, aşa încât se vor pogorî de vii în Şeol*... (Num. 16, 30): „*Pământul şi-a deschis gura şi i-a înghiţit pe ei şi casele lor, împreună cu toţi oamenii lui Core şi toate avuturile lor. Şi astfel, de vii s-au pogorât în Şeol, ei şi tot ce aveau. Pământul i-a acoperit de tot şi au pierit din mijlocul adunării*" (Num. 16, 32).

Iov se plânge că speranţa se coboară în Şeol (17, 16): „*Ea va coborî cu mine la porţile Şeolului, când vom merge împreună să ne odihnim în ţărână*".

Isaia, vorbind de împăratul Babilonului, spune: „*Strălucirea ta s-a pogorât în Şeol, cu sunetul alăutelor tale. Aşternut de viermi vei avea, şi viermii te vor acoperi*" (Is. 14, 11).

Îndemnând la evitarea desfrânării, Proverbele ne învaţă: „*Casa* (femeii desfrânate) *este drumul spre Şeol, calea care coboară spre locuinţele morţii*" (Prov. 7, 27).

2. **Şeolul este un loc unde domneşte întunericul**. Din această cauză, el este numit „patria beznei şi a morţii patrie", „ţara întunericului", „ca la miezul nopţii". Este „ţara umbrelor morţii", unde avem veşnic lipsă de lumină (Iov 10, 22). Cine intră în şeol nu mai vede lumină niciodată: „*Omul nu ia nimic cu el când moare... căci în locuinţa părinţilor săi va merge (şeol) şi nu va mai vedea lumină niciodată* (Ps. 49, 17;-q.).

---

[289] Scholz P., *op. cit.*, p. 190.

[290] Sellin E., *op. cit.*, p. 79.

3. **Șeolul este un loc întunecos, unde clocesc apele.** Așa reiese din anumite pasaje: *„Să nu-ți faci chip cioplit, nici vreo înfățișare a lucrurilor ce sunt sus în cer sau jos pe pământ sau în apele mai de jos decât pământul"* (Exod 20, 4);

„Mă înconjuraseră legăturile morții și mă îngroziseră râurile pieirii" (Ps. 18, 4; cf. Ps. 63, 10; Iov. 11, 8; Am. 9, 2).

4. **Șeolul este un loc de unde nu se mai poate ieși,** deoarece este întărit cu porți și zăvoare: *„ Ți s-au deschis porțile morții sau ai văzut tu porțile umbrei morții?"* (Iov 38, 17; Iov 17, 16; Is. 58, 10).

5. **Șeolul este un loc în care se adună toți oamenii** și buni, și răi, îndată după moarte. Șeolul este casa adunării pentru toți cei vii (Iov 30, 23): *„Aș dormi cu împărații și cei mari ai pământului... cu domnitorii care aveau aur... Cel mic și cel mare sunt totuna acolo..."* (Iov 3, 11-18). Frumos se exprimă și Psalmul 89, 49: *„Unde este omul acela care să trăiască și să nu vadă moartea, care să-i scape sufletul de mâna șeolului?"*

6. După cum reiese din Ezechiel 32, 17 sq., **în șeol sufletele celor adormiți erau așezate pe naționalități.** În sprijinul acestei idei pare să stea și expresiile pe care le întâlnim adesea în cărțile Vechiului Testament: „s-a odihnit cu părinții săi", „a mers la părinții săi", „la poporul său" (I Regi 22, 40; 22, 50; II R 8, 24).

7. **Din șeol nu se mai putea ieși.** Odată intrat acolo, nimeni nu mai revenea la viață: *„Precum norul se destramă și dispare, așa și cel care vine în șeol nu se mai întoarce înapoi. Nu se mai întoarce la casa sa și sălașul său nu-l mai cunoaște"* (Iov 7, 9-10).

De aceea, citim în II Sam. 12, 23 unde, după moartea copilului, David exclamă: *„acum, dacă a murit, pentru ce să mai postesc? Pot eu să-l mai întorc! Eu merg la el, dar el nu mai vine la mine"*.

Pentru cei vii, Șeolul era un loc de groază. De aceea, este înfățișat sub diferite aspecte care te înspăimântă:

„Șeolul își deschide gura, își lărgește peste măsură gâtlejul, ca să pogoare în el măreția Sionului" (Is. 5, 14);

„Șeolul în adâncul său nu se mai satură niciodată" (Prov. 27, 20); *„Trei lucruri nu se mai satură niciodată, și patru, care nu zic niciodată destul: Șeolul, femeia stearpă, pământul care nu este sătul de apă și focul care nu zice niciodată: destul"* (Prov. 30, 15-16).

Întăriturile Șeolului sunt tari ca cele ce înghit iubirea și puternice ca gelozia (Cânt. Cânt. 8, 6). Din Șeol numai Dumnezeu mai poată să scoată pe cineva (Iov 26, 6; Prov. 15, 11, I Sam 2, 6). De fața Lui nimeni nu se poate ascunde în Șeol (Ps. 139, 8). Mânia lui Dumnezeu prinde și pe cel care ar vrea să se ascundă în Șeol (Am. 9, 2). Pe cei pioși nu-i lasă în gheara Șeolului (Ps. 16, 10).

8. **Șeolul este ținutul uitării și al tăcerii.** Oamenii care locuiesc în Șeol se numesc *metim* sau *refaim*, adică cei care dorm[291] sau *umbrele*, căci omul când doarme are aparența de mort: *„Șeolul se mișcă până în adâncimile sale, ca să te primească; la sosire el trezește înaintea ta umbrele, pe toți mai-marii pământului, scoală de pe scaunele lor de domnie pe toți împărații neamurilor"* (Is. 14, 9).

Țara lor este țara uitării și a tăcerii: *„Se scoală morții să Te laude?... Se vorbește de bunătatea Ta în mormânt! Sunt cunoscute minunile Tale în întuneric și dreptatea Ta în țara uitării"* (Ps. 88, 10 sq);

„De n-ar fi Domnul în ajutorul meu, cât de curând ar fi sufletul meu în tăcerea morții" (Ps. 94, 17; Ps. 115, 17).

9. **În Șeol pare că există urme ale fostelor ranguri** și deosebiri de ordin social:

Cei din Șeol nu sunt în stare să vorbească, ci doar șoptesc și de aceea se spune despre ei că n-ar mai avea putința să vadă sau să laude pe Domnul: *„Căci cel care moare nu-și mai aduce aminte de Tine, cine Te va lăuda în șeol!"* (Ps. 6, 5);

„Ce vei câștiga de-mi vei vărsa sângele și mă vei pogorî în groapă? Poate să Te laude țărâna?" (Ps. 30, 9; cf. Ps. 88, 11-13; Is. 38; 18);

„Nu voi mai vedea pe Domnul în pământul celor vii, nu vom mai vedea pe nici un om în locuința morților" (Is. 38, 11).

Numai cei urgisiți de soartă vor să meargă mai repede în Șeol. Acesta este cazul lui Iov, cel greu încercat: *„Căci acum aș sta culcat și m-aș odihni, aș dormi în toată tihna"* (Iov. 3, 13);

„Acolo cei nelegiuiți contenesc cât turbarea lor și cei sleiți se odihnesc" (Iov 3, 17; Prov. 21, 16).

Toți oamenii trebuie să meargă în șeol. Dar deși, în general, soarta lor este aceeași, cum am spus mai sus, se pare că locuitorii Șeolului trăiesc pe naționalități (Ez. 32, 17).

---

[291] Scholz P., *op. cit.*, p. 192.

„Locuința morților se mișcă, se mișcă până în adâncimile ei, ca să te primească (pe tine rege al Babilonului) *la sosire; ea trezește înaintea ta umbrele, pe toți mai marii pământului, scoală de pe scaunele lor de domnie pe toți împărații neamurilor"* (Is. 14, 9).

La canaaneni și la toate celelalte popoare semite, Șeolul sau împărăția morții își avea dumnezeul său special. La babilonieni Nergal; la canaaneni, cum s-a descoperit la Ras-Shamra (Siria de azi), zeul morților era Mut *(mut* = moarte).

Vechiul Testament, care nu cunoaște decât un monoteim curat, îl are ca Dumnezeu al morților tot pe Yahweh. Acesta este Dumnezeul viilor și al morților.

10. **În Șeol sufletele nu sunt complet fără simțire.** După cele ce desprindem din felul de exprimare, sufletele stăteau numai într-un fel de amorțire:

„L-am aruncat în Șeol (pe asirian) *și s-au mângâiat în adâncimile pământului toți..."* (Ez. 31, 16 sq);

„Atunci vitejii cei puternici vor vorbi în Șeol despre el și vor zice: S-au pogorât, s-au culcat cei netăiați împrejur, uciși de sabie" (Ez. 32, 21 sq).

Nu trebuie să înțelegem locurile de mai sus numai ca o exprimare sau descriere poetică sau simbolică. Israeliții credeau realmente în spiritele celor plecați din această viață. Din I Sam. 28, 7 sq. aflăm că Saul, în luptele lui cu filistenii, a mers la vrăjitoarea din Endor și i-a cerut să consulte duhul lui Samuel proorocul. Fiindcă consultarea spiritelor era interzisă prin Lege, Saul a mers noaptea. La chemare, spiritul lui Samuel a venit și i-a comunicat lui Saul nenorocirea ce-l aștepta. Episodul acesta ne este reamintit de Ben-Sirach: *„Chiar și după ce a murit, el (Samuel) încă profețește sfârșitul regelui. Din pământ înalță graiul său, ca prin profeție să smulgă păcatele poporului"* (Ben Sirach 46,20; cf. Luca 16, 27).

Din II Macabei (15, 12-16), vedem că marele preot Onia, deși mort, ca și Ieremia, încă se poate ocupa de binele poporului iudeu: *„Iată pe prietenul fraților săi, Ieremia, profetul lui Dumnezeu, care se roagă mult pentru popor și pentru cetate"* (II Mac. 15, 14).

§ 54. Răsplata de dincolo

Din paragrafele precedente am văzut că în comunitatea lui Israel, totdeauna a existat credința după care paradisul pierdut prin păcat va reveni fie atunci când Dumnezeu va restabili stăpânia lui pe acest pământ, fie atunci când va veni Mesia și va întemeia împărăția lui mesianică. Era natural ca în această așteptare unii să spere ca această stăpânire de ordin divin pe pământ să se traducă printr-un regat în care israeliții să se bucure de toate bunătățile pământului și să nu mai fie tulburați de nimic din afară, adică din partea altor popoare. În timpul acestei împărății divine avea să se producă totul de la sine, fără multă osteneală din partea omului, în special, avea să producă, cum am văzut când am amintit de regatul mesianic, grâu, vin, ulei în cantități nebănuite. Din munți și din dealuri avea să curgă de la sine lapte, miere și alte bunătăți. Peste tot, turmele aveau să pască nepăzite, căci animalele răpitoare nu vor mai face nici un rău, ci își vor fi schimbat natura lor. O liniște, o voie bună și o pace desăvârșită va domni peste tot. Chiar cerul și pământul se vor transforma.

Profeții au intervenit și aici și au arătat că într-adevăr, când va veni Mesia vor fi toate acestea, dar pe plan secundar. Ceea ce va fi pe planul prim, va fi comunitatea desăvârșită cu Dumnezeu. Nimeni nu va mai face ceva care să fie alături de voința lui Dumnezeu. Cum spune Hozeia, logodirea (comuniunea) dintre popor și Yahweh va fi veșnică și netulburată de cultul altor zei (2, 21; 14, 6). Dumnezeu va locui în mijlocul poporului Său (Zef. 3, 15; Ier. 3, 15 sq; Ez. 34, 35; 37, 17; Zah. 2, 12; Ioel 4, 21). Intimitatea între Dumnezeu și popor va fi așa de mare, că vor vorbi unul cu altul și se vor sfătui unul cu celălalt, ca doi oameni care se iubesc (Zef. 3, 17; Is. 62, 4). Dumnezeu va fi soarele poporului Său (Is. 60, 1). Pe muntele Său (Sion) va face o mare masă comună pentru toate popoarele (Is. 25, 6). Dumnezeu își va arăta voința Sa tuturor popoarelor și indivizilor (Is. 2, 1; Ier. 31, 34; Is. 54, 13).

Când va veni Mesia, păcatul nu va mai avea nici un loc de pământ sau pe muntele lui Dumnezeu (Is. 11, 9; 62, 25). Nu va mai rămâne decât un popor credincios și drept (Is. 1, 26; 28, 16; 52, 1; 33, 5; Zef. 3, 13, Ier. 24, 5). Deoarece instaurarea acestei stări de lucruri este precedată de marea iertare de păcate, poporul care va rămâne va fi un popor sfânt, alcătuit din oameni mântuiți (Is. 4, 3; 61, 12; 52, 1; Ez. 44, 9; Iov 4, 17; Zah. 14, 21). Orașul cel sfânt se numește orașul credincioșiei (Is. 60, 14; 62, 2; Zah. 8, 3)[292].

Răsplata pentru cele ce a făcut omul în viață nu este așa de bine precizată ca în Noul Testament. Dar cum vom vedea, ideea că cei drepți și buni se vor bucura de o răsplată a Domnului n-a lipsit niciodată din Israel. Că mulți înțelegeau că răsplata va fi aici pe pământ nu este de mirare, dar reprezentanții autentici au înțeles prin răsplata divină ceva mai mult decât viața de aici.

Din învățătura că Șeolul este locul de adunare, atât a celor buni, cât și a celor răi, nu trebuie să tragem concluzia că în felul acesta este exclusă ideea unei răsplăți ce are loc dincolo de viața aceasta. Găsim în cărțile Vechiului Testament indicii că Dumnezeu răsplătea cu bine pe cei drepți, în viața de dincolo, și cu rău pe cei răi.

a. Geneza ne relatează despre Enoh, iar II Regi despre profetul Ilie, care au fost luați cu trupul la cer. În Gen. 5, 24 citim că: *„Enoh a umblat cu Dumnezeu, apoi nu s-a mai văzut pentru că l-a luat Dumnezeu"*, iar Ben-Sirach completează că Enoch îi plăcea lui Dumnezeu și asemenea lui nici un om n-a mai fost creat pe pământ (Ben-Sirach 44, 16; 49, 16). De altfel, Enoch este lăudat și de Noul Testament: *„Prin credință a fost mutat Enoh de pe pământ, ca să nu vadă moartea. Și n-a mai fost găsit, pentru că Dumnezeu îl mutase. Căci înainte de mutarea lui, primise mărturia că este plăcut lui Dumnezeu"* (Evrei 14, 5).

Aceeași dăruire de la Dumnezeu a avut plăcutul Său prooroc Ilie, care a fost condus la cer cu căruța cea de foc (II Gr. 2, 1-11). Atât înălțarea lui Enoh, cât și a lui Ilie, în tot timpul istoriei lui Israel și, după aceea, și de tradiția bisericească, au fost socotite ca binecuvântare și răsplată pentru viața lor dreaptă înaintea lui Dumnezeu. Ei au fost luați la cer, ca la finele zilelor să apară din nou pe pământ. Ilie să vină ca apostol al iudeilor, iar Enoh ca apostol al păgânilor[293]. Fiindcă acești doi bărbați, după expunerea Vechiului Testament, au fost luați de pe pământ pentru credința lor, este de neconceput că plata virtuților și mai ales recompensa să fie, exclusiv, aici pe pământ, căci în cazul acesta, răpirea la cer n-ar mai fi fost o răsplată, ci mai degrabă o nefericire, deoarece o viață lungă valora ca recompensă pentru evlavie, iar o moarte timpurie ca o pedeapsă pentru viața departe de Dumnezeu.

b. Un alt loc din care desprindem ideea de răsplată în viața de dincolo este cel din cartea Numeri, unde vrăjitorul Balaam pronunță aceste cuvinte: *„Să mor cu moartea acestor drepți și sfârșitul meu să fie ca al lor"* (Num. 23, 10). De asemenea, și cuvintele lui Yahweh: *„Focul mâniei Mele s-a aprins, și va arde până în fundul locuinței morților"* (Deut. 32, 22). Rezultă din aceste cuvinte că judecata de apoi se extinde și asupra Șeolului. Așadar, va fi o răsplată în viața de dincolo, desigur, bună pentru cei drepți, amară pentru cei răi.

c. În cartea Psalmilor citim: *„Tu, Doamne, mă conduci după sfatul Tău, iar la urmă mă primești cu cinste"* (Ps. 73, 2). Această primire de la urmă noi o înțelegem ca pe o răsplată dată de Dumnezeu celor care merg după sfatul lui Dumnezeu.

d. Cartea Ecclesiastul ne vorbește de o răsplată a binelui și a răului: *„Bucură-te, tinere, de tinerețea ta; fii cu inima veselă cât ești tânăr; umblă pe căile alese de inima ta... dar să știi că pentru toate acestea te va chema Dumnezeu la judecată"* (Eccl. 11, 9). Dacă există o judecată, atunci va exista și o răsplată:

„Căci Dumnezeu va aduce orice faptă la judecată și judecata aceasta se va face cu privire la tot ce este ascuns, fie bine, fie rău" (Eccl. 11, 14). Așadar, răsplata pe care Dumnezeu o va da după judecată va fi bună pentru cei care au mers pe calea cea dreaptă și va fi rea pentru cei care au mers pe calea cea strâmbă.

Este drept că în cartea Ecclesiastul șeolul ne este înfățișat ca un loc unde nu există nici cea mai mică activitate, nici o mișcare de nici un fel (9, 10), adică nu este nici o lucrare, nici chibzuială, nici știință, nici înțelepciune. De asemenea, această carte afirmă că cei lipsiți de minte au aceeași soartă ca și înțelepții; ceva mai mult, soarta oamenilor este și soarta animalelor, deoarece și unii, și alții tot în țărână se întorc (Eccl. 2, 14; 3, 18; 9, 2). De aici s-a și tras concluzia că Ecclesiastul a fost un sceptic, ba chiar un necredincios. Părerea este exagerată, în fond locurile de mai sus nu spun că omului nu-i va fi mai bine după moarte decât animalului şi că prin moarte s-a terminat totul cu omul.

---

[292] Sellin E., *op. cit.*, p. 79.

[293] Părerea se bazează pe mărturiile Scripturii și Tradiției: Ben Sirach 44, 16; 49, 16; Evrei 11, 5; Iuda v. 14; Mal. 4, 5; Mat. 17, 10 sq. Iustin Martirul, *Dialogul cu iudeul Trifon*, 49; Irineu, *Adversus Haereses*, V, cap. 5; Ipolit, Tertulian, Ieronim, Augustin, ș.a.

Ele spun că omul împărtăşeşte aceeaşi soartă cu toate fiinţele terestre, în ceea ce priveşte partea sa de pământean, că omul este dat morţii, fără deosebire de stare şi poziţie socială. Omul cade în uitare, după moarte, ca şi creaturile care nu trec pe la judecata divină. Prin aceasta, omului nu i se refuză nici o continuare a vieţii, a sufletului după moarte, după cum nici lipsa de răsplată, din partea lui Dumnezeu, după despărţirea de trup[294].

e. Învăţătura despre o răsplată în viaţa de dincolo ne este precizată şi mai apropiat de înţelesul creştin, în special de cărţile de după exil. Aici ni se vorbaşte clar despre viaţa fericită pe care o vor avea cei drepţi şi viaţa de chinuri şi suferinţe pe care o vor avea cei rai. Iată ce citim în cartea înţelepciunii lui Solomon: *„Sufletele drepţilor sunt în mâna lui Dumnezeu şi chinul nu se va atinge de ele. În ochii celor fără de minte, drepţii sunt morţi cu desăvârşire şi ieşirea din lume a lor li se pare mare nenorocire şi plecarea lor dintre noi un prăpăd. Dar ei sunt în pace. Chiar dacă în faţa oamenilor ei au îndurat suferinţe, speranţa lor este plină de nemurire. Şi fiind pedepsiţi cu puţin, mare răsplată vor primi, căci Dumnezeu i-a pus la încercare şi i-a găsit vrednici de El... Străluci-vor în ziua răsplătirii şi ca nişte scântei care se lasă pe mirişte aşa vor fi. Vor judeca neamuri şi stăpâni peste popoare vor fi şi Domnul va împărăţi între ei în veci. Ei vor înţelege adevărul, ca unii care şi-au pus speranţa în Domnul, cei credincioşi vor petrece cu el în iubire, căci harul şi îndurarea sunt partea aleşilor Lui. Cei nelegiuiţi vor fi pedepsiţi, după cugetul lor viclean, pentru că n-au voit să ştie de cel drept, iar de Dumnezeu s-au depărtat..."* (Înţelepciunea lui Solomon 3, 1-10);

„Fiii desfrânaţilor... chiar de vor avea o viaţă lungă, nu vor fi de nici o treabă, iar bătrâneţele lor, până la urmă, vor fi fără cinste. Iar de vor muri de timpuriu, vor fi fără speranţă şi fără mângâiere vor fi în ziua judecăţii, căci neamul celui nedrept are groaznic sfârşit" (Înţel. Sol. 3, 17 sq);

„Ei vor vedea sfârşitul înţeleptului, dar nu vor înţelege ce sfat a avut Dumnezeu cu el şi pentru ce l-a pus bine pentru sine. Vor

---

[294] Scholz P., *op. cit.*, p. 201.

vedea şi-şi vor bate joc, dar Domnul îi va face de ocară. Căci vor fi pe urmă hoit fără cinste, printre morţi, întru ruşine, în vecii vecilor. Domnul îi va zdrobi, îi va azvârli cu capul în jos, îi va zgudui din temelie şi vor pieri până la cel mai mic; chinul îi va măcina şi pomenirea lor se va şterge. Atunci cel drept va sta cu multă îndrăzneală înaintea celor care l-au prigonit şi au dispreţuit ostenelile sale. Iar ei văzându-l se vor tulbura cu cumplită frică şi se vor minuna de minunea mântuirii dreptului. Ei vor zice, căindu-se în inima lor şi gemând în strâmtoarea duhului lor: acesta este cel pe care-l avem altă dată de batjocură şi tobă de ocări. Nebunii de noi! Am socotit viaţa lui o nerozie şi moartea lui o ticăloşie. Şi iată cum a fost socotit între fiii lui Dumnezeu şi partea lui între sfinţi" (Înţel. Solom. 4, 17-5, 5);

„Într-adevăr, speranţa celui nelegiuit este ca praful pe care-l spulberă vântul, este ca pâcla subţire pe care o împrăştie vijelia, ca fumul pe care-l suflă o adiere şi ca amintirea care se destramă, a unui oaspete de o singură zi. Însă cei drepţi vor fi vii în veacul veacului şi răsplata lor este la Domnul şi Cel Atotputernic are grijă de ei. Drept aceea, vor primi din mâna Domnului împărăţia frumuseţii şi cununa cea strălucitoare, căci El îi va ocroti cu dreapta Sa şi cu braţul Său, asemenea unui scut, îi va acoperi" (Înţel. Solom. 5, 14-16);

„Iar pofta de învăţătură are în sine iubirea, iar iubirea este paznica legilor ei, iar păzirea legilor ei este adeverirea nemuririi, iar lămurirea ne face să fim aproape de Dumnezeu" (Înţel. Solom. 6, 18-19).

Despre o răsplată dincolo de mormânt ne dă veste şi cartea II Macabei, unde citim: *„Chiar dacă voi scăpa de pedeapsa oamenilor, pentru această clipă de faţă, însă nu voi putea, ori viu, ori mort, să scap din mâinile Celui Atotputernic"* (II Mac. 6, 26).

Mama celor şapte fii ucişi de prigonitorii sirieni, îndemnând pe fiul cel mic să nu fie mai prejos de fraţii mai mari, este convinsă că se va întâlni cu fiul său: *„ca în ziua milostivirii (a răsplăţii) să te găsesc împreună cu fraţii tăi"* (II Mac. 7, 29).

La rându-i, copilul cel mic spune gâdelui ce trebuia să-l ucidă că-l aşteaptă urgia lui Dumnezeu, ca răsplată pentru nelegiuirea sa: *„Fraţii noştri, după răbdarea unui chin trecător, sunt părtaşii vieţii celei veşnice, făgăduite de Dumnezeu, iar tu, din pricina trufiei* *tale, vei avea parte, după judecata lui Dumnezeu, de pedepsa cea dreaptă"* (II Mac. 7, 37).

Macabeii se rugau pentru cei morți în lupte, ca Dumnezeu să-i învieze întru viața cea fericită: *„Căci dacă n-ar fi crezut că cei căzuți în bătălie vor învia, ar fi fost zadarnic lucru și nebunie să se roage pentru morți. Și ei mai credeau că pe cei care au adormit întru buna credință îi așteaptă o frumoasă răsplată. Iată un gând sfânt și cuvios"* (II Mac. 12, 44-45; cf. Is. 24, 21; Zah. 3, 7 Tobie 3, 6; 4, 17).

g. O diferență între soarta de dincolo a drepților și păcătoșilor în epoca precreștină o zugrăvește în fine Noul Testament. După parabola „Bogatului nemilostiv și sărmanului Lazăr" (Luca 16, 22), primul vine în locul de suferință și durere, în timp ce ultimul este purtat de îngeri în sânul lui Avraam[295]. De aceea, compartimentul șeolului în care poposesc străbunii morți în dreapta credință și cu speranța învierii este despărțit de cel în care stau cei condamnați, printr-o prăpastie inaccesibilă.

În timpurile de mai târziu ale iudaismului și pe timpul lui Hristos, pentru locul de ședere al celor drepți, găsim utilizat numele de *paradis* (παράδεισος), iar pentru locul de ședere al celor condamnați, găsim numele de *gheenă* (γέεννα) Mat. 5, 29; 10, 28. Luca 12, 5; Iacob 3, 6). Numele de *gheenă* vine chiar din timpurile Vechiului Testament. Termenul vine de la numirea de Valea Hinom (Ios. 15, 8), care în evreiește se exprimă prin *Ghe Hinom* sau *Ghe ben Hinom* ori *Ghe bene Hinom,* ce se traduce prin „Valea fiilor lui Hinom". Această vale Hinom este situată în partea de apus și miazăzi a Ierusalimului. Aici își arunca gunoiul populația cetății sfinte, căruia apoi îi da foc, încât în Valea Hinom era un foc continuu. Tot aici se afla și Tofet, un altar pe care se ardeau copii în cinstea idolului Moloch, zeu pe care israeliții îl împrumutaseră de la canaaneni din părțile Tirului și Sidonului. Regi necredincioși, ca Amon și Manase, făcuseră acolo chiar un fel de templu lui Moloch, căruia îi aduceau ca jertfe prunci nevinovați. Din pricina acestui Tofet, unde se ardeau jertfe umane, și a gunoiului ce ardea continuu aici, Valea Hinom a devenit simbolul focului veșnic, unde vor arde și se vor chinui cei condamnați la muncile iadului.

---

[295] „Sânul lui Avraam" este o expresie pentru rai sau paradis.

§ 55. Învierea morților

Cum am amintit mai sus în paragrafele despre șeol și răsplata de dincolo, cu doctrina despre nemurirea sufletului și a unei răsplătiri într-o altă viață stă în strânsă legătură învățătura despre învierea trupurilor.

Este drept că nici această doctrină nu este expusă așa de net și precis, în cărțile Vechiului Testament, cum se află în cărțile Noului Testament. Totuși urme, după care noi putem să tragem concluzia că doctrina despre învierea morților făcea parte din religia Vechiului Testament, nu lipsesc. Că aceste urme sunt mai numeroase cu cât ne apropiem de epoca ultimă a Vechiului Testament, iarăși este just. Dar așa a fost planul mântuirii și de aceea nu ne este îngăduit să discutăm cum voim noi planul divin.

Ca de obicei, criticii văd în credința despre învierea morților numai niște imagini ale israeliților cu privire la viața viitoare. De aceea, ca să vorbească de acest capitol, criticii cercetează felurite obiceiuri de înmormântare ale vechilor evrei și arată cum aceștia puneau vase cu mâncare și băutură lângă cei morți pentru a-i pregăti pentru eventuala viață veșnică. Apoi, ei cercetează credințele vechilor israeliți, forțându-se să arate că evreii se aflau oarecum sub teroarea spiritelor celor morți, pe care chiar le-ar fi adorat ca pe niște divinități. Am amintit mai sus că în cărțile cele mai timpurii ale Vechiului Testament nu găsim deloc aluzii la o înviere a corpurilor. Din contră, găsim exprimată ideea că ele nu vor învia, dar acest lucru nu se face pentru a nega posibilitatea învierii, ci pentru a constata că în ordinea obișnuită a lucrurilor, nu se produce înviere. Așa de exemplu, Iov se întinde în mormânt și nu mai iese (Iov 14, 12; cf. Ps. 41, 9; 43, 17; Am. 8, 14). De asemenea, în obiceiurile israeliților cu privire la înmormântare nu putem găsi mărturii în favoarea credinței în învierea morților. Lucrul acesta se poate spune despre Egipteni, care aveau atâtea rituri, deoarece ei credeau că mortul duce dincolo o viață aproape întru totul ca și cea de aici. Și ceilalți semiți aveau obiceiuri rituale la înhumare și după aceea, pe care le făceau ca să poată sufletul să pătrundă în șeol și acolo să-și ducă viața în tihnă.

De ce cărțile mai vechi ale Vechiului Testament să nu vorbească de învierea morților? Biserica creștină a răspuns la această chestiune așa: Moise a cunoscut doctrina despre înviere, dar n-a inserat-o în Lege, fiindcă se temea ca israeliţii, înclinaţi spre idolatrie, să nu se dedea la politeism, începând să adore pe cei morţi, cum făceau unii din vecinii lor.

Am amintit că Vechiul Testament are urme pe care mergând noi cei de azi putem să ne încredinţăm că religia Vechiului Testament conţine între învăţăturile sale şi doctrina despre învierea trupurilor.

a. Aşa de pildă, despre învierea morţilor ne vorbesc chiar cărţile pe care şi criticii le socotesc printre cele mai vechi: *Samuel* şi *Regi*. De exemplu, în I Regi 17, 17-24 şi II Regi 4, 8- 37, ni se istoriseşte cum în chip minunat profeţii Ilie şi Elisei au chemat la viaţă fiinţe care adormiseră întru viaţa de veci. Din aceste pasaje tragem concluzia că pentru evrei o înviere din morţi nu era cu neputinţă. De asemenea, în II Regi 13, 21 ni se relatează cum a fost readus la viaţă un om mort numai prin atingerea osemintelor lui de cele ale profetului Elisei, în groapa căruia fusese aruncat cel mort. Fără îndoială că relatarea acestor învieri din morţi presupune existenţa credinţei în posibilitatea unei reveniri a sufletului în trupul de care fusese despărţit.

b. În Iov 19, 25-27 citim: *„Eu ştiu că Răscumpărătorul meu este viu şi că la urmă mă va ridica pe pământ. Chiar dacă mi se va nimici pielea şi chiar dacă nu voi mai avea carne, voi vedea totuşi pe Dumnezeu, îl voi vedea şi-mi va fi binevoitor. Ochii mei îl vor vedea şi nu şi altuia..."* . După cât se vede, Iov cunoştea bine că după ce trupul îi va putrezi în mormânt, va veni un timp când va vedea pe Dumnezeu tot cu acelaşi trup în care trăise mai înainte de moarte. Ca să se spună lucrul acesta, se presupune cunoştinţa credinţei învierii din morţi.

Textul acesta din Iov a dat însă loc la mari discuţii, şi aceasta din cauză că se pretează la mai multe interpretări. Din timpurile cele mai vechi, au existat asupra lui opinii diverse şi aceasta a fost cauza pentru care acest text n-a fost dat ca probă despre învierea morţilor, deşi el prezice învierea. Aceasta se pare că este şi cauza pentru care Iov 19, 25-27 nu este citat nici în Noul Testament, care vorbeşte adesea de învierea morţilor. Nu-l vedem citat nici în Irineu[296], care a scris o carte asupra acestui subiect. Mai târziu, învăţătura creştină, ca şi interpretarea Sfintei Scripturi, prin autoritatea Bisericii, făcând progrese considerabile în toate direcţiile,

---

[296] D'Allioli, *Commentaire...*, vol. III, p. 365.

atunci şi pasajul din Iov a fost scos din obscuritatea de până aici şi pus în lumina care i se cuvenea. Vechii părinţi l-au tradus şi interpretat ca pe un text ce vorbeşte despre învierea morţilor.

De aceea, noi lăsăm de o parte potopul de discuţii provocat, mai ales de lagărul criticii negative moderne, şi conchidem cu tradiţia Bisericii că textul din Iov 19, 25-27 este unul din cele care ne indică credinţă în învierea morţilor, în Vechiul Testament, căci dacă această credinţă n-ar fi existat, chiar cât de restrânsă, Iov n-ar fi putut să se exprime aşa cum o face în pasajul de mai sus.

c. Psalmii conţin pasaje ce lasă să se întrevadă credinţa în învierea morţilor:

„Dar eu, în nevinovăţia mea, voi vedea faţa Ta. Cum mă voi trezi mă voi sătura de chipul Tău" (Ps. 17, 15). Trezirea de care este vorba aici nu este scularea de dimineaţă, cum vor să interpreteze necredincioşii, ci este vorba de învierea din morţi, căci abia atunci omul poate vedea faţa lui Dumnezeu (Cf. Num. 6, 24-26). De asemenea, nu este vorba nici de scăparea din durere pe care o doreşte credinciosul din partea lui Dumnezeu, căci nici atunci omul nu poate vedea faţa lui Dumnezeu. Aici este vorba de deşteptarea din somnul morţii, cum a fost înţeles acest pasaj de toată tradiţia noastră creştină.

d. De o înviere a morţilor ne dau o înţelegere mai multe pasaje ale *profeţilor*.

Aşa de exemplu, Hozea, pentru a descrie restaurarea lui Israel împrumută imaginile de la ideea de înviere:

„Veniţi să ne întoarcem la Domnul, căci El ne-a sfâşiat, dar tot El ne va vindeca. El ne-a lovit, dar tot El ne va lega rănile. El ne va da iarăşi viaţa în două zile; a treia zi ne va scula şi vom trăi înaintea Lui... El se iveşte ca zorile dimineţii şi va veni la noi ca o ploaie, ca ploaia de primăvară ce udă pământul" (Hoz. 6, 1-3);

„Le voi vindeca vătămarea adusă de neascultarea lor, îi voi iubi cu adevărat. Căci mânia Mea s-a abătut de la ei. Voi fi ca rouă pentru Israel. El va înflori ca crinul şi va da rădăcini ca Libanul (Hoz. 14, 4-5).

Învierea nu vine aici decât ca un termen de comparaţie, lucru ce se vede clar[297]. Dar aluzia este aşa de evidentă, încât apostolul Pavel poată să semnaleze în învierea drepților verificarea cuvintelor profetului (I Cor. 15, 55).

---

[297] Lesetre H, Articolul *Ressurection des morts*, în DBV, vol. V, col. 1066 sq.

De o înviere a morților ne vorbește mai clar Isaia: *„Să învie dar morții tăi. Să se scoale trupurile mele moarte. Treziți-vă și săriți de bucurie, cei care locuiți în țărână. Căci roua ta este o rouă dătătoare de viață, iar pământul va scoate iarăși afară pe cei morți"* (Is. 26, 19).

Se știe că în stilul profetic, restaurarea lui Israel prefigurează mântuirea umanității, iar pentru un viitor mai îndepărtat, viața viitoare. De asemenea, autori ca Delitzsch, Dillmann, Duhm ș.a. recunosc că acest text ridică pe primul plan ideea învierii morților[298].

Pe cât se vede, Isaia proorocul ne încredințează că israeliții adormiți întru Domnul vor învia în ziua când va spune Dumnezeu. De aceea, cu toată inima, el îndeamnă pe *locuitorii țărânii*, adică pe cei din pământ sau șeol, să se deștepte și să se bucure în Duhul, fiindcă se vor întoarce iarăși la viață, la desfătare și la fericire. După cum roua de noapte înviorează și reînsuflețește lumea plantelor uscate de arșița zilei, tot așa va fi și cu morții cei din șeol, care vor fi întorși la viață de către roua divină. Această rouă va fi starea de beatitudine pe care o vor avea toți morții din partea lui Dumnezeu când îi va reîntoarce la viață.

Ideea reînvierii din morți ne-o relevă proorocul Ezechiel în arhicunoscuta lui profeție cu oasele înviate. Viziunea aceasta a lui Ezechiel se referă la restaurarea lui Israel, dar nu o restaurare obișnuită, ci una eternă. În această viziune, învierea nu mai este luată ca un termen de comparație, ci ca un obiectiv direct, ce are să se întâmple:

„Mâna Domnului a venit peste mine și m-a luat în Duhul Domnul și m-a pus în mijlocul unei văi de oase. M-a făcut să trec pe lângă ele de jur împrejur și iată că erau foarte multe pe fața văii și erau uscate de tot. El mi-a zis: Fiul Omului, vor putea oare oasele acestea să învieze? Eu am răspuns: Doamne, Dumnezeule, tu știi lucrul acesta. El mi-a zis: Proorocește despre oasele acestea și spune-le: Oase uscate, ascultați cuvântul Domnului. Așa vorbește Domnul Dumnezeu către oasele acestea: Iată că voi face să intre în voi un Duh și veți învia. Vă voi da vine, voi face să crească pe voi carne, vă voi acoperi cu piele, voi pune un duh (niah) în voi și veți învia. Și veți ști că eu sunt Domnul. Am proorocit, cum mi se poruncise. Și pe când prooroceam s-a făcut un vuiet, și iată că s-a făcut o mișcare și oasele s-au apropiat unele de altele. M-am uitat și iată că le-au venit vine, carnea a crescut și le-a acoperit pielea pe deasupra, dar nu era încă duh în ele. El mi-a zis: Proorocește și vorbește duhului. Proorocește, Fiul Omului, și zi duhului: Așa vorbește Domnul Dumnezeu: Duhule, vino din cele patru vânturi, suflă peste morții aceștia, ca să învieze. Am proorocit, cum mi s-a poruncit. Și a intrat duhul în ei și au înviat și au stătut pe picioare: era o oaste mare, foarte mare la număr. El mi-a zis: Fiul Omului, oasele acestea sunt toată casa lui Israel. Iată că ei zic: Ni s-au uscat oasele. Ni s-a dus speranța; suntem pierduți. De aceea proorocește și spune-le: Așa vorbește Domnul Dumnezeu: Iată vă voi deschide mormintele, vă voi scoate din mormintele voastre..." (Ez. 34, 1–14).

Tocmai fiindcă pasajul din Ezechiel vorbește de învierea morților, Biserica creștină l-a găsit ca cel mai potrivit de citit în Vinerea Patimilor, ca să întărească pe credincioși în credința în așteptarea învierii trupurilor noastre.

Instrumentul învierii prin care Dumnezeu aduce pe cei morți la viață am văzut că în Isaia (26, 19) *era rouă de lumină*, în Ezechiel instrumentul este *Spiritul vieții (ruah)*, care vine și se unește din nou cu scheletul omenesc, dând naștere la vine, mușchi și piele.

Viziunea descrisă de profetul Ezechiel ne este înfățișată ca un simbol al reînfloririi statului iudaic, fiindcă în versetul 11 și 12 ni se spune că însuși Yahweh i-a luminat mintea cu cuvintele: *„Acește oseminte sunt toată casa lui Israel"*. Poporul disperase, așteptând salvarea de la Domnul și de aceea Dumnezeu îmbărbătează pe Israel, prin gura profetului. Numai că folosirea simbolului, care este acceptat pentru învierea morților, în mod neîndoios presupune existența lucrului simbolului[299]. Cu alte cuvinte, profetul Ezechiel ca să-și preînchipuiască restaurarea ca un lucru posibil și sigur, trebuie că învierea morților era un lucru cunoscut, atât profetului cât și celor cărora el le vorbea. Dacă israeliții n-ar fi avut pe atunci nici o idee despre această învățătură, se înțelege de la sine că folosirea simbolului învierii din morți ar fi fost cu neputință. Așadar, pe timpul lui Ezechiel, credinţa în învierea morţilor era ceva cunoscut de tot poporul.

---

[298] Ibidem, col. 1064.

[299] Scholz P., *op. cit.*, p. 216.

Aproape ca şi în limbajul nostru, al celor de astăzi, care „aşteptăm învierea morţilor şi viaţa veacului ce are să fie", după cum mărturisim în simbolul credinţei, se exprimă clar şi pe înţelesul tuturor, despre învierea morţilor, cartea Daniel:

„În timpul acela se va scula marele voievod Mihail, ocrotitorul copiilor poporului tău; căci acesta va fi un timp de strâmtoare, cum n-a mai fost de când sunt neamurile şi până acum. Dar în timpul acela poporul tău va fi mântuit, şi anume oricine va fi găsit scris în carte. Mulţi din cei ce dorm în ţărâna pământului se vor scula, unii pentru viaţa veşnică şi alţii pentru ocară şi ruşinea veşnică" (Dan. 12, 1-3).

Din cuvintele lui Daniel vedem că el vorbeşte precis de învierea morţilor. Chiar lui îi spune Yahweh: *„Iar tu, du-te, până va veni sfârşitul. Tu te vei odihni şi te vei scula iarăşi în partea ta de moştenire"* (Dan. 12, 13). Scularea lui Daniel va avea loc la învierea generală a morţilor, ce va să fie la sfârşitul veacului acestuia. Partea de moştenire, de care-i vorbeşte cuvântul divin, va fi răsplata ce va primi de la Domnul pentru că a fost un slujitor supus şi plăcut lui Dumnezeu.

S-a pus întrebarea dacă Daniel n-a împrumutat de la perşi ideile despre învierea din morţi. Dar perşii din epoca lui Daniel credeau în ea? se întreabă pe bună dreptate cei care socot credinţa în învierea morţilor, revelaţie divină. Pe baza unei informaţii raportată la Herodot[300], se susţine că pe timpul lui Cambise se admitea posibilitatea unei învieri individuale, dar nu se punea deloc chestiunea unei reînvieri generale. Se citează, în special, un text din Theopomp[301], raportat de trei scriitori. După Plutarch (De Isiside şi Osiride, 47), Theopomp ar fi aflat de la magi că într-o zi Hades va fi învins şi oamenii nu vor mai avea nevoie de hrană pentru a trăi. La finele secolului al doilea, Diogene Laerţiu (Proem. 9) ne reproduce pe Theopomp, că, după magi, oamenii trebuie să revină ia viaţă şi să devină imortali. În fine, Enea din Gaza, creştin de la finele secolului al VIII-lea, vorbind de Theopomp, foloseşte formula

---

[300] Herodot, cartea III, cap. 62.

[301] Lesetre H., *op. cit.*, col. 1066.

aceasta: Zoroastru prezise că va veni un timp când va exista învierea tuturor morţilor (Fragm. H. G. I. p. 289).

Pe cât se vede din aceşti trei autori, în realitate aici avem de-a face cu un text care s-a precizat abia în timpul nostru şi s-a precizat aşa cum l-au voit autorii respectivi care-l raportează.

În ce priveşte doctrina învierii la perşi, ea nu s-a formulat formulat decât în Avesta de mai târziu, colecţie ce n-a fost închisă decât în secolul al treilea al erei noastre creştine[302].

Din contră, ideea învierii este familiară mitologiei babiloniene. În poemul *Coborârea lui Iştar în infern,* vedem pe Iştar şi pe Tamuz revenind la viaţă, după ce au stat în mormânt[303]. Marii zei, Marduk, Ea, Nebo şi alţii, au puterea să cheme morţii la viaţă. A. Jeremias[304] ne dă o listă de zei babilono-asirieni, ce aveau dreptul să învieze. Marduk era în capul lor. El este numit „milostivul care voieşte să deştepte pe morţi, milosârdul căruia îi este îngăduit să redea viaţa, stăpânul libaţiei curate, care deşteaptă morţii". El este lăudat şi invocat ca „cel care dă viaţă morţilor"[305]. Aceste texte şi alte asemenea presupun că cel puţin ideea de înviere nu era străină vechilor babilonieni. Ei priveau ca posibilă ieşirea din *arallu* (locuinţa morţilor) şi recunoşteau dumnezeilor lor posibilitatea de a o procura cui voiesc. De altfel, babilonienii sunt singurii dintre semiţi, făcând abstracţie do evrei, care s-au preocupat de marea problemă a învierii: „Dacă ne gândim la influenţa extraordinară exercitată de Chaldea în domeniul religios şi la numărul destul de ridicat al credinţelor comune tuturor semiţilor, nu vom fi departe de adevăr dacă vom plasa credinţa în învierea corpurilor printre ideile ce preocupau lumea veche, către anul 2000 î.e.n., iar grija avută la înmormântarea trupurilor îşi găseşte în aşteptarea învierii, învierii ce are să fie, o explicaţie mai completă. De altfel, nu se vede să se fi format asupra acestui punct o doctrină universală şi în acelaşi timp foarte fermă. Admiţând posibilitatea învierii şi probabil păstrând speranţa ei, din acest presentiment, babilonienii n-au făcut un articol fundamental de credinţă"[306].

---

[302] Lagrange M. J., *La religion des Perses*, Paris, 1904, p. 33-35.

[303] Lenormant F., *Melanges d'archéologie égyptienne et assyrienne*, vel. I, p. 31 ; Maspero G., *Histoire ancienne des peuples...*, vol. I, p. 693-696.

[304] Jeremia A., *Babylonisch-assyrischen Vorstellungen vom Leben nach dem Tode*, Leipzig, 1899, p. 100-101.

[305] Jensen H., *Die Cosmologie der Babylonier*, Strassburg, 1890, p. 296; Dhorme P., *Choix des textes religieux assyro-babylonien*, Paris, 1907, p. 71.

Cu toată probabilitatea, patriarhii evreilor au purtat cu ei aceste speranţe vechi semite, deşi cărţile Vechiului Testament nu ne dau relaţii în această privinţă. Poporul israeliţilor din Egipt i-a pus în contact pe evrei cu un popor care se afla în posesia unei noţiuni foarte clare cu privire la nemurirea sufletului, dar care nu era aşa de explicit în ce priveşte învierea corpurilor. Aşadar, nu Egiptul a fost cel ce trebuia să le vorbească evreilor de înviere şi nici babilonienii nu le-au dat această idee, ci ea a venit atunci când Dumnezeu a voit s-o reveleze prin gura proorocilor, cum am văzut mai sus.

g. În cărţile *Macabei* găsim exprimată credinţa în învierea morţilor, tot aşa de clar ca şi în cartea Daniel. În cartea II Macabei auzim pe mama celor şapte fraţi macabei care mor apărându-şi credinţa, cum vorbeşte despre învierea răposaţilor cu toată convingerea. Ea este încredinţată că viaţa omului nu se opreşte aici, ci continuă şi dincolo de mormânt şi că va veni o zi a învierii, când oamenii se vor întâlni fiecare cu scumpii săi adormiţi. Credinţa aceasta le-a dat celor şapte fraţi macabei şi mamei lor rezistenţa necesară în faţa gâdelui lui Antioh Epifanie ca să suporte moartea cu o resemnare de adevăraţi creştini. De aceea, Biserica creştină ortodoxă îi şi sărbătoreşte ca pe nişte sfinţi mucenici în ziua de 1 August. Iată ce spune unul din copii, dându-şi ultima suflare: *„Nelegiuitule, tu ne iei viaţa aceasta de acum, însă împăratul luminii ne va învia întru învierea vieţii de veci, pe noi cei care murim pentru legile Lui"* (II Mac. 7, 9). Al treilea copil îşi exprimă convingerea aşa: *„Aceste mădulare le-am primit de la Domnul din cer şi pentru legile Lui, eu le dispreţuiesc, dar nădăjduiesc* că *iarăşi le voi primi de la el"* (II Mac. 7, 11).

Al patrulea copil spune tare, ca să audă toţi şi gâdele: *„Fericiţi sunt cei care mor de mâna oamenilor, cu nădejdea în Dumnezeu, că El iarăşi ne va învia"* (II Mac 7, 14).

Mama îi încurajează pe fii să nu se lepede de credinţa lui Dumnezeu, prin cuvintele: *„Ziditorul lumii, care a făcut pe om de la naşterea lui şi care dă tuturor viaţă, ca un milostiv, vă va da iarăşi duh şi viaţă, fiindcă acum sunteţi dispreţuiţi voi înşivă pentru legile Sale"* (II Mac. 7, 23).

Tot în cartea Macabei, ni se pomeneşte de rugăciunile ce se făceau pentru morţi, tocmai cu credinţa ca să le grăbească învierea: *„Căci dacă ei n-ar fi crezut că cei căzuţi în bătălie vor învia, ar fi fost zadarnic lucru şi o nebunie să se roage pentru morţi. Şi ei mai credeau că pe cei care au adormit în buna credinţă îi aşteaptă o frumoasă răsplată"* (II Mac. 12, 44-46).

Tot cartea II Macabei, relatând despre Razis, unul dintre bătrânii de vază din Ierusalim care, la moartea sa martirică pe care a răbdat-o cu o resemnare vrednică de un mucenic creştin, apărându-şi credinţa şi patria, spune: *„Şi cu toate că-şi pierduse sângele cu desăvârşire, şi-a smuls măruntaiele cu amândouă mâinile şi le-a aruncat în mulţime, rugându-se: Stăpânul vieţii şi al morţii şi al sufletului, să mi le dea iarăşi. Şi a adormit"* (II Mac. 14, 45-46). Dacă Razis n-ar fi fost convins că nu va veni învierea morţilor, n-ar fi spus aceste cuvinte, care fac din el un erou al credinţei.

h. În apocrife. Cartea Enoh spune că sufletele vor ieşi din şeol în ziua învierii. Această înviere va fi generală. Nu numai israeliţii, nu numai cei buni, ci toţi oamenii fără distincţie, iudei şi neamuri, drepţi şi păcătoşi, vor lua parte cu toţii. În aşa numita *carte a Parabolelor,* ce face parte din cartea Enoh, se spune că în momentul în care Mesia va judeca lumea, pământul, atunci şeolul, infernul, pustiul şi marea vor scoate la iveală tot ceea ce ele au primit, toţi oamenii pe care i-au înghiţit, iar cel Ales (Mesia) va alege dintre ei pe cei mai buni şi sfinţi. Această înviere nu este o simplă schimbare de domiciliu, trecerea sufletului din şeol în locuinţa definitivă a fericirii sau pentru cei răi în locuinţa chinurilor. Nu, ci este o înviere a corpurilor, cel puţin pentru cei drepţi[307]. Iată ce citim în această carte Enoh:

„În acele zile, pământul va scoate depozitul său, iar şeolul va de ce a primit, iar infernele vor da ce trebuie. El (Alesul = Mesia)

---

[306] Lagrange M. J., *Etudes sur les religions sémitiques*, ed. a II-a, Paris, 1905, p. 340 ; cf. A. Lod, *La croyance à la vie future et le culte des morts dans l'antiquité israélite*, Paris, 1906, p. 102.

[307] Martin F., *Le livre d'Henoch, tr. sur le texte éthiopien*, Paris, 1906, p. XXXVI.

va alege printre ei pe cei drepţi şi pe cei sfinţi, căci este aproape ziua în care vor fi salvaţi" (Cartea Enoh cap. 51, 1-2. Capitolul 51 face parte din aşa numita Carte a Parabolelor).

„Aceste măsuri (pe care îngerii le vor avea în mâini) *vor da la iveală toate secretele din fundul pământului şi pe cei care au fost distruşi în locuri pustii şi pe cei care au fost înghiţiţi de peştii mării şi de fiare, ca ei să revină şi să se sprijine pe ziua Alesului, căci nu este nimic care să piară înaintea Domnului spiritelor, nu este nimic care să poată să dispară"* (Enoh 61, 5);

„Atunci cei drepţi se vor trezi din somnul lor, înţelepciunea se va ridica şi ea şi le va fi dată" (Enoh 9, 10 Cf. 91, 2; 100, 5).

Pe cât se vede, din cele ce am mai spus, în epoca ce a precedat venirea în lume a Domnului Hristos, credinţa în învierea morţilor se prezintă cam aşa: Atât israeliţii credincioşi, cât şi cei necredincioşi vor învia în trupurile lor, înaintea solemnei şi ultimei judecăţi când i se va da fiecăruia după cele ce a lucrat în viaţă[308].

i. Mărturia cea mai mare şi cea mai puternică despre credinţa în învierea morţilor ne-o dă *Noul Testament.* Acolo, vedem cum Marta, o femeie din popor, mărturiseşte credinţa poporului său, atunci când Mântuitorul îi spune că fratele ei, Lazăr, va învia: *„Ştiu, Doamne, că va învia la învierea cea de apoi"* (Ioan 11, 24).

Una dintre marile neînţelegeri între farisei şi saduchei era tocmai pe chestiunea învierii morţilor. De aceea, Mântuitorul le arată saducheilor că sunt în eroare, spunându-le: *„Iar despre înviere, au doară n-aţi citit ceea ce Dumnezeu a spus, când vă grăieşte: Eu sunt Dumnezeul lui Avraam, Dumnezeul lui Isaac şi Dumnezeul lui Iacob. El nu este Dumnezeul al morţilor, ci al viilor"* (Mat. 22, 31; Marcu 11, 26; Luca 20, 37).

Din cele spuse până aici, reiese limpede că credinţa în învierea morţilor nu este un apendice venit din întâmplare din Persia şi Babilonia în lumea de idei a evreilor. Din contra, este veriga de încheiere firească şi necesară a întregului lanţ de aşteptări din Vechiul Testament, privitoare la domnia eshatologică a lui Dumnezeu[309]. În regatul pe care are să-l instituie Dumnezeu aici pe pământul acesta sau în cerurile sale cele spirituale, credincioşii care au murit cu această speranţă trebuie să iasă din mormintele lor pentru a lua parte la această mântuire şi a intra în această mare comuniune, pentru care Dumnezeul cel viu şi sfânt a creat lumea noastră.

Evanghelia a luat acest bun al Vechiului Testament şi l-a desăvârşit.

§ 56. Viaţa viitoare

Când zicem viaţa veşnică sau viaţa viitoare, după sensul ce-l are această expresie în cărţile Vechiului Testament, ne gândim la învierea morţilor, la judecata divină ce are să aibă loc, la răsplata celor buni şi în fine la viaţa pe care au s-o ducă după aceea sufletele reîntrupate. Şi într-adevăr, noţiunile de mai sus sunt strâns legate una de alta, fiindcă ele se vor succeda la scurt interval, unele după altele.

Despre viaţa viitoare în sine, cum va fi ea, cărţile Vechiului Testament ne vorbesc aşa de puţin. Cum am spus şi în paragrafele precedente, aşa a fost în planul Providenţei ca ideile eshatologice să fie obscure în Vechiul Legământ, ele urmând să fie puse în lumină şi lămurite de Mesia Hristos.

Din paragrafele: Viaţa în şeol, răsplata de dincolo şi învierea morţilor, am văzut că religia Vechiului Testament avea între articolele ei de credinţă şi pe cele despre nemurirea sufletului, despre învierea trupului, despre judecata generală a tuturor oamenilor şi, în fine, despre viaţa cea eternă, în care drepţii se vor bucura, iar păcătoşii se vor chinui.

Aici nu ne mai preocupăm de părerile criticii negative cu privire la punctele de mai sus, căci sunt simple presupuneri. Noi, pe baza mărturiei cărţilor Vechiului Testament şi pe cea a Bisericii creştine suntem încredinţaţi că religia Vechiului Aşezământ avea doctrina despre viaţa veşnică.

Expresia *viaţa veşnică* n-o întâlnim decât de două ori în textele Vechiului Testament.

Prima menţiune se află în Isaia (25,7-8) unde citim: *„Şi pe muntele acesta, înlătură învelişul ce acoperă toate popoarele şi învelitoarea ce înfăşură toate neamurile. Nimiceşte moartea pe ve-*

---

[308] Lesetre A., *op. cit.*, col. 1069

[309] Sellin E., *op. cit.*, p. 135.

cie. Domnul Dumnezeu şterge lacrimile după toate feţele şi îndepărtează de pe tot pământul ocara poporului Său. Da, Domnul a vorbit". Acest acoperământ cade la un moment dat, aşa încât popoarele adunate la ospăţul cel mare de pe muntele Domnului (Sion) sunt în stare să-l vadă pe Dumnezeu în mod direct. Dar cu aceasta se nimiceşte şi moartea şi încetează toate fenomenele înfricoşătoare, ce însoţesc venirea Domnului. Blestemul anunţat în Geneză, cap. 3, este ridicat pentru totdeauna.

A doua menţiune se află în Daniel (12, 2). În citatul de mai sus din Isaia, am văzut că se vorbea despre un timp în care moartea nu va mai exista, iar oamenii vor trăi etern. Acum, în locul din Daniel, viaţa veşnică este de două feluri. Pentru unii (cei buni) este fericire eternă, iar pentru alţii (cei răi) este suferinţă fără sfârşit: *„Mulţi dintre cei ce dorm în ţărâna pământului se vor scula. Unii pentru viaţa veşnică, iar alţii pentru ocara şi ruşinea veşnică"* (Dan. 12, 2).

După cum am văzut în paragrafele de mai înainte, după cărţile Vechiului Testament, viaţa viitoare s-ar prezenta cam în acest fel:

a. **Viaţa viitoare va fi eternă:** *„Iată vin zile, zice Domnul, când voi face cu casa lui Israel şi cu casa lui Iuda un legământ nou, nu ca legământul pe care L-am încheiat cu părinţii lor, în ziua când i-am apucat de mână, să-i scot din ţara Egiptului, legământ pe care l-au călcat... Ci iată legământul pe care-L voi face... după zilele acelea, zice Domnul: Voi pune Legea Mea înăuntrul lor, o voi scrie în inima lor. Eu voi fi Dumnezeul lor, iar ei îmi vor fi Mie popor"* (Ier. 31, 31-33).

Legământul de care vorbeşte Ieremia aici va fi cel făcut de Mesia. El se va deosebi fundamental de cel făcut cu Moise:

„Căci iată, Eu fac ceruri noi şi un pământ nou, aşa că nimeni nu-şi va mai aduce aminte de lucrurile trecute şi nimănui nu-i vor mai veni în minte. Ci vă veţi bucura şi vă veţi veseli pe vecie pentru cele ce voi face. Căci voi preface Ierusalimul în veselie şi pe poporul lui în bucurie" (Is. 65, 17).

Cerurile şi pământul cel nou, regatul mesianic eshatologic vor fi viaţa viitoare, ce nu va mai avea sfârşit. Pentru cei buni ea va fi o fericire perpetuă:

„În ziua aceea, zice Domnul, voi aduna pe cei şchiopi, voi strânge grămadă pe cei izgoniţi şi pe cei pe care-i chinuisem. Din cei şchiopi voi face o rămăşiţă, din cei care erau risipiţi, un neam

puternic. Şi Domnul va împăraţi peste ei, pe muntele Sionului, de acum şi până în veac" (Mih. 4, 7-8)

Viaţa veşnică şi fericită o vor dobândi cei care vor suferi sau se vor lupta să meargă pe calea lui Dumnezeu.

b. **Viaţa viitoare va fi o împărăţie a dreptăţii, a mântuirii, binecuvântării, a păcii şi bucuriei:** *„Eu însumi Mă voi veseli asupra Ierusalimului şi mă voi bucura de poporul Meu. Nu se va mai auzi în el, de acum, nici glasul plânsetelor, nici glasul ţipetelor. Nu vor mai fi în el nici copii cu zile puţine, nici bătrâni care să nu-şi împlinească zilele..."* (Is. 65, 19-20);

„Înainte ca să Mă cheme, le voi răspunde, înainte ca să isprăvească vorba, îi voi asculta" (Is. 65, 24);

„Fiecare va locui sub viţa lui şi sub smochinul lui şi nimeni nu-l va mai tulbura, căci gura Domnului a vorbit" (Mih. 4, 4).

c. Viaţa viitoare va fi, cum spune Noul Testament, ceea ce ochiul n-a văzut şi urechea n-a auzit. Vor fi desfiinţate întăririle cetăţilor, carele şi instrumentele de război vor fi aruncate, căci nu se va mai simţi nevoia de ele (Mih. 8, 9-10; 5, 13; Zah. 9, 10 şi Is. 2, 4). Armele de luptă, ca arcul, săgeata, lancea ş.a., vor fi rupte şi prefăcute în unelte pentru ogoare şi lucru, fiindcă atunci nu se va mai învăţa arta războiului (Hoz. 2, 20; Is. 2, 4; Mih. 4, 3). Dumnezeu va face pustia o grădină şi stepa o livadă, unde va fi cântare, zburdare şi veselie (Is. 51, 3). Nu se va mai auzi plâns şi tânguire, ci bucurie fără sfârşit şi mulţumire, ce vor face fericit pe orişicine (Is. 65, 18; Ier. 30, 19; 31, 12; 33, 10; Hoz. 2, 17; Zah. 9, 15). Câmpiile, grădinile, plantaţiile de măslini şi viile vor da o recoltă neobişnuit de îmbelşugată. Munţii vor da drumul la râuri de must, iar din dealuri va curge lapte, râpile şi creştetele cele pleşuve vor fi acoperite de turme fără număr (Is. 41, 17; Ier. 31, 12 aq; Ez. 34, 27; Ioel 4, 18; Am. 9, 13; Zah. 8, 12). Dumnezeu va încheia o înţelegere şi cu animalele de pradă, cu şerpii şi tot felul de reptile, ca ele să nu mai facă rău şi să nu mai supere pe om (Hoz. 2, 18). Animalele, ce altădată erau sălbatice şi păgubitoare, în viaţa viitoare se vor lepăda de natura lor cea rea şi vor deveni blânde: Ele vor veni după om, numai la un singur semn al său. Lupul se va culca alături de miel, pardosul alături de ied. La un loc vor sta viţelul, leul şi vitele de îngrăşat. Un singur copil le va mâna pe toate. Vaca va paşte la un loc cu ursoaica şi vor naşte puii împreună. Leul va mânca paie ca şi boul. Copilul de sân se va culca lângă cuibul viperei, iar copilul mai mărişor va băga mâna în vizuina năpârcii (Is. 11, 6-8; 65, 25). Atunci nu vor mai exista fiare sălbatice (Ex. 34, 25). Nimeni nu va mai fi mâncat de animalele de pradă (Ex. 34, 29).

În concluzie, trebuie să spunem că Vechiul Testament vorbeşte foarte puţin de viaţa viitoare, în concepţia pe care o avem noi cei de astăzi, aşa de bogaţi în luminile Noului Testament.

Dar din paragrafele precedente cu privire la şeol şi răsplata de după moarte şi mai ales din paragraful următor, despre învierea morţilor, se vede clar de tot că Vechiul Testament nu ignora credinţa că după ce Dumnezeu va fi terminat judecata acestei lumi şi va întemeia regatul său pe pământ sau împărăţia mesianică, va urma o viaţă nouă, complet diferită de cea de până acum. Aceasta nu este altceva decât viaţa veşnică, despre care noi creştinii ştim că este o viaţă spirituală, ce nu se mai poate schimba, ca forţele răului nu vor mai avea nici o putere asupra sufletelor ca să le ispitească şi să le tortureze. Cei buni vor petrece cu Dumnezeu în împărăţia cerurilor, unde nu este nici durere, nici întristare, nici suspin, iar cei răi se vor chinui în împărăţia întunericului, în focul cel nestins, unde sunt viermii ei neadormiţi, plângerea şi scrâşnirea dinţilor. Aceasta este viaţa veşnică în sens creştin. Vechiul Testament nu vorbeşte direct de viaţa veşnică, dar când spune de regatul lui Mesia, se apropie şi el de sensul creştin. Căci regatul acesta, prevestit în Vechiul Testament, se împlineşte în Noul Legământ, în Evanghelia Mântuitorului nostru Iisus Hristos, prin Fiul lui Dumnezeu, a cărui împărăţie este fără de sfârşit.

Postfaţă

Cartea de faţă este o scurtă expunere a conceptelor religiei Vechiului Testament, aşezate într-o succesiune socotită organică. Ar putea fi numită şi „Dogmatica Vechiului Aşezământ", dar întrucât între dogmatică şi o expunere sumară a ideilor religioase este diferenţă, s-a evitat termenul, fiind socotit nepotrivit.

Lucrarea prezentă are ca subiect teologia biblică a Vechiului Testament şi cuprinde două părţi: Partea întâi (generală) se ocupă cu expunerea etapelor revelaţiei divine, adică cu diferitele stadii prin care a trecut religia Vechiului Testament. Cum este în general admis, revelaţia Vechiului Aşezământ nu s-a făcut printr-o singură persoană sau o singură dată, ci s-a făcut în mod succesiv şi prin persoane diferite. Din această cauză, revelaţia Vechiului Testament este socotită o revelaţie progresivă. De aceea este nevoie să se arate fazele prin care a trecut religia mozaică şi teologia ei în contextul fenomenului revelaţional.

Partea a doua constă în expunerea sistematică a principiilor religiei vechi-testamentare. Când am purces la alcătuirea teologiei biblice a Vechiului Testament am avut în intenţie cele de mai sus.

Alcătuirea unei teologii biblice nu a fost un lucru prea uşor. Aceasta se datorează faptului că în limba română nu există nici o lucrare de acest gen după care să te mai călăuzeşti, într-o măsură oricât de mică. Nici la celelalte popoare din Orientul european n-am aflat vreo lucrare de teologie biblică a Vechiului Testament. Există totuşi la ruşi istoria biblică a profesorului Lopuhin, dar istoria biblică este diferită de teologia biblică. Am găsit material puţin şi la romano-catolici. Lucrul acesta se explică prin faptul că Biserica Apuseană încă nu şi-a spus cuvântul clar faţă de toate atacurile criticii negative, pe care apoi autorii să le utilizeze în operele lor. De aceea, ne-am îndreptat către scrierile autorilor liberali, adepţi ai părerilor criticii negative. De la ei am luat puţin material, din cauză că mai peste tot ei nu văd în Vechiul Testament decât „imaginaţiile evreilor" şi atunci ca să restabilească adevărul, criticii îşi aşează în scris părerile lor, astfel încât pe lângă „închipuirile evreilor", trebuie să citeşti şi închipuirile teologilor liberali.

Dintre autorii protestanţi, cel mai ponderat mi s-a părut Sellin şi de aceea l-am folosit acolo unde nu venea în contradicţie cu învăţătura de veacuri a Bisericii creştine.

Dintre romano-catolici, între puţinii care face şi teologie biblică este Scholz, după care ne-am călăuzit, în special în aranjarea materialului disciplinei respective.

Studiul teologiei biblice este un studiu relativ nou, abia are un secol şi jumătate de existenţă. Patria unde apare este Germania, centrul cel mai puternic al lumii protestante. Până aici, studiul propriu al teologiei biblice a Vechiului Testament era inclus în cel de dogmatică, deoarece dogmatica era aceea care căuta textele scripturistice şi le utiliza în demonstrarea adevărurilor de credinţă.

De aceea, în ţările ce ţin de Biserica Orientală, acestui studiu nici până astăzi nu i s-a dat atenţia cuvenită. Este regretabil, fiindcă pe de o parte el te orientează uşor în organismul religiei Vechiului Testament, iar pe de altă parte obligă pe credincioşi să-şi spună punctul de vedere cu privire la înţelegerea religiei Vechiului Testament, temelia pe care Noul Testament şi-a aşezat edificiul său.

Cartea de faţă este un început. Ca la orice început, ea are defecte şi poate lacune mari. Am ţinut totuşi s-o dăm la lumină, ca să se umple un gol de mult simţit în studiile teologiei.

Cei care vor veni după scriitorul acestor rânduri au sarcina de a perfecta începutul modest. Ei trebuie să sporească capitolele şi paragrafele şi să arate care este poziţia justă, faţă de presupunerile criticii negative.

Preot Athanase Negoiţă

Notă biobibliografică

Pr. Prof. Athanase Negoiţă s-a născut la 3 iulie 1903 în comuna Seaca, judeţul Teleorman, din părinţi agricultori. După absolvirea cursului primar în 1915, a urmat o şcoală practică de contabilitate în Tr. Măgurele, absolvită în 1918, datorită căreia a putut să-şi continue studiile. Cursul inferior gimnazial l-a făcut la liceul Sf. Haralambie din Tr. Măgurele, între anii 1920-1923, iar cursul superior l-a făcut la Seminarul Central din Bucureşti, între anii 1923-1926. Îndată după terminarea seminarului şi-a trecut şi examenul de absolvire a şcolii normale de învăţători, în sesiunea iunie 1926. În toamna aceluiaşi an s-a înscris la Facultatea de Teologie din Bucureşti, pe care a terminat-o în iunie 1930, când şi-a trecut şi examenul de licenţă cu „magna cum laudae". În 1927, în urma unui examen de diferenţă, şi-a trecut şi bacalaureatul de liceu, înscriindu-se la Facultatea de Litere, secţia clasică, pe care a absolvit-o în 1930. Vacanţele anilor 1928-1929 şi le-a făcut în Atena, printre studenţii de acolo, ca să-şi adâncească mai temeinic cunoştinţele de limba greacă. Îndată după licenţa în teologie, în iunie 1930, obţinând o bursă, a plecat în Ţara Sfântă pentru studii privind Vechiul Testament. În Ierusalim, şcoala urmată a fost l'Ecole biblique et archeologique française, organizată de părinţii dominicani. Pentru trecerea examenului de doctorat, şcoala aceasta îşi trimitea absolvenţii la Roma, la catolici; de aceea, în iunie 1932 a venit la Facultatea Ortodoxă din Bucureşti şi a trecut examenul de doctor cu teza *Proorocul Nahum*, obţinând nota 10 şi menţiunea „magna cum laudae".

Vacanţele de vară ale anilor 1932-1934 le-a făcut în Berlin, la Facultatea de Teologie a Universităţii Humbold. În octombrie 1932, Consiliul Profesoral al Facultăţii de Teologie şi Senatul Universităţii din Bucureşti l-au recomandat să suplinească conferinţa de Studii Biblice, iar Ministerul Instrucţiunii a aprobat numirea. În acest post a funcţionat până la finele anului 1938. În noiembrie 1933 s-a hirotonit diacon la Mănăstirea Zamfira din Prahova, iar în februarie 1936 a fost numit preot la Biserica Sf. Ioachim şi Ana din Bucureşti (Foişorul de Foc), unde se află şi astăzi*. Din 1939 a fost asistent la catedra de Exegeză a Vechiului Testament la Facultatea de Teologie din Bucureşti, iar din 1940 asistent definitiv. În toamna anului 1947, Consiliul Profesoral al Facultăţii de Teologie din Bucureşti l-a recomandat, iar Ministerul Educaţiei Naţionale l-a numit profesor suplinitor de exegeză a Vechiului Testament la Facultatea de Teologie din Capitală. În 1948, intervenind reforma învăţământului, facultăţile de teologie au trecut sub autoritatea directă a Bisericii. Atunci au încetat să existe vechile facultăţi academice şi seminar, luând fiinţă cele trei institute teologice. Prin acea reformă preotul Athanase Negoiţă a fost încadrat lector de limbă ebraică la Institutul din Bucureşti în anul 1948. În septembrie 1962, reducându-se Institutul Teologic din Cluj şi rămânând numai două institute pe toată ţara, a fost epurat, rămânând numai preot la Biserica Oborul Vechi.

---

* Pr. A. Negoiţă a murit în 1994.

Publicaţiile, dintre care multe inedite, scrise de Pr. Athanase Negoiţă cuprind: 1. volume şi broşuri didactice; 2. articole de revistă şi 3. broşuri de popularizare.

1. *Volume şi broşuri didactice*

1 – *Prorocul Nahum* (teza de doctorat), Bucureşti, 1932
2 – *Adevărata critică şi metodă*, Bucureşti, 1934
3 – *Limba aramaică din Noul Testament*, Bucureşti, 1935
4 – *La râul Babilonului* (Ps. 147), Bucureşti, 1935
5 – *Sabbathul Vechiului Testament*, Bucureşti, 1935
6 – *Codul lui Hamurapi*, Bucureşti, 1935
7 – *Metoda misionară a profeţilor Vechiului Testament*, Bucureşti, 1936
8 – *Câteva numiri de geografie biblică*, Bucureşti, 1937
9 – *Psalmul XXXIII* (Ps. 33), Bucureşti, 1938
10 – *Psaltirea în cultul Bisericii Ortodoxe*, Bucureşti, 1940
11 – *Note filologice asupra cărţii Nahum*, Bucureşti, 1940
12 – *Să nu fierbi iedul în laptele mamei sale*, Bucureşti, 1940
13 – *Habiru sunt Ebreii?*, Bucureşti, 1940
14 – *Regele după Vechiul Testament*, Bucureşti, 1940
15 – *Plantele amintite în Biblie*, Bucureşti, 1941
16 – *Psalmii biblici şi psalmii babilonieni*, Bucureşti, 1944
17 – *Cunoşti, tu, Ţara Sfântă?*, Bucureşti, 1944

18 – *Elemente de gramatică ebraică*, Bucureşti, 1946
19 – *Arheologia biblică a Vechiului Testament*, Bucureşti, 1951
20 – *Gândirea asiro-babiloniană în texte*, Bucureşti, 1975
21 – *Gândirea feniciană în texte*, Bucureşti, 1975
22 – *Gândirea hitită în texte*, Bucureşti, 1986

2. *Articole şi texte în reviste*

Menţionăm dintre cele peste 100 de articole pe cele ce se ocupă de Manuscrisele de la Qumram şi cele de arheologie orientală, care aduc multă lumină în înţelegerea Vechiului Testament. Revistele româneşti în care au apărut ar fi cam acestea: „Raze de lumină", „Fântâna darurilor", „Amvonul", „Păstorul ortodox", „Natura", „Vremea", „Revista teologică" ş.a. apoi în foile bisericeşti: „Duminica ortodoxă", „Glasul Bisericii", „Glasul monahilor", „Cuvânt bun", „Bucium ortodox" etc.

3. *Broşuri de popularizare a credinţei*

1. *De la Bucureşti la Ierusalim*, Bucureşti, 1932
2. *De la Ierusalim la Bethleem*, Bucureşti, 1938
3. *De la Bethleem la Iordan*, Bucureşti, 1935
4. *De la Bethania la Golgota*, Bucureşti, 1935
5. *Cunoştinţe folositoare pentru suflet*, Bucureşti, 1935
6. *Drumul crucii*, Bucureşti, 1938
7. *Spre Golgota*, Bucureşti, 1938

Articole în reviste străine

Preotul Athanase Negoiţă a participat la mai multe congrese internaţionale legate de Vechiul Testament, unde a cunoscut aproape pe toţi cărturarii de renume ai epocii sale. Pentru a evidenţia şi preocuparea românilor în problemele legate de Vechiul Testament, a colaborat la unele reviste din ţară şi străinătate. Iată câteva din articolele în limbi de circulaţie universală.

1. *Les sens des mots Cabod et Ghedola,* în revista „Studia et Acta Orientalia", Anul I (1958) nr. 1 (Menţionăm că Pr. Athanase Negoiţă este unul dintre membrii fondatori ai sus-numitei reviste a Societăţii de Studii orientale din România, în anul 1956).

2. *La vie des prophetes selon le synaxaire de l'Eglise Orthodoxe,* în „Studia Semitica"... Ioanni Bakoş dicata", Bratislava, 1965, pp. 173-193.

3. *The Psalte in the Orthodox Church,* în revista suedeză „Svensk Exegetisk Arsbok", Anul XXXII (1967), pp. 55-68.

4. *L'Ancien Testament dans l'Eglise Orthodoxe,* în „Revue d'histoire et philosophie" Strasbourg, anul 1967.

5. *Les esséniens apres la destruction du deuxième Temple,* în „Studia et Acta Orientalia", volumul VI (1968), pp. 25-33.

6. *Did the Essene survine the* 66-73 *War,?* în „Revue de Qumran", Paris, 1969, Tome 6, nr. 24, fasc. 4, pp. 517-530.

7. *La therapeutique monastique dans le passe des pays roumains,* în „Le XXe Congres international d'histoire de la medicine", Bucarest-Constantza, Septembrie, 1970, p. 441 sq.

8. *L'Agneau du Dieu et le Verbe du Dieu,* în revista „Novum Testamentum", Leiden, volumul XIII (1971), fasc. 1, pp. 24-37.

9. *Esseniens et Voyants,* în „Studia et Acta Orientalia", vol. VIII (1971), p. 45-48.

10.*L'hostilité des Zélotes envers les esséniens et ses causes,* în „Studia et Acta Orientalia", vol. IX (1977), pp. 91-108.

11.*Les classes sociales dans le Code du Hammourabi,* în „Studia et Acta Orientalia", vol. X (1980), pp. 114-127.

În excelentul *Theologisches Worterbuch zum Alien Testament,* ce apare la München, la renumita editură Kohlhammer, Pr. Athanase Negoiţă a colaborat cu mai multe subiecte.

Bibliografie selectivă

ALBRIGHT, W. F., *Archaeology and the Religion of Israel,* London, 1956.

IDEM, *From the Stone Age to Christianity,* 2 ed., Baltimore, 1957.

IDEM, *The Biblical Perioads,* Pittsburg, 1950.

ANDERSON, B. W., *Understanding the Old Testament,* Englewood Cliffs, 1957.

BANTSCH, N., *Altorientalischer und israelitischer Monotheismus,* Tübingen, 1906.

BENNEWITZ, F., *Fie sünde in alten Israel,* Leipzig 1907.

BERTHOLET, A., *Biblische Theologie des Alten Testaments,* Tübingen, 1911.

BOUSSET, W., *Die Religion des Judentums...* 3 ufl. H. Gressmenn, Tübingen, 1926.

BUDDE, K., *Die Religion des Volkes Israels bis zur Verbannung,* Giessen, 1913.

BARON, S. W., *A social and Religious History of the Jews,* New York, 1952.

BENZEN, A., *Messias, Moses redivivus, Menschensohn,* Zürich, 1948.

BICKERMANN, E., *Der Gott der* Mukab Mullaüäen *Makkabäer,* Berlin, 1937.

BRIGHT, J., *History of Israel,* Philadelphia, 2 ed., 1974.

CUMONT, FR., *Les religions orientales dans le paganisme romain,* 3 ed., Paris, 1905, 1925.

CHARLES, H., *The Apocripha and Pseudepigrapha of the Old Testament,* Oxford, 1913.

DANIEL – ROPS, *Histoire Sainte. Le peuple de la Bible,* Paris, 143.

DAVIDSON, A., *The Theology of the Old Testament,* Edinburgh, 1967.

DE FRAINE, *L'aspect religieux de la royauté israelite,* Rome, 1954.

DE LANGHE, R., *Les textes de Ras Shamra-Ugarit et leur raport...* A.T. Gembloux, 1895-1945

DE LANGHE, R., *Les textes de Ras Shamra-Ugarit et leur raport...* A.T. Gembloux, 1945.

DILLMANN, A., *Handbuch der alttestamentlichen Theologie...* Kittel, Leipzig, 1895.

DÜR, L., *Psalm 110 im Lichte der neucren... Forschung,* Münster, i. W. 1929.

DHORME, P., *La religion assyro-babylonienne,* Paris, 1910.

IDEM, *Les religiones de Babylonie et d'Assyrie* (Mana), Paris, 1945.

DUFOURCQ, A., *L'avenir du christianisme, I, Histoire comparée...* Paris, 1934.

DUSSAUD, R., *Les origins canaanéennes du sacrifice israelite,* 2 ed, Paris, 1941.

EHRILICH, E. L., *Kultsymbolik im A.T. und im nachbiblischen Judentum,* Stuttgart, 1959.

EICHRODT, W., *Theologie des Alten Testaments,* Leipzig, 1933. E tradusă în engleză în 1959.

EISFELDT, O., *Der Gott Karmel,* Berlin, 1953.

ENGNELL, J., *Studies in Divine Kingship in the Ancient Near East,*Uppsala, 1943.

ERMANN, A., *Die ägytische Religion,* 2 Aufl., 1909.

FELDMANN, J., *Paradies und Sündenfall,* Münstari, W. 1913.

MELLMANN FELTEN, J., *Neutestamentliche Zeitgeschichte,* Regensburg, 1910.

FINEGAN, J., *Light from the Ancient Past,* Princeton, 1959.

FRANKFORT, H., *Kingshil and the Gods,* Chicago, 1948.

GASTER, T. H., *Festivals of the Jewish Year,* 2 ed., New York, 1955.

IDEM, *PASSOVER. Its History and Tradition,* New York, 1948.

GELIN, A., *Les idées maitresses de l'Ancien Tetament,* Paris, 1948.

IDEM, *Les pauvres d'Yahvé,* Paris, 1953.

GIESEBRECHT, F.R., *Die grudzuge der israelischen Religionsgeschichte,* Leipzig, 1908.

GRAYSTROM, G., *The Dead Sea Scrolls and the originality of Christ,* London, 1956.

GRESSMANN, H., *Mose und seine Zeit,* Göttingen, 1913.

IDEM, *Die Ursprung der israelitisch-judischen Eschatologie,* Göttingen 1905.

HEHN, J., *Die biblische und babylonische Gottesidee,* Leipzig, 1912.

IDEM, *Wege zuto Monotheismus,* Würzburg, 1913.

HEINISCH, P., *Griechische Philosophie und Alten Testament,* Münster i. w. 1913.

IDEM, *Theologie des Alten Testaments,* Bonn, 1940.

IDEM, *Geschichte des Alten Testaments,* Bonn, 1950.

HETZENAUER, M., *Theologia Biblica,* vol. I: *Vetus Testamentum,* Fr. i. Br., 1908.

HOLSCHER, G., *Die Propheten,* Leipzig, 1914.

IMSCHOOT, P., VAN, *Theologie de l'Ancien Testament,* Douai, 1954-1956.

JACOB, ED., *Theologie de l'Ancien Testament,* Neuchatel-Paris, 2 ed. 1968.

JASTROW, M., *Die Religion Babylons und Assyiriensi,* Giessen, 1902-1910.

JEREMIA, A., *Das Alte Testament im Lichte des Alten Orients,* München, 1930.

JOHNSON, A. R., *Sacral Kingship in Ancient Israel,* Cardiff, 1957.

IDEM, *The Cultic Prophets in Ancient Israel,* Cardiff, 1944.

KAUFMANN, Y., *Commentaire de la Bible,* tr. fr. Paris, 1970.

KARGE, P., *Geschichte des Bundesgedankens im A. Test.* Münster, i. W. 1910.

KAUTZSCH, E., *Biblische Theologie des Alten Testaments,* Tübingen, 1911.

KOLER, L., *Theologie des Alten Testaments,* Tübingen, 1953.

KOHLER, K., *Grundriss einer systematischen Theologie des Judentums,* Leipzig, 1910.

KENYON, K., *Bible and Archaelogy.*

IDEM, *Archaeology in the Holy Land,* London, 1965.

KÖNIG, ED., *Geschichte des Reisches Gottes.,* Braunscheig, 1908.

IDEM, *Geschichte des alttestamentlichen Religion,* Gütersloh, 1915.

IDEM, *Theologie des Alten Testaments,* Stuttgart, 1923.

IDEM, *Die messianischen Weissagungen des Alten Testcetnents,* Stuttgart, 1923.

KRAUS, H. J. G., *Gottesdients in Israel,* München, 1954.

KREGLINGER, R., *La religion d'Israel,* 2 ed., Paris, 1926.

KULGER, F.R., *Von Moses bis Paulus,* Münster, i. w. 1922.

LAGRANGE, M. J., *Etudes sur les religions semitiques,* Paris, 1905.

IDEM, *Le messianisme chez les Juifs,* Paris, 1909.

IDEM, *Le judaisme avant Jesus Christ,* 2 ed. Paris, 1931.

LEBRETON, J., Les *origines du dogme de la Trinité,* 4 ed. Paris, 1919.

LOHR, M., *Alttestamentliche Religionsgeschichte,* Leipzig, 1906.

LOISY, A., *La religion d'Israel,* 3 ed., Paris, 1933.

MARTI, K., *Die Religion des A. T. unter den Religionen des vorderen Orients,* Tübingen, 1906.

IDEM, *Geschichte des israelitischen Religion,* Aufl, Strassburg, 1907.

MEYER, ED., *Die Israeliten und ihre Nachbarstämme,* Halle, 1906.

IDEM, *Ursprung und Anfänge des Christentums,* 2 vol., Berlin, 1921.

MEDELSOHN, J., *Slavery in the Ancient Near East,* New York, 1949.

MOWINCKEL, S., *Religion und Kultus,* Göttingen, 1953.

MURPHY, R.E., *The Dead Sea Scrolls and the Bible,* Westminster Md, 1957.

MILIK, J. T., *Dix ans de decouvertes dans le desert de Juda,* Paris, 1957.

NEHER, A., *L'essence du prophétisme,* Paris, 1955.

NIKEL, J., *Moses und seine Werk,* Münster, i. W. 1909.

IDEM, *Der Ursprung des alttestamentlichen Gottesglaubens,* Y Aufl. Munster i. W. 1912.

IDEM, *La religion d'Israel,* în „Christus", 3 ed., Paris, 1927.

NORTH, R., *Sociology of the Biblical Jubiles,* Roma, 1954.

NOTH, M., *Das System der zwölf Stämme Israels,* Stuttgart, 1930.

IDEM, *Amt und Berufung im Alten Testament,* Bonn, 1958.

OSTBORN, K., *Yahweh und Baal,* Lund, 1956.

PARROT, A., ş.a., *Cahiers d'Archeologie Biblique* de la 1954 înainte.

PEAKE, S.A., *The Religion of Israel,* London, 1908.

PEDERSEN, J., *Israel, its Life and Culture,* 4 vol., London, 1926-1940.

PENNA, A., *La religione d'Israele,* Brescia 1958.

PIEPENBRING, CH., *Theologie de l'Ancien Testament,* Paris, 1896.

PFEIEFER, C. F., *The Dead Sea Scrolle,* Grand Rapids, 1957.

REYMOND, P., *L'eau, sa vie et sa signification dans l' A. T.,* Leiden, 1958.

RICCIOTTI, G., *Histoire d'Israel,* tr. fr., 2 vol., Paris, 1939-1948.

ROWLEY, H. H., *The Faith of Israel. Aspects of O.T. Thought,* London, 1956.

IDEM, *The Growth of the Old Testament,* London, 1950.

IDEM, *From Joseph to Joshua,* London, 1950.

SÖDERBLOM, N., *Tieles Kompendium der Religionsgeschichte,* 4 Aufl., Berlin, 1912.

SCHOLZ, P., *Handbuch Der Theologie des Alten Bundes...,* 2 vol., Regensburg, 1862.

SCHULZ, H., *Alttestamentliche Theologie,* 5 Aufl., Göttingen, 1896.

SCHÜRER, E., *Geschiohte des judischen Volkes im Zeitalter Jesu Christi,* 4 Aufl., Leipzig, 1901.

SELLIN, E., *Die alttestamentliche Religion in Rahmen der anderen altorintalischen,* Leipzig, 1908.

IDEM, *Israelitisch-judische Religionsgesichte,* Leipzig, 1933.

IDEM, *Theologie des Alten Testaments,* Leipzig, 1933.

SMITH, H. P., *The Religion of Israel,* Edinburg, 1927.

STADE, B., *Biblische Theologie des Alten Testaments,* Tübingen, 1905.

SUTCLIFFE, ED., *The Monsk of Qumran... The Dead Sea Scrolls,* London, 1960.

TOUZARD, J., *La religion d'Israel,* în Bricout, vol. II, Paris 1911, pp. 5-158.

VON RAD, G., *Theologie des Alten Testaments,* München, 1957-1960.

VICENT, A., *La religion des judeo-araméens,* Paris, 1937.

VERMES, G., *The Dead Sea Scrolls and the Meaning,* New York, 1955.

VRIEZEN, T. C., *An Outline of Old Testament Theology,* Oxford, 1662.

VIREY, PH., *La religion de l'ancienne Egypte,* Paris, 1910.

WANDERVORST, J., *Israel et l'ancien Orient,* 2 ed., Bruxelles, 1930.

WEBER, F., *Jüdische Theologie auf Grund des Talmuds,* Leipzig, 1897.

WEBER, M., *Das antike Judenlums,* Aufl, Tübingen, 1923.

WILSON, ED., *The Scrolls from the Dead Sea,* New York, 1955.

WILSON, A., *The Culture of Ancient Egypt,* Chicago, 1956.

WRIGHT, G. E., *Biblical Archaelogy,* Philadelphia, 2 ed., 1967.

IDEM, *Biblical Theology as Recital,* London, 1952.

IAHUDA, A. S., *The Accuracy of the Bible,* E. P. Dutfon, 1935.

Cronologie sincronistică

Anii	**EGIPT**	**PALESTINA**	**MESOPOTAMIA**
4000	Cultura Badarian	*Cultura Calcolitică*	Cultura Obeid
3500	Cultura Amratian	*Cultura Gasulian*	Cultura Warka
3000	Vechiul regat	*Cultura Bronz primar*	Cultura Jamdet Nasr
2500	Dinastia I-IV	*Cultura Bronz II, III*	Cultura Sumeriană primară
2000	Regatul de mijloc	*Incursiuni nomade*	Imperiul accaddian
1900	Dinastia XII	*Patriarhii*	Lipit Iştar 1870
1750	Hicsoşii în Egipt		Hammurabi 1735
1700			Vechiul regat hitit
1650	Dinastia XV	*Evreii în Egipt*	Invazia casită
1550	Regatul nou		Regii hitiţi: Labarna
1550	Dinastia XVIII		Regele hitit Mursil
1500	Expulzarea hicsoşilor Amenofis I, Tutmes I şi II		
1450	Amenofis II; Tutmes IV		Apare statul mitanian
1400	Amenofis III şi IV	*Perioada Amarna*	la fiinţă Imperiul hitit
1350	Haremheb	*Evreii în Egipt*	Statul asirian Assurbalilt, Adadirari Salmanasar
1300	Dinastia XIX Ramses II	*Exodul din Egipt*	
1250	Merenptah, anarhie	*Cucerirea Canaanului*	Tukulti Ninurta I Imperiul hitit dispare
1200	Dinastia XX, Ramses III, Nimicirea popoarelor mării	*Epoca Judecătorilor* *Filistenii* *Debara, Ghedeon*	Decadenţa asiriană Tiglatpalassar I, 1112-1074
1050	Din. Tanită a XXI	*Cade Sibo* *Samuel şi Saul*	Decadenţă asiriană Presiunea arameilor
1000		*David* 1000-961	
950	Din. XXII Şişak	*Solomon* 961-922	Statul aramean la Damasc
925	Osorcon I	*Roboam şi Ieroboam*	Aşurdan II
900		*Abia, Aşa, Nadab,* *Baeşa*	Adad Nirari II
875		*Elah, Zimri, Omri, Ahab, Iosafat* *Profetul Ilie* *Ahazia, Ioram, Iehu,* *Iehoram, Ahazia,*	Assurnasirpal 883-869 Lupta de la Oarqar 853 Salmanasar III 859-826
800		*Atalia şi Ioas* *Ioahaz, Iehohas, Amaţia*	Hazael la Damasc. Adad Nirari III 811-764 La Damasc Benhadad II
		Ieroboam II, Uzia	Slăbirea statului asirian
750	Dinastia XXIII	*Profetul Amos şi* *Hozia, Zaharia, Salum, Menahem* *Pekaia, Iotam, Ahaz, Peca şi Osea*	Salmanasar V 726-722
725	Dinastia XXIV	*Căderea Samariei*	Sargon II 721-705
700	Sabako Tirhaka Invazia asiriană	*Ezechia. Invazia asiriană.* *Manase*	Sannherib 704-681 Asarhaddon 680-669 Assurbanipal 668-627
650	Din. XXVI. Psammetic	*Amon şi Iozia* *Profetul Ieremia,* *Sofonie şi Naum, Iohaz şi Ioachim*	Apariţia mezilor Cyaxares 625-585
600-594	Nechao Psammetic II Hofta	*Ioahaz şi Ioachim* *Iehoiachim, Zedechia* *Căderea Ierusalimului* *Prima deportare*	Nabucodonosor 605-550 Astyages 585-550 Căderea Ninivei 612

		A doua deportare 587	
		A treia deportare 582	
575	Amaţia 570-5256		
	Invazia babiloneană	*Exilul babilonic*	Cirus înlătură pe Astyages
			Imperiul persan
	Psammetic III	*Edictul lui Cirus* 538	Cirus ia Babilonul
	Cambyses	*Zorobabel*	Cambyses 530-522
525	Cucerirea persană	*Construcţia templului*	Darius I 522-486 al Egiptului
		Profeţii Hagai, Zaharia şi Obadia	
475		*Profetul Maleahi*	Artaxerses I 465-424
460	Rebeliunea Inarilor	*Misiunea lui Ezra*	
		Neemia guvernator 445	
		Misiunea lui Ezra	
400	Egiptul capătă libertate	*Bagoaş guvernator*	Xerxe II 423
			Darius II Notus
			Artaxerses II 404
			Artaxerses III, 358
375	Din. XVIII, XXIX, XXX		Arses 338-336
			Darius III 336-331
	Egiptul reocupat de perşi la 343		
330	Egiptul ocupat de greci	*Alexandru Macedon* 336-323	
	Ptolomeii		**Seleucizii**
300	Prolomeu I 323-285	*Iudeii sub Ptolomei*	Seleucos I 312-280
	Ptolomeu II 285-246		Antioh I 280-261
			Antioh III 261-246
	Ptolomeu III 246-22		Seleucos 246-226
			Seleucos III 226-223
	Ptolomeu IV 221-203		
200	Ptolomeu V 203-181	*Iudeii sub Seleucizi*	Seleucos IV 187-175
	Ptolomeu VI 181-146		Antiohos Epif. 175-163
		Profanarea templului	
		Iuda Macabeul 166	
		Sfinţirea Templ. 164	Antiohos V 163-162
		Iohanan	Demetrios I 162- 150
		Conflict cu grecizanţii.	
150	Ptolomeu VII		Antiohos VI
		Simon Macabeul mare preot	Trifon uzurpator
			Demetrios II
		Ioan Hircan	Antiohos VII Sidetes
			Seleucos V
			Antiohos VIII Gripos
116	Ptolomeu VIII Soter II		Siria în decadenţă
108	Ptolomeu IX Alexandru	*Aristobul*	Seleucos VI Nicanor
		Alexandru Ianeu.	Antiohos IX
		Război cu Ptolomeu Latir	
		Alexandru bătut de Demetrios	Demetrios III Eucer
88	Ptolomeu IX		Antiohos XIII
80	Ptolomeu X	*Alexandru mort, este urmat de soţia Alexandra*	
66			Finele dominaţiei Siriei
64		*Pompei în Ierusalim.*	
		Iudea provincie romană.	
57		*Revolta lui Aristobul.*	
54		*Templul jefuit de Crasus*	
51	Ptolomeu XII		

46		*Antipater, tatăl lui Irod, procurator în Iudea*	
39			Expulzarea parților din Siria.
31	Lupta de la Actium Octavian	*Reconstrucția templului de Irod cel Mare*	
4		*Moartea lui Irod* *Nașterea lui Iisus*	Primul recensământ sub Quirinus
ERA DUPĂ HRISTOS		*Arhelau etnarh.*	
6		*Arhelau e depus.*	
14			Moartea lui August.
18		*Caiafa mare preot*	Tiberiu retras la Capri.
26		*Pontius Pilat procurator*	
30		*Crucificarea lui Iisus*	
33		*Moartea lui Ștefan* *Convertirea lui Pavel*	
34		*Moartea lui Irod Filip*	
36		*Înlocuirea lui Pilat*	
37			Moartea lui Tiberiu. Caligula
41		*Fondarea Bisericii creștine la Antiohia*	
43		*Martiriul lui Iacov*	Moartea lui Caligula. Claudiu
48-50		*Sinodul din Ierusalim.*	
49		*Călătoria a doua a lui Pavel*	Expulzarea iudeilor din Roma.
52			Felix procurator
53		*A treia călătorie a lui Pavel*	Moartea lui Claudiu și urcarea pe tron a lui Nero
56-58		*Întemnițarea lui Pavel în Cesarea* *Festus procurator*	

60	*Paul în fața lui Festus și Agripa, cere să meargă la Cezar*	
61	*Moartea lui Iacov, fratele Domnului, în Ierusalim.*	
64	*Incendiul din Roma. Prigoana creștinilor*	
67	*Începerea persecuției în provincii*	
68		Moartea lui Nero. Anul cu 4 împărați Vespasian
	Răscoala iudeilor contra Romei	
70	*Capturarea Ierusalimului de Tit, care urmează la tron tatălui său Vespasian*	
81	*Domițian împărat*	
95	*Persecuția creștinilor sub Domițian.*	
96	*Moartea lui Domițian și urcarea pe tron a lui Nerva și Traian.*	
115	*Revolta iudeilor din Cirenaica, Egipt și Mesopotamia.*	
117	*Moartea lui Traian și suirea pe tron a lui Adrian.*	
132	*A doua revoltă a iudeilor sub Bar-Kochba. Distrugerea completă a Ierusalimului și reconstruirea lui sub Adrian.*	

Procuratorii romani din Iudea

Anul 6 Coponius
10 M. Ambivius
15 Annius Rufus

Anul 52 M. Antonius Felix
59 Porcius Festus
65 Gessius Florus

25 Pontius Pilatus
36 Marcellus
44 Maryllus
45 Cuspius Fadus
46 Tiberius Alexander
48 Ventidius Cumanos
69 Asediul Ierusalimului
70 Vetulenus Cerialis
Lucilius Bassus
80 M. Salvienus
Flavius Silva
85 Pompeius. Longinys

Împărații romani de la August în Adrian

30 în. de Hr. – 14 după Hristos	Octavian Augustus	Nașterea lui Hristos
10-37	Tiberius	Activitatea și răstignirea lui Hristos
37-41	Caligula	
41-54	Claudius	Foamete. Alungarea iudeilor din Roma
54-68	Nero	Judecata lui Pavel. Persecuția la Roma.
68	Galba	
69	Otho	
69	Vitellus	
69-79	Vespasian	Războiul cu iudeii. Distrugerea Ierusalimului.
79-81	Tit	
81-96	Domițian	Persecută pe creștini
96-98	Nerva	
98-117	Traian	
117-138	Adrian	

Cuprins

Capitolul I: Doctrina despre Dumnezeu 5
§ 1. Cunoașterea lui Dumnezeu 5
§ 2. Numirile lui Dumnezeu 6
§ 3. Unitatea lui Dumnezeu 22
§ 4. Existența lui Dumnezeu după Vechiul Testament 26
§ 5. Doctrina despre trinitate în Vechiul Testament 29
§ 6. Ființa lui Dumnezeu 32
§ 7. Însușirile sau atributele lui Dumnezeu 40
a. Atributele metafizice 41
1. Aseitatea sau independența absolută 41
2. Eternitatea 41
3. Imuabilitatea 42
4. Omniprezența 43
5. Atotputernicia 45
6. Atotștiința 48
7. Înțelepciunea 49
b. Atributele morale sau etice 52
1. Libertatea absolută 52
2. Sfințenia 53
3. Bunătatea nesfârșită, grația, milostivirea, îndelunga răbdare 56
4. Dreptatea 58
5. Veracitatea și fidelitatea 61

Capitolul II: Raportul lui Dumnezeu cu lumea 63
§ 8. Creația divină 63
§ 9. Istoria creației după Geneză 64
§ 10. Doctrina despre creație în celelalte cărți ale Vechiului Testament 68
§ 11. Învățăturile dogmatice în descrierea creației 71
§ 12. Providența divină 74
§ 13. Revelația divină 78
1. Revelația directă 80
2. Revelația prin înger 82
3. Revelația prin vise 89
4. Oracolul Urim și Tumim 90

5. Extazul ... 93
6. Viziune ... 95
7. Cuvântul lui Dumnezeu. Proorocia ... 96
8. Spiritul lui Dumnezeu ... 101
9. Minunile lui Dumnezeu ... 104
10. Măreţia lui Dumnezeu din natură ... 107

Capitolul III: Doctrina despre raportul lui Dumnezeu cu lumea nevăzută. Îngerii ... 109
§ 14. Crearea, natura şi destinaţia îngerilor ... 109
§ 15. Forma, numărul şi ierarhia îngerilor ... 112
§ 16. Cherubimi şi serafimi ... 115
§ 17. Demonologia Vechiului Testament ... 120
1. Doctrina despre Satan ... 120

Capitolul IV: Antropologia Vechiului Testament sau doctrina despre om ... 130
§ 18. Crearea omului ... 130
§ 19. Nemurirea sufletului ... 136
§ 20. Asemănarea omului cu Dumnezeu ... 139
§ 21. Starea originară şi scopul omului ... 143
§ 22. Căderea omului ... 147
§ 23. Urmările păcatului originar ... 152
§ 24. Fiinţa păcatului ... 154
§ 25. Numirile păcatelor ... 157
§ 26. Păcatul ca înclinare şi ca forţă ... 163
§ 27. Urmările păcatului personal ... 165
§ 28. Cei drepţi în mod relativ ... 170

Capitolul V: Dumnezeu ca Judecător ... 173
§ 29. Judecata întregii omeniri ... 175
§ 30. Judecata lui Dumnezeu asupra popoarelor ... 177
§ 31. Judecata lui Dumnezeu asupra lui Israel ... 180
§ 32. Judecata lui Dumnezeu faţă de fiecare israelit ... 184

Capitolul VI: Dumnezeu ca mântuitor ... 188
§ 33. Legământul ... 189
§ 34. Calea Domnului sau a mântuirii ... 193
§ 35. Pocăinţa ... 200
§ 36. Jertfele ... 204
§ 37. Rugăciunea ... 208
§ 38. Pedeapsa cu scop educativ ... 212
§ 39. Viaţa după convertire ... 214
§ 40. Binecuvântările sau bunurile mântuirii ... 216

Capitolul VII: Eshatologia Vechiului Testament ... 226
§ 41. Împărăţia lui Dumnezeu pe pământ ... 226
§ 42. Împărăţia lui Dumnezeu peste neamurile pământului ... 229
§ 43. Mântuirea adusă lumii de Răscumpărător. Mesia ... 235
§ 44. Concepţia şi realitatea profeţiilor mesianice ... 235
§ 45. Originea profeţiilor mesianice ... 238
§ 46. Înrâurirea profeţiilor mesianice pentru poporul Vechiului Testament ... 242
§ 47. Criterii pentru mesianitatea unei profeţii din Vechiul Testament ... 246
§ 48. Profeţiile mesianice din Pentateuh şi Cărţile istorice ... 253
1. Profeţiile din Pentateuh ... 253
2. Profeţiile mesianice din cărţile istorice ... 255
§ 49. Profeţiile mesianice din Psalmi ... 257
§ 50. Profeţiile mesianice din cărţile profetice ... 264
Profeţiile mesianice în cărţile necanonice ... 266
§ 51. Mesia şi activitatea sa după profeţi ... 266
§ 52. Mesia şi necredincioşii ... 272

Capitolul VIII: Doctrina despre starea omului după moarte ... 274
§ 53. Şeolul sau locuinţa morţilor ... 274
§ 54. Răsplata de dincolo ... 279
§ 55. Învierea morţilor ... 285
§ 56. Viaţa viitoare ... 295

Postfaţă ... 299

Notă biobibliografică ... 301
1. Volume şi broşuri didactice ... 302
2. Articole şi texte în reviste ... 303
3. Broşuri de popularizare a credinţei ... 303
Articole în reviste străine ... 303

Bibliografie selectivă ... 305

Cronologie sincronistică ... 310

Difuzare:
S.C. Supergraph S.R.L.
Str. Biserica Alexe nr. 24, sector 4,
040269, București
Tel., fax 021-336.79.13
e-mail: sophia@fx.ro
www.sophia.ro

Societatea de Difuzare SUPERGRAPH
vă oferă posibilitatea de a primi prin poștă
cele mai bune cărți de spiritualitate,
teologie, cultură religioasă, artă, filosofie
apărute la edituri de prestigiu.
Plata se face ramburs la primirea cărților;
taxele poștale sunt suportate de Supergraph.

Vă așteptăm la
LIBRĂRIA SOPHIA
str. Bibescu Vodă nr. 24,
040152, București, sector 4
(lângă Facultatea de Teologie)
tel. 0722.266.618
teologie • filosofie
istorie • artă • eseu

Sacrifică puțină vreme pentru a răsfoi cărțile noastre:
este cu neputință să nu găsești ceva
pe gustul și spre folosul tău !

Tipografia **MULTIPRINT** Iași
Calea Chișinăului 22, et 6, Iași 6600
tel. 032-211225, 236388 fax. 032-211252

editura
Σοφία

9 730077 400410